

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN AFRİKA’YA AÇILIM POLİTİKASI:
NİJERYA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Zübeyir GÜLABİ**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Engin AKÇAY**

Ankara-2014

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN AFRİKA’YA AÇILIM POLİTİKASI:
NİJERYA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Zübeyir GÜLABİ**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Engin AKÇAY**

Ankara-2014

Turgut zal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu niversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

16/12/2014

Zübeyir GÜLABİ

ONAY

Zübeyir GÜLABİ tarafından hazırlanan “*Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Politikası: Nijerya*” başlıklı bu çalışma, 16/12/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Engin AKÇAY

Yrd. Doç. Dr. Yüksel NİZAMOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Levent VURGUN

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı, Türkiye-Nijerya arasındaki ilişkilerin mevcut durumunu tespit etmek ve geleceğine dair önerilerde bulunmaktır. Bu bağlamda, Nijerya'nın devlet ve toplum olarak tanınması önemlidir. Türkiye-Nijerya ilişkileri üzerine yapılmış çalışmalar henüz yeni ve sayıca azdır. 2000-2014 yılları arasında Nijerya üzerine yapılmış 27 yüksek lisans (23) ve doktora tezinin (4) sadece sekizi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ile Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi alanlarındadır. Beni buna yapmaya cesaretlendiren şey on üç yıl yaşadığım ve çok sevdiğim Nijerya'yı ve Nijeryalıları tanıtabilme arzusu olmuştur.

Tez için desteğini esirgemeyen Tez Danışmanım ve Hocam Yrd. Doç. Dr. Engin Akçay ilk teşekkür etmem gereken kimsedir. Beni öğrenci olarak kabul edip katlanarak, yüksek lisans yapmama katkı yapan ders hocalarıma da teşekkür ederim.

Görüşme yapmayı kabul eden eski Abuja Büyükelçisi (Emekli) Sn. Numan Hazar'a; Lagos Fahri Konsolosu Ömer Cürebal'a; Nijerya Türk Nil Üniversitesi Genel Sekreteri Sn. Kamil Kemancı'ya; Lagos'ta bana ev sahipliği yapan Sn. Erkan Temel ve Sn. Mehmet Ali Karadayı Beyefendilere; otuz yıllık Nijerya tecrübesini benimle paylaşan Sn. Osman Sungur'a da teşekkür etmeyi bir borç bilirim. İki yıldır benim eğitim kaprislerime ve kendilerini ihmal etmeme katlanan sevgili eşim ve oğluma da teşekkür ederim.

ÖZET

GÜLABİ Zübeyir, Türkiye'nin Afrika Açılımı Politikası: Nijerya, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014

Bu çalışma Türkiye'nin Afrika'ya Açılımı Politikası bağlamında Nijerya'yı incelemektedir. Çalışmanın hedefi Türkiye'nin Afrika politikası açısından Nijerya'nın ne kadar önemli olduğunu göstermek; Türkiye ile Nijerya arasındaki ortak çıkar alanlarını tesbit etmek; ilişkilerin gelişeceği zeminin neresi olacağını tesbit etmektir.

Bu çalışmanın varsayımı Türkiye-Nijerya ilişkilerinin sivil toplum kuruluşları, ticaret, kültür, eğitim gibi yumuşak güç unsurlarına dayanarak geliştirilebileceğidir. Bu çalışma Türkiye-Nijerya ilişkilerini inceleyen ilk çalışma olması itibariyle önemlidir. Araştırma asıl olarak ikincil kaynaklara dayanmakla birlikte; birincil kaynaklar olarak arşiv belgelerine ve Nijerya'yı anlama açısından 13 yıllık Nijerya gözlemlerine de dayanmaktadır. Ayrıca Nijerya'da yaşayan Türk işadamlarının ve Türkiye'de yaşayan Nijeryalı işadamlarının görüşlerine de başvurulmuştur.

Araştırmada karşılaşılan en önemli zorluk, Türkiye-Nijerya ikili ilişkilerine ait kaynak bulmakta olmuştur. Özel olarak Nijerya-Türkiye ilişkilerini inceleyen çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu azlığın sebepleri arasında yeni kurulmuş bir devlet olarak Nijerya'nın ve çevre coğrafyasının Türkiye tarafından bilinmiyor oluşu yanında, akademik olarak Afrika'ya yeterli ilginin gösterilmemiş olması da vardır.

Anahtar Kelimeler: Afrika Açılım Politikası, D-8, Nijerya, Osmanlı Devleti, Türkiye.

ABSTRACT

GÜLABİ Zübeyir, Turkey's Opening Afrika Policy: Nigeria, Political Science and International Relations Master Thesis, Ankara, 2014

This study analyze Nigeria on the contex of Turkey's African Opening Policy. The aims of this study are to show the importance of Nigeria to Turkey's African Opening foreign policy, and find out of the ground for developing relations of Turkey between Nigeria. Developing the relations between Turkey and Nigeria will help to Turkey to develop the relations between other Western African countries.

This paper's hypothesis is relations between Nigeria and Turkey must be depend on soft power instruments like Non-Governmental Organizations, trade, education, cultural etc. The reality of Nigeria's plural society structure or the far distance between two countries are impose this policy choice.

This study is one the first study on this era of Nigerian-Turkish relations. That is why it is important. This research depends mostly on secondary sources, but not only. It also depend on archive documents and 13 years personal observations to understand Nigeria. Also depend on Turkish businessmen's observations who live in Nigeria and the Nigerians who live in Turkey.

Difficulties on this research are to find sources on the area which made formerly, and personal unqualification of reading Ottoman documents in the Turkish archives.

Keywords: Opening Up to Africa Policy, D-8, Nigeria, Ottoman State, Turkey.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İ
ÖZET.....	İİ
ABSTRACT.....	İİİ
İÇİNDEKİLER.....	İV
KISALTMALAR.....	Vİİİ
HARİTALAR.....	XİV
RESİMLER.....	XİV
TABLolar.....	XV
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKLER VE AFRIKA

1.1.AFRIKA- OSMANLI MÜNASEBETLERINE GENEL BAKIŞ....	18
1.1.1. Sultan 2. Abdülhamid ve (Shitta Bey) Şita Bey.....	26
1.1.2. Sokoto Hilafeti.....	30
1.1.3. Afro-Türkler.....	38

BÖLÜM II

NİJERYA

2.1. NİJERYA'NIN KURULUŞU.....	44
--------------------------------	----

2.2. ANAYASAL YAPI	52
2.2.1. Yasama	54
2.2.2. Yargı	55
2.2.3. Yürütme	56
2.3. SİYASİ KONJONKTÜR VE SEÇİM SÜREÇLERİ	57
2.3.1. 1959 Seçimleri	64
2.3.2. 1964 Seçimleri	65
2.3.3. 1979 Seçimleri	66
2.3.4. 1983 Seçimleri	67
2.3.5. Üçüncü Cumhuriyet	68
2.3.6. 1999 Seçimleri ve Dördüncü Cumhuriyet	69
2.3.7. 2003 Seçimleri	70
2.3.8. 2007 Seçimleri	72
2.3.9. 2011 Seçimleri	73
2.3.10. Nijerya’da 2015 Seçimleri	75
2.4. NİJERYA’NIN TEMEL İÇ POLİTİK SORUNLARI	78
2.4.1. Kaduna Müslüman-Hristiyan Çatışmaları	78
2.4.2. Jos Krizi	84
2.4.3. Boko Haram	90
2.4.4. Rüşvet ve Yolsuzluk	95
2.4.5. Nijer-Delta Krizi	96
2.5. DİŞ POLİTİKA	104
2.5.1. Nijerya Dış Politikasının İlkeleri	104
2.5.2. Nijerya-İngiltere İlişkileri	108
2.5.3. Nijerya-ABD İlişkileri	110
2.5.4. Nijerya-Çin İlişkileri	111
1.1.2. Nijerya’nın Yakın Komşuları İle İlişkileri	116
1.1.3. Nijerya’nın Dış Politika Sorunları: Bakassi Sorunu	118
2.6. SİLAHLI KUVVETLER	123

2.7.	POLİS TEŞKİLATI	136
2.8.	NİJERYA EKONOMİSİ.....	138
2.8.1.	Petrol Ekonomisi.....	138
2.8.2.	Afrika'nın Artan Önemi ve Büyük Güçlerin Enerji Politikaları.....	140
2.8.3.	Nijerya Sanayisinin Durumu ve Kalkınma Politikaları.....	144
2.8.4.	Nijerya Ekonomisinin Güncel Durumu.....	151

BÖLÜM III

NİJERYA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

3.1.	AFRİKA-TÜRKİYE MÜNASEBETLERİNE GENEL BAKIŞ ..	154
3.2.	TÜRKİYE'NİN AFRİKA POLİTİKASI.....	159
3.2.1.	Türkiye'nin Afrika Açılımı Eylem Planı	160
3.3.	TÜRKİYE-NİJERYA İLİŞKİLERİNİN BAŞLAMASI.....	165
3.4.	TÜRKİYE-NİJERYA ARASINDA RESMİ TEMAS VE GİRİŞİMLER	172
3.4.1.	Türkiye ve Nijerya Arasında İmzalanan Anlaşmalar	172
3.4.2.	Türkiye-Nijerya Arasında Üst Düzey Ziyaretler.....	173
3.4.3.	Kalkınan Sekiz	174
3.4.4.	Türk Hava Yolları	175
3.4.5.	Diyanet İşleri Başkanlığı.....	176
3.4.6.	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı	177
3.5.	SİVİL İNİSİYATİFLER	178
3.5.1.	Tuskon.....	180
3.5.2.	Türk Okulları.....	181
3.5.3.	Nijerya-Türkiye İşadamları ve Yatırımcılar Derneği.....	185
3.5.4.	Türkiye-Nijerya Ticaret ve Sanayi Odası	185
3.5.5.	Türkiye-Nijerya Parlamentolararası Dostluk Grubu	186

3.5.6. Nijerya’da Faaliyet Gösteren Türk Şirketleri.....	187
3.6. TÜRKiYE’DEKİ NİJERYA.....	189
3.6.1. Nijerya Elçiliği.....	190
3.6.2. Türkiye’deki Nijeryalılar Topluluğu.....	191
3.6.3. Türkiye’deki Nijeryalı Öğrenciler.....	191
SONUÇ	194
KAYNAKÇA	204
Kitaplar	204
Makaleler ve Raporlar	209
Röportajlar.....	219
İnternet Kaynakları.....	219
EKLER	238
EK-1:LAGOS FAHRİ KONSOLosu ÖMER CÜREBAL İLE GÖRÜŞME ...	239
EK-2: OSMAN SUNGUR İLE GÖRÜŞME	246
EK-3: MEHMET ALİ KARADAYI İLE GÖRÜŞME.....	248
EK-4: BÜYÜKELÇİ (E) NUMAN HAZAR İLE GÖRÜŞME	253
EK-5: LAGOS KONSOLosLUĞU'NUN BÜYÜKELÇİLİK OLUŞU.....	263
EK-6: LAGOS BÜYÜKELÇİLİĞİNİN GABON'U DA KAPSAMASI.....	264
EK-7: NİJERYA BAŞKANI GOWON'UN YILBAŞI KUTLAMASI: 1967	265
EK-8: LAGOS BÜYÜKELÇİLİĞİ'NİN KAMERUN'U DA KAPSAMASI.....	267
EK-9: NİJERYA'YA GÖNDERİLEN TÜRK ORMAN UZMANI	268
EK-10:NİJERYA'YA GÖREVLENDİRİLEN TÜRK UZMANIN GÖREV SÜRESİNİN UZATILMASI	269
EK-11: BATI AFRİKA'YA İYİ NİYET HEYETİ	270

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ABINAT:	Nijerya-Türk İşadamları ve Yatırımcılar Derneği
ACCORD:	Accord isimli Nijeryalı Yoruba Bölgesinin siyasi bir partisi
ACD:	İleri Demokratlar Kongresi
ACN:	Nijerya Hareket Kongresi
AD:	Demokrasi İçin İttifak (Partisi)
ADC:	Afrika Demokratik Kongresi
AfB:	Afrika Birliği
AG:	Aksiyon Grubu
ANSİFED:	Anadolu Sanayici İşadamları Federasyonu
AKTİSAD:	Aktif İşadamları ve Sanayiciler Derneği'nin
ANPP:	Bütün Nijerya Halkının Partisi
APGA:	Bütün Halkın Büyük Birliği
APC:	Bütün Halkın Kongresi
APP:	Bütün Halkların Partisi
ARP:	Afrika Rönesansı Partisi
BAA:	Berom/Anaguta/Afizere (Plateau Eyaletindeki etnik gruplar)
BCA:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri
BM:	Birleşmiş Milletler
BMGK:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BP:	İngiliz Petrol Şirketi

BOI:	Sanayi Bankası
BOTAŞ:	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BUGİAD:	Bursa Girişimci İşadamları Derneği
CEMAC:	Merkezi Afrika Para ve Ekonomik Topluluğu
CPN:	Nijerya Komünist Partisi
CPC:	İlerici Değişim Kongresi
ÇUŞ:	Çok Uluslu Şirket
D-8:	Kalkınan Sekiz
DA:	Demokratik Alternatif Partisi
DDR:	Silahsızlandırma, Terhis ve Oryantasyon
DEİK:	Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi
DPP:	Nijerya-Demokratik Halk Partisi
DSM:	Demokratik Sosyalist Hareket
DICON:	Nijerya Savunma Sanayii Kurumu
DİB:	Diyanet İşleri Başkanlığı
DPP:	Demokratik Halk Partisi
EAGÜ:	En Az Gelişmiş Ülkeler
ECO:	Ekonomik İşbirliği Örgütü
ECOWAS:	Batı Afrika Ekonomik Topluluğu
FAO:	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Kuruluşu
FCT:	Federal Başkent Bölgesi
FDP:	Yeni Demokratik Parti
FNDIC:	Birleşik Nijer- Delta İjaw Toplulukları

GAC:	Güney Afrika Cumhuriyeti
GNPP:	Büyük Nijerya Halk Partisi
GRA:	Devlet İçin Ayrılmış Bölge
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GÜSİAD:	Güngören Sanayici ve İşadamları Derneği
HRW:	İnsan Hakları İzleme Örgütü
HÜRSİAD:	Hür Sanayici ve İşadamları Derneği
İKÖ:	İslam Konferansı Örgütü
IMF:	Uluslararası Para Fonu
INEC:	Nijerya Bağımsız Seçim Kurulu
	İSEDAK: İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
ISI:	İthal İkameci Sanayileşme
JTF:	Ortak Görev Gücü
KAI:	Disiplinsizliğe Karşı Dur (Kick Against Indiscipline)
KC:	Kongo Cumhuriyeti
KDC:	Kongo Demokratik Cumhuriyeti
KEK:	Karma Ekonomik Komisyon
KOBİ:	Küçük ve Orta Büyüklükte işletme
KYM:	Kimse Yok Mu Derneği
LP:	İşçi Partisi
M-8:	Müslüman Sekiz
MACBAN:	Nijerya Miyetti Allah Sığır Besicileri Derneği

MEND:	Nijer Delta Özgürlük Hareketi
MEVKA:	Mevlana Kalkınma Ajansı
MMN:	Nijerya Kitle Hareketi
MOSOP:	Ogoni Halkının Yaşam Mücadelesi Hareketi
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NCNC:	Nijerya Vatandaşlarının Ulusal Konseyi:
NCP:	Ulusal uyanış Partisi
NDV:	Nijer Delta Gençlik Hareketi
ND:	Yeni Demokratlar
NDP:	Ulusal Demokratik Parti
NDPVF:	Nijer Delta Halkının Öncü Gücü
NDSF:	Nijer Delta Saldırı Gücü
NEEDS:	Ulusal Ekonomik Güçlenme ve Kalkınma Stratejisi
NEPU:	Kuzeyli Unsurların İlerici Birliği
NICOT:	Türkiye'deki Nijerya Topluluğu Derneği
NIGERCOMSAT 1:	Nijerya İletişim Uydusu-1
NPC:	Kuzey Halk Kongresi
NPN:	Nijerya Ulusal Partisi:
NPP:	Nijerya Halkın Partisi
NRP:	Ulusal Cumhuriyetçi Kongre
NTCCI:	Nijerya- Türk Ticaret ve Sanayi Odası
OAC:	Orta Afrika Cumhuriyeti
OPC:	Yoruba Gençlik Hareketi

OPEC:	Petrol Üreten Ülkeler İşbirliği Örgütü
ÖSYM:	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PVC:	Polivinül klorür
PDP:	Halkın Demokratik Partisi
PPN:	Nijerya Halk Partisi
PDP:	Halkın Demokratik Partisi
PPA:	Halkların İlerici İttifakı
PPP:	İlerici Halk Partisi
PRP:	Halkın Selameti Partisi
PSP:	Halkın Kurtuluşu Partisi
RCD	Bölgesel Kalkınma Konseyi
SADER:	Sağlıkçılar Derneği
SAGA:	Sahra Güneyi Afrika
SAP:	Yapısal Uyarlama Programı
SATBA:	Güney Afrika Türk İşadamları Derneği
SDMP:	Sosyal Demokrat Büyük Parti
SDP:	Sosyal Demokrat Parti
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
SWL:	Sosyalist İşçi Ligi
TASAM:	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDP:	Türk Dış Politikası
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı

THY:	Türk Hava Yolları
TİKA:	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı
TİM:	Türk İhracat Merkezi
TUSKON:	Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu
UNOCI:	Birleşmiş Milletler Fildişi Sahili Operasyonu
UNMIL:	Birleşmiş Milletler Liberya Operasyonu
USAID:	ABD Yardım Dış Kuruluşu
UNPP:	Birleşik Nijerya Halk Partisi
UPP:	Birleşik Kalkınma Partisi
UPN:	Birleşik Nijerya partisi,
VMA:	Vize Muafiyeti Anlaşması
WAFF:	Batı Afrika Cephesi Kuvvetleri
ZTE:	Çin Telekomünikasyon Şirketi

HARİTALAR

Harita 1: Sokoto Hilafeti	32
Harita 2: Nijerya	50
Harita 3: Nijerya'da diller ve etnik gruplar	59
Harita 4: Bakassi Yarımadası.....	119

FOTOGRAFLAR

Fotograf 1: Türkler'den gelen vücut zırhı.....	19
Fotograf 2: Türkler'den gelen silah	21
Fotograf 3: Sakarya Cephesi'nde Afrikalı Şehit Yüzbaşı.....	26
Fotograf 4: Şita Bey Camii, Lagos.....	28
Fotograf 5: Osman dan Fodiyo'nun Türbesi, Sokoto	34

TABLÖLAR

Tablo 1: Sokoto Halifeleri	35
Tablo 2: Nijerya'da Siyasi partiler	60
Tablo 3: Adayların 1999 Seçiminde Aldıkları Oylar	70
Tablo 4: 2003 Başkanlık Seçim Sonuçları	71
Tablo 5: 2007 başkan adayları oy durumu	72
Tablo 6: 2011 Başkan adayları oy durumu.....	74
Tablo 7: Nijerya 2015 Seçim Takvimi	75
Tablo 8: Nijerya'nın Petrol İhraç ettiği ülkeler (%).....	139
Tablo 9: Nijerya'da Devlet Gelirlerinin Bölüşümü.....	143
Tablo 10: Türkiye-Nijerya İstatistikî Bilgileri.....	168
Tablo 11: Türkiye-Nijerya Parlamentolararası Dostluk Grubu	187

GİRİŞ

Batı açısından dünya politikası doğrusal bir çizgi izlerken, Türkiye açısından bu durum, aynı dönem itibariyle, tersakan* bir çizgide olmuştur. Nye'ın sınıflandırmasına göre zamanla “dünya politikası üç temel biçim almıştır: dünya imparatorluğu sistemi’nde, bir hükümet temasta olduğu dünyanın büyük bölümünü denetim altında tutarken; bağılıkların ve siyasi yükümlülüklerin öncelikle bölgesel sınırlarla belirlenmediği ikinci biçim olan Feodal sistem ve anarşik devletler sistemi.”² Anarşik devletler sistemi olarak tanımlanan sistem, 1648 Westfalia Barışı ile oluşan ‘egemen teritoryal devlet’i uluslararası örgütlenmenin hakim unsuru olarak kutsamaktadır. Westfalyen sistemle gelişen ulus devlet sistemi, bugünkü dünyada uluslararası ilişkilerin ve dış politika denen devletlerarası siyasi ilişkilerin cereyan ettiği mekanı oluşturmaktadır.

“Aynı kelime ile, birbirinden tamamıyla farklı şeyleri ifade etmeye dair örnek arandığında “devlet” kavramı ilk akla gelenlerden biridir”.³ Gerçekten de Türkçe’de millet ya da toplum olarak tercüme edilebilecek olan ulus kavramının İngilizcesi olan “Nation”, aynı zamanda “devlet” anlamında kullanılmaktadır. ‘Uluslararası’ kavramı da aynı durumdadır. İngilizce ‘international’ kavramı devletlerarası ilişkiyi ifade etmektedir. Osmanlı aydını da bu kavramı ‘beyn-el milel’ yani milletlerarası olarak çevirmişti. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler, gerçekte, devletlerarası ilişkilerdir.

“Uluslararası” kavramı aslında uzunca bir süre yalnız egemen devletlerarasındaki siyasal ve hukuksal ilişkileri anlatmak için kullanılmışken, son

---

² Joseph S. Nye, Jr. ve David, A. Welch , (2011). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*,. R. Akman (çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.

*Tersakan: Ters doğrultuda gelişen bir eğilim anlamında kullanılmıştır ve Amasya’nın Suluova ilçesinde bir nehir adıdır. Halk tarafından tersine aktığı düşünülerek isimlendirilmiştir.

³ Mümtazer Türköne, (2007). “Devlet”, H. Çakmak (Ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*. Ankara: Platin yayınları, s. 85-89

zamanlarda, sadece ulusları değil, bunun yanında devletler, hükümetler ve halklar arasındaki ilişkileri de kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.³ Buradan hareketle şu tanım yapılmaktadır: “Uluslararası sistem içerisinde yer alan başta devletler olmak üzere çeşitli odaklar arasındaki öncelikler siyasal, hukuksal ve ekonomik ilişkileri inceleyen ve analiz eden sosyal bilim dalına Uluslararası İlişkiler denir”.⁴

Türkiye Cumhuriyeti ile Nijerya arasındaki ilişkiler de yukarıdaki tanım doğrultusunda gelişmiştir. Elçilik açılması ve bir kaç anlaşma dışında ilk resmi ekonomik ilişki BOTAŞ tarafından 1995 yılında doğal gaz alımı için kurulmuştur. D-8’in kuruluşu ile Türkiye-Nijerya arasında ilk kez ortak bir siyasi ilişki zemini oluşturulmuştur. Aslında her iki ülke de İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi olmasına rağmen, ikili ilişkiler geliştirilememiştir. Bundan sonraki ilişkiler ise Sivil Toplum Kuruluşları ve ticari şirketler aracılığıyla geliştirilmeye devam etmiştir. Bu bağlamda Türk Okulları, Türkiye-Nijerya ilişkilerindeki en kalıcı toplumdaki topluma ilişki örneği olarak ortaya çıkmaktadır. Türk Hava Yolları’nın Nijerya’ya doğrudan sefer başlatmasıyla birlikte ticari ilişkiler de ivme kazanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yeniden yapılanma çalışmaları ile modern devletin enerjisi ‘modernleşme devrimlerini’ yerleştirmeye; ekonomik olarak kendine yeter duruma getirilmesi ve Musul-Hatay sorunlarına harcanmıştır. İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönem böyle geçerken, savaştan sonraki dönem de iki kutuplu dünyanın kutuplarının çekim ve itme güçlerinin etkisi altında kalmıştır.

Kıbrıs Sorunu ile birlikte dış politikada bir kutba bağlılığın acısını hisseden Türkiye ilk kez 1963’te Afrika’ya ‘İyi Niyet Heyetleri’ göndermiştir⁵. Ancak bunun

³ İdris Bal, (2006). “Giriş”, İdris Bal (Ed.), Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler: Uluslararası Siyaset, Uluslararası Hukuk, Temel Sorunlar, Ankara, Lalezar Kitabevi, s.1-19.

⁴ Age. s. 3

⁵ Melek Fırat, (t.y.). “Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımlında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”. www.acaum.org.tr, s.2. (Erişim Tarihi: 25/08/ 2014). Ayrıca bk. EK-4.

altyapısının olmaması yüzünden umduğu sonucu alamayınca uğranılan hayal kırıklığı ile Afrika yeniden unutulmaya terkedilmiştir.

Bölge ve ülke çalışmaları, dünya ile ilişkilerinde çok yönlü bir dış politika izleme iddiasında bulunan Türkiye için; doğru politikalar tesbit etme ve uygulama adına çok önemlidir. Bölge çalışmaları, hızla küreselleşen dünyada yeni güç merkezlerinin ortaya çıkması ile değişen ve gelişen ülke ve bölgeleri “uluslararası ilişkiler, ekonomi, siyaset ve kültür yönünden daha yakından izlemek, farklı bölgelerin değişim dinamiklerini ve birbirleri ile ilişkilerini daha iyi kavramak ve Türkiye’nin çeşitli bölgelerle geliştireceği çok yönlü ilişkiler için yaklaşımlar, perspektifler ve politikalar üretmek ve önermek bakımından büyük önem taşımaktadır.”⁶ Bölge ve ülke çalışmaları aynı zamanda siyaset biliminin ana dallarından biri olan karşılaştırmalı siyasete de malzeme sağlar. Esasen farklı ülkelerdeki siyasal sistemlerin karşılaştırılmasını konu edinen karşılaştırmalı siyaset; “siyasal rejimlerden (demokrasiler, otoriter ve yarıotoriter sistemler) siyasal kurum ve süreçlere (siyasi partiler, çıkar grupları, STK'lar, siyasal kültür, seçimler, demokratikleşme vb.) ve buradan toplumların ekonomi politiğine kadar uzanan büyük bir çerçeveyi içine alır.”⁷

Türkiye’de Nijerya ile ilgili olarak yapılmış akademik çalışmalar oldukça azdır. YÖK’ün Tez Merkezi’nde kayıtlı olan 2000-2014 yılları arasında Nijerya üzerine yapılmış 29 adet yüksek lisans ve doktora tezi kayıtlıdır. 29 tezden sadece dördü Türk vatandaşları tarafından, diğerleri de Nijeryalılar tarafından yapılmıştır. Bunlardan Siyaset Bilimi ve Uluslararası Ana Bilim Dalı kapsamında olanları ise yedi adettir. Bunların ikisi doktora tezi, beşi de yüksek lisans tezidir. Doktora tezi çalışmalarının

⁶ ODTÜ, Bölge Çalışmaları Doktora Programı, <http://ars.metu.edu.tr/tr/amac>, (Erişim Tarihi: 21/10/2014)

⁷ Sabri Sayarı ve Hasret Dikici Bilgin, (2013). *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (tanıtım bülteninden). <http://www.dr.com.tr/kitap/karsilastirmali-siyaset-temel-konular-ve-yaklasimlar/kolektif/arastirma-tarih/politika-arastirma/politika/urunno=0000000562333>, (Erişim Tarihi: 21/10/2014).

biri Türkiyeli, diğeri Nijeryalı araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Dört tez ilahiyat; on tez ekonomi ve işletme; bir tez sağlık; bir tez kamu yönetimi; altı tez de coğrafya ana bilim dallarında yapılmıştır. İki tez 2000 yılı öncesine (1987 ve 1998); 16 tez 2014 yılına; altı tez 2013 yılına; kalan beş tez de 2007-2012 yıllarına aittir. Buradan da görüleceği gibi Nijerya hakkında akademik çalışmalar çok yenidir.⁸

Bir önceki parağrafta bahsedilen çalışmaların dışında Türkiye’de kitap olarak yayımlanmış çalışmalardan Kara Afrika ve özellikle Nijerya ile ilgili literatür özeti aşağıda verilmiştir. Bu literatür özetinden de görülebileceği gibi Afrika ile ilgili araştırmalar, dış politikanın yönüyle paralel bir yol izlemiştir. 1960’larda yapılmaya çalışılan Afrika açılımı, arkasından akademik çalışmaları da getirmiştir.

Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri⁹

Ataöv, önsözünde çalışmasını “Bu araştırma Afrika’nın Batı Emperyalizmine başkaldırmasının anlatımı ve incelenmesidir” şeklinde tanıtır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemi “1919’dan bugüne kıtada yeralan olayların ekseni ulusal kurtuluş akımıdır”¹⁰ diye tanımlar.

Ataöv döneminin Türkiye’deki Afrika ilgisini “Ulusal kitaplığımız hem Türkiye’deki yazarların çalışmaları, hem de Afrika kıtasıyla ilgili dünya dillerinde araştırmaların varlığı açılardan, sayı itibariyle son derece zayıftır”¹¹ diyerek özetler ki, bu durum pek değişmemiştir.

Türkiye gibi emperyalizme karşı büyük bir varolma mücadelesi vermiş bir ülkenin akademisyeni olarak Ataöv, Afrika’nın bağımsızlığından duyduğu heyecanı

⁸ YÖK, Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (Erişim Tarihi: 21/10/2014).

⁹ Türkkaya Ataöv, (1975). *Afrika’da Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara, A.Ü. SBF Yayınları,

¹⁰ Age. s. ix

¹¹ Age. s. x

büyük bir ümitle dışa vurur: “Afrika’da yeni devletlerin ortaya çıkmasıyla uluslararası politika sahnesinde güç dağılımı değişmiştir. Örneğin 17 Afrika ülkesinin bağımsızlık kazandığı 1960 yılı bir çeşit “Afrika yılı” olmuştur. Ondan sonraki gelişmelerle de Afrika’da sömürgecilik tarihe karışmıştır..”¹² Ancak Afrika’nın siyasal olarak özgürlüğünün sömürüden tam kurtuluş olmadığı da görülmektedir.

Ataöv tek tek her Afrika ülkesine ait kurtuluş mücadelesini anlattığı eserinde Nijerya’nın bağımsızlık sürecini de ‘Nijerya’nın Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’ ismini verdiği bölümde anlatmıştır.¹³ Nijerya milliyetçiliği de Ataöv’ün ayrı bir başlıkta ele aldığı inceleme konularından birisi olmuştur:

İkinci Cihan Savaşı yılları Nijerya milliyetçiliğinin gelişmesi için bazı olanaklar hazırlamıştır. İngiltere savaş boyunca, Nijerya ekonomisini denetimine almış, fiyatları ve ücretleri o belirlemiş, ihraç ürünlerini o pazarlamış, ulaşımı o düzenlemiştir.. Bu uygulamalardan araçlar ve tüccarlar da zarar görmüşlerdi. İthalat-ihracat yapan yerliler de kötü durumdaydılar... Bütün bu tabakalar, savaş sonunda, haklarına sahip çıkacak milliyetçi hareketleri destekleyecek kıvama gelmişlerdi.¹⁴

Ataöv’ün üçüncü bölüme eklediği Afrika’nın Tam Kurtuluşu için çareler arayan makaleleri özellikle sorunların teşhisi adına üzerinden yarım yüzyıl geçmesine rağmen eskimemiştir. Ataöv ısrarla Afrika’da sosyalizme¹⁵ yeni bir hayat üfleyecek fikirler ve bunları hayata geçirecek ‘proletarya’yı aramıştır. Ataöv, Moskova’da Sovyet arşivlerinden, Mısır, Libya ve Tunus devlet kütüphanelerinden faydalandığını belirtmektedir.¹⁶

---

¹²Age. s. x1

¹³Age. s. 343

¹⁴Age. s. 345

¹⁵Age. s. 625: Nijerya’lı Katolik Papazı Bede Onouha’ya göre Afrika Sosyalizmi’nin ilkeleri: İnsanlık, ahenk, diyalog, planlı kalkınma, bağımsızlık ve tarafsızlık’tır. Nyerere’ye göre “Afrika’da herkes işçidir”. Azikiwe’ye göre ise “Afrika toplumu esas itibariyle komünisttir”, s. 625

¹⁶Age. s. Xii-xiii

Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği; Kara Afrika Modeli¹⁷

Afrika'yı konu alan Türk akademisinin eserlerinden biri de Baskın Oran'ın '*Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*' adlı teorik çalışmasıdır. Çalışmayı ilginç ve önemli kılan bir kaç neden vardır: Birincisi, Türkiye'de Afrika üzerine yapılmış ilk tez çalışması ve ikinci akademik çalışma olmasıdır. İkincisi, Afrika milliyetçilikleri üzerine teorik/ akademik ilk çalışmalardan birisi olmasıdır. Üçüncüsü, kendisini milliyetçi saymayan sosyalist düşüncelere sahip birinin yaptığı bir milliyetçilik çalışması olmasıdır. Oran'a göre "azgelişmiş ülkelerin hem iç, hem de dış politikalarını etkileyen kavramlar arasında Milliyetçilikten daha güçlüsünü bulmak zorlaştı."¹⁸

Ancak Oran Afrika'da hiç bulunmamıştır. Dünyanın diğer ülkelerindeki insanlar da "milliyetçiliği kullanarak, bu akımın gücüne güç katmış olduğu Batı Avrupa ülkelerinin düzeyine ulaşmayı umdular. Oysa milliyetçilik, koşullar gerektirdiğinde mevcut siyasal birimden kopup yeni bir devlet kurarak bir ayrılma hareketi de olacaktı."¹⁹

Oran'a göre bir hareketin milliyetçilik sayılması için biz duygusunun ve ideolojinin bulunması; sadakatin odak noktası millet kavramı olması; bağımsız ulusal devletin hedef olmasıdır. Az gelişmiş ülkeler için gerekli diğer unsurları ise hareketin aydınlar tarafından yürütülmesi; düzeni korumayı değil, mevcut düzenden başka ve daha ilerici bir düzen kurmayı amaçlaması ve ayrıca kesinlikle anti-emperyalist olması'nı şart koşmaktadır.²⁰ Afrika'da milliyetçiliğin doğuşunda temel etkenler olarak da geleneksel Sosyo-ekonomik yapının bozulması; batılı eğitim ve

¹⁷ Baskın Oran, (1977). *Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği; Kara Afrika Modeli*, Ankara: Işık Yayıncılık, 2nci Basım.

¹⁸ Age. s. 8

¹⁹ Age. s. 10

²⁰ Age. s. 65-88

hristiyanlık; ortak bir ulusal çerçevenin oluşması; beyaz adamın üstünlüğü algısının yıkılması; para ekonomisinin ortaya çıkışı; kentleşme; işçi sınıfının ortaya çıkışı; ihracata dönük üretimin etkisi; burjuvazinin ortaya çıkmasını saymaktadır.²¹ “Afrika Milliyetçilik hareketi diğer bütün devrimler gibi, aydınların önderliğinde yürümüş, ideolojisi bu önderler tarafından saptanmış, fakat emperyalizm tarafından hazır duruma getirilmiş olan kitlelerin harekete geçmesiyle gerçekleştirilmiştir.”²²

Oran “Afrika Milliyetçiliği” terimini öne çıkarmaktadır. Bunun kullanım seviyelerini de ‘kabile birimi’ ve bütün ‘Afrika kıtası’ ve yapay olarak bölünmüş sınırlar içindeki ‘ulusal devlet’ olarak almaktadır. Bütün Afrika kıtası seviyesinde kullanımının da ‘Pan-Afrikanizm’ olarak isimlendirildiğine dikkat çekmektedir. Ulusal devlet seviyesindeki milliyetçiliğe Nijerya Milliyetçiliği’ni örnek göstermektedir.²³ Ancak Nijerya’daki milliyetçiliğin o zamanki nüfusun dörtte üçünü oluşturan Kuzey müslümanlarca benimsenmediğini gözardı etmektedir.

Nijerya’daki milliyetçiliğin bağımsızlıktan önceki 10-15 yılda ortaya çıkan Pan-Afrikanist eğilimler gösteren bir siyasal örgüt (NCNC), Yarı gizli- yarı devrimci- yarı dinsel bir hareket (Zikist hareket), Misyonlardan ayrılan bir kilise ve hareketi, kabile dernekleri, sendikalar olarak görmektedir.²⁴

Afrika milliyetçiliği dünyadaki en yeni milliyetçilik olduğu için “şimdiye dek çeşitli kıtalarda ortaya çıkmış olan milliyetçi akımlar içinde en homojen olanıdır.”²⁵ Ancak “Kara Afrika’daki Milliyetçilik hareketleri ortaya çıkış biçimi ve gelişme açısından da birbirinden farklılıklar gösterdi. Bunun nedenleri: Avrupa Kültürünün Etki Derecesi; Sömürgeci Devletin Politikası²⁶; beyaz kolonların varlığı;²⁷ kabile

---

²¹ Age. s. 65-88

²² Age. s. 97

²³ Age. s. 103-104

²⁴ Age. s. 105

²⁵ Age. s. 115

²⁶ Age. s. 117-120

yapılarının farklılığı; İbolar Nijerya’da milliyetçiliğin öncüsü oldular. Nijerya’yı üniter bir devlet formülü içinde birleştirmek için çalıştılar.”²⁸ Azgelişmiş ülke Milliyetçiliğinin karakteristik özellikleri olarak “sömürgeciliğe tepki olarak ortaya çıkmakta; aydınlar tarafından yönetilmektedir; kaynağı, olumlu öğelerden çok olumsuz öğelerdir; mevcut bir milletin milliyetçiliği değil, bir milleti ve onun “ulusal” devletini yaratmak isteyen bir hareket sözkonusudur; ülkeleri başkalarını sömürmeden çağdaş düzeye ulaştırmaya çabalama ve uluslararası politikayı çatışmayı azaltıcı yönde etkileme nitelikleriyle *ilerici* bir hareket olarak ortaya çıkmıştır.”²⁹

Afrika Sahrayı Kebirinde Seyahat

İkinci Abdülhamid güvendiği bir subay olan Sadık El-Müeyyed’i Afrika’ya ilk kez 1886-1887’de Şeyh Senusi ile görüşmesi için Bingazi’ye göndermiştir. İkinci kez Ekim 1895’te, Fransa’nın ve İngiltere’nin bölgedeki faaliyetlerini incelemek; halkın durumunu öğrenmek için göndermiştir. Paşa iki ay süren gezisinin raporunu daha sonra kitap olarak da yayımlamıştır.

Sâdik el-Müeyyed dönüşte II. Abdülhamid’e sunduğu raporlarda şeyhin padişaha bağlılığını bildirdiğini, yol boyunca bütün bölge halkının padişaha hayır dualar ettiğini, o zamana kadar buralara hiçbir devlet memuru gitmediğini, halkın da hiç sancak görmediğini, beraberinde götürdüğü iki sancağın gittiği yerlerde devamlı dalgalandırıldığını ve bunun halk tarafından sevinçle karşılandığını belirtmiş, iki aydan fazla süren bu seyahatini Afrika Sahrâ-yı Kebirinde Seyahat adlı eserinde bütün ayrıntılarıyla anlatmıştır.³⁰

El-Müeyyed Paşa’nın Afrika’ya üçüncü seyahati Habeşistan’a olmuştur. 1904 yılında Menelik’in elçi göndermesine karşılık olarak Elçi olarak Habeşistan’a gitmiştir. Harar’da Müslüman halk tarafından coşku ile karşılanmıştır.

²⁷ Age. s.120-125

²⁸ Age. s. 125-128

²⁹ Age. s. 245-248

³⁰ İdris Bostan, (2008). “SÂDİK el-MÜEYYED PAŞA”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt: 35, sayfa: 399-400

Habeş hükümdarı kendisine II. Abdülhamid'in nâmesini, hediye ve nişanını sunan Sâdık el-Müeyyed'e birinci rütbeden hâtem-i Süleymânî nişanı, reislere ait üniforma, iki mızrak, kılıç ve katır, yanındakilere de rütbelere göre hediyeler verdi. Sâdık el-Müeyyed, Habeşistan'da gittiği her yerde çok sıcak ilgi gördü. Adisababa'daki Müslüman cemaatin burada bir cami yapılması konusundaki isteklerini dinledi. Bu arada diğer devletlerin elçileriyle de görüşmeler yaptı. Üç ay süren bu seyahatini daha sonra kaleme aldığı Habeş Seyahatnâmesi³¹ adlı eserinde anlattı.

Paşa ilginç anekdotlara da yer verir. Afrikalının teknolojiye bakışını da özetlemiş olur. Bu zihniyet bir açıdan da bugün bile 'mutluluk endeksi'nde Nijeryalıların bir çok zengin ülke insanına göre daha mutlu olmasının da sosyal bağlamını vermektedir.

Trenden şikayet ettiler. "Canım, bu devenizden daha iyi değil mi" demem üzerine ağzı güzel laf yapan biri: "Hayır, iyi değil! Deve insana dokunursa zarar vermez. Deve coşarsa nihayet ağzından köpük çıkar. Buysa (lokomotifi parmağıyla göstererek) giderken kime rastgelirse parça parça ediyor. Coştuğu zaman sesi, devemizi, koyun ve keçilerimizi ürkütüyor. Yüklü develerimiz ürküp yüklerini değiriyorlar. Coştuğunda ağzından duman, ateş, kıvılcım püskürtüyor. Geçtiği yerde ateş külü bırakıyor. Devenin eti yenir, sütü içilir, yavrusu olur, çoğalır; bunun neresini kesip, nesini yemeli!" şeklinde tuhaf itirazlarda bulundu."³²

Afrika Coğrafyası³³

Afrika Kıtasının Genel Özellikleri, Doğal Coğrafya Özellikleri, Beşeri Coğrafya Özellikleri, Ekonomik Coğrafya Özellikleri gibi genel konulardan sonra bütün ülkeleri tek tek inceleyen, kısaca Türkiye ilişkilerine değinen kitap, Afrika kıtasındaki bölgesel kuruluşlarla ilgili bilgiler de vermektedir. Özey'e göre, "Afrika adı, Kartaca'ya ilk defa ayak basan Romalılarca 'Afri' veya 'Afrikani' denilen

³¹ Sadık El-Müeyyed, (2000), *Habeş Seyahatnamesi 1904*, (Çeviren Mustafa Baydemir ve N. Ahmet Özalp), İstanbul: Kaknüs Yayınları

³² Sadık El-Müeyyed, *Habeş Seyahatnamesi 1904*

³³ Ramazan Özey, (2009). *Afrika Coğrafyası*, İstanbul: Aktif Yayınları.

oymakların adından alınmıştır ve bu ad Pön Savaşları sırasında verilmiştir. Afrikani terimi daha sonra Arapça ‘İfrikiya’ olarak değişmiştir”³⁴ demektedir.

Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika³⁵

TASAM’da çalışan Tepebaş, bu kurumun Dışişleri Bakanlığı’nın Afrika ülke temsilcileri ile düzenlediği Afrika Zirvelerine ev sahipliği yapması sebebiyle geniş ve birinci elden Afrika bilgisine sahip olmanın da avantajıyla Afrika konusunda en çok makale yayımlayan akademisyenlerden birisidir. Yazarın “Büyük Güçler ve Afrika, 21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti”³⁶, “Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar): İşbirliği ve Kalkınma”³⁷ kitapları da vardır.

Osmanlı-Afrika İlişkileri

Ahmet Kavas’ın kitabı daha önce yayımladığı makalelerin bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Kitabın ilk makalesi “Türkiye’de Afrika Çalışmaları” başlığını taşımaktadır. Kavas burada Afrika ile ilgili yapılması gerekenleri, bu sahanın öncülerinden birisi olarak anlatmaktadır.³⁸

Afrika konulu akademik araştırmaların belirli alanları üzerinde derinlemesine çalışma yapmak için öncelikle o sahada yazılmış başta telif kitaplar ve makaleler ile yabancı dillerdeki kitaplarla makalelerin tercümeleleri, denemeler, ansiklopedi maddeleri hatta yerine göre popüler dergilerde yayınlanan yazıların bile rehberliğine ihtiyaç duyulmaktadır.³⁹

³⁴ Age. s. 4

³⁵ Ufuk Tepebaş, (2013). Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık, İstanbul: TASAM yayınları.

³⁶ Ufuk Tepebaş, (2010). Büyük Güçler ve Afrika: 21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti, İstanbul: Tasam Yayınları

³⁷ Ufuk Tepebaş (Ed.), (2009). Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar): İşbirliği ve Kalkınma, İstanbul, Tasam Yayınları.

³⁸ Ahmet Kavas, (2006). *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul: Tasam yayınları, s. 11-26

³⁹ Age. s. 14

Kavas, “Cumhuriyet döneminde dış dünya üzerine yapılan çalışmaların azlığı Afrika konusunda da kendini hissettirmektedir”⁴⁰ diyerek yapılacak çalışmaların önemini anlatmaktadır.

Afrasya Alternatif Eksenler⁴¹

Pekin eserinde, Dugin’in Avrasya’sındakine benzer şekilde Afrika ve Asya’yı içeren, jeopolitik bir yaklaşımla, yeni bir dünya hakimiyet teorisi ortaya atmaktadır. Bu bağlamda “dünyanın en zayıf fizik teorisi Türkiye’nin AB yada ABD haricinde alternatifinin olmayışı şartlamasıdır”⁴² demekle “fakat AB’nin alternatifi Rusya’nın Avrasyacılık’ı veya Çin’in başını çektiği Şanghay 6’lısı değil ve olamaz” diyerek bir “Afrasya Birliği” önermektedir.

Pekin bu birliğe Afrika’dan üç ülkeyi (Nijerya, Mısır ve Fas), Asya’dan yedi ülkeyi (Türkiye, Japonya, Pakistan, Endonezya, Kazakistan, Malezya, Azerbaycan) almaktadır. Birliğin doğal liderleri olarak Türkiye ve Japonya’yı görmektedir.⁴³ Pekin’in seçtiği üç ülke’den ikisi Kuzey Afrika’da Arap kültür coğrafyasındadır. Kara Afrika’yı da tek başına Nijerya’nın temsil etmesi mümkün görülmemektedir. Doğu Afrika’dan, Orta Afrika’dan ve Güney Afrika’dan da bir ülkenin mutlaka bulunması gerekmektedir.

Büyük Sahra’da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)⁴⁴

Büyük Sahra, Batı ve Merkezi Afrika üzerindeki sömürge girişimlerini ve sömürgeleşmeyi de anlatan Çaycı, Afrika’dan Osmanlı’nın 1911’de çekilişine kadar olan dönemi ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Eser bol sayıda Osmanlı arşiv belgesi içermektedir. Osmanlı, Senusilere ve diğer bölge güçlerine dayanarak bölgede tarihten

⁴⁰ Age. s. 17

⁴¹ Süleyman Pekin, (2010). *Afrasya Alternatif Eksenler*, Ankara: Berikan Yayınevi

⁴² Age. s. 7

⁴³ Age. s. 9

⁴⁴ Abdurrahman Çaycı, (1995). *Büyük Sahra’da Türk-Fransız Rekabeti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

gelen haklar iddia etmektedir. Ancak Libya'nın İtalyanların eline geçişi bölge ile doğudan teması kestiği için, küçük kuvvetlerle korunan Afrika ülkeleri kaybedilecektir.

Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Afrika- Türkiye İlişkileri ⁴⁵

Büyükelçi Hazar'ın eseri, 'ilişkiler' bağlamındaki ilk eser olması açısından önemlidir. Hazar, neredeyse unutulmuş olan Afrika'da hala sosyal bağların olduğunu işaret etmesiyle, yeni araştırmacılara da ışık tutmuştur. Kuloğulları, İstanbullu kabilesi gibi sosyal topluluklar araştırmacıları beklemektedir. Kendisi de Şita Bey ailesini bize kazandırarak toplumsal ilişkilerin geliştirilmesinde yapılabilecek olanlara işaret etmiştir.

Ataöv, Oran ve Hazar Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin Afrika'ya bakışı hakkında öncü çalışmalar yapmışlardır. Modern döneme ait Türkiye ile Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerini anlatan çalışmalar henüz kitap seviyesine gelmemiştir.

Bu çalışma, Türkiye-Nijerya ilişkilerinin sivil toplum kuruluşları (STK), ticaret, kültürel, ulaşım gibi yumuşak güç unsurlarına dayanarak geliştirilebileceğini varsaymaktadır. Gerek aradaki mesafelerin uzaklığı; gerekse Nijerya toplumunun çok parçalı yapısı bunu gerektirmektedir. Bu çalışma Osmanlı-Afrika ilişkilerinin köşe taşlarını gösterecek ve Türkiye ile Nijerya arasındaki ilişkilerde yeni konuları göstermeye çalışacaktır. Bu çalışma Türkiye-Nijerya ilişkilerinin 'Kamu Diplomasininin' "Yumuşak Güç" unsurlarına dayanması gerektiğini savunmaktadır. Kalın "yumuşak gücü besleyen değişik unsurların kültür, eğitim, sanat, basılı ve görsel medya, filmler, şiir, edebiyat, mimari, üniversite eğitimi, sivil toplum kuruluşları, bilim ve teknoloji, yenilikçilik kapasitesi, turizm, ekonomik işbirliği

---

⁴⁵ Numan Hazar, (2011). Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Afrika- Türkiye İlişkileri, Ankara, USAK yayınları.

platformları ve diplomasi” olduğunu söylemektedir.⁴⁶ Kalın “Ülkenin yumuşak gücünün kapasitesini belirleyen bir başka unsur da ülkenin siyasal sistemidir.. Bu bağlamda, Türkiye’nin yumuşak gücünün ana temellerinden birisi de demokratik tecrübesidir”⁴⁷ diyerek ülkenin demokratik sisteminin de bir yumuşak güç unsuru olduğunu vurgulamaktadır.

Yumuşak Güç, Nye’in ifadesi ile “bir kişinin, istediği sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme yeteneği” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁸ Aslında bunun ‘birlikte, barış içinde, dostça yaşayabilme arzusunun geliştirilmesinin’ sağlanması şeklinde ifadesi de mümkündür. Afrika, Anadolu, Balkanlar’daki Türk tarihi bunun uygulanmasının tarihidir. Yesevi Alperen’lerinin ‘Kolonizatör Türk Dervişleri’⁴⁹ olarak isimlendirilmesi; Nye’in ileri sürdüğü ‘güç’ kavramını aşmaktadır. Nye’a göre “*Yumuşak güç başkalarının tercihlerini şekillendirme becerisine dayanır. “Yumuşak güç, günümüzün demokratik politikalarının en önemli kısmını oluşturur”*.”⁵⁰ “Uluslararası örgütlerin yaygınlaşması, sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi, devlet dışı diğer aktörlerin etkinliğini artırması ve küresel medyanın gelişmesi, içinde bulunduğumuz dönemde “sert güç”, “yumuşak güç” ve “akıllı güç” tartışmalarını gündeme getirmiştir.”⁵¹

Yumuşak güç, ortak değerlere vurgu yaparak ahlaki ve vicdani bir kabul ve sorumluluk oluşturma gibi cezbedici farklı araçlar kullanır. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK)’nün ‘ince güç’ olarak tercüme ettiği ‘soft

⁴⁶ İbrahim Kalın, (2011). “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, s. 5-23 (s. 9).

⁴⁷ Kalın, agm., s. 9

⁴⁸ Joseph S. Nye (2005). *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*, çev. Rayhan İnan Aydın, Ankara: Elips Kitap, s. 11

⁴⁹ Ömer Lütfi Barkan, (t.y.) “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kolonizatör Türk Dervişleri”, *Türkler*, C.9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, <http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/barkan.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.12.2014).

⁵⁰ Nye, age., s. 11

⁵¹ Atilla Sandıklı, “Yumuşak Güç Savaşları”, <http://www.bilgesam.org/Image.s/Dokumanlar/0-81-201409106guvenlik-11.pdf>, (Erişim Tarihi: 12/09/2014).

power- yumuşak güç’ ‘Kamu Diplomasisi’nin bir aracı olarak görülmektedir. KDK yumuşak gücü, değer merkezli bir güç olarak da tanımlamaktadır. “Ekonomi, eğitim, kültür, bilimsel araştırma, sanat, sinema, turizm gibi alanları kapsayan ince güç kavramı, aynı zamanda yeni rekabet alanlarının da başında gelmektedir.”⁵²

Ticaret, kültürün iletildiği yollardan sadece biridir. Kamu diplomasisinin yöntemlerinden olan “Halktan halka doğrudan iletişim faaliyetlerinde ise STK, araştırma merkezleri, kamuoyu araştırma şirketleri, basın, kanaat önderleri, üniversiteler, mübadele programları, dernek ve vakıflar gibi devlet dışı sivil araçların kullanılması esastır.”⁵³ Yurtiçi ve yurtdışındaki “hükümet politikaları da diğer bir potansiyel yumuşak güç kaynağıdır. Hükümet politikaları, bir ülkenin yumuşak gücünü güçlendirebilir ya da çarçur edebilir.”⁵⁴ Dünyada olduğu gibi ülkemizde de hükümetlerin zaman zaman, isteyerek ya da farkında olmadan on yıllarca süren çalışmalarla oluşturulan bu yumuşak güç unsurlarını, iç politik kaygılarına kurban ettikleri gözlemlenmektedir. “Her ülke bir takım yumuşak güç kaynaklarına sahiptir ve ülkeler bu kaynakları vasıtasıyla kendilerine uygun yumuşak güç stratejileri geliştirirler.”⁵⁵ Türkiye’nin son yirmi beş yıllık sivil toplum tarihi, çok özel bir açılıma şahit olmuştur: Türk Okulları’nın dünyaya açılması.

Bu çalışmada Türkiye-Osmanlı- Afrika ilişkileri derken Afrika’dan kastedilen, Sahra Güneyi Afrika (SAGA)’dır.* Yani ‘Kara Afrika’dır. İngilizce’de ‘Hausa’ olarak yazılan Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nde Ahmet Kavas tarafından ‘Hevsa’ olarak yazılan kelimeyi ‘Havs’a olarak kullanmak tercih edilmiştir. Çünkü ‘Hevsa’ telâffuzu Bauchi, Maiduguri halklarının söyleyişidir. Bugün Nijerya

⁵² KDK, (2014). “Kamu Diplomasisine Bakış”, <http://kdk.gov.tr//sag/kamu-diplomasisine-bakis/21>, (Erişim Tarihi: 16/07/2014).

⁵³ KDK, (2014). “Kamu Diplomasisine Bakış”.

⁵⁴ Nye, age., s. 22

⁵⁵ Tuba Savaş, (2012). “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Image.simage.s/files/2012-2-3_0.pdf, (Erişim Tarihi: 16/07/2014).

genelinde söyleniş ‘Havsa’ şeklindedir. Daha sonra görüleceği gibi, Sadık el-Müeyyed Paşa da ‘Havsa’ demeyi tercih etmiştir.

Birinci Bölümde ‘Tarihsel süreçte Türkler’in Afrika ile kurmuş olduğu ilişkiler ele alınmıştır. Afrika- Osmanlı ilişkileri incelenirken Sultan 2. Abdülhamit’in Halife sıfatıyla Lagos’lu bir Müslümana Beylik ünvanı vermesi; son iki yüz yıldır Batı Afrika ve Nijerya’yı etkilemiş ve etkilemeye devam eden Sokoto Hilafeti; Afrika kökenli Türk vatandaşları ‘Afro-Türkler’ başlığı altında incelenmiştir. Bu bölümün çalışılması esnasında Osmanlıca kaynakların henüz bugünkü Türkçe’ye aktarılamamış olması en büyük kısıtlama olarak karşımıza çıkmıştır.

İkinci Bölüm’de Nijerya’nın tanınması amacıyla, Nijerya’nın kuruluşu; anayasal yapısı; siyasi süreçleri ve 1959’dan 2011’e kadar yapılan seçimler; Nijerya’nın temel sorunları; dış politikası; silahlı kuvvetleri; polis teşkilatı ve ekonomik durumu incelenmiştir.

Üçüncü bölüm Nijerya-Türkiye İlişkileri’ne ayrılmıştır. Afrikaya Açılım Planı; ilişkilerin gelişmesi adına Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri tarafından yapılan resmi temaslar ve özel girişimler de ele alınmıştır. Türkiye’de yaşayan Nijeryalı’lar hakkında da bilgi verilmiştir.

Çalışmada izlenen araştırma ve analiz metoduna gelince: Yukarıda açıklanan çalışma planının uygulaması aşamasında, gerek teorik gerekse olgusal içerik ve konulara ilişkin geniş çaplı bir literatür incelemesi özeti de verilerek konunun anlaşılır kılınması amaçlanmıştır. Analize yönelik veri temininde ise ikincil kaynak türünde kitap ve makalelerin yanı sıra birincil kaynaklar olarak resmi belgeler, hükümet açıklamaları ve raporlardan yararlanılmıştır. Ayrıca, mülakat ile basın-yayın organlarındaki haber ve tartışmalardan da yeri geldikçe, kaynak olarak yararlanılmıştır.

BÖLÜM I

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKLER VE AFRIKA

Türkler Anadolu'dan önce Afrika'da devlet kurmuşlardır. Dolayısıyla Türklerin Afrika ile bin yıllık bir yakınlığı vardır. Türkler, Tolunoğulları⁵⁶ (868-905)'ndan itibaren Mısır'da yönetim kurmuşlar; İhşidiler (935-969)'le devam eden Türk idaresi Eyyubiler (1171-1250)'le devam etmiş; Memlukler (1260-1571)'den⁵⁷ sonra Osmanlılar ile devam etmiştir. Türk idaresi Mısır'da 1952'deki Nasır darbesine kadar devam etmiştir. Mısır'daki Memluk kültürü Kara Afrika'nın devlet ve kültür hayatında da etkisini göstermiştir. Kanem-Bornu krallarından birinin ismi Ali Gazi (1473-1501)'dir.⁵⁸ Memluklar Afrika Müslümanlarının hac yollarını da kontrol ettikleri için Afrikalı Müslümanlarla iyi ilişkiler içinde olmuşlardır. 19. yüzyılın sonlarına kadar Mısır, Afrika Müslümanları için hem dini hem de diğer ilimleri aldıkları bir eğitim merkezi olma özelliğini sürdürmüştür. İlişkiler öyle ilerlemiştir ki, Afrikalı Müslüman yöneticiler Kahire'de kendi öğrenci yurtlarını ve hac konaklama tesislerini bile inşa edebilmişlerdir.

“Merkezi ve Batı Sudan'da, 8. yüzyıldan sonra birçok devlet ve imparatorluk varolmuştur. Bu devletler ‘Sömürge Çağı’ başladığında son bulmuşlardır. Nijerya da ‘Batı Sudan’ coğrafyasının bir parçası olarak kabul edilmekteydi. Bu devletlerin en önemlilerinden biri Kanem-Bornu İmparatorluğu idi. Kanem-Bornu İmparatorluğu'nun sınırları bugünkü Gana, Mali, Songay [Çad ve Kamerun]'a kadar

---

⁵⁶ Nadir Özkuyumcu, (2009). “Tolunoğulları”, TDV İslam Ansiklopedisi, C-41, s. 233 <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c41/c410128.pdf>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

⁵⁷ Ahmet Kavas, (2006). *Osmanlı Afrika İlişkileri*, İstanbul: TASAM yayınları, s. 29-34

⁵⁸ Michael Crowder, (1966). *The Story of Nigeria*. London: Faber & Faber, s. 42

genişlemiştir.”⁵⁹ Osmanlı ile Kanem-Bornu’nun 16. Yüzyılda anlaşma imzaladıkları bilinmektedir. “Kanem-Bornu elçisi 1575’te İstanbul’a gelmiş ve dört yıl kalmıştır.”⁶⁰

Havsa dilinde *bature* diye bir kelime vardır. Bunun manası *beyaz adam* demektir. 1999 yılında Kano Emiri Adebayero’yu (2014’de vefat etmiştir.) ziyaretimizde bunun asıl mânâsının “Türkmen” demek olduğunu; atalarının Kuzey Afrika ile ticaretleri sırasında ilk kez gördükleri beyaz adamın, Kuzey Afrika’daki Türkler olduğunu söylemiştir. Nijerya’nın Ankara Büyükelçisi Ahmet Abdülhamid Madori de Türklerle Nijeryalıların ilişkilerinin geçmişi ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede bunu teyit eder şekilde Nijerya’ya gelen ilk beyazların 16’ncı yüzyılda Osmanlılar olduğu biliniyor. Bugün Nijerya’ya hangi ülkeden bir beyaz gelirse gelsin Türk olarak görülür. Çünkü ilk beyaz insanlar olarak Osmanlıları, dolayısıyla Türkleri gördük. Bunun bizim için anlamı çok büyük demıştır.⁶¹

Kebbi [Kebi diye okunur] Eyaleti* eski Adalet Bakanı Alhaji Muhammed Diko kendisi ile 2011 yılında Lagos’ta** yaptığımız söyleşide “İngiliz sömürgecilerinin Sokoto’ya*** geldiğinde; Osmanlıların kendilerini onlara karşı savunabilmeleri için ateşli silahlar gönderdiklerini ve kendisinin bu silahlardan bazılarını gördüğünü” anlatmıştır. Bakan Diko 2011 yılındaki Türkiye ziyaretinde yaptığı bir gazete söyleşisinde; “Siz Türkler, Osmanlı’nın torunları olarak bize arkanızı dönemezsiniz. Osmanlı bize İslamı öğretti. Sizin tarihi sorumluluğunuz

⁵⁹ Crowder, The Story Of Nigeria, S. 35

⁶⁰ Numan Hazar, (2011). Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Afrika- Türkiye İlişkileri, Ankara: USAK yayınları, s.123

⁶¹ AfyonGazetesi.com, (2014). “Büyükelçi Madori’den Belediye Başkanı Çoban’a Ziyaret”, <http://www.afyongazetesi.com/buyukelci-madori-den-belediye-baskani-coban-a-6002591-haberi/#> (Erişim Tarihi: 07/06/2014).

*Kebbi Eyaleti: Tarihsel Kanta devletinin toprakları şimdi Kebbi Eyaleti’ni oluşturmaktadır.

**Lagos: Nijerya’nın ve Kara Afrika’nın en kalabalık şehridir. Aynı zamanda ülkenin ekonomik ve kültürel merkezidir.

***Sokoto: Sokoto Hilafeti’nin başkenti olan şehirdir. Nijerya’nın Kuzey-Batı’sındadır. Sokoto Eyaleti’nin de başkentidir.

devam etmektedir” demiştir.⁶² 21 Ağustos 2014’de Bakan Diko’nun bahsettiği Kebbi Eyaleti’nin Argungu şehrindeki ‘Kanta Müzesi’ni ziyaretimizde bu silahların fotoğraflarını çektik. Resim-1 ve 2’de bu silahlar görülmektedir. Türklerin Afrika devletleri ile ilişkilerinin yüzyıllar boyunca devam ettiği müzedeki silahlardan da belli olmaktadır. Müzede vücut zırhı yanında, ait ateşli silahlardan da örnekler vardı.

1.1. AFRIKA- OSMANLI MÜNASEBETLERINE GENEL BAKIŞ

Osmanlı-Afrika ilişkileri ise Osmanlı’nın Mısır’a hakim olmasıyla başlamaktadır. Yavuz Sultan Selim’in 15 Şubat 1517’de Kahire’yi almasıyla Mısır, Osmanlı Devleti’ne bağlı bir eyalet olmuştur. “Mısır Eyaleti, Osmanlı eyalet sisteminde arasında yer alan Salyaneli eyaletlerden olduğu gibi, arazisi ile de miri arazi değil, haraci arazi mahiyetindedir”.⁶³ Bu fetihten itibaren Mısır’da Türkiye Türklerinin yönetimi başlamıştır. Padişah henüz Kahire’de iken valiyi tayin etmiştir. Osmanlı Devleti, Mısır’a merkezden yönetici tayin etmesine rağmen; sonraki bütün Afrika eyaletlerini diğerlerinden farklı bir sistemde yapılandırmıştır: Mülkiyet ve vergilendirme sisteminde farklı bir sistem koymuştur; diğer bütün eyaletler has, tımar, zeamet sistemine sahipken Afrika eyaletleri *Salyane*’li bir sisteme sahip olmuştur. Böylece Osmanlı, yöneticilerini yöre halkından para temin etmek için baskı yapan zorba işgalciler olmaktan korumuş da oluyordu. Osmanlı’nın her fethettiği yerin özelliğine göre bir yapı kurabilen esnekliği, fethi ve fetihden sonra oralarda tutunabilmeyi kolaylaştırmıştır.⁶⁴

⁶²Nijeryalı Bakan: Osmanlı'nın torunları olarak bizlere sırt dönemezsiniz. (2011, 07 08). http://www.zaman.com.tr/gundem_nijeryali-bakan-osmanlinin-torunlari-olarak-bizlere-sirt-donemezsiniz_1156022.html: (Erişim Tarihi: 07/07/ 2013).

⁶³ Ahmed Akgündüz, (1994). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 8/1. Kitap III. Murad Devri Kanunnameleri. 8/II. Kitap III. Mehmed Devri Kanunnameleri. Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, s. 23-25

⁶⁴ İdris Bostan, (2009). “Salyane”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 36, s. 59-60.

Osmanlı, salyane sistemi ile merkeze çok uzak olan Afrika eyaletlerindeki idarecilerin keyfi yönetimlerine engel olmak ve merkezi yönetimle yerel reaya arasındaki ilişkileri hoş tutabilmek için bir vasıta olarak kullanmak istemiş olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Cengiz Orhonlu'nun yayımladığı bazı belgelerde de bu görülmektedir. Trablusgarb Eyaletine bağlı Fizan Beyi Ali Bey (1567-1571)'e

Fotograf 1: Türkler'den gelen vücut zırhı

Kaynak: Kanta Müzesi Ağustos 2014.

İstanbul'dan gönderilen bir mektupta, Fizan halkının ödediği yıllık verginin geçen yıllarda halka ağır gelmediğini, ancak kuraklık ve diğer olumsuz şartların etkisi ile bu miktarın artık onların ödeme gücünü açtığından bahisle, toplanan vergiden gereken kalan miktarın halka geri ödenmesi emredilmiştir. Ali Bey'den sonraki Fizan Beyi ise aynı uygulamayı devam ettirdiği için, başka bir mektupta azarlanmıştır.⁶⁵Bu da Osmanlı Devleti'nin uzak bölgelerdeki halkın durumunu sadece mülki amirlerin raporlarından takip etmediğini; merkezin halkın içinden haber alacak bir istihbarat

⁶⁵ Cengiz Orhonlu, (1996). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları.

ağını kurduğunu da göstermektedir. Hac ziyaretleri bu konuda önemli bir bilgi kaynağı olmaktadır.

İdari hukuk olarak da İslami geleneğe uygun olarak çoğunlukla halkın alışık olduğu kanunlarla idare yoluna gidilmiştir. Osmanlılar Mısır'ı fethettikten sonra, burada ciddi bir hukuki değişikliğe de gitmemiştir. Beylerbeyi'nin tayin emrinde 'Şer'-i Şerif ve kanun-ı münife göre' idare etmesi emrolunduğu gibi... "Divan-ı Ali'nin çalışma esaslarını ifade eden Kanunname'de... kadılar tarafından bütün davaların halledileceği ve mülki amirler olan beğlerbeği ve sancak beğlerinin sadece verilen şer'i hükümleri icra ile mükellef tutuldukları açıkça zikredilmektedir".⁶⁶ Mısır Beylerbeyi idari olarak çok güçlü bir konumdadır. Padişah'tan tek eksiği, unvanının 'Sultan' yada 'Padişah' olmamasıdır. Gerçekte kendi divanına sahip, İstanbul'a bağlı bir hükümdardır. Ancak İstanbul, bu yerel hükümdarın hukukla sınırlı olduğunu da eyalet kanunnamesinde açıkça belirtmiştir. 1534'de kurulan Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne Barbaros Hayreddin Paşa Beylerbeyi olarak atanmıştır. 1551'de Trablus-garb'ı, 1574'de Tunus fethedilerek Kuzey Afrika sahillerine tamamen yerleşilmiştir. 1554 de Habeş Beylerbeyliği tesis edilerek Afrika kıtasının hemen hemen doğu kısmı da Osmanlı idaresi altına alınmıştır.

Padişah 3. Mehmet devrine gelindiğinde (1595-1603), Afrika'daki eyalet sayısı beşe çıkmıştır. Bunlar: Mısır, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Cezayir-i Garb, Trablus-ı Magrib, Tunus'tur.⁶⁷ Daha önce de belirtildiği gibi "Osmanlı'nın Afrika eyaletleri salyane'lidir... Habeş'in salyanesi on bir yük seksen bin akçe [dir]"⁶⁸. "1581-1582'de bugünkü Mali, Nijerya devletleri içinde kalan Bornu, Gao ve Sonr[g]ay sultanlıkları ile İstanbul arasında münasebet kurulmuştu"⁶⁹

---

⁶⁶ Akgündüz, age, s. 23-25.

⁶⁷ Age., s.23-25

⁶⁸ Age., s.23-25.

⁶⁹ Ahmet Kavas, (2006). *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul: Tasam yayınları

Fotograf 2: Türkler'den gelen silah

Kaynak: Kanta Müzesi, Ağustos 2014.

Bornu hükümdarı İdris Alooma İstanbul'a bir heyet göndermiştir. Bu İstanbul ile Bornu arasındaki doğrudan temasın başlangıç noktasını oluşturmuştur. Elçinin İstanbul'a geleceğini bildiren ve onların Fizan Beyi tarafından karşılanıp gemi ile İstanbul'a gönderilmesini emreden yazı 13 Nisan 1574 tarihlidir. Bornu elçisi Elhac Yusuf İstanbul'da dört yıl kalmıştır.⁷⁰

Bornu hükümdarı İdris Alooma'nın bütün istekleri İslam kardeşliğine vurgu yapılarak karşılanmıştır. Biri hariç. Karşılanmayan istek ise Bornu'nun hac ve ticaret yollarını kontrolüne almak için Fizan'daki bazı kalelerin kendilerine devredilme isteğidir. Padişah bu isteği "*Malumunuzdur ki kaleleri ve bir adım toprağı başkalarına vermek babalarımızın ve dedelerimizin adeti değildir*"⁷¹. Padişahın Bornu hükümdarına, "size düşen vazife idareniz altındaki toprakları ve hudutlarınızı korumak, memleketinizdeki kaleleri muhafaza etmek, fakirlerin ve halkın nizamını temin etmek, '*Müslümanlar kardeşirler, kardeşlerin aralarını düzeltiniz*' ayeti ve peygamberimizin '*bütün mü'minler kardeşirler*' hadisine uyararak memleketinizden geçenlerin emniyetini temin etmektir; etrafınızdaki memleketlerin ve köylerin

⁷⁰ Cengiz Orhonlu, (1969). "Osmanlı-Bornu Münasebetine Aid Belgeler", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı: 23, s. 111-130.

⁷¹ Agm.

halklarıyla harbe karşı müttefik bulunmanızdır”⁷² tavsiyesi, Osmanlı Devleti’nin dış politika ilkelerini de göstermektedir.

Osmanlı- Bornu münasebetlerinin, fazla yazılı kaynak olmasa da devam ettiği anlaşılmaktadır. İdris Alooma’nın 1591’de üçüncü hac ziyareti dönüşünde yanında Osmanlı’dan aldığı tüfekler ve eğitimci subaylar vardır.⁷³ Tarihte bugünkü Nijerya coğrafyasında yaşamış olan müslüman devletlerin ateşli silahlarla tanışmalarının Osmanlı vasıtasıyla olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁴

Aktif dış politikasıyla 2. Abdülhamid’in Afrika ile ilişkilerinde inisiyatif aldığı bilinmektedir. 1884-1885 Berlin Konferansı’nda şimdiki Nijer Cumhuriyeti’nin toprakları ile Libya ve Fizan bölgesi Osmanlı toprağı olarak, bu konferansta kabul edilmiştir. Bundan sonra İstanbul’dan heyetler gönderilerek bölge hakkında birinci elden bilgiler alınmıştır. 1895’te Sadık El-Müeyyed Paşa hilafet sancağı ile bölgede gezmiş ve gözlemlerini rapor olarak padişaha sunmuştur. Padişah “Onu iki defa, [Afrika’da] devrinin en önemli İslami hareketlerinden biri haline gelen Senusiliğin şeyhi Muhammed el-Mehdi’ye gönderdi.”⁷⁵ Sadık El Müeyyed Paşa, Padişah’a sunduğu raporunda bugün Kuzey Nijerya denen bölgeyi, ‘Bornu kıtası’ olarak isimlendirir. İdris Alooma’yı da ‘İdris-ül Azam’ olarak tanıtır. Bornu’nun o zamanki nüfusunun bek milyon, alanının 133,000 km² olduğunu söyler. Askeri gücünün 30,000 piyade ve süvariden oluştuğunu belirtir.

Nazif Paşa zamanında Bornu Şeyhi bulunan Şeyh Ömer, Osmanlı askerinin Kavar’a varmasına intizar ettiği gibi pederinin vefatından sonra yakınlarından Mina namında bir zati

⁷² Orhonlu, agm.

⁷³ Crowder, age., s.50.

⁷⁴ Numan Hazar, “Türklerin Afrika İle İlişkilerinin Kısa Tarihçesi / Numan Hazar [s.118-131]”, *Türkler*, Cilt 13, Osmanlı, (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 221. <http://www.bilinmeyenturktarihi.com/pdf/turkler-cilt-13.pdf>, (Erişim Tarihi: 19/11/2014).

⁷⁵ Sadık El Müeyyed, (2008). *Afrika Sahrayı Kebirinde Seyahat*, (Çev. Kemal Beydilli), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, s. 8.

bir mektupla Fizan ve Trablus yoluyla İstanbul'a göndermişti... Kaşna [Katsina] ve Kano kıtaları Zinder'in güneyinde yer alırlar. Kaşna'nın Zinder'den ve Kano'nun Kaşna'dan mesafesi beşer gündür. Kaşna hakimi İbrahim ve Kano hakimi Abdo, Kano'dan onbeş gün mesafede bulunan Sokoto hakimi eşraftan Muazo'ya tabidirler. [Sokoto hakiminin] Kaşna ve Kano gibi diğer bazı beldeleri daha vardır. Kendisi Devlet-i Ebed-Müddet-i Aliye'ye gayet muhip ve Osmanlılarla irtibat kurmaya hazır olduğu o taraftan gelen tüccarların sağlam rivayetleriyle bilinmektedir.⁷⁶

Afrika'yı sömürgeleşmekten mümkün olduğunca korumak isteyen Sultan II. Abdülhamid 1890'da devam eden Berlin Konferansı'nın ardıl görüşmelerinde bir nota ile Afrika'daki toprakları (Harita-1) Osmanlı mülkü olarak İngiltere'ye ve Fransa'ya kabul ettirmiş olması önemlidir.⁷⁷ Sadık-el Müeyyed Paşa, Rabih'in Mısır memurlarından Zübeyir Paşa'nın yanında yetiştiğini ve kendi başına savaştığını belirtmektedir. Rabih'in mezhebinin Maliki olduğunu; dindar biri olduğunu; asker sayısının 15 bin; silahlarının Martini, Vincerster, Kapaklı, Mısır Remington'u olmak üzere 4,000 kadar olduğunu da belirtir.

Bir bayrağı vardır. Bu bayrak yeşile mail bir renkte olup kenarlarında "Lailahe illallah Muhammedun Rasulullah nasrun minallahi ve fethun karib" yazılıdır... Rabih ve askerleri bileümle beyaz sarık sarıyorlar... [Rabih'in] Kuvveti günden güne arttığından ve askerleri ise oralara göre daha düzenli olduğundan etrafta kendisine rekabet ve mukavemet edebilecek kimse yok gibidir.

Anlaşılan Osmanlı Devleti, Rabih hakkında kimden destek aldığını ve hedeflerini de merak etmiştir. Paşa bu konuda kimseden yardım almadığını ve başka devletlerle görüşmediğini özellikle belirtme ihtiyacı duymuştur. Çaycı'ya göre Rabih, 1898'de Fransızları Kuna'da yendiğinde Türk Bayrağını göndere çekmişti.⁷⁸ Bunun

⁷⁶ Sadık El Müeyyed, Afrika Sahrayı Kebirinde Seyahat, 159-163.

⁷⁷ Abdurrahman Çaycı, (1995). *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu. Ek No.16

⁷⁸ Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti (1858-1911)*, s.96

doğru olma ihtimali vardır. Çünkü el-Müeyyed Paşa'ya göre Rabih Osmanlı Halifesi'ne bağlı olduğunu ve O'na dua ettiğini söylemektedir.

Osmanlı Devleti ve devamı olan Türkiye Cumhuriyeti, Afrika ülkeleri ile iyi ilişkiler kurma adına sağlam temellere sahiptir. Osmanlı'nın son dönemdeki en güçlü devlet adamlarından olan Enver Paşa ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) Afrikalılar'ın sömürgecilerle savaşında onların yanında savaşmışlardır. Mustafa Kemal ilk kez burada 'Gazi' olmuştur.⁷⁹ Afrika'nın özgürlüğü için savaşan Afrikalı olmayan ilk devlet başkanı da Atatürk olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun Afrika'nın emperyalistlerin eline düşmemesi için emperyalistlere karşı savaşma hikayesi bile, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde dostane temel olabilecek unsurdur.

Osmanlı'nın son günlerinde Afrika'nın anti-sömürge savaşına sadece subaylar katılmamıştır. Enver Paşa, Mustafa Kemal, Eşref Sencer Kuşçubaşı'nın yanında din alimlerimiz de bu savaşa katılmıştır. Cemal Kutay'ın Kuşçubaşı'nın hatıralarından naklettiğine göre Bediüzzaman Said Nursi de katılmıştır: "Bir Alman denizaltısı ile Trablusgarp sahillerine çıkan ve Şeyh Sünnisi [Senusi]'yi safımıza katan heyetle beraber..."⁸⁰

Osmanlı Devleti 1. Dünya Savaşı'nda iken ordusunda gönüllü müslüman zenciler de vardır. Onlardan birisi de Sudanlı *Zenci Musa*'dır. Zenci Musa, Kuşçubaşı ile Trablusgarp'te tanışır ve emrine girer. Musa Yemen seferine Mehmet Akif'in de içinde bulunduğu bir heyetle çıkmıştır. Gösterdiği kahramanlık karşısında, Akif "Eşref Bey'in emirberi zenci Musa / Omuz vermiş, göğe çıkmış nebi İsa" mısralarına

⁷⁹ Hale Şıvgın, (t.y.). "Mustafa Kemal'in İlk Savaşı", <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-10/mustafa-kemalin-ilk-savasi>, (Erişim 12/07/2014).

⁸⁰ Cemal Kutay, (1980). *Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı: Bediüzzaman Said Nursi, Kur'an Ahlâkına Dayalı Yaşama Düzeni*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, s. 82.; Ayrıca bakınız: Nevzat Köseoğlu, (2009). *Bediüzzaman Said Nursi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

konu ettiği bir kahramandır.⁸¹ İstanbul İngiliz işgaline düştüğünde, İngiliz General Hamilton Karaköy Limanı'nı dolaşırken karşılaştığı Musa'ya kendileri için çalışmayı teklif etti. Musa cevap verdi: “ Beni incitiyorsunuz, benim bir devletim var Osmanlı, bir bayrağım ve bir komutanım var: Kuşçubaşı Eşref. Biz henüz pes etmedik. Sizinle savaşımız henüz bitmedi.”⁸² Zenci Musa İstanbul'da Özbekler Tekkesi'nde medfundur.⁸³ Türkiye'de yerleşik Afro-Türkler de İstiklal Savaşı'na katılmışlardır. “Vahap Özalay, İzmir'in gururu... İşgal başlayınca Anadolu'ya geçti, Mustafa Kemal'in yanında milli mücadeleye katıldı, Galip Hoca lakabıyla Ege dağlarında efeleri örgütleyen Celal Bayar'ın yanında Yunan'a karşı vuruştu”⁸⁴

Sakarya Meydan Muharebesi, 23 Ağustos-13 Eylül 1921'de Ankara'nın ilçesi Polatlı eteklerinde cereyan etmiştir. Türk Orduları 1683 İkinci Viyana Kuşatması'ndan beri Batı güçleri karşısında geri çekilmekteydi. Düşman kuvvetlerin Anadolu içine, Batıdan ilerlemesi Dua Tepe'de durdurulmuştur. Bu tepede şehit düşen en üst rütbeli subayımız, Afrika'nın en Batısında ve en son kaybedilen parçasından Trablusgarb'dan Yüzbaşı Sabri olmuştur. Bakınız Resim-3.

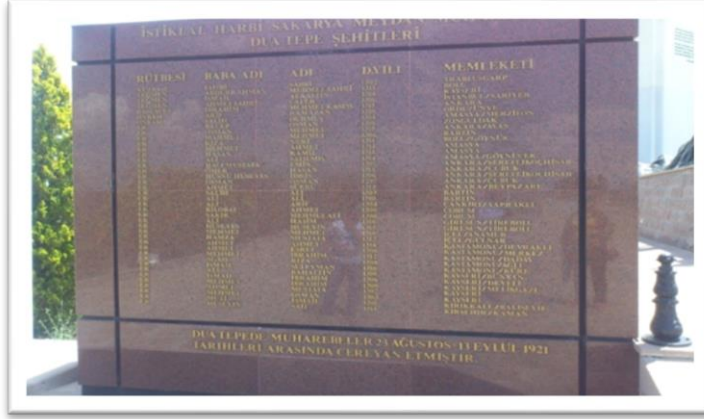
⁸¹ TRT-int, (2011). “Sudanlı Zenci Musa: Bir Osmanlı Mücahidi”, belgesel, <http://www.youtube.com/watch?v=3wt365fTdyE>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

⁸² Ahmet Özcan, (2012). *Osmanlı'nın Ortadoğu'dan Çekilişi*, İstanbul: Yarı Yayınçılık, s.171-182

⁸³ TRT-int, (2011). “Sudanlı Zenci Musa: Bir Osmanlı Mücahidi”, belgesel, <http://www.youtube.com/watch?v=3wt365fTdyE>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

⁸⁴ Yılmaz Özdil, (2010). “Al Sana Siyah Türk!”, Hürriyet- 28/10/2010, <http://www.afroturc.org/alsana-siyah-turk.html>, (Erişim Tarihi: 12/12/2013).

Fotograf 3: Sakarya Cephesi'nde Afrikalı Şehit Yüzbaşı

Kaynak: Dua Tepe Şehitliği/Polatlı/Ankara, 31/05/2014.

Libya 1947’de İtalyanların hak iddia etmelerinden sonra, İngiliz-Fransız Mandasında bağımsız bir devlet olmuştur. Birleşmiş Milletler aracılığı ile bağımsızlığını kazanınca, bir Senusi olan Kral İdris, Türkiye’den kendisine bir Başbakan gönderilmesini istemiştir. Ankara, 1948’de aslen Libyalı olan emekli kaymakam Sadullah Koloğlu’nu gönderdi. Arap Kaymakam ve Türk Başbakan Sadullah Bey 1952 yılında Bingazi’de ölene kadar başbakanlık yapmıştır.⁸⁵

1.1.1. Sultan 2. Abdülhamid ve (Shitta Bey) Şita Bey

Nijerya’nın en büyük şehri Lagos’un Martins caddesindeki cami Lagos tarihinin ilk camisidir. Burada bahsedilen Lagos, bugünkü metropol şehir olan Lagos değildir. O günkü Lagos, bugün Lagos Island (adası) denen bölgedir. Lagos Müslümanlarından Muhammed Şita*, 1892 yılında bir cami yaptırmıştır. Abdülhamid II’den de yardım istemiştir. Sultan-Halife 2. Abdülhamid, İngiliz elçiyi çağırıp

⁸⁵ Orhan Koloğlu,(2011). Arap Kaymakam; Libya’da Başbakan olan Türk Kaymakamının Yaşam Öyküsü, İstanbul: Aykırı Yayınları.

* Şita Bey soy ismi, İngilizce olarak Shitta Bey şeklinde yazılmaktadır. Bu çalışmada Yoruba dilindeki okunuşunu kullanmak tercih edilerek “Şita Bey” şeklinde kullanım tercih edilmiştir..

Şita'ya ulaştırılmak üzere bir mektup, bir berat, bir nişan, bir miktar para, sancak ve hediyeleri teslim ederek bunların Lagos'a ulaştırılmasını emretmiştir. Büyükelçi bunları Londra'ya göndermiştir. 2. Abdülhamid, Lagos'a kendisini temsilen İngiltere Şeyhülislam'ı Abdullah Quilliam'ın da gitmesini arzu etmişti. Hikayeye göre, Kraliçe hemen bir özel tören gemisi hazırlatır ve Halife'nin emanetleri ve temsilcisi Lagos'a gönderilir. 1894'te cami hizmete açılır. Büyükelçi Hazar'a göre: "törende, Quilliam Osmanlı sancağını, Mecidiye Nişanını, 'Bey' ünvanının verildiğini gösterir Berat'ı ve Kılıç'ı Muhammed Şita'ya takdim eder. Bu andan itibaren Şita, Şita Bey olmuştur. Halife O'nu aynı zamanda resmen Lagos Müslümanlarının Lideri (Seriki Müslim) olarak tayin etmiştir.⁸⁶ Meşhur Şita Bey camisi 1894'te açılması ile birlikte Yorubaland'ın sembolü haline gelmiştir.⁸⁷

1894'den 1995'e geçen yüzyıl içinde beş Seriki Müslim hüküm sürmüştür. Şita Bey ailesi, şimdilerde bile Lagos'un en meşhur ve saygın ailelerinden biridir.⁸⁸ Lagos'ta 1984'den beri yerleşik olan Osman Sungur Bey ve Eşi Betül Hanım, gayri resmi fahri Türk Konsolosu gibi bir hizmet görmüşlerdir. Senatör Şita Bey ile Büyükelçi Hazar'ı tanıştırlar. Osman Sungur'un anlatımına göre senatör, Numan Hazar'dan önceki büyükelçi Salih Zeki Karaca zamanında elçiliğe kendisi gelmiştir. Henüz Seriki Muslim değildir. Türkiye ile ticaret yapabilmek için yardımcı olunmasını istemektedir. Büyükelçi de Osman Sungur'a havale eder. Böylece Osman Sungur, Osmanlı ile Batı Afrika'daki bu ilişkisinin Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılmasına aracılık etmiş olur.⁸⁹ Senatör Şita Bey, 1997-2003 döneminde Nijerya Türk Okulları ilk Genel Koordinatörü olan Muammer Burtaçgiray'a "ben size nasıl

⁸⁶ Numan Hazar, (2011).Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Afrika- Türkiye İlişkileri, s.137.

⁸⁷ Brent D. Singleton, (2009). "That Ye May Know Each Other": Late Victorian Interactions between British and West African Muslims", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 29, No. 3, October 2009, pp. 369-385. Singleton bu makalesinde Quilliam'ın 2. Abdülhamid, Şita Bey ve Batı Afrika müslümanları ile ilişkisini anlatmaktadır. Bu konuda Türkiye'de çıkan ilk yazı, Saffet Senih'in . (2007).İngiltere Şeyhülislamı Abdullah Quilliam, Sızıntı Dergisi, Nisan 2007, Sayı 339'da çıkan yazısıdır.

⁸⁸ Numan Hazar, (03 Nisan 2013). Emekli Büyükelçi- eski Nijerya Büyükelçisi, Ankara.

⁸⁹ Osman Sungur, (25 Ağustos 2014). Nijerya'da yaşayan Türk mühendis, Lagos-Nijerya.

yardımcı olabilirim? Onu söyleyin bana. Sizin sultanınız benim atama ‘Beylik’ verdi. Ben de bir Osmanlı Bey’i gibi davranıp size yardımcı olmalıyım ” demiştir.⁹⁰

Fotograf 4: Şita Bey Camii, Lagos

Kaynak: Lagos, 2012, Nijerya

Bir avukat ve eski bir senatör olan Ayodeji Şita Bey 6. Seriki Müslim olacaktır. Tören hazırlıkları esnasında Türk Büyükelçisi Numan Hazar harekete geçerek bu törene resmi ve tarihi bir hüviyet kazandırır. Töreni, Osmanlı’nın yerini almış olan devamı Türkiye Cumhuriyeti’nin bir töreni haline getirdi. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz’ın bir tebrik mektubu yazmasını temin ederek, ilişkinin İslami boyutunu da gözardı etmez, hatta öne çıkarır. Yeni tören 14 Ocak 1995’de yapılır. “*kılıç, Osmanlı Sancağı, Mecidite Nişanı Şita Bey’e yeniden takdim edildi. Diyanet İşleri Başkanı’nın mektubu da okundu*”⁹¹ Diyanet İşleri Başkanı’nın bu mektubuna ulaşamamıştır.

Büyükelçi Hazar, Türkiye-Nijerya ilişkilerinin yeni bir basamağı olan Nijerya’dan Türkiye’ye öğrenci getirme işine de el atarak sosyal ilişkileri de

⁹⁰ Muammer Burtaçgiray’la “Nijerya’da Türk Okulları” konulu görüşme. Ankara, 23/04/2013.

⁹¹ Numan Hazar, (2011). Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Afrika- Türkiye İlişkileri, s.137.

başlatmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)'ndan Nijerya için on öğrenci bursu çıkarmıştır. Bunun yedisini Nijerya Hükümeti'ne, üçünü de Şita Bey'e tahsis etmiştir. Bizim öğrencilerle yaptığımız görüşmelere göre bu on kontenjan da Şita Bey tarafından kullanılmıştır. Çünkü, öğrencilerin seçimi onun tarafından yapılmıştır. Bu on öğrenci Kayseri'ye İmam Hatip Lisesi'ne gelmiştir.⁹² 2013 yılı itibariyle, Kayseri İmam hatip Lisesi'nde 13, 1'i doktora öğrencisi, 6'sı üniversite öğrencisi olmak üzere toplam 20 Nijeryalı öğrenci TDV burslusu olarak Türkiye'de okumaktadır.⁹³

Bu ilk on öğrencinin beşi üniversiteyi tamamlayabilmiştir. Bunlardan Sekinat Asekun evli ve iki çocuk annesi; yüksek lisans tez aşamasında ve THY'nın Lagos'taki kargo ofisinde memur olarak çalışmaktadır. Zeynep [Zainab Ajoke OSHUN], yüksek lisansını bitirmiş ve Lagos'ta küp şeker üretimi yapan bir Türk şirketinde çalışmaktadır. Şita Bey'in yeğenlerinden olan Meryem ise Lagos'taki Türk Okulları'nda çalışmaktadır. İlahiyat doktoralı Abdülcélil [Olakunle Jeleel ODEKUNLE] de THY Lagos Kargo şefi olarak çalışmaktadır.

Ayodeji [Sikiru] Şita Bey, 5 Mayıs 2010'da ⁹⁴ öldüğünde 79 yaşındaydı.⁹⁵ Sikiru Şita Bey, 1998'de kurulan Türk Ticaret Odası'nın da Başkanı idi.⁹⁶ Kardeşi *Alhaji Nurudeen Alamu Şita Bey, 7. Seriki Muslim olarak 11 Mayıs 2012'de törenle yerine geçti.*⁹⁷

⁹² Fatih Keskin, (2012). Lagos Türk Okulu müdürü, Lagos.

⁹³ Erdal Atalay, (2013). DIB, Müslüman Ülke ve Topluluklar Daire Başkanı, Ankara.

⁹⁴ Nigerianwiki, (2008). "Sikiru Shitta Bey", http://nigerianwiki.com/wiki/Sikiru_Şita_Bey. (Erişim Tarihi: 31/05/13).

⁹⁵ Vanguard, (2010). "Sikiru Shitta Bey goes home", <http://www.vanguardngr.com/2010/05/sikiru-shitta-bey-goes-home/>, (Erişim tarihi: 31/05/13).

⁹⁶ Numan Hazar, (03 Nisan 2013). Emekli Büyükelçi- eski Nijerya Büyükelçisi, Ankara.

⁹⁷ THE NATION, (11 May 2012). "7nci Şita Bey'in Türban Töreni", http://issuu.com/thenation/docs/may_11_2012?e=0, (Erişim tarihi: 22/08/2014). Biz de bu törene katılma fırsatını elde ettik. Bu törene Lagos Türk Okulu Müdürü, Türk öğretmenler ve bazı Türk işadamları katılmıştır.

1.1.2. Sokoto Hilafeti

Bugünkü modern Nijerya'nın son iki yüzyılını şekillendiren iki olgu vardır: Bunlardan birinci yüzyılı, yani 19. yüzyılı şekillendiren olgu Sokoto Hilafeti'nin kuruluşudur. İkincisi ise yine 19. yüzyılda başlayıp 20. yüzyılın başında tamamlanan sömürgeleşme sürecidir. İki olgu da çok temel ve kalıcı etkilere sahip olduğu için Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin bugününü de etkilemeye devam etmektedir.

Sokoto Hilafeti'nin kurucusu ve Ahmet Kavas'ın Arapça kaynaklara dayanarak Osman bin Fudi olarak naklettiği isim, Nijerya'da Osman Dan Fodiyo olarak anılmaktadır. Bugün Nijer Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan Agades**'te öğrenim görmüştür. Daha sonra Gobir'de tebliğe başlamıştır. 1774'te daha yirmi yaşındayken camilerde vaazlar vermiştir. Onbeşinci yüzyılda Futo Toro'dan Havsaland'a göç eden bir aileye mensuptur.⁹⁸ Çevresi tarafından kısaca “Şeyh” diye anılan ve “1800'lerin Batı Afrika'sında en önemli Müslüman liderlerden biri Osman dan Fodi[y]o idi.”⁹⁹

Kısa süre içinde gezgin bir mürid, güçlü bir müderris ve ateşli bir vâiz olarak tanındı. Gobir dışındaki şehir devletlerine gidip oralarda dersler ve vaazlar veriyordu. Önce Kebbi, 1780'de

---

* Agades yada Türkçe söylenişi ile *Agadez*: “Nijer'in Türkiye'ye bakışını olumlu yönde etkileyen en önemli faktörlerden biri de Agadez Bölgesi'dir. Ülkenin orta kesiminde yer alan Agadez Bölgesi, Nijer'in Osmanlı ile olan bağlarını betimleyen en ilginç örnektir. Anlatılana göre, 14. yüzyılın sonlarında, Nijer'de yaşayan Tuareg kabileleri arasında anlaşmazlık çıkınca, kalabalık bir Tuareg heyeti Osmanlı'yı ziyaret etmiş ve Müslümanlık ortak paydasında birleştikleri Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid'den anlaşmazlığı giderebilmek için yardım istemişlerdir. Yıldırım Bayezid ise, sorunu çözebilmek ve bölgedeki Osmanlı-Türk tanınırlığını arttırabilmek için, siyahi cariyelerinden olan Yunus isimli oğlunu Fizan Çölü'nün güneyinde yer alan (bugünkü Nijer toprakları) Agadez Bölgesi'ne sultan olarak tayin etmiştir. Bayezid'in oğlu Yunus ve beraberindeki maiyeti Agadez'e gelerek problemi çözmüş ve bölgeye yerleşmiştir. Yunus'un yerleştiği Agadez Bölgesi'ndeki kasabaya da İstanbul'dan esinlenilerek “İstanbulewa” (İstanbul'dan gelen manasına gelmektedir) adı verilmiştir.

⁹⁸ A. Muhammed Kani, (2003), *Sokoto Dosyası*, (Çev. Harun Şencan), İstanbul: Akabe Yayınları, s. 55.

* Yunus'un ölümünün ardından ise Agadez bölgesindeki yönetim babadan oğula aktarılmış ve böylece Osmanlı soyu bugüne kadar gelmiştir. Öyle ki, Agadez Bölgesi'nde bugün hala her Cuma günü Osmanlı padişahları adına hutbe okutulmaktadır.” <http://blog.milliyet.com.tr/afrika-da-bir-osmanli-bakiyesi--agadez/Blog/?BlogNo=434655>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014)

⁹⁹ B.G. Martin, (1988). *Sömürgeciliğe Karşı Afrika'da Sufi Direniş*, (Çev. Fatih Tatlıhoğlu), İstanbul: İnsan Yayınları. S. 25

Zamfara şehir devletine geçerek beş yıl süreyle vaaz ve tebliğlerini devam ettirdi. Burada büyük başarı sağladı, “cemaat” olarak adlandırdığı taraftarlarının sayısı arttı.¹⁰⁰

Osman Dan Fodiyo, Timbuktu’dan Havsaland’a gelen İslami eğitim sisteminden geçmişti. Bu eğitim sistemi, günümüz Nijerya’sında hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir. Şeyhin vaazlarına kadınlar da iştirak etmekteydiler. Bunu eleştirenlere “kadınlara sorumluluklarını öğretmeksizin onları cahil bırakmanın kötülüğü, erkeklerle konuşmalarının kötülüğünden daha büyüktür” cevabını vermiştir.¹⁰¹ Şeyhin izleyicileri dikkate değer bir güce ulaştığında çeşitli zulümlerle karşılaştılar. Krallar onları hakir görmeye ve halkın gözünde küçük düşürmeye çalıştılar. Mallarını müsadereye başladılar. Yine faaliyetlerinden vazgeçmezlerse cemaati yokedecekleri tehdidinde bulundular. Bu baskılar sonucunda Şeyh cemaatini, kendilerini korumak maksadıyla silahlanmaya teşvik etti. “Gobir Sultanı Nafata, cemaatin gücünü kontrol altına almaya karar verdi... Kral [Yunfa], Şeyh’in cemaatine büyük bir öfke duyuyor ve bu öfkeyle hoşgörüsüz muamelede bulunuyordu.”¹⁰²

1803’te hükümdar olan Yunfa önce tahta çıkmasına yardımcı olan Osman’a ve cemaatine karşı iyi davrandı. Fakat kısa bir süre sonra onları rejim açısından tehlike görerek politikasını değiştirdi ve Osman b. Fûdî’yi öldürmeye teşebbüs etti. Bu arada bazı cemaat mensuplarının cezalandırılması yüzünden onlarla askerler arasında çatışma çıktı. Bunun üzerine Yunfa, Osman b. Fûdî’ye Degal’i hemen terketmesini emretti. Osman 1803 yılında cemaatiyle birlikte Gudu’ya gitti ve bütün taraftarlarını oraya çağırdı. Gudu’dan Kral Yunfa’ya bir elçi gönderdi, ondan tövbe etmesini ve siyasî suçluları serbest bırakmasını istedi. Teklifinin reddedilmesi üzerine yaptığı toplantıda emîrû’l mü’minîn ve halife unvanıyla biat alarak Yunfa’ya karşı cihad ilân etti.¹⁰³

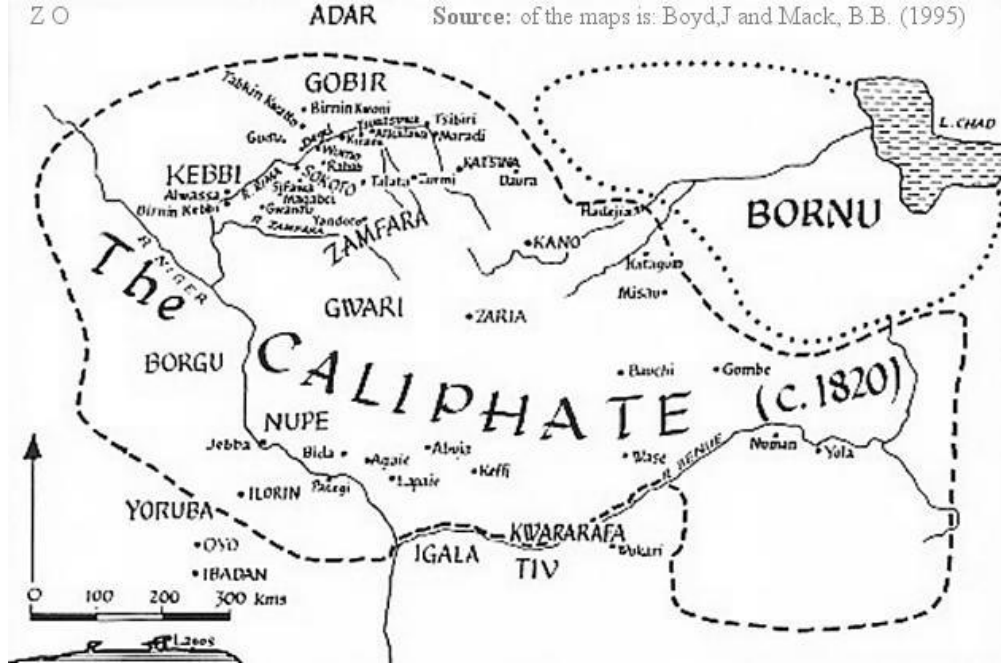
¹⁰⁰ Ahmet Kavas, (2009). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* : Sevr Antlaşması - Suveylih Ankara : TDV. Cilt. 37. S. 588.

¹⁰¹ Kani, age., s. 58.

¹⁰² A.g.e, s. 65

¹⁰³ Ahmet Kavas, (2009). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*: Sevr Antlaşması - Suveylih Ankara : TDV. Cilt. 37. S. 588.

Harita 1: Sokoto Hilafeti

Kaynak: <http://www.lasalle.edu/~mcinneshin/344/wk09/sokotocaliphate%20map.jpg> (Erişim Tarihi: 18.11.2014).

Dan Fodiyo'nun cihadı, çoğu batılı kaynakta Fulani cihadı olarak isimlendirilmesine rağmen, Şeyh bütün geleneksel İslam alimleri gibi kabileciliği bütün yönleriyle reddetmiştir. “Şeyhin cihadının başlangıcında kendi kabilesinin büyük çoğunluğunun onun cemaatine katılmadığı teyit edilmektedir.”¹⁰⁴

Osman b. Fûdî, 21 Haziran 1804'te Tabkin Kvatto savaşında kralın birliklerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu zafer Fûlânî ve ele geçirdiği yerlerle kurduğu devletin sınırlarını Atlantik sahillerinden Tinbüktü'ye [Timbuktu] kadar genişletmiş oldu. Ancak 1809'da Bornu, Muhammed Emin el-Kânimî tarafından geri alındı. Bu başarılarının ardından Osman b. Fûdî 1812'de Sokoto halifeliğinin kuruluşunu ilân ederek İslâmî bir yönetim kurdu. Halifelik unvanını taşımak ve cihad hareketini bizzat düzenlemekle birlikte aktif siyasetten büyük ölçüde çekildi. İki eyalete ayırdığı ülkesinin batı eyaletlerinin yönetimini kardeşi Abdullah'a, yeni fethedilen doğu eyaletlerinin yönetimini de Sokoto'yu başşehir yapan oğlu Muhammed Bello'ya bırakıp Sifava'da ikamet etmeye başladı. Ömrünün geri kalan yıllarını ilimle,

¹⁰⁴ Kani, *Sokoto Dosyası*, s. 58.

kurduğu devletin hukukî ve idarî yapısını belirleyen eserler yazmakla geçirdi.. 20 Nisan 1817’de vefat etti. Kabri halen Nijerya, Nijer ve Çad Müslümanları için önemli bir ziyaretgâhtır.

Osman Dan Fodiyo 15 Ekim 1754’de Kuzey Havsaland’da Galmi yakınlarındaki Maratta’da doğdu. Ulema sınıfına mensup bir kabileden [Torodbe] gelmekteydi.”¹⁰⁵ Ataları 15.yy.da Havsaland’a giren Torodbe klanından geliyordu. Önce amcalarından ders aldıktan sonra, asıl hocası bir Tuareg olan Cibril b. Ömer el-Akdesi idi. Cihada başladıktan sonraki yardımcıları oğlu Muhammed Bello ve kardeşi Abdullah idi.¹⁰⁶

Osman b. Fûdî, bid’atların geniş ölçüde yayıldığı bir toplumda başlattığı Kur’an ve Sünnet’e dönüş hareketiyle Müslümanlara dinlerini doğru bir şekilde öğretmenin yanı sıra kırsal kesimde yaşayan putperest Fûlânîler ve Hevsâ kabileleri arasında İslâmiyet’in hızla yayılmasını sağlamış, Batı Afrika tarihinin XIX. yüzyılın başında yeniden şekillenmesinde büyük etkisi olan ve yaklaşık bir asır bölgenin en güçlü devletlerinden biri olarak kalan Sokoto halifeliğini kurmayı başarmıştır. İslahatçı bir âlim, başarılı bir devlet adamı ve aynı zamanda ünlü bir mutasavvıf olan Osman b. Fûdî hocası Cibril b. Ömer’den Halvetiyye, Kadiriyye ve Şâzeliyye tarikatları icâzetini almış, bilhassa Kadiriğin bölgede yayılmasında etkili olmuştur.¹⁰⁷

Şeyh’in Havsaland’daki cihadı 1809 yılında tamamlanmıştır.¹⁰⁸ Şeyh ülkesini ikiye ayırdı. Batı’da başkenti (eski Gobir Krallığı’nın da başkenti) Gwandu olan bölgeyi kardeşi Abdullah’ın; başkenti Sokoto olan doğudaki yarısını oğlu Muhammed Bello’nun yönetimine bıraktı¹⁰⁹. Kendisi resmi bir görev almamıştır. Ancak iki başkent olması devletin bölündüğü manasına gelmemektedir. Şehirler ya da bölgeler ‘Emir’ denen valilerce yönetilmektedir. Emirler meşruiyetlerini Halife

¹⁰⁵ B.G. Martin, Sömürgeciliğe Karşı Afrika’da Sufi Direniş, S. 25

¹⁰⁶ Age., s. 27

¹⁰⁷ Kavas, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 33. S. 466-467

¹⁰⁸ Sa’ad Abubakar, (2001). “The Established Caliphate: Sokoto, The Emirates and Their Neighbors”, (Ed. Obaro Ikime), Groundwork of Nigerian History, beşinci basım, Ibadan: Oluseyi Press. s. 303-326.

¹⁰⁹ Martin, Sömürgeciliğe Karşı Afrika’da Sufi Direniş s.37; Abubakar, “The Established Caliphate: Sokoto, The Emirates and Their Neighbors”, Groundworks of Nigerian History, s. 303-326.

tarafından tayin edilmelerinden aldıkları için Halife olan Şeyh'in talimatları dışına çıkma, meşruiyetlerinin sorgulanmasına sebep olmaktadır. 1820'lere gelindiğinde Hilafete bağlı yirmiden fazla 'Emirlik' vardır. Kebbi, Gwandu, Zamfara, Daura, Katsina, Kano, Kazaure, Zaria, Hadejia, Katagum, Gombe, Bauchi, Fombia, Hamarua, Agaie, Lapai, Lafiagi, ilorin, Nupe bunlardan bazılarıdır.¹¹⁰

Sokoto Hilafeti üniter bir devlet değildi ama şimdiki Nijerya gibi otonom Emirlikler ve onların Emirleri ve hükümetleri vardı.¹¹¹ Bu yönüyle idari rejim federatif ve konfederatif bir yapıya benzemektedir.

Fotograf 5: Osman dan Fodiyo'nun Türbesi, Sokoto

Kaynak: Ağustos 2014, Sokoto.

“Osman b. Fûdî 150 civarında kitap ve risâle kaleme almış, bunlardan 115 tanesi tesbit edilmiştir.”¹¹² Şeyh Batı Afrika'da kurduğu Hilafet devletinde bir çok yenilikler getirmiştir. İlk kez yürütme ile yargı erklerinin ayrılığı ilkesini getirmiştir.

¹¹⁰ Abubakar, agm.

¹¹¹ Agm.

¹¹² Kavas, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 33. S. 466-467

Halife, hilafetin başı idi. Ancak günlük rutin işlerle çok ilgilenmezdi. Sadece başkent kendisinin doğrudan idaresi altında idi. Onun en önemli rolü, emirlerin atanması ya da görevden alınması idi. Ayrıca hukuki problemler çıktığında Halife fetva yayınlarak bu sorunu çözerdi. Cihadın başarıya ulaşmasından sonra Şeyh ilk Emirleri kendisi doğrudan tayin etmiştir. Ancak zamanla yerel eşrafın tavsiye ettiği adaylar arasından birini seçmesi gelenek haline gelmiştir. Halife atadığı Emir'e bir sancak verir ve dua ederdi.¹¹³

Tablo 1: Sokoto Halifeleri

Halife'nin Adı	Tarih	Kimliği
Osman dan Fodiyo	1809-1817	Kurucu: Şeyh
Muhammed Bello	1817-1837	Şeyh'in oğlu
Ebubekir Atiku:	1837-1842	Şeyh'in oğlu
Aliyu Babba b. Bello	1842-1859	Bello'nun oğlu
Ahmadu Atiku	1859-1866	Ebubekir'in oğlu
Aliyu Karami	1866-1867	M. Bello'nun oğlu
Ahmadu Rufai	1867-1873	Şeyh'in oğlu
Abubakar II	1873-1877	M. Bello'nun oğlu
Muazu Ahmed	1877-1881	M. Bello'nun oğlu
Umaru b. Aliyu	1881-1891	Aliyu Babba'nın oğlu
Abdurrahman b. Ebubekir	1891-1902	Ebubekir'in oğlu
Muhammed Attahiru I	1902-1903	Ahmedu Atiku'nun oğlu
Muhammed Attahiru II	1903-1915	Ali Babba'nın oğlu
Muhammed b. Ahmedu	1915-1924	
Muhammedb. Muhammed	1924-1931	Öncekinin oğlu
Hasan b. Muazu Ahmed	1931-1938	
Sıddık Abubakar III	1938-1988	Muazu Ahmed'in torunu
İbrahim Dasuki	1988-1996	
Muhammed Maccido	1996-2006	
Sa'adu Abubakar	2006-	

Kaynak: Derleme

Emirlerin Halife'ye karşı bir çok sorumlulukları vardı. Atanan Emir mutlaka Sokoto'yu ziyaret etmeliydi. Düzenli olarak Emir'e vergilerinden beşte bir oranında ödeme yaparlardı. Vergiden başka arasına hediyeler de gönderilirdi. Hilafetin Halife'nin kontrolünde olan daimi bir ordusu olmadığı için; istediği zaman Emirler

¹¹³ Abubakar, "The Established Caliphate: Sokoto, The Emirates and Their Neighbors".

askeri olarak da yardım etmek zorundaydılar. Saldırıya uğrayan bir Emir de aynı şekilde, Halife'nin talimatıyla diğer Emir'in yardımına koşmalıydı.¹¹⁴

Halifelik 19. Yüzyılın sonunda artık iyice kabullenilmiştir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi halifeler Şeyh'in oğulları ya da torunları olmasının ötesinde, cihada katılan; Şeyh'ten ders almış kimselerdi. Bu da Hilafetin kabulünü kolaylaştırmıştır. İlk Emirlerin de aynı şekilde cihada katılmış yada Şeyh'in talebelerinden olmaları onların halk tarafından kabulünü kolaylaştırmıştır. Zaten kuruluşundan beri Halifelerin otoritesi sorgulanmamıştır. Bu yüzden de emirler, meşruiyetleri için Halife'nin onayına ihtiyaç duyduklarından bu müessese günümüzde de toplumsal bir otorite olarak devam etmektedir.

Emirlerin Sokoto'nun liderliği altında birarada kalışına yardım eden diğer faktörler şunlar olmuştur: birincisi, Şeyh'in anısına duyulan evrensel saygı; ikincisi, Şeyh'in ve ilk emirlerin Kadiri tarikatından oluşları ve aynı virdleri okuyor olmaları; üçüncüsü, Halifenin emirler tarafından ideallerinin temsilcisi olarak görülmesi; dördüncüsü; cihad liderlerinin entellektüel saygınlıkları; Halife'nin bir kral yada imparator değil şeriatın savunucusu olması; beşincisi, gayri müslümlerin yeni düzende Müslümanlarla barış içinde bir araya gelme imkanı bulmaları; altıncısı, cihada iştirak eden göçebe olan Fulaniler'in emirliklerin güvenliği için emirlerin şehirlerine yerleşmeleri ve asker olmaları; yedincisi, Şeyh'in emirlere krallık gibi eski monarşik ünvanları kullanmayı yasaklaması; sekizincisi, yeni hükümetlerin nasıl teşkil edileceğine dair esasların bizzat Şeyh tarafından yazılması; dokuzuncusu, Şeyh'in oğlu ve halefi Muhammed Bello'nun da problemlerin çözümüne ait esaslar konusunda kitaplar yazıp emirlere uygulanması için göndermesi; onuncusu, bütün ülkede kadınların da dahil edildiği bir eğitim seferberliği ilanı ve bunun hassasiyetle uygulanması; onbirincisi, yeni hükümetlerde yargının bağımsız oluşu; on ikincisi, meşruiyetin kaynağının güç değil İslam dini oluşu hilafet ve emirlik sisteminin

---

¹¹⁴ Agm.

sömürge dönemi ve ulus devlette de yaşamasını ve halk tarafından saygınlığını sağlamıştır.¹¹⁵

Hilafetin ve emirliklerin ilk liderleri alim kişilerdi ve kalemlerinden kitaplar akıyordu. Sadece Şeyh, Bello ve Abdullah'tan 200'ün üzerinde kitap kalmıştır. Sokoto ve Segu'da büyük kütüphaneler oluşmuştur. Arapça yazı dili haline gelirken, yerli halkın dili olan Havsaca'da hilafetin ortak dili olmuştur. 1800'ün başında İslam bölgede azınlık dini iken 1850'de çoğunluğun dini haline gelmiştir.¹¹⁶

Şeyh'in kendisi savaşa fiilen katılmamıştır.¹¹⁷ Zaten o dönem için yaşlı sayılabilecek olan elli yaşındaydı. Kitap el Fark'ta İslam Devleti'nin yönetim sistemini açıklamıştır. Oğlu Muhammed Bello ve kardeşi Abdullah da bunu uygulamaya koymuşlardır.¹¹⁸ Politik olarak oğlu Bello imparatorluğun mimarıdır.¹¹⁹

1903 yılında Lugar'ın Maxim makineli tüfeğine yenilen Halife Attahiru Ahmadu Burmi'de öldürüldü.¹²⁰ Halife ünvanı da kaldırılarak yerine Sultan ünvanı konuldu. 1930'a kadar Sultan'ın emirler üzerindeki otoritesi sıfırlandı. Sultan'ın kendisi, Lugar'ın Sokoto'ya yerleştirdiği, "Resident" denen en yüksek İngiliz görevlisine bağımlı hale getirildi. Ancak Lugar'ın "ikili yönetim" sisteminde ve Kuzey Eyaleti'nin kurulmasında Borno'nun Sokoto'ya bağımlı hale getirilmesinde, Borno'nun tarihsel olarak Osmanlı Halifesi ile irtibatının biliniyor olmasının endişesi var olabilir.¹²¹

¹¹⁵ Abubakar, "The Established Caliphate: Sokoto, The Emirates and Their Neighbors".

¹¹⁶ J. B. Wester, A.A. Boahen ve Michael Tidy, (1980). *The Revolutionary Years: West Africa Since 1800*, Second Edition, London: Longman. s. 14

¹¹⁷ J. O. Hunwick, (1999). "The Nineteenth Century Jihads", Joseph C. Anene ve Godfrey N. Brown, (Eds), *Africa: in The Nineteenth & Twentieth Centuries*, Ibadan: Ibadan University Press. S. 291-307.

¹¹⁸ Crowder, *The Story of Nigeria*, s. 213.

¹¹⁹ Age., s. 214.

¹²⁰ Sa'ad Abubakar, (2001). "The Northern Provinces Under Colonial Rule: 1900-1959", (Ed. Obaro Ikime), *Groundwork of Nigerian History*, beşinci basım, Ibadan: Oluseyi Press. S. 447-481.

¹²¹ Agm.

Görüldüğü gibi, Türkiye'ye çok uzak olan ve ilişkilerimizin çok kısıtlı olduğu coğrafyalar bile Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisi altında düzenlenmiştir. Bütün Batılı araştırmacılar Borno'nun Türk bağlantısına bir şekilde dikkat çekme ihtiyacını duymuşlardır. Borno'nun Türk yardımı aldığı 16.yy.da gücünün zirvesine Türk ateşli silahları ile ulaştığına dikkat çekilmektedir.¹²²

“Sokoto Halifeliği dâru'l-İslâm coğrafyası kazanmakla edindiği siyasi başarılarından çok kültürel etkinliği ile temayüz eden bir devlettir. Bu uğurda enstitüler kurulmuş, okuryazarlık oranı ilerletilmiştir. Bu da reform hareketinin güç kazanmasına yol açmıştır. 1900 yılına kadar Hausa İslâm beldesi, Müslüman diyarı hâlinde bulunmaktaydı.”¹²³

1.1.3. Afro-Türkler

“Türkiye’de pek çoğu Afrika kökenli, yaklaşık 800 bin siyahi vatandaşımız vardır.”¹²⁴ AfroTürkler tarihi olarak çeşitli şekillerde Türkiye’ye yerleşmiş; Türkiye Cumhuriyeti kurulurken onun doğal vatandaşı sayılmış Kara Türklerdir. Buradaki ‘Kara’ siyah renktir. Ancak bir ırk ayrımını değil tanıma için kullanılmış sıfattır. *Karaoğlan* tabiri de sevilen, yiğit esmer tenli insanlar için kullanılmıştır. Adana’nın Kürkçüler Dağcı köyünde İstiklal Madalyalı bir Gazi vardı. Zenci idi ve köyün çocukları onun isminin Mustafa olduğunu bilmezdi. O köyün Karaoğlan’ıydı. Osmanlı Devleti’inin vatandaşı olan *Kara Türkler*’den bazıları Osmanlı’nın çekildiği, yada aniden kaybettiği Balkanlar’dan kaçma fırsatı bulamadan oralarda kalmışlardır. Mübadeleden sonra Yunanistan’dan getirilen bu Müslüman Kara Türkler’in Ege

¹²² Frederick A.O. Shwarz, Jr, (1965). Nigeria: The Tribes, the Nation, or the Race- The Politics of Independence, London: The M.I.T. Press, s. 15

¹²³ Mervyn Hiskett, “Batı Afrika’da Kurulan İki Derviş Devlet: Sokoto Hilafeti (1232-1317/1817-1900) ve Masina Devleti (1318-1279/1819-1862)”, (Çev. Kadir Özköse), *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. II, sayı: 4, s. 173-202, s. 200.

¹²⁴ Özlem Yurtçu, Sabah Pazar , 30/01/ 2005, <http://www.afroturc.org/cikolata-renkli-turkler.html>, (Erişim Tarihi: 04/12/2014).

Bölgesi'ne yerleştirildiği bilgisine devlet arşivlerinde rastlamak mümkündür. Türkiye'de bir tane İzmir yöresinde, iki de Adana yöresinde Kara Türklerin oturduğu köyün olduğu bilinmektedir.¹²⁵

Bir Avrasya-Afrika imparatorluğu olan Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olan Türkiye'de nasıl ki Asya ve Avrupa'nın bütün kavimlerinden insanlar varsa, Afrika kökenli insanlar da yaşamaktadır. Nitekim araştırmacılar bu konuda da veriler sundular. Aksiyon Dergisi'nin Adana'daki zenciler araştırmasına göre "Adana'nın Yüreğir ilçesine bağlı Paşaköy ve Ceyhan'ın Forlar köyünde üç binden fazla zenci"¹²⁶ yaşamaktadır.

1833 yılında kurulan Paşaköy'ün geçmişi Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'ya dayanıyor. "Paşa ve oğlu Osmanlı İmparatorluğu'na başkaldırıyorlar. Çıkan ayaklanmalar ile birlikte iki paşa kendilerine destek olsunlar diye Ceyhan Nehri doğusunda iki (Forlar ve Asmalıköy) ve batısında bir (Paşaköy) köy kurup Sudan'dan getirdikleri zencileri buraya yerleştiriyorlar. Zenciler Afrika'dan ayaklanmaya destek vermek ve insan gücü olarak kullanılmak için getirilmişler.¹²⁷

Bu çalışmaya göre, Paşa buralara gelirken geri dönmeyeceğini düşündüğü için bu halkı buraya getirmiştir. Çünkü Çukurova o zamanlar Türkler'in pek yerleşmek istemedikleri; tropikal iklimi andıran sıcaklığı, bataklık ve sıtması ile meşhurdur. Sadece Adana içinde ve kuzeye doğru olan yerlerde Türk ve Müslüman nüfus yerleşmiştir. Osmanlı buraların iskanını için çok uğraşmış Farsak (Varsak) ve Avşar kabilelerini Derviş Paşa'nın valiliği döneminde yerleştirmek için çetin mücadeleler vermiştir. Türkmen aşiretler bu iskana direnmişler ve direnişleri Dadaloğlu Destanı'nı ortaya

¹²⁵ Cezmi Yurtsever, <http://www.video-yorum.com/cukurovada-bir-sudanli-zenci-ali-bey-1-pasakoy-cezmi-yurtsever-video-yorum,eqoWYgB0VPU.html>, (Erişim tarihi: 12/12/ 2013).

¹²⁶ Haşim Söylemez, (2000). "Türkiye'nin de Zencileri Var", Aksiyon Dergisi, 08 Nisan 2000, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-6066-34-turkiyenin-de-zencileri-var.html> (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2013). Adana'daki Paşaköy'lü Afro-Türkler için ayrıca bakınız: Cezmi Yurtsever, <http://www.video-yorum.com/cukurovada-bir-sudanli-zenci-ali-bey-1-pasakoy-cezmi-yurtsever-video-yorum,eqoWYgB0VPU.html>, (Erişim tarihi: 12/12/ 2013).

¹²⁷ Agk.

çıkarmıştır. Yine aynı dönemde Hatay tarafından Arap kökenli çiftçiler bölgeye getirilmiş ve yerleştirilmiştir. Yerel Türkler arasında bunlara ‘*Arabuşağı*’ ya da ‘*Fellah*’ denmektedir. Bu Araplar tamamen bataklığın ortasında iskan edilmişlerdir. Direnen Türkmenler ise kısmen bataklığın daha kenar yerleri olan yamaçlara iskan edilebilmişlerdir. Yaşar Kemal’in dünyaca ünlü eseri ‘*İnce Memed*’¹²⁸ de Türkmenler’in bölgeye yerleşmek istememesi hikaye edilir.

Forlar köyü, Yurmurtalık ilçesi Asmalıköy beldesinin bir mahallesi olmuştur şimdilerde. Forlar’ın nüfusu 813’tür. Burada yaşayan siyah nüfusun Cezayir’den getirildikleri bildirilmektedir.¹²⁹ Ancak doğrusunun Söylemez’in Aksiyon’da yazdığı gibi, Mısır Valisi tarafından getirilmiş olması gerektiğidir.

İzmir’deki zencilerin hikâyesinin İzmirli zencilerin Ege Lisesi’nin araştırma konusuna konu olmasının sebebi ise Türk edebiyatının klasiklerinden olan Reşat Nuri Güntekin’in ‘*Miskinler Tekkesi*’ romanında İzmirli zencilerden bahsedilmesidir.¹³⁰ İzmir yöresindeki zencilerin özellikle 1850’lerden sonraki sanayileşme döneminde getirilen kölelere dayandığı adı geçen araştırmada belirtilmektedir.

“Türkiye’de sayıları tam olarak bilinmese de 800 bine yakın siyahi vatandaş var[dır]. Akdeniz ve Ege yöresinde çiftçilikle geçimini sağlayan ailelerin çoğu, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Afrika’dan getirilmiş kabile üyelerinin torunları. Kimileri de İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye’de yaşamayı seçen ailelerin çocukları.”¹³¹ Afro-Türkler’in Türk sosyal hayatına ciddi katkılar yaptıkları görülmektedir: Şarkıcı Esmeray Diriker (1949-2002). Gel Teskere şarkısı Türk pop

¹²⁸ Yaşar Kemal, (2014). *İnce Memed*, İstanbul: YKY

¹²⁹ yumurtalikportal.com/asmali/, (Erişim Tarihi: 20.07.2013).

¹³⁰ EGE LİSESİ, (2012). “İzmir Örneğinde Afrikalı Türk Olmanın Dünü ve Bugünü” [www.egelisesi.k.12.tr/.../proje31\(1\).pdf](http://www.egelisesi.k.12.tr/.../proje31(1).pdf) (Erişim tarihi: 12/12/ 2013).

¹³¹ Özlem Yurtçu, (2005). “Çikolata Renkli Türkler”, Sabah Gazetesi, 30/05/2005, <http://www.afroturc.org/cikolata-renkli-turkler.html> , (Erişim Tarihi: 12/12/2013).

müziğinde silinmez izler bırakmıştır.¹³² Kuzgun Acar (1928-1976), heykeltıraş ve ressam. Çağdaş heykel sanatının öncülerinden kabul edilen Acar, demir, tel ve çivi kullanarak yaptığı eserlerle tanındı.¹³³ Adına 5-27 Eylül 2013’de ‘Nilüfer Belediyesi Uluslararası Kuzgun Acar Heykel Sempozyumu’13’ düzenlenmiştir.¹³⁴ Eserlerinden biri olan ‘Türkiye Rölyefi’, Ankara’da Kızılay Meydanı’ndaki Kızılay gökdeleninin girişine konulmuştur.¹³⁵ “Türkiye Futbol Federasyonu Eski Asbaşkanı ve rahmetli Hadi Türkmen, müzisyen kuzenler Melis ve Cenk Sökmen ile koreograf amcaları Sait Sökmen, manken Tuğçe Güder, eski Türk filmlerinin Arap bacısı Dursune Şirin ve onun oğlu olan tiyatro ve Türk sanat müziği sanatçısı İbrahim Şirin ile pop müziği şarkıcısı ve tiyatro oyuncusu onlardan sadece birkaçı”¹³⁶

Yılmaz Özdil’in bir gazete makalesinde şarkıcı Esmeray, balet Sait Gökmen, balerin Sibel Sürel, heykeltıraş Kuzgun Acar, manken Tuğçe Güder, artist Dursune Şirin, türkücü İbrahim Şirin, dansçı Arzu Bekiz, animatör Ali Tınaz, müzisyen Mansur Ark, aktör Ahmet Turgutlu (Kostarika), tiyatrocü Neşe Sayles, aktör (Çitlenbik) İhsan Küçüktepe, Opera müdürü Cenk Sökmen, SHP ve CHP’den iki dönem Dalaman Belediye Başkanlığı yapan Musa Siva, İstiklal Harbi kahramanlarından Galip Hoca lakaplı ve üçüncü cumhurbaşkanımız Celal Bayar’ın yanında Yunanlılara karşı savaşan; 1932 Balkan Olimpiyatları’nda 4x100 bayrak yarışında milli formayla koşan; Altay’da futbol oynayan; Fransa’ya tarnsfer olan ilk profesyonel Türk futbolcusu ve

¹³² BİLGİ YUVASI, (t.y.). “Esmeray Biyografi Kimdir?”, <http://www.kisaca-nedir2.info/esmeray-biyografi-kimdir/>, (Erişim Tarihi: 12/12/2014).

¹³³ BİYOGRAFİ, (t.y.). “Kuzgun Acar”, <http://www.biyografi.info/kisi/kuzgun-acar>, (Erişim Tarihi: 12/12/2014).

¹³⁴ FACEBOOK, 18/09/2013, <https://tr-tr.facebook.com/page.s/Uluslararası%20Kuzgun-Acar-Heykel-Sempozyumu/126783137422752>, (Erişim Tarihi: 12/12/2014).

¹³⁵ MİLLİYET, 23,08,1988, Milliyet Gazetesi, <http://evvel.org/ilgi/kuzgun-acar> (Erişim Tarihi: 12/12/2014).

¹³⁶ Orhan Veli Cansever, (2014). “Dana Bayramı’nın Hatırlattıkları”, 14/10/2014, <http://www.tekkocaeli.com/dana-bayramininin-hatirlattiklari/>, (Erişim Tarihi: 12/12/2014).

Ordu Mili Futbol takımının antrenörlüğünü yapan; İzmir Alsancak'ta bir meydana ismini veren Vahap Altay gibi bir çok isimden bahseder.¹³⁷

Afro-Türkler'in İstiklal Harbi'mizde de birer vatansever olarak faal görevler aldığı, Özdil'in makalesinden anlaşılmaktadır. Türkiye'ye külliyetli miktarda zencinin Ege Bölgesine getirilişi; 19. Yüzyılın başlarında yabancı yatırımcıların İzmir yöresine yatırım yapmaya başlamasıyla olduğu düşünülmektedir. Tire, Ödemiş, Akhisar ovalarına çalışmaya getirilmişlerdir. 1847'de Sultan Abdülmecid'in bir fermanıyla kölelik yasaklanmıştır. Cumhuriyetten sonra bu zencilere vatandaşlık da verilmiştir. Şimdilerde sosyal etkinliği azalmış görünen Afro-Türklerin önceleri epey faal olduğu görülmektedir. İstanbul'da 'Arap Bayramı', İzmir yöresinde 'Dana Bayramı' diye bilinen, Afro-Türkler'in geleneksel festivalleri 1925 yılında yasaklanmasının Afrika kültürünün Türkiye'deki yaşamını olumsuz etkilediği düşünülmektedir.¹³⁸ Dana Bayramı, 2007 Mayıs'ından itibaren Kültür Bakanlığı ve Bayındır Belediyesi'nin katkılarıyla yeniden, her yıl Mayıs ayında kutlanmaktadır.

"Afro-Türkler 1926 yılında Medeni Kanun ile resmen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oldular."¹³⁹ Afrika kökenli Türk vatandaşlarının Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, sosyal yaşamda daha görünür oldukları, son günlerde yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır: Atletizmde 29 Türkiye rekoru kıran Ömer Besim Koşaltay; Türk Milli Futbol takımında oynayan Vahap Özaltay aynı zamanda Türkiye'nin ilk profesyonel futbolcusu da olarak, 1933'de Fransız Racing takımına transfer oluyor; daha sonra da Ordu Milli Takımının başına hoca oluyordu. Arap Sadri

¹³⁷ Yılmaz Özdil, (2010). "Al Sana Siyah Türk!", *Hürriyet Gazetesi*, 28/10/2010, <http://www.afroturc.org/alsana-siyah-turk.html>, (Erişim Tarihi: 12/12/2013).

¹³⁸ Bertuğ Kayhan, (2013). "Afro Türkler", *Artı 90 Dergisi*, Nisan 2013, sayı: 6, s. 16-19, http://arti90dergi.com.tr/Arti90dergisi_6.pdf, (Erişim Tarihi: 12/12/2013).

¹³⁹ Mustafa Olpak, (2013). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle, Türkiye Cumhuriyeti'nde Evlatlık: Afro-Türkler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68-1, s. 123-141, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/68/1/6.MUSTAFA-OLPAK--kronik_.pdf, (Erişim Tarihi: 18/11/2014)

(Usuoğlu) ise 1936 Berlin Olimpiyatları'nda Türkiye'yi temsil etmiş, Beşiktaş Futbol Klübü'nde yöenticilik yapmış, 1952'de Türk Milli Futbol Takımı'na antrenör olmuştu.

Arap lakabı ile anılan Mustafa Yıldız 1967' de Kırkpınar başpehlivanlığı için güreşmeye başlamıştı. Siyah teni ve güçlü fiziği, film yapımcılarının da ilgisini çekmiş olacak ki 1969 yılında 'Tarkan' isimli filmde kısa bir rol almıştı. Yavaş yavaş tanınmaya başlıyordu. 1972 yılında Kırkpınar Güreşleri'nde finale kalınca, Türkiye O' nu artık iyice tanımıştı... Müsabaka bittiğinde, Kırkpınar Güreşleri' nin sadece başpehlivanlık ünvanını değil, aynı zamanda *Türkiye ve Kırkpınar tarihinin ilk 'siyahi' başpehlivanlık* ünvanını da kazanmış oluyordu!.. Uzun süre er meydanlarından uzak kalmış olmasına rağmen 1981 yılında ikinci kez Kırkpınar başpehlivani olmayı başarmıştı.¹⁴⁰

Bir de Türkiye vatandaşlarının çocukları değil ama Türkiye vatandaşı ya da Türkiye vatandaşı olmayıp da Türkiye'de yaşayan Afrikalılar vardır. İstanbul'daki sayılarının yaklaşık yirmi bin olduğu iddia edilen bu insanlar da Türkiye'nin ülkeleri ile olan ilişkilerine katkı sağlamaktadırlar. Hele ülke haritalarının yeniden çiziliyor olduğu ve çizileceği iddialarının otorite sahibi sayılabilecek yazar ve akademisyenlerce ifade edildiği bir zaman diliminde bu insanlarla da ilişkilerin gelecekte oluşabilecek boşluk ve delikleri önleyeceği düşünölmektedir.

---

¹⁴⁰ Gökhan Gürel, (2011). "Akhisar' ın Muhammed Ali' si; Arap Mustafa ! (Sn.Hızlı'ya bir öneri)", 20/12/2012, <http://www.akhisarhaber.com/akhisar-in-muhammed-ali-si-arap-mustafa-sn-hizliya-445yy.htm>, (Erişim tarihi: 12/12/2013).

BÖLÜM II

NİJERYA

2.1. NİJERYA’NIN KURULUŞU

Westfalyen sistemin hâkim olduğu uluslararası (aslında devletlerarası) ilişkiler incelenirken, “devletin unsurları sıralanırken - çok bilindik bir formül ile - yer-ülke, nüfus-millet ve siyasal yapılanma unsurları sayılmaktadır. İşte devletin unsurlarından olan ve üzerinde bulunduğu yerin siyasallaştırılması bağlamında jeopolitik bilimi önem kazanmaktadır.”¹⁴¹ Devletlerin sınırları bugünkü kadar kesin değilken ve jeopolitik adında bir bilim dalı yokken de coğrafyaya dayalı bir politik söylem ve icra mutlaka vardı. Ancak, mevcut idarelerin kendini mevcut veya hedef coğrafyadaki halka benimsetme ihtiyacı bugünkünden daha fazlaydı kuşkusuz. Mevcut uluslararası sistemde devletler BM tarafından tanınmayla bir varlığa kavuşmuş sayılmaktadırlar. Yani itibari varlıkları gerçek varlıklarından daha önemli olmuştur. ulus devlet ismi olmasına rağmen bu ne teraşiimin çıktığı Batı ve bütün kıta Avrupası için doğrudur, ne Asya’nın kıtasal büyüklükteki Rusya, Çin ve Hindistan için doğrudur, ne de mevcut sistemin jandarması olduğu söylenen ABD’nin kendisi için doğrudur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)’nin veto hakkına sahip beş ülkesi için de ulus devlet kavramı doğru değildir. Ancak, mevcut devlet sisteminin kabul edilmiş adı budur.

---

¹⁴¹Hatice Gülabi, (2013) “Batı Afrika’nın Devi Nijerya Federal Cumhuriyeti’nin Jeopolitik Analizi”, http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/88023140.pdf, (Erişim tarihi: 11/09/2013).

“Jeopolitik kavramı coğrafya bilimi ile siyaset biliminin kesiştiği bir noktada yer alır”¹⁴². Jeopolitik, realist paradigmanın ülke coğrafyalarına güvenlik açısından bakışı da denilebilir. Geleneksel olarak “jeopolitik, ülkelerin dünya haritası üzerindeki konumlarının ve buldukları doğal coğrafyanın, devletlerin iç ve dış siyasetlerine etkisini incelemiştir.”¹⁴³

Özdağ, bir ülkeyi incelemenin amacının o ülkenin milli güç unsurlarını ortaya çıkarmak için yapılacağını belirtmektedir.¹⁴⁴ “Gerçekçi bir analiz için [ülke raporu] sadece bütün kaynakları kullanmakla kalmamalı, aynı zamanda bir ülkenin milli gücünü oluşturan bütün temel unsurlara yönelik olarak gerçekleştirilmelidir. Bu temel unsurların tamamı milli gücü oluşturmaktadır.”¹⁴⁵

Davutoğlu milli güç unsurlarını sabit veriler (coğrafya, tarih, nüfus ve kültür) (SV), potansiyel veriler (PV) (ekonomik, teknolojik ve askeri kapasite), stratejik zihniyet (SZ) ve kültürel kimlik, stratejik planlama (SP) ve siyasi irade (Sİ) olarak sınıflarken; bir ülkenin gücünü şu şekilde formüle etmiştir: $G = (SV + PV) \times (SZ \times SP \times Sİ)$.¹⁴⁶ Davutoğlu, bu formülde klasik milli güç unsurları olan SV ve PV’ye toplamada artıran değeri verirken; kısmen spekülatif olabilecek ve formülde hangi katsayı ile değerlendirileceği belli olmayan stratejik zihniyet, stratejik planlama ve siyasi iradeye birbiriyle çarpan etkisi verdikten sonra bunların toplamını da diğer unsurlarla çarpan etkileşimine sokmuştur. Bu da kanaatimizce, milli güç hesaplamasında ‘balon etkisi’ diyebileceğimiz bir şişme etkisine sebep olacaktır.

Özdağ ise milli güç unsurlarını daha klasik tarzda değerlendirmiştir. Onun listesinde coğrafya, nüfus, doğal kaynaklar ekonomik güç, askeri güç, psikolojik güç,

¹⁴² Agk.

¹⁴³ Agk.

¹⁴⁴ Ümit Özdağ, (2011). *İstihbarat Teorisi*, Ankara, Kripto Yayıncılık.

¹⁴⁵ Agk., s. 59

¹⁴⁶ Ahmet Davutoğlu, (2001). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, beşinci bs., İstanbul: Küre Yayınları, s. 17.

politik güç, enformasyon gücünün yanında milli irade ve ülkenin stratejik hedefi gibi unsurlar çarpan etkisi olarak dahil edilmiştir.¹⁴⁷ Özdağ'ın milli güç formülü daha az spekülâtif unsur içermesi açısından, Davutoğlu'nun formülüne göre farklılık arz etmektedir.

$MG=(\ddot{U}+N+E+A)*(S+MI)$, $\ddot{U}$: Ülkenin büyüklüğü, N: Nüfus, E: Ekonomik Güç, A: Askeri Güç, S: Ülkenin Stratejik Hedefi, MI: (Bu hedefe ulaşmada gösterilecek) Milli İrade

“Ülkenin stratejik hedefi ne kadar büyük olur ise ülke diğer milli güç unsurlarını o kadar çok [kolay] seferber ederek milli gücü artırma yoluna girmektedir.”¹⁴⁸ Türkiye’de Jeopolitik biliminin ilk hocalarından diyebileceğimiz Suat İlhan’ın milli güç unsurlarında ‘balon etkisi’ dediğimiz çarpan yoktur. Jeopolitiğin Unsurları olarak milli gücün unsurlarını daha sade bir güç formülü vermektedir:

Jeopolitiğin Alt Birimleri, (i) Coğrafi unsurlar (Değişmeyen unsurlar): Coğrafi konum (kıtalar ve bölge düzeyinde); Sınırlar ve coğrafi bütünlük; Saha genişliği ve sahip olunan stratejik kaynaklar, coğrafi özellik (ada devleti, kıta devleti, iç devlet ...); (ii) Jeopolitiğin beşeri unsurları (Değişken unsurlar): Sosyal değerler, ekonomik değerler, politik değerler, askeri değerler, kültür değerleri ve kültür çevresi¹⁴⁹

Zaman’ı da “jeopolitiğin coğrafi unsurları stratejide “mekan”, beşeri unsurları stratejide “güç” karşılığıdır. Her ikisinde de konuları, düşünceleri aktif kılan zamandır”¹⁵⁰ şeklinde değerlendirir.

¹⁴⁷ Özdağ, age, s. 60-69

¹⁴⁸ Age, s. 67

¹⁴⁹ Suat İlhan, (1989). *Jeopolitik Duyarlılık*, Ankara: TTK basımevi, s. 21.

¹⁵⁰ Age, s. 22.

Değişmeyen unsurlar olan fiziki olgularla birlikte değişen unsurlar olan güçler jeopolitiğin uygulamaya yönelik yönünü, politika tesbitini, hedef ve hareket tarzı seçimini etkiler. *Devletlerin takip edecekleri politikalar kendi coğrafyaları içinde saklıdır* sözü, çeşitli ülkelerde yönetim şekilleri büyük değişikliklere uğradığı halde, dış politikalarının daha az değişmesi, coğrafyanın değişmeyen unsurlarının etkisiyledir.

Nijeryalı akademisyenlerin yaptığı ulusal çıkar tanımını ise tam da yapay bir devlet oluşumunun sonunda ortaya çıkan bir devlete uygun yapılmıştır: “Nijerya’nın ulusal çıkarı ulusun askeri, ekonomik, politik ve sosyal güvenliği olarak tanımlanabilir.”¹⁵¹ Nijerya’nın 1999 Anayasasının ikinci bölümünde 19ncü maddede devletin temel hedefleri ve devlet politikasının prensipleri başlığında dış politika prensipleri de düzenlenmiştir.

Dış politika hedefleri şunlar olmalıdır: (a) Ulusal çıkarları korumalı ve desteklemeli, (b) Afrika’nın birliğini ve bütünlüğünü desteklemeli, (c) Uluslararası işbirliği ve evrensel barışın, uluslararası ayrımcılığın ve onu işaret eden şeylerin ortadan kaldırılarak karşılıklı saygının yaygınlaştırılması, (d) Uluslararası hukuka ve anlaşmaların şartlarına saygı ile beraber uluslararası anlaşmazlıkların arabuluculuk, pazarlık, hakem kararıyla çözülmesi, (e) Dünya ekonomik düzeninin desteklenmesi.¹⁵²

Nijerya’nın dış politikası, bağımsızlıktan beri anayasada belirtilen ilkeler doğrultusunda olmuştur. Afrika toplumlarının bağımsızlığına açıkça destek verilmiş, Güney Afrika’daki ırkçılığa karşı gerektiğinde İngiltere ile bile ilişkilerini bozmayı göze almıştır. Bu yönüyle Nijerya dış politikasının hem Afrika milliyetçiliği, hem de Nijerya milliyetçiliği belirgin olmuştur.

Nijerya, çoğu sömürge sonrası ülkeler gibi yapay bir oluşumdur. Bugün dünyanın bu bölgelerinde çeşitli sorunların olması da bu yapaylığın bir sonucu olmalıdır. Tarihin hiçbir döneminde Nijerya isimli bir coğrafya ve bu coğrafyaya

¹⁵¹ A.B. Akinyemi, (1987) “Reciprocity in Nigerian Foreign Policy”, www.africaportal.org/dspace/articles/reciprocity-nigerian-foreign-policy, (Erişim tarihi: 02 Ekim 2014).

¹⁵² Nigerian Constitution 1999.

aidiyet hisseden bir toplum olmamıştır. Nijer ismi üzerinde spekülasyonlar yapılmıştır. Batılılar bu ismin tarihi kaynakları üzerine fikir oluşturmaya çalışmışlardır.

Nijer ismi iki ülkeye ve bir ırmağa verilmiş bir isim olması ile coğrafyayı ismen de etkilemiş ender nehirlerdendir. Batı Afrika'nın en büyük, Afrika'nın Nil ve Kongo nehirlerinden sonra 4,200 km uzunluğu ile üçüncü uzun nehridir.¹⁵³

Nijer Irmağı Gine'nin Güney-Batısından çıkarak kuzey-batıya yönelerek Mali'ye geçer. Mali'de büyük bir iç delta oluşturur. Genel şekil itibariyle bir ters “V” şeklindedir. V'nin bir ucu Gine'de tepe noktası Mali'nin başkenti Timbuktu'nun Kuzey-Batısında, diğer ucu Nijerya'da Nijer-Delta bölgesinde Atlas Okyanusu'na kavuşur. Mali'nin en önemli tarım havzasını oluşturur. Timbuktu'dan sonra Güney-Batıya yönelerek Nijer ülkesine girer. Nijer'de başkent Niamey'den geçer. Benin Cumhuriyeti ile Nijer Cumhuriyeti'nin sınırını oluşturarak; Nijer- Benin- Nijerya sınırından Nijerya'ya girer. Nijerya'da Kebbi eyaleti, Nijer Eyaleti ile Kwara Eyaleti sınırı boyunca ilerler ve Kogi, Edo, Delta eyaletlerini takiben Atlas Okyanusu'na kavuşur. Kebbi'de Sokoto Irmağı ile birleşir. Kogi'de Kamerun'dan çıkan Benue Irmağı ile birleşir. Bu ters “V” nin içinde Gine, Liberya, Fildişi, Gana, Nijerya, Burkina Faso, Togo, Benin, Mali ve Nijer olmak üzere 10 ülke bulunmakla; Nijer Nehri sınıraşan bir uluslararası sudur.

Nijer nehri Manding dilinde Jeliba veya Joliba: büyük nehir; İbo dilinde Orimiri veya Orimili: Büyük su; Tuareg dilinde Egerew n-Igerewen: Nehirlerin Nehri; Songay dilinde İsa Ber: Büyük Nehir; Havsa dilinde Kwara; Yoruba dilinde Oya olarak bilinirdi. Ortaçağ haritalarında Nijer ismi nehrin orta kısımlarına, şimdiki Mali'deki bölümüne verilirdi. İsmi kaynağının latince niger “siyah” olduğu

¹⁵³ Ansiklopedia Britannica, “Niger River”, <http://global.britannica.com/EBcheckedtopic/414815/Niger-River> (Erişim tarihi: 29/03/2014).

düşünülmektedir.¹⁵⁴ Fakat bunun kesin bir delili yoktur.¹⁵⁵ Ancak, Timbuktu ve trans-Saharan ticaret yolu Avrupalıların bölge hakkındaki tek bilgi kaynağıydı.

Fakat bunun yanlış bir tanımlama olduğu düşünülmektedir. Meek bu yanlışın Yunan, Romalı ve Arap coğrafyacılar tarafından tekrarlandığını yazmaktadır. Meek'e göre Ptolomey'in açıklaması en doğru olanıdır. "Cezayir'de bir Gir Vadisi vardır. Aşağı Gir veya güneyi işaret eden "Ni-Gir" den gelmektedir. Berberleri dilinde "gher" "su kaynağı" demektir ve bu Berberleri kelimesinden türemiş olabilir."¹⁵⁶ Nijer isminin Latince zenci anlamına gelen 'Negro' kelimesinden türetilmiş bir isim olduğunu ve 'siyahların ülkesi' manasına da 'Nijerya' isminin üretilmiştir belirtmek yanlış olmayacaktır.

Nijerya bir politik birlik olarak hiçbir zaman varolmamıştır.¹⁵⁷ 1861'de İngiltere'nin Kraliyet Kolonisi haline gelen Lagos'taki İngiliz sömürgesinin 1903'te Kuzey'deki Sokoto halifeliğini ve Borno Sultanlığını da işgal etmesiyle bugünkü Nijerya coğrafyasında bir politik idari birim oluşmuştur.¹⁵⁸ Nijerya ismi 1914'te kuzey ve güney sömürgeleri birleştiren Sir Frederick Lugard tarafından verildi. Ancak Nijerya ismi bundan onaltı yıl önce *The Times*'da yazan ve daha sonra Lugard ile evlenen gazeteci Flora Shaw tarafından ortaya atılmıştır.¹⁵⁹ Sınırları da Fransa, Almanya ve İngiltere arasındaki Afrika'nın paylaşımı hakkında yapılan Berlin Konferanslarında belirlenmiştir. Bu konferans sürecine 'Scramble for Africa' denmektedir. Aslında Nijerya topraklarını yerel anlaşmalara göre, Berlin Konferansı anlaşmalarında İngiltere'ye bağlayan Kaşif Goldie'ye ithafen "Goldesia" ismi de

¹⁵⁴ Wikipedia, Niger River, http://en.wikipedia.org/wiki/Niger_River (Erişim tarihi: 29.03.2014)

¹⁵⁵ New World Encyclopedia, Niger River, http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Niger_River (Erişim tarihi: 29.03.2014)

¹⁵⁶ Wiktionary, Niger, <http://en.wiktionary.org/wiki/Niger>, (Erişim tarihi: 29.03.2014)

¹⁵⁷ Karl Maier, (2000). *This House has Fallen: Nigeria in Crisis*, London: Penguin Books, s.8

¹⁵⁸ Sa'ad Abubakar, (2000). "The Northern Provinces Under Colonial Rule: 1900-1959", *Groundwork of Nigerian History*, (Ed. Obaro Ikime), Ibadan: Heinemann Educational Books (Nigeria) Plc, s.447-481.; Ayrıca bk: Michael Crowder, *The Story of Nigeria*, 1966. London: Faber & Faber.

¹⁵⁹ Crowder, age.

düşünülmüştür. Altın Sahili de düşünülen isimler arasındaydı. Nijerya dünyadaki en kalabalık siyah nüfusa sahip ülkedir.¹⁶⁰

Harita 2: Nijerya

Kaynak: www.colombia.edu

Nijerya, Batı Afrika'da Gine Körfezinde 923,768 km²'lik bir alana sahiptir. Güneyden Atlas Okyanusu ile çevrilidir. Batı'da Benin Cumhuriyeti ile, Doğuda Çad ve Kamerun ile, kuzeyde Nijer Cumhuriyeti ile komşudur. Başkenti Abuja'dır. Üç

¹⁶⁰ UN, <http://search.un.org/search?q=nigeria+population&output> (Erişim tarihi: 12/07/2013).

büyük ve etkili etnik grup Havsa, İbo ve Yoruba'dır.¹⁶¹ 19. yüzyıldan bu yana Nijerya'nın siyasal tarihini etkileyen olaylar kısaca şunlar olmuştur:

1804'de başlayan Osman Dan Fadiyo önderliğindeki Fulani İslam hareketi, bugünkü Nijerya'nın iç ve dış siyasetini etkileyen en önemli olaylardan birisidir. İngiltere'nin 1861'de Lagos'u Kraliyet sömürge yönetime bağlaması devlet olarak Nijerya'yı şekillendiren en önemli olay olmuştur. 1903'de Müslüman Sokoto'nun İngiliz güçlerine yenilmesi, İngiltere'nin 1914'de Nijerya ismiyle bugünkü Nijerya'yı kurmasıyla sonuçlanmıştır.

1960'da Nijerya'ya bağımsızlık verilmiş, 1963'te ise egemenlik verilmiştir. Müslümanların siyasi çoğunluğa hakim olduğu bağımsız Nijerya'da Hristiyan İbo subaylarının rahatsızlığı sonucunda; 1966'da ilk askeri darbenin karşı darbe ile başarısız kılınması, 1967 Biafra (İboland)'ın bağımsızlık ilanı ve arkasından üç yıl süren kanlı bir iç savaşı netice vermiştir.¹⁶² İç savaş sonrasında iç huzursuzlukları dindirmek amacıyla yeni eyaletler üretilmesi dönemi başlamıştır. 1967'de eyalet sayısı 12'ye çıkmıştır.

1975'te General Murtala Muhammed'in demokrasiye geçiş sözü ile yaptığı kansız darbe, altı ay sonra Murtala Muhammed'in suikast sonucu öldürülmesi ile son bulunca Yardımcısı General Obasanjo yönetimi devraldı. Eyalet sayısı 1976'da 19'a çıkarıldı. 1978'de yönetimde Başkanlık Sistemi benimsendi. 1979'da yapılan seçimler ile ikinci Cumhuriyet denilen demokratik yönetime geçilmiştir. 1983'de seçimlerin yenilenme arefesinde General Muhammed Buhari darbesi ile İkinci Cumhuriyet dönemi son bulmuştur. 1985'de General Babangida darbesi ile Buhari yönetimi son bulmuştur. Eyalet sayısı 1987'de 21'e çıkarılmıştır. 1991'de eyalet sayısı 30'a ve 1999'da 36'ya çıkarılmıştır.

¹⁶¹ NIG. GOV., <http://www.nigeria.gov.ng/2012-10-29-11-05-46> (Erişim tarihi: 12/07/2013).

¹⁶² BBC, "Nigeria Profile", <http://www.bbc.com/news/world-africa-13951696>, (Erişim Tarihi: 12/09/2014).

1993'te Babangida yönetimi sivillere devretmiştir. Geçici hükümete karşı, kansız bir saray darbesi olan Abacha Darbesi yapıldı. Abacha 8 Haziran 1998'de aniden ölünce, 1999'da yapılan demokratik seçimlerde Hristiyan (Yoruba) Emekli General Obasanjo Devlet Başkanı seçildi. Obasanjo dönemi Müslümanlarla Hristiyanlar arasında çatışmalar; kabileler arası huzursuzluklar ve petrol bölgesinde çıkan militan hareketleri ile tehdit altında başlamıştır, ancak Obasanjo bunların üstesinden gelerek ülkesini 2007 yılında demokratik seçimlere sokmayı başarmıştır. 2007'de ilk kez demokratik seçimlerle başkanlık seçimle yeni bir başkana devredildi. Musa Yar'adua başkan oldu. Yar'adua görevi başında 2010'da öldü. Yar'adua petrol bölgesindeki Niger-Delta Militanları sorununu genel af ile çözmeye başarısını gösterirken; Müslüman bölgede Boko Haram sorununu başlatan devletin aşırı güç kullanımı ile sonuçlandı. Yardımcısı Jonathan Başkan Vekili olarak 2011 seçimlerinde Başkan adayı oldu. Jonathan dönemi Nijerya'sının en önemli iç ve dış sorunu olarak Boko Haram ve değişmeyen ana sorun 'yolsuzluklar' görünmektedir.

Nijerya bölgesel bir güçtür. "Next eleven- gelecek on bir" listesindedir.¹⁶³ Bu liste BRIC ülkelerinden sonraki kalkınmakta olan ülkeleri ifade etmektedir. İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth) üyesidir. Nijerya ekonomisi dünyanın en hızlı kalkınan ekonomisi arasındadır. Uluslararası Para Fonu (IMF) projeksiyonuna göre 2008-2009 kalkınma hızı %9 olmuştur.¹⁶⁴

2.2. ANAYASAL YAPI

Ülke 36 eyalet, bir federal bölgeden ve 774 yerel yönetim biriminden oluşmaktadır. Eyaletler halkoyu ile doğrudan seçilen valilerce yönetilir. Her eyaletin kendi parlamentosu vardır. Yerel yönetim birimleri (ilçeler) bir Chairman (başkan)

¹⁶³ NIG.GOV., <http://www.nigeria.gov.ng/2012-10-29-11-05-46> (Erişim tarihi: 12.07.2013).

¹⁶⁴ NIG.GOV., <http://www.nigeria.gov.ng/2012-10-29-11-05-46> (Erişim tarihi: 12.07.2013).

tarafından yönetilir. Bunlar da dört yılda bir halkoyu ile seçilir. Yerel yönetimler de federal bütçeden pay alırlar.

Anayasal Sistem: Parlamenter başkanlık sistemidir. Başkan yürütmenin, ordunun ve devletin başıdır. Başkan dört yılda bir doğrudan halkoyuyla seçilir. Kabinede 30 bakan bulunmaktadır. Nijerya'daki ilk anayasa çalışması 1922 yılında Genel Vali Clifford tarafından yapılmıştır. Bağımsızlığa kadar anayasalar sömürge valilerinin adıyla anılmıştır. Buna göre Kuzey, Güney ve Doğu bölgeleri kendi içlerinde özerk olacaklar ve kendi meclisleri olacaktı. Nijerya millet meclisinde 44 temsilci olacak, bunların 16'si İngiliz yönetimi tarafından atanacak; 4'ü seçilecek ve kalanı da dolaylı olarak seçilecekti. Bu anayasaya göre en büyük güç kaybeden bölge Kuzey oluyordu. Kuzey'in görece bağımsızlığı zaman içinde ülkenin kalan parçasıyla birleşmek zorunda kalacaktı. Çünkü bu anayasaya kadar Kuzey bölgesi, Nijerya'nın diğer parçalarından izole olarak kalmıştı. Bu anayasa kabilecilik'in (tribalism) Nijerya politik hayatında temelini oluşturduğu iddiasıyla eleştirilmiştir. Uzun tartışmalaradan sonra bu anayasa, Genel Vali Sir John Macpherson zamanında Ocak 1952'de değiştirildiği için yeni anayasa onun adıyla anılmıştır.¹⁶⁵ Bu anayasa üzerindeki tartışmalar, ülkenin 1966 askeri darbesine kadar etkili olan siyasi liderlerinin ve politik partilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu anayasa ile oluşan Millet Meclisi 148 üyeli idi ve bunun yarısı Kuzeyli idi. 18 üyeli bir Bakanlar Kurulu oluşturuldu. Bakanlar kurulunun 6 üyesi atanmışlardan 12 üyesinin her dört üyesi bir bölgeden atanmıştı.¹⁶⁶ Bugünkü başkanlıkta ve üst düzey yöneticilerin seçilmesinde dikkate alınacak bölgesel sistemin de temeli bu anayasa olmuştur. 1954 yılında yapılan değişiklikler, yeni anayasa olarak yürürlüğe girmiştir. Nijerya tamamiyle federasyon haline gelerek 3 bölge ve bir federal bölgeden oluşmuştur.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Crowder, The Story of Nigeria, s.273-288

¹⁶⁶ Age., s. 281

¹⁶⁷ Age., s. 287

Nijerya'nın 1914'te birleştirilmesinden 1960'ta bağımsız olana kadar geçen sürede dört Anayasa yapılmıştır: 1922'de yapılan Clifford Anayasası, 1946'da yapılan Richards Anayasası, 1951'de yapılan Macpherson Anayasası ve 1954'te yapılan Lyttleton Anayasası.¹⁶⁸ Bağımsızlık esnasında Nijerya devlet başkanı olarak İngiltere Kraliçesi görünmekteydi. 1963 Cumhuriyet Anayasası ile Kraliçe'nin devlet başkanlığı sona ermiştir. 1966 askeri darbesinden sonra demokrasiye geçilince 1979'da, 1989'da ve 1999'da yapılan anayasalar askerlerin yaptığı anayasalardır.¹⁶⁹ Ancak kamuoyu tarafından tartışılmış ve kurucu meclisler tarafından yapılmıştır.

Nijerya'da yürürlükte olan Anayasa 1999 yılında yapılmıştır. Sekiz bölümden ve 320 maddeden oluşmaktadır. Bu anayasa ile eyalet sayısı 36'ya, yerel yönetim birimleri (ilçe) 774'e çıkarılmıştır.

2.2.1. Yasama

Nijerya Millet Meclisi, çift kamaralı (bicameral) bir yapıya sahiptir. Yasama organı Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşur. Senatoda her eyaletten üç, Federal bölgeden bir olmak üzere toplam 109 senatör vardır. Temsilciler meclisinde 360 milletvekili vardır. Halen var olan meclis yedinci dönem (2011-2015) meclistir. Son parlamanto seçimi Haziran 2011'de yapılmıştır. Parlamenterler dört yıllık bir dönem için seçilmektedirler. Seçilmek için dönem sınırlaması yoktur. Senatörlerin 36'sı yeniden seçilmiş, 73'ü ilk kez seçilmiştir. Temsilciler Meclisi üyesi 360 milletvekilinden 100'ü yeniden seçilmiş, 260'ı ilk kez seçilmiştir. Ülkenin seçimle gelmiş en yüksek yasa yapıcı organıdır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Eyene Okpanachi & Ali Garba, (2010). "Federalism and Constitutional Change in Nigeria", Federal Governance, s.1-14.

¹⁶⁹ Agm.

¹⁷⁰ NAS, (2014). National Assembly of Nigeria, www.nassnig.org, (Erişim Tarihi: 18.09.2014).

2011 yılı Nisan ayında yapılan senato seçimlerinde ertelenen yerlerin dışında toplam 85 senatörlük için oylama yapılmıştır. Seçimler sonucunda PDP (Peoples Democratic Party) 53; ACN (Action Congress of Nigeria) 18; CPC 6; ANPP 4; APGA 1; LP 2; DPP 1 senatörlük kazanmıştır. Bu seçimde sadece 6 bayan senatör seçilmiştir. En genç senatör FCT'den PDP mensubu milletvekili Philips Tanimu Aduda 44 yaşındadır. En yaşlı senatör ise, Kwara eyaletinden PDP üyesi Mohammed Shaba Lafia 73 yaşındadır.¹⁷¹ Kadın senatörlerin yaş ortalamaları 56'nın üzerindedir. Hristiyan kadın senatörlerin yaş ortalaması 61 iken; Müslüman kadın senatörlerin yaş ortalaması ise 51.3'tür.

Temsilciler Meclisi seçimlerinin sonuçları: seçimlerin ertelendiği bazı bölgeler dışında yapılan seçimlerde 279 milletvekili için oylama yapılmıştır: PDP 152; ACN 53; CPC 31; LP 9; APGA 6; ACCORD 3; DPP 1; PPN 1 sandalye kazanmışlardır. 279 milletvekili arasında sadece on kadın vardır. Bunların 6'sı Hristiyan, 4'ü Müslüman isimlere sahiptirler.¹⁷² Kadınların Nijerya parlamentosundaki oranları da şöyle olmuştur: 2007 seçimlerinden sonra Senato'da 8.3 %, Temsilciler Meclisi'nde 7.2%. 2011 seçimlerinde ise sırayla 6.4% ve 3.3% olmuştur.

2.2.2. Yargı

Nijerya Yüksek Mahkemesi, ülkedeki en yüksek mahkemedir. Ulusal Yargı Konseyi ile birlikte yargının yürütmesini de oluşturur. Yüksek Mahkemeye Başyargıç başkanlık eder. Başyargıç, Başkan'ın önerisi ve Senato'nun onayı ile atanır.¹⁷³ Federasyon ile eyaletler arasındaki veya iki eyalet arasındaki anlaşmazlıklara

¹⁷¹ Nigeria Elections Coalition, (2011). Nigerian National Assembly Elections-2011, www.nigeriaelections.org/nass.php, (Erişim tarihi: 18.09.2014)

¹⁷² Agk.

¹⁷³ NIG. GOV, (2013). About Nigeria, <http://www.nigeria.gov.ng/2012-10-29-11-05-46> (Erişim tarihi: 12.07.2013)

bakmaya yetkilidir. Ayrıca temyiz mahkemelerinin kararlarını da kesinleştirir. Hali hazırda bir Nijerya Başyargıcı ve 14 diğer yargıçtan oluşur.

Temyiz mahkemesi (The Court of Appeal): Federal Yüksek Mahkeme (The Federal High Court), Temel İnsan hakları, patent hakları ve tahkim davalarına bakmaktadır. Aynı zamanda yasama meclisleri arasındaki anlaşmazlıklarda da en yüksek mahkemedir.¹⁷⁴ Her eyalette Temyiz Mahkemesi işlevi gören Eyalet Yüksek Mahkemeleri, Şeriat Temyiz Mahkemeleri, geleneksel yerel hukuk için Temyiz Mahkemeleri vardır.

Nijerya Anayasası'nda görüldüğü gibi, Nijerya'da üç türlü hukuk sistemi ve mahkemesi halen geçerlidir. Batılı seküler hukuk sistemi; İslam şeriatına göre yargılama yapan Şeriat Mahkemeleri; geleneksel pagan hukukuna göre yargılama yapan Geleneksel Mahkemeler. Bu Nijerya'nın sadece çok çok kültürlü değil, 'çok hukuklu' bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.¹⁷⁵

2.2.3. Yürütme

Nijerya'da parlamenter başkanlık sistemi vardır. Başkan Devlet Başkanı ve Ordunun Başkomutanıdır. Meclis dışından seçeceği bakanlar tek tek parlamentonun onayından geçerler. Başkan anayasaya göre 4 yıllık dönem için seçilir. En fazla iki dönem seçilme hakkı vardır. Başkan da bir partiden aday gösterilmelidir.

Nijerya'da bakanlar kurulu Federal Executive Council- Federal Yürütme Konseyi- olarak isimlendirilmektedir. Kabinede 31 bakanlık vardır. Federal Başkent

¹⁷⁴ FHC, Federal High Court, www.fhc-ng.com (Erişim tarihi: 10.10.2013)

¹⁷⁵ Zübeyir Gülabi, (2014). "Türkiye-Nijerya İlişkileri", International Turgut Ozal Congress on Business and Political Science Proceedings, 1-3 November 2013, Turgut Ozal University, Ankara, Turkey, s. 175-200.

Bölgesi'nin yöneticisi de kabinenin üyesi olduğu gibi Emniyet Genel Müdürü de kabine üyesidir.

Federal Yürütme Konseyi: Tarım ve Doğal Kaynaklar, Havacılık, İletişim Teknolojileri, Kültür ve Turizm, Savunma, Eğitim, Çevre, Federal Başkent Bölgesi, Dışişleri, sağlık, Enformasyon, İçişleri, Başyargıç, Arazi- Konut ve Şehir Geliştirme, Maden ve Demir Çelik, Ulusal Planlama Komisyon Başkanı, Nijer Delta İşleri, Petrol Kaynakları, Polis işleri, Bilim ve Teknoloji, Özel Görevler ve Hükümet içi işler, Ticaret ve Yatırım, Spor, Ulaştırma, Su kaynakları, Kadın İşleri, Çalışma, Gençlik bakanlıkları, Başkan Yardımcısı, Devlet Sekreteri, Sivil Hizmetler Başkanı, Ulusal Güvenlik Danışmanı, Başkanlık Özel Kalem Başkanı, Özel kalem başkan yardımcısı, başkan sekreteri, Ekonomi Başdanışmanı, Başkanlık Müsteşarı'dır.¹⁷⁶

2011 Eyalet valiliği seçimleri 24 eyalet için 26 Nisan 2011'de yapıldı. 28 Mayıs 2011'de ilan edilen sonuçlara göre 36 eyaletin valilik seçim sonuçları: PDP (People's Democratic Party- Halkın Demokratik Partisi) 23; ANPP (All Nigeria People's Party- Bütün Nijerya Halklarının Partisi) 3; ACN(Action Congress of Nigeria- Nijerya Aksiyon (Hareket) Kongresi) 6; APGA (All Progressives Grand Alliance- İlerici Büyük İttifakı) 2; CPC (Congress for Positive Change- Pozitif Değişim Kongresi) 1; LP (Labour Party- İşçi Partisi) 1. Nijerya'da seçilmiş hiç kadın vali yoktur. Sadece Lagos Vali yardımcısı Mrs. Joke Orelope Adefulire kadındır.

2.3. SİYASİ KONJONKTÜR VE SEÇİM SÜREÇLERİ

“Modern dünyada siyasal partiler siyasal karar alma süreçlerinin vazgeçilmez parçasıdır... partilerin kadroları, destekleyicileri, ideolojisi, parti programları, yöneticilerinin özellikleri, üye yapıları, seçmenlerinin sosyal tabanları analiz

¹⁷⁶ FEC, Federal Executive Council Member, (2012), www.nigeria.gov.ng/2012-10-29-07-53/federal-executive-council, (Erişim tarihi: 19.09.2014).

edilmelidir.”¹⁷⁷ Nijerya’da partiler siyasi bir görüş etrafında olmaktan ziyade bölgesel etnik yapılar üzerine kuruludur. Bu da bağımsızlığa doğru ülkenin etnik temele dayalı üç federal bölge üzerine kurulmasından dolayı olmuştur. 1999 seçimlerinden beri Nijerya’nın gerçek manada ulusal tek partisi PDP olmuştur ve 1999, 2003, 2007 ve 2011’de başkanlık seçimlerini; eyalet valiliği seçimlerinin çoğunu; senatoda ve temsilciler meclisinin çoğunluğunu kazanan parti olmuştur.

Nijerya’da siyasal partiler belli görüşler doğrultusunda kurulmamıştır. Ekonomik açıdan serbest ve liberal ekonomi üzerinde uzlaşmış gibidir. Partiler arasında Liberal, Muhafazakâr, solcu, sağcı ayrımı söylemsel ayrımlardır. Partilerin hepsi pragmatist, güçten bir pay almak yada siyasal gücünü korumaya yönelik; ya da gelecek seçimlerde kurucularına iyi bir pozisyon sağlamaya yöneliktir. Mevcut iktidar partisi PDP çıkarların bölgesel politikacılar ve çıkar grupları arasında en iyi dağıtıldığı parti olduğu için, 15 yıldır kazanan parti olmuştur. Bu açıdan Nijerya’da bir ‘hakim parti’¹⁷⁸ sistemi oluşmuştur denilebilir. PDP’ye karşı ülke genelinde hiçbir seçimi kazanamayan partiler 2015 seçimleri için birleşerek APC’yi kurmuşlardır. APC, gelecek seçimlerde PDP’nin yerini değiştirme ihtimali olan tek partidir. Ancak bu partiye destek veren güçlü politikacıların hepsi de Atiku Abubakar, Mohammed Buhari gibi kendilerinin başkan adayı olmasını istemektedirler. Başkan adayları belirlendiğinde istediklerini elde edemeyen güçlü isimlerin partiden politik ve finansal desteklerini çekmeleri, partiyi seçimlerde güçsüzleştirecektir.

2014 yılında yapılan bazı seçimlerde APC, PDP’ye karşı güçlü bir rakip olabileceğinin işaretlerini vermektedir. APC Yoruba bölgesi ile Kuzey Müslümanlarının birleşerek; İbo bölgesinden de bazı vali ve baskı gruplarının desteğini alarak ulusal bir parti konumuna gelmiştir. Şimdiden APC’nin güçlü

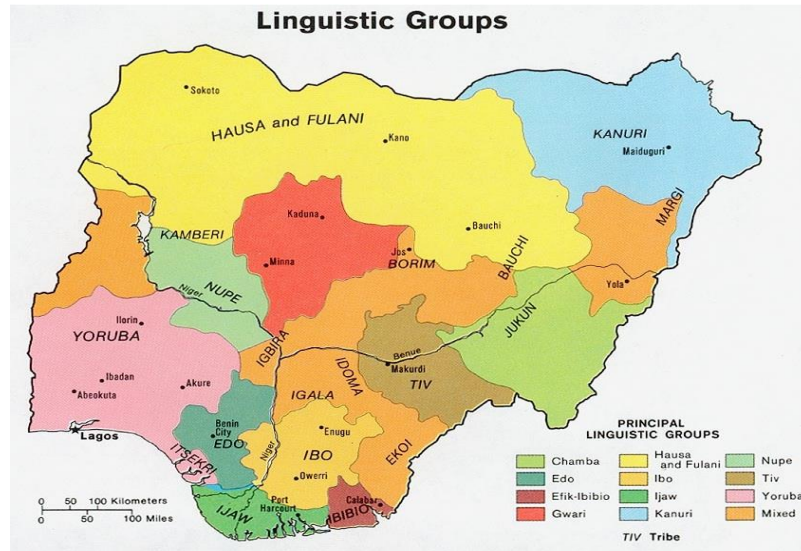
¹⁷⁷ Özdağ, age., s.59.

¹⁷⁸ Andrew Heywood, (2007). *Siyaset*, (Çev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Atilla Yayla), 3. bs., Ankara: Adres Yayınları, s. 337.

görünümü siyasi tansiyonu yükseltmiş ve seçmenlerde heyecan uyandırmış görünmektedir. Güney eyaletlerinde PDP'nin ofislerinin yanında APC'nin ofisleri; pankart, ilan, reklam panolarının yanında APC'nin ofisleri de yer almaktadır. Bu görüntü 2015 seçimlerinin ülke çapında çatışmasız geçeceği görüntüsünü vermektedir.

Nijerya çok partili bir sisteme sahiptir. Bazen iki ya da üç parti seçimlerden güçlü olarak çıkmaktadır. Aşağıdaki listede (Tablo 2) Nijerya'nın politik tarihinde resmi olarak kayıtlı olan partiler görünmektedir. Liste 1960 ve sonrası kapsamaktadır. İddialı adayları olan diğer partiler gerçek manada ulusal partiler olamamış, aldıkları oylar da bunu göstermiştir. 2015 seçimleri bu tikanıklığın aşılması adına yapılan çalışmaların test edildiği bir ortam olacaktır. APC (All People's Congress) adıyla kurulan parti, ülkenin iki partili bir sisteme gidişinin işaretlerini vermektedir. Yine de bu durum sadece başkanlık seçimleri ile sınırlı kalacak gibi gözükmektedir.

Harita 3: Nijerya'da diller ve etnik gruplar

Kaynak: www.geocurrents.info

Eyalet valileri, kontrol ettikleri eyaletin finans gücünü kullanarak bir patronaj sistemi geliştirmekte ve eyalet bazında güçlü partiler oluşturabilmektedirler. Eyaletler bazında güçlü olan partiler de valiler tarafından sağlanan finansal destekle yerel olarak güçlü olmaktadır. Bu yerellik, başkanlık seçimleri üzerinde anlaşmalar bile bu anlaşmayı etkisiz kılmaktadır.

Nijerya'da parlamentoya girebilmek için bir partiden aday gösterilmek gerekmektedir. Bağımsız adaylık yasal değildir. Bir partinin seçime girebilmesi için eyaletlerin 2/3'sinde teşkilatlanması gerekmektedir. Seçimlerin yapılmasından özerk bir kurum olan INEC- Independent Nigerian Elections Commission (Nijerya Bağımsız Seçim Kurulu) sorumludur. Türkiye'deki Yüksek Seçim Kurulu'nun karşılığıdır. Partilerin ve adayların seçime girebilme yeterliliğine INEC karar vermektedir. INEC, 1999 Anayasasının 153 maddesine göre kurulmuştur. Bir başkan ve altı jeopolitik bölgeden seçilen 12 üyeden oluşmaktadır. Buna ilave olarak 36 eyalet ve başkent bölgesinden olmak üzere 37 bölgesel üyeler vardır. INEC 37 eyalet ofisine ve 774 yerel ofise sahiptir.¹⁷⁹

Tablo 2: Nijerya'da Siyasi partiler

S.No.	Parti İsmi	Kısaltma
1	All Progressives Congress (Gerçek Kalkınma Partisi)	APC
2	Advanced Congress of Democrats (Gelişmiş Demokratlar Kongresi)	ACD
3	Alliance for Democracy (Demokrasi İttifakı)	AD
4	African Democratic Congress (Afrika Demokratik Kongresi)	ADC
5	All Progressives Grand Alliance (Gerçek Kalkınma için Büyük İttifak)	APGA
6	All People's Party (Bütün Halkların Partisi)	APP
7	African Renaissance Party (Afrika Rönesansı Partisi)	ARP

¹⁷⁹ INEC, (2011). Report on The 2011 General Elections, www.inec.org.ng, (Erişim tarihi:19/09/2014).

8	Communist Party of Nigeria (Nijerya Komünist Partisi)	CPN
9	Congress for Progressive Change (İlerici Değişim Kongresi)	CPC
10	Democratic Alternative (Demokratik Alternatif)	DA
11	Democratic People's Party (Nigeria) (Nijerya-Demokratik Halk Partisi)	DPP
12	Democratic Socialist Movement (Demokratik Sosyalist Hareket)	DSM
13	Fresh Democratic Party (Yeni Demokratik Parti)	FDP
14	Labour Party (İşçi Partisi)	LP
15	Masses Movement of Nigeria (Nigerya Kitle Hareketi)	MMN
16	National Conscience Party (Ulusal uyanış Partisi)	NCP
17	New Democrats (Yeni Demokratlar)	ND
18	National Democratic Party (Ulusal Demokratik Parti)	NDP
19	People's Democratic Party (Halkın Demokratik Partisi)	PDP
20	Progressive Peoples Alliance (İlerici Halkların İttifakı)	PPA
21	People Progressive Party (İlerici Halk Partisi)	PPP
22	People's Redemption Party (Halkın Selameti Partisi)	PRP
23	People's Salvation Party (Halkın Kurtuluşu Partisi)	PSP
24	Social Democratic Mega Party (Sosyal Demokrat Büyük Parti)	SDMP
25	Socialist Workers League (Sosyalist İşçi Ligi)	SWL
26	United Nigeria People's Party (Birleşik Nijerya Halk Partisi)	UNPP
27	United Progressive Party (Birleşik Kalkınma Partisi)	UPP

Kaynak: Independent Nigeria Electoral Commission (INEC)

Başkanlık seçimlerinde seçimi kazanmak için %50+ almak yeterli değildir. Eyaletlerin en az 24'ünde yani $\frac{3}{4}$ 'ünde de en az 25% oy almak gerekmektedir. Eyalet seçimlerinde de yerel yönetim (ilçe)lerin en az 75%'inde en az 25% oy almak ve toplam oyların 50%'den fazlasını almak gerekmektedir.

Askeri diktatör Abacha'nın 8 Haziran 1998'de ani ölümünden sonra yönetimi devralan General Abdussalami Abubakar seçimlerin yapılacağını ilan etti. 5 Aralık 1998'de yerel seçimler (Local Government- Türkiye'deki ilçelere karşılık gelir); 9 Ocak 1999'da eyalet meclis ve valilik seçimleri; 20 Şubat 1999'da Federal Meclis ve Senato seçimleri; 27 Şubat 1999'da da Başkanlık seçimleri yapıldı.¹⁸⁰

1983'den beri siyasi partilerin aktif olmadığı Nijerya'da seçimlere katılacak partilerin belirlenmesi için 1998 Ağustos'unda kurulan INEC (Independent National Electoral Commission- Bağımsız Ulusal Seçim Komisyonu) bazı kurallar getirdi. Bu kurallar partilerin din ve etnisiteye dayanmaması için konulmuştur. Partiler seçime katılabilmek için 36 eyaletin 24'ünde ofisler açacak ve yönetim kademeleri her din ve etnik yapıdan gelen insanlara dağıtılmış olacaktı. Yerel seçimleri kazanmak için en azından 24 eyalette oyların %10'unu almaları gerekecekti. Bu %10 barajı daha sonra %5'e düşürüldü. Bu partilerden en çok oyu alan üç parti daha sonraki eyalet, Federal Meclis ve Başkanlık seçimlerine katılabileceklerdi.¹⁸¹ Yerel seçimlerden sonra üç parti üst kademe seçimlerine katılmaya hak kazandı: AD (Alliance for Democracy- Demokratik İttifak), PDP (People's Democratic Party- Demokratik Halk Partisi) ve APP (All People's Party- Bütün Halkların Partisi). Gerçekte AD sadece 12 eyalette %5 ve üzeri oy almıştı, buna rağmen INEC tarafından üst kademe seçimlerine katılmasına izin verildi. 5 Aralık seçimleri 774 yerel yönetim başkanlığı ve 8,811 yerel meclis üyeliği için yapıldı.¹⁸²

1999 Eyalet seçimlerinde 35 eyaletin 20'sini PDP, 9'unu APP, 6'sını AD kazandı. Delta eyaleti seçimi ise ertelendi. Başkanlık seçimlerinde AD'nin adayı bir Yoruba olan Chief Olu Falae, AD ve APP'nin ortak adayı olarak ilan edildi. İlginç olan Müslüman kuzeyin partisi olan APP'nin bir İbo'yu aday göstermiş olmasıdır.

¹⁸⁰ Cartercenter, (1999). Observing The 1998-99 Nigeria Elections, <https://www.cartercenter.org/documents/1152.pdf>. (Erişim tarihi: 19/09/2014).

¹⁸¹ Agk.

¹⁸² Agk.

Partiler kendi adaylarını belirlerken de kendi içlerinde seçimler yaptılar. PDP'nin adayı olan General Obasanjo, rakibi olan Dr. Alex Ekwueme'yi geçerek başkan adayı oldu. Dr. Ekwueme, üçüncü cumhuriyette başkan yardımcısı idi. Obasanjo 27 eyalet ve başkent Abuja'da çoğunluğun oyunu almıştır.¹⁸³

Son seçimlerde, 63 parti seçimlere katılarak Nijerya parlamentosunda veya eyalet meclisinde en az bir sandalye kazanmak ya da partilerinin kapatılma riski ile karşı karşıya kaldılar. Seçim sonuçlarına göre sadece 10 parti bu şartı karşılayabildi. Bunlar: PDP, CPC, ACN, ANPP, LP, PPA, PPN, APGA, AP, DPP, KOWA Partisi.¹⁸⁴

Nijerya'da siyasal partilerin uyması gereken kurallar:¹⁸⁵

- (1) Bütün siyasal partiler her zaman Nijeryalıların kanunla garanti altına alınmış hak ve özgürlüklerini dikkate almalıdır
- (2) Partiler kamu düzeninin devamı ve seçimlere ilişkin kanunlara, kurallara ve düzenlemelere uymalıdır.
- (3) Partiler düşüncelerini çekinmeden açıklayabilmeli ve diğer partilerin de bu haklarına ve seçimler katılmalarına saygı duymalıdır.
- (4) Hiç bir parti devlete ait olan imkanları kendisine avantaj sağlayacak şekilde kullanmamalıdır.
- (5) Hiç bir parti şiddet ve şiddet ifade eden faaliyetlere katılmamalıdır.
- (6) Partiler karşı partilere ve kişilere karşı hakaret edici, küçük düşürücü, iftira edici propagandaya yazılı, sözlü y da diğer iletişim araçlarıyla başvurmamalıdır.

¹⁸³ Agk.

¹⁸⁴ NIG.GOV., (2013). Political Parties, www.nig.gov.ng (Erişim tarihi: 05.07.2013)

¹⁸⁵ INEC, (2011). Report on The 2011 General Elections, www.inec.org.ng, (Erişim tarihi:19/09/2014).

Nijerya’da partilerin siyasal kampanyaları esnasında uyması gereken kurallar şunlardır:

- (1) Kampanyalar esnasında tahrik edici üslup kullanılmamalıdır.
- (2) Partiler diğer partilerin toplantı, yürüyüş veya gösterilerinin yapıldığı yerlere yakın yerlerde, aynı zamanda benzer faaliyetler düzenlememelidirler
- (3) Partiler kampanya faaliyetleri hakkında Seçim Komisyonu’na bilgi vermelidirler.
- (4) Herhangi bir parti ya da politik şahıs, diğer parti ve şahısların kampanya faaliyetlerini sabote edici bir faaliyete girişmeyecektir.
- (5) Partiler parti işleri ile devlet işlerini birbirine karıştırmayacaklardır. Devletin hiç bir imkanını parti faaliyetlerinde kullanmayacaklardır.
- (6) Partiler taraftarlarının parti işaret ve sloganlarını, diğer partilerin kampanyaları içinde kullanmayacaklardır.
- (7) Partiler taraftarlarını silah veya yaralayıcı eşyaların parti kampanyalarına getirilmemesi hakkında uyaracaklardır.
- (8) Partiler ya da adaylar, diğer parti ve adayların propaganda malzemelerini sergilemelerine engel olmaya çalışmayacaklardır. Ayrıca sergilenmiş olanları da kaldırmayacaklardır.¹⁸⁶

2.3.1. 1959 Seçimleri

Nijerya’da siyasal partiler 1940’ların sonları ile 1950’lerin başlarında ortaya çıkmaya başladı. Partiler sömürge döneminin bölgesel yönetim temelinde şekillendi. Asıl amaçları da bölgesel iktidardı. Bağımsızlıkta da aynı temele dayalı partiler olmaya devam ettiler. Northern People’s Congress (NPC- Kuzey Halk Kongresi: Havsa/Fulani partisi) kuzey bölgesini; Action Group (AG- Aksiyon Grubu: Yoruba

¹⁸⁶ INEC, (2014). Code of Conduct for Political Parties, www.inecnigeria.org. (Erişim tarihi: 19.07.2014).

Partisi) Batı bölgesini; The National Council of Nigerian Citizens (NCNC- Nijerya Vatandaşlarının Ulusal Konseyi: İboların partisi) Doğu ve Orta-Batı bölgesini kontrol ediyordu. Kuzeyde NPC'ye rakip olan Kano merkezli, Aminu Kano'nun NEPU'su (Northern Elements Progressive Union: Kuzeyli Unsurların İlerici Birliği) vardı. İdeolojik bir partiydi ancak, halk desteği kazanamadı.¹⁸⁷

Bağımsızlıktan sonra hangi partilerin ülkeyi yöneteceğini belirlemek için seçimler 1959'da yapıldı. Seçimden koalisyon hükümeti çıktı. İbo-Havsa koalisyonu. NCNC lideri Namdi Azikiwe Genel Vali oldu. 1963'de tam bağımsızlıktan sonra Cumhurbaşkanı. NPC'den Abubakar Tafawa Balewa Başbakan oldu. AG lideri Obafemi Awolowo da ana muhalefet lideri oldu. Kuzey bölge hükümetinin başkanı Ahmedu Bello; Batı (Yoruba) bölgesi hükümet başkanı Samuel Akintola; Doğu (İbo) bölgesi hükümet başkanı Michael Okpara; Orta-Batı bölgesinin hükümet başkanı da Dennis Osadebey oldu.¹⁸⁸

2.3.2. 1964 Seçimleri

Bağımsızlıktan sonraki ilk seçim olan 1964 seçimleri Nijeryalıların kendi başına yaptıkları ilk seçim oldu. Seçime hükümette koalisyon yapan partiler bir ittifak olarak girdiler. Yüksek Seçim Kurulu'nun tarafsızlığından şüphe eden muhalefet partileri seçimi boykot ettiler. Orduyu seçimleri kontrol etmesi için göreve çağırdılar. Hükümet tek başına NPC'nin kontrolünde kaldı. Yoruba bölgesi partileri ayrıca kendi içlerinde çatışmaya girdiler. Başkent Lagos da bu bölgede idi. Orduyu göreve

¹⁸⁷ U.S. Library of Congress, (1991). "The First Republic", <http://countrystudies.us/nigeria/68.htm> (Erişim tarihi: 17/07/2013)

¹⁸⁸ Agk.

çağırarak, cinin şişeden çıkmasını sağlamış oldu. 15 Ocak 1966'da ordu darbe yaparak yönetimi devraldı. Birinci Cumhuriyet devrildi.¹⁸⁹

2.3.3. 1979 Seçimleri

Temmuz ve Ağustos 1979'da yapılan seçimlere beş parti katıldı. NPN-National Parti of Nigeria: Nijerya Ulusal Partisi: Birinci Cumhuriyet'teki NPC'nin devamı olarak Kuzey bölgesinin partisi idi. Kuzeyin eski liderleri darbe sırasında öldürüldüğü için yeni bir lider çıkmıştı: Shehu Shagari. The United Party of Nijerya (UPN): Birleşik Nijerya partisi, AG'nin devamı olan Yoruba partisi ve yine Obafemi Awolowo liderliğinde idi. The Nigerian People's Party (NPP): İboların partisi de eski liderleri Namdi Azikiwe liderliğinde idi. Kuzeyli olup Havsa olmayanlar da bir parti çıkardılar. Great Nigerian People's Party (GNPP): Büyük Nijerya Halk Partisi, Borno'lu Waziri İbrahim liderliğinde idi. Yine kuzeyden People's Redemption Party (PRP), Aminu Kano'nun liderliğinde idi.¹⁹⁰

1979'da Başkanlığı Shagari kazandı. 95 Senatörlüğün 36'sını, 443 milletvekilliğinin 165'ini de NPN kazandı. 7 eyalet valiliğini (Sokoto, Nijer, Bauchi, Benue, Cross River, Kwara ve Rivers) de aldı. Ancak Kano'yu kaybetti. Azikiwe'nin partisi NPP 3 eyalet valiliği (Anambra, İmo, Plateau), 16 senatörlük ve 79 milletvekilliği kazandı. Awolowo'nun partisi UPN 5 eyalet (Lagos, Oyo, Ondo, Ogun, Bendel) , 28 senatörlük ve 111 milletvekilliği kazandı. Waziri İbrahim'in partisi GNPP 2 eyalet (Kano, Kaduna), 8 senatörlük ve 43 milletvekilliği kazandı.

¹⁸⁹ Agk.

¹⁹⁰ U.S. Library of Congress, (1991). "The Second Republic", <http://countrystudies.us/nigeria/68.htm> (Erişim tarihi: 17/07/2013)

Aminu Kano'nun partisi PRP 2 eyalet (Borno, Gongola), 7 senatörlük ve 49 milletvekilliği kazandı.¹⁹¹

Bu seçimlerde kuzeyin parçalanmışlığı ile birlikte, ülkenin kuzeylilerle bir ittifakı mümkün gördüğü izlenmektedir. NPN hem Havsa/Fulani, hem İbo (Cross River, Rivers), hem de Yoruba (Kwara) bölgesinde eyalet seçimlerini kazanmıştır. Diğer partiler sadece kendi bölgelerinde seçim kazanmakla birlikte, ülkede dini jeopolitik¹⁹² de kendini göstermiştir. Plateau eyaleti İbo olmamakla birlikte, kuzey bölgesine dahil bir Hristiyan bölge olması sebebiyle İboların partisine oy vererek kendisinin müslüman kuzeye dahil olmadığını göstermiştir. Ülkedeki bugünkü etnik tansiyon bölgeleri kendisini 1979 seçimleri ile göstermiştir. İkinci Cumhuriyetin bir seri zayıflığı vardı: birincisi, koalisyonun zayıflığı idi ki, NPN azınlık iktidarı gibi davranabiliyordu. İkincisi, NPN'in kontrolündeki federal hükümetle, muhaliflerin kontrolünde olan 12 eyalet arasındaki işbirliğinin yokluğudur. Üçüncüsü, belki de en önemlisi buydu, büyüme ve refahın devamı beklentilerinin yüksek olduğu 1981 ortalarında petrol fiyatlarındaki yüksek trendin sona ermesidir.¹⁹³

2.3.4. 1983 Seçimleri

Ağustos 1983 seçimleri NPN'in zaferiyle sonuçlandı, ancak seçimlerde hile yapıldığı yaygın bir kanaatti. 95 senatörlüğün 61'ini, 450 milletvekilinin 307'sini, 19 eyaletin 12'sini almıştır..¹⁹⁴ Petrol fiyatlarının hızla düşmesiyle ve kontrolsüz ve hesapsız yatırımlarla hükümet artık dış borçları yönetemez hale gelmişti. Vergileri artırmaya yanaşmayan ve IMF ile anlaşmak istemeyen hükümet 31 Aralık 1983'te

¹⁹¹ Agk.

¹⁹² Engin Akçay ve Fatih Sezgin, (2013). "Dini Jeopolitiği Anlamak", *Dini Jeopolitik Yaklaşımıyla Orta Doğu*, (Ed. Engin Akçay, Mahmut Akpınar ve Erkan Ertosun), Ankara: Akçağ Yayınları, s.15-36.

¹⁹³ U.S. Library of Congress, (1991). "The Second Republic"

¹⁹⁴ Agk.

yeni bir askeri darbe ile devrildi. Tümgeneral Muhammed Buhari yeni Askeri Devlet Başkanı oldu.¹⁹⁵ Buhari ülkenin probleminin ‘disiplinsizlik ve yolsuzluk’ olduğuna inanıyordu. Buhari geçici bir dönem disiplin sağladı ama demir bir yumrukla. Parayı develüie etmeye yanaşmadı ve IMF ve Dünya Bankası’nın Strategic Adjustment Programme’ını kabul etmeye yanaşmayınca; 27 Ağustos 1985’te General Babangida’nın darbesiyle devrildi.¹⁹⁶

2.3.5. Üçüncü Cumhuriyet

General Babangida en kısa zamanda sivil yönetime geçileceğini ilan etti. Ancak geçmiş tecrübelerle dayanarak bazı kurallar koydu. 1986’da 17 üyeli bir Siyasi Büro kuruldu. Ülke genelinde yapılan tartışmalardan sonra, Büro tarafından hazırlanan raporda sosyalist ideolojinin de siyasete dahil edilmesi; yerel yönetimlerin güçlendirilmesi; iki partili bir sistemin kurulması tavsiye edildi. Hükümet, sosyalizm hariç diğerlerini kabul etti.¹⁹⁷

Ekim 1989’da iki partili system benimsendi. Yeni eyalet ve yerel yönetimlerin oluşturulmasına karar verildi. Bütün eski politikacıların ve üst düzey yöneticilerin siyasetten menedilerek yeni bir politikacı neslinin yetiştirilmesi hedeflendi. Yeni kurulacak iki partinin devlet tarafından finanse edilmesi benimsendi. Mayıs 1989’da siyasi yasakların kaldırılmasından sonra 19 parti kuruluşu için müracaat yapıldı. Ancak yönetim hiç bir partinin yasal şartları karşılayamadığını belirterek bunları reddetti.

¹⁹⁵ U.S. Library of Congress, (1991). “Buhari Regime”, <http://countrystudies.us/nigeria/68.htm> (Erişim tarihi: 17/07/2013).

¹⁹⁶ Agk.

¹⁹⁷ U.S. Library of Congress, (1991). “The Third Republic”, <http://countrystudies.us/nigeria/68.htm> (Erişim tarihi: 17/07/2013).

Başkanlık seçimleri en sonunda 12 Haziran 1993'te yapılabildi. Yeni başkanın 27 Ağustos 1993'te yönetimi devralacağı ilan edildi. Bu tarih Babangida'nın iktidarı ele alışının sekizinci yıldönümü idi. Seçimleri bir Yoruba işadamı olan M.K.O. Abiola'nın kazandığı iddia edildi. Ancak Babangida seçimleri iptal etti ve resmi sonuçlar hiçbir zaman ilan edilemedi. Seçimlerin iptali ülke çapında gösteri ve çatışmalara sebep oldu. 100'den fazla insane bu çatışmalarda öldü. Babangida, politikacı olmayan bir işadamı olan Ernest Shonekan başkanlığında bir geçici hükümete 27 Ağustos 1993'te görevi devretti. Yeni seçimlerin Şubat 1994'te yapılması planlanmıştı.¹⁹⁸

General Abacha, Shonekan'a baskı yapıp istifa ettirerek yönetime 17 Kasım 1993'te el koymuştur. Böylece Nijerya'nın hiç gerçekleşmeyen Üçüncü Cumhuriyet'i son buldu. Üçüncü Cumhuriyetin Partileri ise National Republican Convention (NRC), Ulusal Cumhuriyetçi Kongre ve Social Democratic Party (SDP)¹⁹⁹ Sosyal Demokratik Parti idi.

2.3.6. 1999 Seçimleri ve Dördüncü Cumhuriyet

General Abacha, 1998'de aniden öldü. General Abdussalam Abubakar, görevi devralarak kısa süreli bir programla yönetimi sivillere devredeceğini açıkladı. Bu sırada emekli general ve eski askeri devlet başkanlarından Obasanjo'da tutukluluktan serbest bırakıldı.

Bu seçimlerin ilginç olan yanlarından birincisi, Kuzeyli politik güç unsurlarının yerinde bir seçimle, uzun Müslüman diktatörlerin yönetiminden yorulmuş halka hristiyan olan bir Yoruba lideri seçme şansı vermiş olmasıdır. İkincisi, Kuzeyli Müslümanlarla Güneyli Yoruba Müslümanların, bir Yoruba adaya

¹⁹⁸ Agk.

¹⁹⁹ NIG. GOV, (2013). Political Parties, www.nig.gov.ng (Erişim tarihi: 05/07/2013).

karşı başka bir Yoruba aday üzerinde ittifak etmesidir. Üçüncüsü, PDP'nin her etnik grubun ortak partisi olma başarısını göstermesidir. Parti kurma ve seçimlere gitme sürecinin bir yıl gibi kısa bir süre olmasına rağmen PDP'nin bu başarısı, ülke burjuvazisinin ülkenin bütünlüğü yönünde karar alıp bunu uygulamaya koyma becerisini de göstermektedir.

Tablo 3: Adayların 1999 Seçiminde Aldıkları Oylar

Aday	Parti-Koalisyon	Oy Sayısı	Oy Yüzdesi
Olusegun Obasanjo	PDP	18.738.154	62.78
Olu Falae	AD-APP	11.110.287	37.22

Kaynak: INEC'in verilerine dayanılarak oluşturulmuştur.

2.3.7. 2003 Seçimleri

Nijerya Millet Meclisi Senato ve Temsilciler Meclisinden oluşmaktadır. Seçimlerde dar bölge seçim sistemi uygulanmaktadır. Senatörler için ülke 109 seçim bölgesinden oluşmaktadır. 36 eyaletin her biri üç seçim bölgesi ve bir senator de başkent olan Abuja Federal Bölgesi'nden seçilmektedir. Temsilciler meclisi üyeliği için ülke nüfusa eşit şekilde 360 seçim bölgesine bölünmüştür. Toplam 360 Temsilci seçilmektedir.²⁰⁰ Senatör yada milletvekili olabilme şartı ise: Nijerya vatandaşı olmak, bir partinin üyesi olmak, milletvekilliği için 30, senatörlük için en az 35 yaşında olmak, en lise mezunu olmak gerekmektedir. Seçilme için dönem sınırı yoktur ve her dönem 4 yıldır.

Başkan da dört yıl için seçilmekte, ancak en fazla iki dönem kuralı vardır. Nijerya vatandaşı olmalıdır. Bir parti üyesi olmalı, en az kırk yaşında ve en az lise mezunu olmalıdır. Başkan Nijerya Ordusu'nun da başkomutanıdır. Başkan eyaletlerin en az üçte ikisinde %25 oy almalıdır.

²⁰⁰ International Republican Institute, 2003 Nigeria Election Observation Report, 22 April 2003, <http://www.iri.org/sites/default/files/Nigeria's%202003%20Presidential%20and%20National%20Assembly%20Elections.pdf>, s. 4. (Erişim tarihi: 19/09/2014).

Eyalet valiliğine aday olmak için: Nijerya vatandaşı, en az 35 yaşında, bir partinin adayı olmalı; eyaletteki yerel yönetimlerin üçte ikisinde oyların en az %25'ini almalıdır. Tek aday varsa toplam oyların %50'sinden fazlasını, iki aday varsa toplamda en çok oyu almalıdır. Nijerya'da seçmen yaşı on sekizdir. 1999 seçimlerinde üst kademe seçimleri için %5 barajı koyan INEC, 2003'te bunu değiştirdi. En az 24 eyalette teşkilatlanan ve \$800 karşılığı kayıt ücretini ödeyen partiler de üst kademe seçimlerine katılabilir hale geldiler.²⁰¹ 2003'de üst kademe seçimlerine 30 parti katılmıştır. Aşağıdaki tabloya sadece %1 ve daha fazla oy alan aday ve partiler dahil edilmiştir. Partilerin artışında, partilerin her seviyede adaylardan istediği adaylık ücreti rol oynamıştır. Partiler bu dönemde, parti kurabilecek kadar zengin olan insanlar için 'ücretle aday gösterme acentasına' dönüşmüştür.

Sokoto Hilafeti'nin doğal hakimiyet alanı olan Havsa/Fulani nüfusun çoğunluğu oluşturduğu yerlerde Buhari'nin oyları 70%'in üzerinde; Kuzey ve Müslüman olmasına rağmen Kuzey Doğu'da Kanuri ve Tiv bölgelerinde 70%'in altında oy almıştır. Hatta Havsa/Fulani ve Müslüman olmalarına rağmen Sokoto hakimiyetine girmemekte direnmiş olan Kanta Emirliği bölgesi de Buhari'ye 70%'in altında destek vermiştir. Lagos hariç Yorubaland Obasanjo'ya 70%'in üstünde destek vermiştir. PDP'nin yapısı içinde çok güçlü olan İbolar da partinin adayı Obasanjo'ya 70%'in üzerinde destek vermişlerdir. İbo olmayan bölgelerde bu oran azalmaktadır.

Tablo 4: 2003 Başkanlık Seçim Sonuçları

Aday	Parti	Oy Sayısı	Oy Yüzdesi
Olusegun Obasanjo	PDP	24,456,140	61.94
Muhammadu Buhari	ANPP	12,710,022	32.19
Odumegwu Ojukwu	APGA	1,297,445	3.29
Jim Nwobodo	UNPP	169,609	0.43
Gani Fawehimi	NCP	161,333	0.41
Sarah Jubril	PAC	157,560	0.40

²⁰¹ Agk., s. 5

Ike Nwachukwu	NDP	132,997	0.34
Christopher Okotie	JP	119,547	0.30
Balarabe Musa	PRP	100,765	0.26
Arthur Nwankwo	PMP	57,720	0.15

Kaynak: INEC'in verilerine dayanarak oluşturulmuştur.

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 60,823,022; Kullanılan Oy Sayısı: 42,018,735; Geçerli Oy Sayısı: 39,480,489.

2003 seçimlerinde dindar kuzey Müslümanları ile milliyetçi Yorubaların ittifakı kırılmış gibi görünmektedir. Tablo-4'te Kuzey eyaletlerinde şeriat ilanından sonra kuzey-güney bölünmesi açıkça görülmektedir. Ancak kuzeyin adayı geleneksel hakimiyet bölgelerinden daha az oy aldığı görülmektedir. Bunlardan doğu (Kanuri) bölgesinde Boko Haram ortaya çıkarken, batı (Sokoto) bölgesinde terör yer bulamamıştır.

2.3.8. 2007 Seçimleri

Tablo 5: 2007 başkan adayları oy durumu

Aday	Parti	Oy sayısı	Oy yüzdesi
Umaru Musa Yar'Adua	PDP	24,638,063	69.60
Muhammadu Buhari	ANPP	6,605,299	18.66
Atiku Abubakar	AC	2,637,848	7.45
Orji Uzor Kalu	PPA	608,803	1.72
Attahiru Bafarawa	DPP	289,224	0.82
Odumegwu Ojukwu	APGA	155,947	0.44
Pere Ajuwa	AD	89,241	0.25%
Christopher Okotie	FP	74,049	0.21
Patrick Utomi	ADC	50,849	
Asakarawon Olapere	NPC	33,771	0.10

Kaynak: INEC'in verilerine dayanarak oluşturulmuştur.

2007 seçimleri Nijerya demokrasisi adına çok önemli bir adım olmuştur. İlk kez bir sivil yönetim, başka bir sivil yönetime seçimle devredilmiştir.²⁰² Kayıtlı Seçmen Sayısı: 61,567,036; Kullanılan Oy Sayısı: (yaklaşık 58%); Geçerli Oy Sayısı:35,397,517

Kuzeyli bir Müslümanın iktidar partisinden başkan adaylığı ülke genelinde kabul görmüştür. Yine de Kanuri bölgesi ve radikal dindar bir valiye sahip olan kuzey bölgeleri farklı yönde oy kullanmışlardır.

İddialı Adaylar AC'nin adayı, 1999-2007 dönemi başkan yardımcısı Atiku Abubakar, 60 yaşında; Muhammed Buhari, ANPP'nin adayı, 64 yaşında; Umaru Musa Yar'adua, PDP'nin adayı, 54 yaşındadır. Kazanmak için en çok oyu almanın yanında 24 eyalette oyların en az %25'ini de almak gerekmektedir.²⁰³

Kanuri bölgesinin oy kullanmada diğer bölgelere göre farklılığı kendini göstermektedir. Kuzeyin Müslüman eliti çoğunlukla başkan adayı Müslüman Havsa/Fulani birisi olduğu için PDP'yi desteklerken; bu bölge başka bir Müslüman adayı destekleyerek farklılığını ortaya koymuştur.

2.3.9. 2011 Seçimleri

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 73,528,040; Kullanılan Oy Sayısı: 39,469,484; Geçerli Oy Sayısı: 38,209,978. 2011 başkanlık seçimlerinde PDP 31 eyalette %25 ve daha fazla oy almıştır. Kuzeyli Müslüman aday ve partisi CPC ise sadece 16 eyalette bunu

²⁰² UNDP NG, "Partners in Development: Annual Report 2007", http://web.ng.undp.org/documents/AnnualReport_2007.pdf, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

²⁰³ BBC, (2007). Text monitor Nigerian Election, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/6570919.stm> (Erişim tarihi: 14/06/2014).

başarabilmiştir.²⁰⁴ Orijinal olarak Kuzey Nijerya olan bölge şimdi 19 eyalete bölünmüştür. Dini jeopolitik Nijerya’da etkisini göstermiş ve Kuzey bölgesi 7 eyalet kaybetmiş görünmektedir. Yani küçülmüştür. Kuzeyin siyasileri eski imparatorluk geleneklerini unutarak ulusalcılaşmış görünmekte ve siyasaları kuzey/Müslüman bölgede sıkışıp kalmıştır. Bu da oylarının tek başına başkan çıkaramaması demektir. Demokrasiye ayak uyduramadıkları için ülke yönetiminde azınlık durumuna düşmeye devam edecekleri tabii görünmektedir.

Tablo 6: 2011 Başkan adayları oy durumu

Aday	Parti	Oy Sayısı	Oy Yüzdesi
Goodluck Jonathan	PDP	22,495,187	58.89
Muhammadu Buhari	CPC	12,214,853	31.98
Nuhu Ribadu	ACN	2,079,151	5.41

Kaynak: INEC’in verilerine dayanarak oluşturulmuştur.

2011 seçimlerinde PDP’nin alamadığı kuzey eyaletleri ile Boko Haram’ın faaliyet gösterdiği yerlerin haritasına ortak bakıldığında şu görünmektedir: PDP Yobe ve Borno eyaletlerinde seçimi hiç alamamıştır. Bu iki eyalet Müslümanların Hristiyanlarla hiç koalisyonla girmedikleri bölgeler olmuştur. Belki Musa Yar’adua’nın verdiği operasyon emrinin de bu konu ile ilgisi vardır. Zaten original Kuzey Bölgesi, şeriat uygulamalarına da bakılırsa sadece 12 eyaletle sınırlandırılmıştır.

Bu Müslümanların etki alanının kuzeyde de küçülmesi anlamına gelmektedir. Boko Haram, bu yönüyle Kuzeyli radikal Müslümanların, güneyle ittifaka direniş sembolü; başka yönden bakınca da kışkırtılmış kuzeyin içine kapanmasının sağlanması amacıyla güneyli politikacıların bir ayak oyunu bölgesidir. Boko Haram sayesinde kuzeyde varolan petrolün çıkarılması gecikmekte ve kuzey ekonomik olarak güneye bağımlı olmaya devam etmektedir.

²⁰⁴ BBC News, “Nigeria: A Nation Divided” , 11.01.2012, <http://www.bbc.com/news/world-africa-16510922> (Erişim tarihi: 13/05/2014).

2.3.10. Nijerya’da 2015 Seçimleri

Nijerya’da seçim kanununa göre seçimler, önceki dönemin bitiş tarihinden 150 günden daha erken ve 30 günden daha geç yapılamamaktadır. Buna göre Nijerya Bağımsız Seçim Kurulu 2015 seçim tarihlerini Şubat ayında yapacaklarını açıklamıştır.²⁰⁵ Seçim takvimi şöyle olacaktır:

Tablo 7: Nijerya 2015 Seçim Takvimi

Seçimlerin İlanı	1 Ekim 2014
Başkanlık ve Federal Meclis Kampanyalarının başlaması:	16 Kasım 2014
Eyalet Meclisi ve Valiliği Kampanyalarının başlaması:	30 Kasım 2014
Partilerin aday formlarını Seçim Kuruluna Vermesi:	4-11 Kasım 2014
Parti içi adaylık seçimlerinin tamamlanması	2-11 Ekim 2014
Başkanlık ve Federal Meclis Aday listelerinin açıklanması	29 Ocak 2015
Eyalet Meclis ve Vali aday listelerinin açıklanması	27 Ocak 2015
Başkanlık ve Federal Meclis Seçimleri	14 Şubat 2015
Eyalet Meclisi ve Valilik Seçimleri	28 Şubat 2015

Kaynak: INEC’in verilerine dayanarak oluşturulmuştur.

Nijerya’nın 2015 seçimlerinde iki büyük parti arasında çekişme olacak gibi görünmektedir. PDP ve APC. PDP’nin başkan ve yardımcısı için adayları, halen görevde olan başkan Jonathan ve yardımcısı Sambo olacağı kesin olmakla birlikte APC’nin adayları henüz kesinleşmiş değildir. Başkan adayının Kuzeyli olacağı kesin olmakla birlikte kimliği üzerinde tartışmalar bitmemektedir. Üç seçimdir, Kuzeyli Müslümanların bile tam desteğini toplayamayan Buhari adaylık konusunda ısrarlıdır; Obasanjo’nun Başkan Yardımcısı olan Atiku Abubakar’da partiye yaptığı mali desteği kendisi için adaylığa dönüştürmeye çalışmaktadır. Kano, Kaduna ve Katsina valileri de adaylık için şanslı görünenler arasındadır. Eski EFCC başkanı Nuhu Ribadu, 2011’de ACN’den başkan adaylığı olmuştu²⁰⁶ ve bu dönem için APC’den

²⁰⁵ INEC, Rational Considerations informed 2015 timetable, 03 February 2014, <http://www.inecnigeria.org/?inecnews=rational-considerations-informed-2015-timetable-inec-chairman-2>, (Erişim tarihi: 23/05/2014).

²⁰⁶ RIBADU/ADEOLA, “Vote Ribadu/Adeola 2011”, <http://ribadu2011.com/>, (Erişim Tarihi: 12/09/2014).

adaylığına şans verilen bir isim olmasına rağmen bir kaç ay önce Adamawa Eyalet Valiliğine aday olarak PDP'ye geçtiği için tartışma dışına çıkmıştır.²⁰⁷

İlginç bir şekilde, APC'nin başkan adayının Kuzeyli bir Havsa/Fulani Müslüman olacağı kesin olmasına rağmen partinin liderliği Yorubalar tarafından yürütülmektedir. Bu hem resmi liderlik hem de fikri liderlik anlamında böyle olmaktadır. Kuzey ve Güneyin politik ittifaklarında fikri liderlik son 20 yıldır Yorubalar tarafından yürütülüyor görünmektedir. Kuzeyliler de bundan rahatsız görünmemektedir. Bunda, belki de, Yoruba siyasetinin karar vericilerinin hepsinin Müslüman olması yatmaktadır. Gerçektende Yoruba siyaseti Müslümanlar tarafından yürütülmekte, ancak Yorubalar Müslüman-Hristiyan dengesini başarılı şekilde korumaktadırlar. APC'nin Yoruba liderliği eski Lagos Eyalet Valisi Bola Tinubu (1999-2003) tarafından yürütülmektedir.²⁰⁸ Başkan Obasanjo, 2011'e kadar koruduğu PDP'nin kingmaker ünvanını kaybetmiş görünmektedir.

2011 seçimlerinde PDP Nijerya'nın 36 eyaletinden 23'ünde valilik seçimlerini kazanmıştır. 25 eyalette de başkanlık seçimlerinde %50 ve daha fazla oy almıştır.²⁰⁹ Ancak parti içinde 2015 seçimlerine doğru gelişen gruplaşmalar ve 1999'dan beri yürürlükte olan rotasyonel başkanlık sistemi Yar'adua'nın 2010 Mayıs ayında vefatıyla sekteye uğramıştır. Sisteme göre 2007'de Müslümanlara geçen başkanlık iki dönem devam edecek ve 2015'e kadar sürecekti. Başkan Yar'adu hastalığı sebebiyle, aslında, hiç aktif başkanlık yapamadı. O'nun ölümüyle de başkanlık İbo bölgesinden olan başkan yardımcısı Jonathan'a geçti. Kuzeyli politikacıların yürürlükteki anayasal normlara rağmen Jonathan'ın başkanlığı üstlenmesine karşı çıkmaları onları siyaset alanında marjinalleştirdi. Gönüllü olarak Jonathan'ın başkanlığını anlaşımayla 2011'e

²⁰⁷ RİBADU/ADEOLA, "Former EFCC Chair Nuhu Ribadu Is PDP Governorship Candidate For Adamawa", ribadu2011.com, (Erişim Tarihi: 08/12/2014).

²⁰⁸ Africa Confidential, "Inside the presidential fight", 05/07/2013, http://www.africa-confidential.com/article/id/4958/Inside_the_presidential_fight, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

²⁰⁹ Electoralgeography, (2011). "Nigeria Presidential Election 2011", <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/n/nigeria/nigeria-presidential-election-2011.html>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

kadar destekleseydiler ve ona yine başkan yardımcılığını garanti etseydiler belki istediklerine daha kolay kavuşabilirler ve siyasal etik ve anayasaya uygunluk açısından da söylem üstünlüğü kazanabilirlerdi. Başkanlık sistemindeki “vinner takes all”, “kazanan herşeyi alır” kuralı gereği, başkanı ikinci dönem için yeniden aday olmaktan alıkoyacak hiç bir güç yoktur. Jonathan 2007’de başkan seçilmediği için 2011’de seçimle kazandığı başkanlık onun birinci dönemi olmaktadır ve dolayısıyla, elindeki büyük imkanlarla onu kendisi istemezse 2015’te adaylıktan alıkoyacak yasal bir yaptırım gücü de yoktur. Yasal olmayan girişimlere karşı da O’nun elinde devletin bütün yasal imkanları vardır. Onu adaylıktan vazgeçirmenin yolu, seçimleri kaybedeceği ile korkutmak olacaktır. Onun için yedi kuzeyli vali 30 Ağustos 2013’te PDP’den istifa ettiler, kendilerine güçlü bir sığınak ararken APC’yi buldular.²¹⁰ Böylece PDP’nin ülkede control ettiği eyalet sayısı 16’ya düşmüş oldu. Bunun PDP’nin ülke siyasetindeki hakim parti durumunu kıracağı ümidi çıkmaktadır.²¹¹ Şu anda görünen, 2015 seçimlerinin PDP ile APC arasında geçeceği dir. Ancak PDP’nin 16 yıllık kurumsallaşmışlığı ve seçim kazanma tecrübesi; ülkenin her bölgesinden oy alabilmesi; son seçimlerde Jonathan’ın 24 eyalette oyların %25’inden fazlasını almış olması; PDP muhaliflerinin her seçimde bir başka parti ile seçime girmiş olması APC’nin durumunu güçlendiriyor. Ancak, Başkan Jonathan bu engelleri aşarak 2015 başkanlık seçimlerine girmeyi garantilemiş görünmektedir. Zaten kampanyasını gayri resmi olarak Ağustos 2014’te başlatmış bulunmaktadır.²¹²

Kuzeyli politikacıların asıl çabası, 2019 seçimlerinde kimin başkan olacağıdır. Mevcut siyasi kavga, 2015 seçimleri ile valilik görevini bırakmak zorunda kalacak politikacıların ellerindeki eyaletlerin gücünü 2019’da kaybedecek olmalarının onları

²¹⁰ PUNCH , “Seven PDP rebel Governors Join APC”, <http://www.punchng.com/news/seven-pdp-rebel-governors-join-apc/>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

²¹¹ The Nation Newspaper, “The New Balance of Power in Nigeria”, 01 September 2014, <http://thenationonlineng.net/new/the-new-balance-of-power/> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2014).

²¹² NIGERIAN WATCH, 31/10/2014, “Goodluck starts campaign picking up presidential nomination form from PDP HQ”, <http://www.nigerianwatch.com/news/5679-goodluck-starts-campaign-picking-up-presidential-nomination-form-from-pdp-secretariat#sthash.DmzL6gNn.dpuf>, (Erişim Tarihi: 09/11/2014).

2019 seçimleri için başkan adayı olma şanslarını yok edeceğidir. Bunun için 2015 eyalet seçimlerinde Jonathan'ın adaylığı önlemezse kuzeyli siyasetçilerin çoğunun siyasi hayatları son bulabilir.²¹³

Yine de 2019 bu siyasetçiler için risklidir: çünkü bu arada yeni ve güçlü aktörler arenaya girecektir. Güç, valilik kazanan adaylara geçecektir. Başkanlık adaylığını kazandıracak güç valiliklerde bulunmaktadır. 2007'de Yar'adua'nın adaylığı, zaten ülke için tarihi bir şahsiyet olan Obasanjo'nun iki dönem başkanlıktan sonra yerine halef seçme süreci olmuştur. Zaten başkanlık sırası, rotasyon sistemine göre kuzeye geçmeliydi. Buda Obasanjo'ya 'Godfather' pozisyonunu Yar'adua döneminde ve sonrasında devam ettirme şansı vermiştir. Ülkenin şimdiki Godfather'ları eski diktatör Babangida; eski Başkan Obasanjo; Yoruba bölgesinde 1999-2003 arası Lagos Valisi olan Tinubu ve bir kaç geleneksel unsurlardır. Geleneksel unsurlar: Krallar (Eze ve Oba'lar), Emirler ve Chieflerdir.²¹⁴

2.4. NİJERYA'NIN TEMEL İÇ POLİTİK SORUNLARI

2.4.1. Kaduna Müslüman-Hristiyan Çatışmaları

Araştırmacılar din ile çatışma arasında doğrusal bir ilişki olduğunu iddia etmektedirler. “Günümüzde yaşanan birçok olay da din ile çatışma olgusu arasında

²¹³ Casmir Igbokwe, (2014). “Nigeria 2015: Servicing the instruments of war”, 06/08/2014, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/08/nigeria-2015-servicing-instrument-2014867485504717.html>, (Erişim Tarihi: 18/09/2014).

²¹⁴ Joseph Okwesili Nkwede, Ibeogu Aloysius ve Nwankwo Oliver (2014). “Political Godfatherism and Governance in a Developing Democracy: Insight from Nigeria”, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, V.3, No. 4, MCSER Publishing, Rome-Italy, www.academicjournals.org/article/article1379759386_Olarinmoye.pdf, Ayrıca bk, Emma Chukwuemeka, R.O. Oji ve Chukwurah D.J., “Give Them Their Rights: A Critical Review of Godfather and Godson Politics in Nigeria”, omicsonline.com/open-access/2315-7844/2315-7844-1-133.pdf, p. 209-218. (Erişim Tarihi: 21/10/2014).

bir ilişkinin var olduğunu göstermeye yetmektedir. Yaşanan birçok çatışmanın gerekçeleri arasında bazen dinin, birinci sırada yer aldığı görülmektedir.²¹⁵

2000 yılında Şeriat Hukukunun eyalette de uygulanma isteği sergilenince çatışmalar çıkmıştır. Kaduna Eyaletinin başkenti olan Kaduna şehri Kuzey Nijerya'nın en büyük şehirlerinden biridir. Kuzey Nijerya büyük çoğunlukla Müslüman olduğu halde Kaduna'da, yaklaşık otuz etnik gruptan gelip, çoğunlukla eyaletin güney bölgesinde yerleşmiş kalabalık bir Hristiyan nüfus vardır. Bu nüfus Güney Kaduna azınlık kabileleri diye de isimlendirilmektedir. Bazılarının tahminine göre Kaduna nüfusunun yarısı hristiyandır. Ancak bu tahminlerin doğru olmama ihtimali fazladır, çünkü seçimi kazanan eyalet valileri her zaman Müslüman olmuştur.* 2000 yılında, diğer bazı eyaletlerdeki şeriat uygulamasının Kaduna'da da uygulanması isteği, dine dayalı tansiyon yükselmişti. Kaduna, 1903'ten beri Müslüman bölgenin ortasında seküler bir merkez olmuştur. Kaduna 1903'den 1966 askeri darbesine kadar Kuzey Eyaleti'nin başkenti olmuştur.²¹⁶ 2014'e gelindiğinde ise Kaduna halen laik bir eyalet olarak kalmaya devam etmektedir. Kaduna'da ortaya çıkan çatışmaların en şiddetlilerinden bazıları 1987, 1992, 2000 ve 2002 yıllarında olmuştur. 1987'deki kavga farklı etnik gruplara mensup öğrenciler arasında Kafancan'da ortaya çıkarak civar çevre kasaba ve bölgelere sıçramıştır. 1992'deki

²¹⁵ Kieran E. Uchehara, (2008). Afrika'daki Çatışmalarda Din Faktörü: Nijerya-Kaduna Örneğiyle Bir Analiz", www.sosyalbilimler.uludag.edu.tr/wp-content/themes/ABCMag/ek_dosyalar/File/2004%2520uluslararası%2520ilsktez%2520ozetleri.doc+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=tr, (Erişim Tarihi: 25/08/2014).

* Kaduna valilerinin 2011 seçimlerine kadar hepsi müslümanlardan olmuştur. Bugüne kadar Kaduna'da 19 vali hizmet yapmıştır. Bunların 11'i askeri yönetimlerin atadıkları; 8'i de seçimle gelen valilerdir.2010'da vali olan şimdiki başkan yardımcısı Sambo seçim çalışmaları için istifa edince yardımcısı Hristiyan olan Patrick İbrahim Yakowa valiliğe seçildi. Ancak 2012'de bir helikopter kazasında ölünce yerine müslüman yardımcısı geçmiştir. Bu ölüm sosyal medyada şüphe ile karşılanmıştır. Bk. "Real Version Of How Sir Patrick Ibrahim Yakowa Met His Untimely Death In Bayelsa", <http://www.nairaland.com/1147582/real-version-how-sir-patrick>, 31/12/2012).

²¹⁶ Mohammed Haruna, (t.y.). "A (Brief) History of Kaduna: the City of Crocodiles", <http://www.gamji.com/haruna/haruna251.htm>, (Erişim Tarihi: 31/07/ 2013).

ise, Zangon-Kataf Krizi diye bilinir.²¹⁷ Havsalar ve çoğunlukla Hristiyan olan Kataflar arasında çıkan çatışmalardır. Bir Pazar yerinin başka bir yere taşınması üzerine çıkmıştır. Kataflar** tarafından Havsa birilerinin öldürülmesi üzerine, onların da öldürdüğü Kataf'ın Hristiyan biri olması, olayın medyaya dini kökenli bir çatışma olarak yansımaya neden olmuştur.

Bazı yorumcular, 2000 Kaduna çatışmalarını, 1967-70'den sonra ortaya çıkan en büyük şiddet olayı olarak yorumlamışlardır. Aslında, şeriat Kuzeyin Müslüman eyaletlerinde çok eskiden beri vardır. Ancak, sadece şahsi ve ailevi konularda uygulanmaktaydı. 1999'dan sonra Müslümanların islami ceza hukukunun da uygulanmasını istemeleri ve Hristiyanların da buna tepki göstermeleri tansiyonu yükseltmiştir. Müslümanlar ısrarla şeriatın ceza hukukunun sadece Müslümanlara uygulanacağını açıklamalarına rağmen Hristiyan önde gelenlerini ikna edemeişlerdir. Nijerya Hristiyanlar Birliği (Christian Association of Nigeria- CAN), düzenlediği protesto gösterileri ve açıklamaları ve açıklamaları ile Müslümlarda *İslamı yaşamamıza engel olmak istiyorlar* algısını; Hristiyan kesimde ise *kendilerinin hayat tarzına müdahale* algısı oluşmuştur. Bu durum iki tarafı da kışkırtan bir etki yapmıştır. Federal seviyede ise Devlet Başkanı buna karşı çıkarak anayasaya aykırı olduğunu açıklamıştır. Şeriat uygulamasını savunan politikacılar ise, şeriat mahkemelerinin de anayasal bir kurum olduğunu belirterek, bir eyaletin

²¹⁷ Human Rights Watch, "The Miss World Riots", 23/07/ 2003, <http://www.hrw.org/reports/2003/07/22/miss-world-riots> (Erişim Tarihi: 31/07/ 2013).

** Kataf Kabilesi: Atyap (Kataf) halkı Kaduna Eyaletinde Zango Kataf ilçesinde yerleşik Katap etno-dil grubuna ait Tyap dilini konuşan bir halktır. Güney Kaduna'daki uluslardan biridir. Atyap halkı kendilerini Kaduna topraklarının orijinal yerlisi ve Nok Kültürünün parçası olarak görürler. Havsa halkının bölgeye gelişinden önce kabile isimlerini konuştukları dilden almışlardır. Atyap dilini konuşan halk demektir. Kataf halkı, Havsaların aksine çoğunlukla hristiyan ve bir kısmı da pagandırılar. <http://kwekudee-tripdownmemorylane.blogspot.com.tr/2013/09/atyap-kataf-people-aboriginal-people-of.html>, 2013, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

uygulamasının Federal Devletin karakterini değiştirmek manasına gelmediğini belirtmişler ancak ikna edici olamamışlardır.²¹⁸

Zamfara Eyaleti şeriat uygulamasını Ekim 1999’da²¹⁹ ilk başlatan yönetim olmuştur. Diğerleri de onu takip etmişlerdir. 2001’e gelindiğinde, 12 Müslüman kuzey eyaletinin çoğu şeriatı uygulamaya koymuşlardır. Ancak o bölgelerde yaşayan Hristiyanların bunu yaşam tarzlarına müdahale olarak algılaması tansiyonu artırmıştır. Örneğin alkollü içeceklerin satışının bazı eyaletlerde yasaklanması, Hristiyanların tepkisini artırmıştır. Zamfara gibi bazı eyaletlerde toplu taşıma araçlarının kadın ve erkek için ayrılması, Hristiyanları korkutmuştur. Kaduna, bütün kuzeyde azınlık olarak yaşayan Hristiyanların tepkilerinin açıkça ortaya konulabildiği bir test sahası olmuştur. Kaduna Müslüman ve Hristiyanların karşı karşıya geldiği; Lagoslu bir aktivistin dediği gibi “laik güçlerin savaş alanı” olmuştur.²²⁰ Müslüman gençlerle Hristiyan protestocular arasındaki kavgalar kontrolden çıkarak bir savaşa dönüştü. Kaduna valiliği 1,295²²¹ kişinin öldüğünü açıkladı. Bu çatışmalar esnasında 55 cami, 123 kilise, 1,944 ev ve 746 araba yakılmıřtır²²².Kaduna’dan kaçarak kendi asıl memleketleri olan güney eyaletlerine gelen İbolar da kendi bölgelerindeki tansiyonun yükselmesine ve çatışmaların yayılmasını sağlamıştır.²²³ Ayrıca 20 Hristiyan din adamının öldürölmesi²²⁴, batı dünyasında çatışmaların tek yönlü; Müslümanlardan Hristiyanlara olduğu şeklindeki algıyı güçlendirmiştir. Kaduna’da şeriatın kimseyi rahatsız etmeyen bir şekli ‘light sharia= ılımlı şeriat uygulanmasına

²¹⁸ Nigerian 1999 Constitution, Article 275.

²¹⁹ Ontario Consultant on Religious Tolerance, Religiously Motivated Violence in Nigeria Year 2000 to now, 29 December 2009, http://www.religioustolerance.org/war_nige.htm (Erişim Tarihi: 03.08.2013).

²²⁰ Human Rights Watch, “The Miss World Riots”

²²¹ Agk.

²²² Worthynews, Nigeria Releases Casualty Figures from Kaduna Riots, 21 April 2000. <http://www.worthynews.com/631-nigeria-releases-casualty-figures-from-kaduna-riots>, (Erişim Tarihi: 03.07.2013).

²²³ BBC, 200 death in Kaduna Riots, 24 May 2000, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/761725.stm> (Erişim tarihi: 01.03.2014).

²²⁴ Freepublic, “Twenty Pastors Killed in Kaduna Riots in Nigeria”, 22.12.2004, <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1306439/posts>, (Erişim Tarihi: 04.07.2014).

başlanmıştır. Örneğin alkol tüketimi ve satışı yasaklanamamıştır. Şeriatın uygulamasını hafifleten vali Makarfi'ye bazı Müslümanlarca "Pastor Makarfi veya John Makarfi" olarak lakap takılmıştır.²²⁵

2002 yılındaki çatışmalara ise *Miss World- Dünya Güzellik Yarışması*' sebep olmuştur.²²⁶ Yarışmanın Nijerya'da düzenlenme sebebi, bir önceki yarışmayı Nijeryalı adayın kazanmasıydı. Yarışmanın şeriat uygulamasının var olduğu kuzey eyaletlerinden birinde yapılması, komplo teorilerine hak verdirecek kadar yanlış bir karar olmuştur. Bu yarışma Lagos ya da başka bir Hristiyan çoğunluğun bulunduğu şehirde olsaydı olaysız bitirilebileceği kanaati vardır. Hatta başkent Abuja, böyle bir yarışma için fiziki şartlar açısından daha yeterli bir yer olarak görülmektedir.

Yarışmanın ilk önce Kasım 2002'de yapılması planlanmaktayken, bölge Müslümanlarının bu yarışmayı protesto etmesi ile Ramazan ayına denk gelmemesi için 7 Aralık'a ertelenmiştir. Devam eden, şiddet içermeyen protestolara rağmen yarışma yapılmaya başlanmıştır. 16 Aralık 2002'de, Cumartesi günü ThisDay gazetesinde, Isioma Daniel'in makalesi, protestocuları çılgına çevirmiştir. Daniel makalesinde yarışmaya katılanların güzelliğini övdükten sonra "[Hz.] Muhammed [a.s.m.] ne düşünürdü? Çok dürüstçe, onlardan birini kendine eş olarak seçerdi " diye yazmıştır.²²⁷ Bu makale bütün Nijerya'da Müslümanların öfkeli protestolarını başlatmıştır. Fakat sadece Kaduna'da biraz şiddet içeren görüntüler vardı. 20 Kasım Çarşamba günü Kaduna sokakları göstericilerle doldu. Kaduna meslek yüksek okulu öğrencileri olduğu sanılan bir grup ThisDay'in Kaduna ofisine gelerek yakıp yıktılar.

²²⁵ Wordpress, Paradigm Shift In The Politics Of Kaduna State, 20.05.2010, <http://beegeagle.wordpress.com/2010/05/20/paradigm-shift-in-the-politics-of-kaduna-state/> (Erişim Tarihi: 02.07.2014).

²²⁶ The Guardian, "The truth behind the Miss World riots", 30/11/2002, <http://www.theguardian.com/world/2002/nov/30/jamesastill>, (Erişim Tarihi: 12/04/2014). BBC, "2002: Riots force Miss World out of Nigeria", 23/11/2002, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/23/newsid_3226000/3226740.stm, (Erişim Tarihi: 12/04/2014).

²²⁷ Human Rights Watch, "The Miss World Riots"

Ortalıkta polis görünmemiştir. 21 Kasım'da protestocuların Hristiyanlara saldırdığı rapor edilmiştir.²²⁸ Göstericilerin elinde sopalar, bıçaklar ve ateşli silahların olduğu ileri sürülmektedir.

Kısa zaman içinde Hristiyanlar da şiddetle karşılık vermeye başlayınca, bu şiddetli protestolar çatışmaya dönüşmüştür. Hristiyanların saldırıları da 22 Aralık Cuma günü başlamıştır.²²⁹ Bunların kullandıkları taktik ötekilerden daha provoke ediciydi. Cuma günü başlamaları, Müslümanların tepkisini artırdığı gibi, çatışmaların hafta sonuna da yayılmasına sebep olmuştur.

22 Kasım'da ThisDay özür dileyen özel bir sayı yayınlamasına rağmen geç kalınmıştır. Aslında 18 ve 19 Kasım'daki sayılarda da özür yazıları yayınlanmıştı, ancak provokatörlerin durdurulmadığı anlaşılmaktadır. 23 Kasım'da ise çatışmalar sokakta insan avına dönüşmüş; köylerden de gelen, kendilerini Müslüman olarak gösteren kişiler ellerinde satırlarla hristiyan avına çıkmışlardır.²³⁰

Hem Müslüman, hem de hristiyan liderler olayları büyüten provakatif açıklamalar yapmışlardır: Birnin Gwari Emiri, makaleyi kınayarak, Müslümanları dinlerini korumak için ayaklanmaya çağırmıştır. Hristiyan din adamları da “ateşe ateşle karşılık vereceğiz” diyerek, yangına körükle gitmişlerdir.²³¹ 2002 Dünya Güzellik Yarışması, Nijerya'dan Türkiye'ye taşınmıştır. Yarışmayı Türk güzeli Azra Akın kazanmıştır.²³²

---

²²⁸ Agk.

²²⁹ Agk.

²³⁰ Fox News, “Riots Continue in Nigeria Despite Relocation of Miss World Page.ant”, 23/11/2002, <http://www.foxnews.com/story/2002/11/23/riots-continue-in-nigeria-despite-relocation-miss-world-page.ant/>, (Erişim Tarihi: 02/04/2014).

²³¹ A.g.k

²³² Charles O. Okereke, “Turkish Wins Miss World Crown”, 07/12/2002, <http://www.nigeriamasterweb.com/MissWorld02.html>, (Erişim Tarihi: 24/04/2014).

2.4.2. Jos Krizi

Nijerya'nın Orta Kuşak (Middle Belt) diye bilinen bölgede, Plateau Eyaleti'nin başkenti Jos'ta 2001'de başlayan şiddet hareketleri halen devam etmektedir. "Plateau Eyaleti Jos Plato'nun en stratejik bölgesindedir. Sömürge döneminden beri Jos'un yakınlarındaki çinko madenleri yüzünden ekonomik açıdan göç almaktadır."²³³

Çatışmaların sebebi göstermelik "yerli hakları" üzerindeki anlaşmazlıktır. Berom/ Anaguta/ Afizere (BAA) grupları ve Havsa-Fulani yerleşimcilerinin karşılıklı toprak, güç ve kaynaklar üzerindeki karşı iddialarıdır. Asıl mesele ise bir yerin yerlisi olmanın bölge halkına verdiği aşırı hakların varlığıdır. Yerliler denilenler o bölgedeki gerçek vatandaşlık haklarına sahiptirler.²³⁴

Havsa- Fulani yerleşimcileri hayvancılıkla uğraştıkları için hayvanlarını otlaklarda otlatmak istemekte; buna karşılık 'gerçek yerli' olduklarını iddia eden BAA grupları ise onların seçme/seçilme hakları kazanarak yönetime, dolayısı ile güce ve kaynaklara ortak olacakları kaygısı taşımaktadırlar. Gerçi kaygılarında haksız da sayılmazlar. Havsa-Fulaniler yüz yıl bölgenin kontrolünü ellerinde bulundurdukları gibi; üstün bir yönetim ve asimile becerisine de sahiptirler. 14 Ağustos 2014 gecesi Makurdi'de kanuştüğumuz bir Jos'lu olan göçmen ofisi memuru 'Bu Havsaların müthiş bir domine etme yeteneği vardır, bir şekilde yerleşmelerine müsaade edersek kısa zamanda bizi yönetmeye başlarlar. O yüzden biz onların yerleşmesine müsaade etmek istemiyoruz. Çatışmaların sebebi kesinlikle din değildir. Ama onlar Müslüman, biz Hristiyan olunca öyle zannediliyor' demiştir.

²³³ IRP, (2013). "A Decade of Fear & Violence: Ethno-religious Conflicts on the Jos Plateau, Nigeria", <http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/nrn/nrn-pb03.pdf>, Policy Brief No:3, February 2013, University of Oxford, s. 1. (Erişim Tarihi: 12/03/2014).

²³⁴ IRIN, "Analysis: Politics of identity - the Jos conflict", 26/05/201, <http://www.irinnews.org/report/89243/analysis-politics-of-identity-the-jos-conflict>, (Erişim Tarihi: 12/03/2014).

Bu huzursuzluklar içinde, ülke ve dünya gündemine 2009'dan beri terör saldırıları dolayısıyla giren Boko Haram da 2010'dan sonra çatışmalara katılmıştır. Boko Haram, sanki bir mafya gücü gibi çoğunluğu Hristiyan olan 'yerli halka' karşı İslam adına saldırılarda bulunarak, yada ismini kullanarak, Müslüman halk arasında zemin kazanmıştır. Yerel ve ulusal otoritenin gayretleri bir çözüm üretememiştir.²³⁵

Resmi otoriteler üç şekilde çözüm aramışlardır: Birincisi, sorunun kökenini tesbit etmek ve uzun soluklu çözüm önerileri getirmek üzere talepleri incelemek üzere bir kaç tane 'Adalet Komisyonu' kurulmuş fakat raporların yayınlanması çok geç yapıldığı gibi önerilerin hayata geçirilmesinde otoriteler çok yavaş davranmışlardır. Komisyon raporlarında adları geçen şüphelilerin yargılanmaması da şiddeti beslemiştir. İkinci çözüm arama yolu ise polisiye ve askeri tedbirlerin alınması olmuştur. Polisiye ve askeri tedbirlerle çok az başarı sağlanmıştır. Güvenlik güçleri sadece başarısız olmakla kalmamış, kendi içlerinde istihbarat paylaşmayı bile başaramamışlardır. Son olarak, *Gökkuşağı* adında bir operasyon düzenlenmiştir: Federal, Eyalet ve BM Kalkınma Programı'nın ortak olduğu operasyon, 2010'dan beri çok pozitif bir sonuç vermemiştir.²³⁶

2006 sayımına göre Plato Eyaleti'nin nüfusu 3,178,712'dir. Başkent Jos şehri 1915'te, çinko madeninin işletilmesi için açılan ocaklar dolayısıyla kurulmuştur. Berom ve diğer yerli olduklarını iddia eden gruplar Plato eyaletinin yerlisi olan halkın toprakları üzerinde kurulduğunu iddia etmektedirler. Havsa-Fulani grubu ise şehrin boş ve sahihsiz bir alanda kurulduğunu iddia etmektedirler. Dolayısıyla sömürge yönetiminin sebep olduğu bir sorundur. 1940'larda Jos'a civarda yerleşik olan kabile nüfusundan daha fazla İbo, Yoruba ve diğer küçük kabilelerden insanlar göç etmiştir.

²³⁵ BBC, "Will Nigeria's Boko Haram add fuel to Jos fires?", 02/06/2012, <http://www.bbc.com/news/world-africa-18649354>, (Erişim Tarihi: 03/02/2013).

²³⁶Jana Kraus, (2011). "Explaining Nigeria's Christmas Killing", <https://www.opendemocracy.net/jana-krause/explaining-nigerias-christmas-killings>, (Erişim Tarihi: 23/06/2014).

Göçle gelen insanların çoğu Hristiyanlığa geçerken, Orta Kuşağın yerlileri 1940'larda halen animist idiler. Sömürge yönetimi sırasında ve sonrasında onların da bir çoğu Hristiyan oldular. İngilizlerin yönetimindeki Jos Avrupalı ve yerli göçmenlerin ikamet ettiği *Devlet İçin Ayrılmış Bölge* (GRA) ve diğer insanların, yerlilerin, ikamet ettiği bölge olarak ikiye bölündü.²³⁷

Orta Kuşak'taki bölgelerin insanların modern manada bir yönetim tecrübesi yoktu. İngilizler tarafından 1947'de Jos için önceden var olmayan geleneksel bir üst yönetim birimi oluşturuldu. Jos'un Gbong Gwom'u (krallık). Ondan sonra da Berom Kabile Konseyi ve Berom Yerli İdaresi oluşturularak, yerel idare gücü kademe kademe Berom kabilesine aktarıldı. Bir Berom'un Gbong Gwom olarak atanması Anaguta ve Afizere'ler arasında rahatsızlık oluşturdu. Aynı zamanda varolan en eski yönetim birimi olup, Havsa'larda olan Sarkin Jos üzerinde de sıkıntı oluşturdu. Tarihi olay ve kurumların bugüne olan etkisinin en güzel örneklerinden birisidir Jos ve Plato eyaletindeki krizler. Bugünkü Plato eyaleti, tarihi olarak, 'Yedi Havsa Şehir Devleti'nden (Hausa Bakwai) biri olan Kwararafa Krallığı'nın bir parçasıydı. Bölgedeki ilk yerleşim yeri Kasashen-Bauchi bölgesidir. 18. Yüzyılda bölge bu krallıktan ayrılmıştır. Osman Dan Fodiyo Kwararafa Krallığını Sokoto Hilafetine katarak Emirlik haline getirdi. İngiliz Sömürge yönetimi Kasashen-Bauchi bölgesini, Bauchi'ye dahil ettiler. Plato'da yerleşik olan Havsalar madenciliğin arefesinde Jos kurulan şehrinin de kurucularıdır.²³⁸

1960'ta bağımsızlık kazanıldığında Jos en kozmopolit Nijerya şehriydi. En kalabalık Avrupalı nüfus Jos'ta idi. Şehirde olması gereken herşey vardı; iyi durumda

²³⁷ Jana Kraus, (2011). "A Deadly Cycle: Ethno-Religious Conflict in Jos, Plateau State, Nigeria", <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GD-WP-Jos-deadly-cycle.pdf>, (Erişim Tarihi: 05/07/2014).

²³⁸ZODML, Zaccheus Onumba Dibiaezue Memorial Libraries, "Plateau State", <http://zodml.org/Nigeria/Geography/Plateau%20State/>, (Erişim Tarihi: 23/05/2014).

sağlık kurumları, telefon, taş döşeli yollar, gelişmiş evler ve temizlik şartları, çeşitli okullar ve liseler vardı.

Jos şehri, 2001 Eylül'üne kadar, göreceli olarak etnik ve dinsel çatışmalardan uzak kalmış bir şehirdi. Ancak Amerika'da İkiz Kuleler'e yapılan El-Kaide saldırısının Nijerya'da müslümanların çoğunluk olduğu kuzeydeki hristiyanların yoğun olduğu şehirlerde çatışmaların çıkması manidar gelmektedir. Bütün tarihi boyunca Müslüman çoğunluğun olduğu Kaduna'da hristiyanlar saldırıya uğramazken; bütün tarihi boyunca müslümanların azınlık olduğu Jos'ta müslümanlar saldırıya uğramazken, bunların birbirlerine saldırmalarını anlamak güçleşmektedir. Müslüman kadınların Hristiyanlarla evlenmesi geleneksel olarak engellenirdi. Aynı şekilde Hristiyan Papazlar da Hristiyan kadınların Müslümanlarla evliliklerine karşı çıktılar. Bazı Papazlar daha da ileri giderek Müslüman biriyle evlenen bir kadının zorla geri getirilmesi gerektiğini ilan ettiler. Toprak üzerindeki çatışmalar Eylül 2001'den önce de vardı zaten. Çiftçilik yapılan topraklar ve otlak olarak kullanılan meralar üzerindeki tartışmalar, çiftçilik yaygınlaştıkça arttı. Çiftçilik yaygınlaştıkça, çiftçiler arazilerini meralar aleyhine büyötmeye çalıştılar. Göçebe Fulaniler çiftçiler tarafından ekili arazilerine hayvan salmakla suçlandılar. Bu iddialar Fulani sığır sürülerine ve Fulani toplumuna saldırıları artırdı. Fulanilerin çok sayıda sığırı çalındı. Fulaniler de buna Hristiyan köylerine saldırıyla cevap verdiler. Fulaniler Eylül 2001 ile Mayıs 2004 arasında 1800 insan ve 160 bin sığır kaybına uğradıklarını iddia etmektedirler.²³⁹

Hristiyanlar ise, Jos çatışmalarını bölgesel ve ulusal politika ile bağlantılı bir algıya sahiptir. Buna bölgede bir "dini-jeopolitik" oluşturma denilebilir. Hristiyanlar, eğer Müslümanlar Kuzey Jos bölgesinin kontrolünü ele geçirirlerse, bütün Plato Eyaleti'ni ele geçirir diye korkuyorlar. Bu senaryo Nijerya'nın politik olarak ele

²³⁹ Human Rights Watch, *Nigeria: Jos: A City Torn Apart*, 18 December 2001, A1309, available at: <http://www.refworld.org/docid/3c272b4e7.html>, (Erişim Tarihi: 28/11/ 2014)

geçirilmesinin ve İslamın etkisinin bütün Afrika üzerinde artacağıın ilk adımı olarak gösteriliyor. Bazı Hristiyanlar “Eğer Müslümanlar Jos’u alırlarsa, Nijerya’yı da alırlar. Eğer Nijerya’yı da alırlarsa, Afrika’yı da alırlar” demektedirler. Bu algı üzerine, 2001 yılında, Başkan Obasanjo’nun Yoksulluğu Azaltma Koordinatörü olarak bir Jasawa’yı ataması üzerine çıkmıştır. Başkan’ın bir Hristiyan olduğuna bakılmayarak protestolar başlamıştır.²⁴⁰

2002-2004 yıllarında kırsal bölgelerde çıkan çatışmalarda 2000 kadar insan ölmüştür.²⁴¹ 2004 yılı boyunca 100’den fazla köy saldırıya uğradı. Öldürmeler Hristiyan militant grupların Yelwa’daki saldırısıyla zirveye çıktı. 24 Şubat 2004’te silahlı Müslüman gruplar Yelwa kasabasında 75 Hristiyan’ı öldürdüler. Hristiyanların buna cevabı korkunç oldu: iki ay içinde 700 Müslüman öldürdüler.²⁴²

2005 ve 2006’da şiddetli çarpışmalar Yelwa yakınlarındaki Namu ve Shendam kasabalarına sıçrayarak en az 100 kişinin ölümüne sebep oldu.²⁴³ Plato Eyalet hükümeti eyalet içinde tahminen 220 bin civarında insanın iç göç yaptığını tesbit etti. Olağanüstü hal ilan edilmesi, Jos’taki çatışmanın çözümü kalmasına sebep olmuştur. Yerliler ve Jasawa arasındaki çekişmeler sonraki yıllarda da devam etmiştir. Yerel sayımlara göre en az 700 belki de 850 den fazla ölü vardı. Müslüman cemaat kendilerinin 632 ölüsü ve 5 binden fazla yaralılarının olduğunu rapor etti. 20 İslami okul tahrip edilmiş, 22 cami yakılmış ve 891 ev mahvolmuştu.²⁴⁴

²⁴⁰ Adam Higazi, (2011). “The Jos Crisis: A Recurrent Nigerian Tragedy”, Frederick Ebert Shiftung, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/nigeria/07812.pdf>, (Erişim Tarihi: 25/09/2013).

²⁴¹ Kraus, “Explaining Nigeria’s Christmas Killing” <https://www.opendemocracy.net/jana-krause/explaining-nigerias-christmas-killings>, (Erişim Tarihi: 23/06/2014).

²⁴² Higazi, agm.

²⁴³ Seriki Adinoyi, “Night Grazing Banned in Plateau”, 25 September 2013, <http://www.thisdaylive.com/articles/night-grazing-banned-in-plateau/125942/>, (Erişim Tarihi: 12/03/2014).

²⁴⁴ Higazi, agm.

2010 krizinin sebebi tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Müslümanlar bir Müslümanın şehir merkezinde, 2008’de Dutse Uku’da yakılan evini tamir ederken saldırıya uğradığını iddia ederken; Hristiyanlar, tamir işinin bölgede problem çıkarmak için göstermelik olduğunu iddia etmektedirler. Evi tamir ettiren ev sahibinin inşaat alanına yüz civarında silahlı adam getirdiğini, yoldan geçen Hristiyanlara laf atıldığını ve saldırıldıklarını iddia ediyorlar. Müslüman ev sahibi ise Hristiyanların evin çatısını bitirmesine engel olmaya çalıştığını ve evini yeniden yakmakla tehdit ettiklerini söylemektedir. Bir ev sahibi ile yapılan röportaja göre “Hristiyanlar, bir ıslıkla harekete geçtiler ve insanlara ‘gelin ve İsa için savaşın’ çağrısı yapıldı.” Çatışmalar Jos ve Bukuru’da büyük bir askeri güçle bastırıldı. Çatışmaların yeniden çıkması uygun zaman ve ortamı beklemektedir. Bir camide 400 ceset tesbit edilmiştir. 500’den fazla kişi tutklanmış, 10,000’den fazla insan evlerini terketmiştir.²⁴⁵

Ocak 2010 çatışmalarında en az 400 kişi ölmüş ve 18,000 kişi evsiz kalmıştır. Müslüman topluluk ise can kaybının daha yüksek olduğunu iddia etmektedir. Yayınladıkları isim listesine göre bu çatışmalarda toplam 968 Müslüman ölmüştür. Devam eden günlerde katliamlar şehrin kenar mahallelerine de yayılmıştır. 19 Ocak 2010’da Kuru Kama’da en az 150 Müslüman öldürüldü. Buna karşılık Dogo Nahauwa’da 200 Hristiyan öldürüldü.²⁴⁶ 7 Mart 2010 da olmaması gereken bir mahallede bir ‘sessiz katiam’ın ortaya çıkması alarm zillerini çaldırdı. İki tarafın da 2010 başından beri kayıp olarak rapor ettikleri kişilerin cesetleri dağınık olarak gömülü bulunmuştur. Bu da çatışmaları kışkırtan başka unsurların devreye girdiğini göstermektedir. 2010 yılı yılbaşı arefesinde Hristiyanlara ait Pazar yerlerinin Hristiyanların kutlamalar için son alışverişlerini yaptıkları sırada bombalanması ile sona erdi.. Boko Haram bombalamaları üstlendi. Devlet görevlileri, Müslüman din

²⁴⁵ Xan Rice, (2008). “Nigerian city counts its dead after days of Christian-Muslim riots”, <http://www.theguardian.com/world/2008/dec/01/nigeria-christianity-islam-jos-riots>, (Erişim Tarihi: 25/09/2013).

²⁴⁶ TELEGRAPH, “Nigeria: riots leave 500 dead after machete attacks”, 08 March 2010, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/nigeria/7398142/Nigeria-riots-leave-500-dead-after-machete-attacks.html>, (25/09/2013).

adamları, gazateciler ve Jos sakinleri bu üstlenmeyi şüphe ile karşıladılar. Nijerya Miyetti Allah Sığır Besicileri Derneği (Miyetti Allah Cattle Breeders Association of Nigeria) (MACBAN) Ocak 2011’de 219 üyelerinin öldürüldüğünü ve 7,000 sığırlarının çalındığını rapor etti.²⁴⁷

2.4.3. Boko Haram

Nees’in Martin Luther King Jr.’dan ödünç aldığı bir deyişte “herhangi bir yerde adaletsizlik varsa bu heryerdeki adalete tehdittir.”²⁴⁸ Nijerya halkı bahşedilmiş onca doğal kaynağa rağmen gelir eşitsizliği içindedir. Nijerya BM raporlarına göre gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu ülkelerden biridir.²⁴⁹ Kişi başı 2,700 dolarlık ortalama gelire rağmen Nijerya halkının %70’i günlük 1.25 doların altında bir gelire yaşamaktadır.²⁵⁰

Boko Haram’ın Batı tarafından farkedilmesi 2009’da hükümetin 700’den fazla masumu ve Boko Haram lideri Yusuf’u da polis karakolunda infaz ettiği ‘kanlı baskın’la olmamıştır. Boko Haram’ın Batı tarafından farkedilmesi için, Abuja’da BM binasına yapacağı saldırıyı beklemek gerekmiştir. Hükümet güçleri bu baskından ertesi gün Yusuf’un Yobe’nin ileri gelenlerinden olan 72 yaşındaki kayın babası ve üç arkadaşını polis karakolunun önünde yere yatırarak infaz etmiştir.²⁵¹ Aynı günün devamında bir önceki Eyalet Din İşleri Bakanı Buji Foi’yi karakolun bahçesine bile

²⁴⁷ Jana Kraus, “A Deadly Cycle: Ethno-Religious Conflict in Jos, Plateau State, Nigeria”, GENEVA DECLARATION, 2011, mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/.../GD-WP-Jos-deadly-cycle.pdf

²⁴⁸ April Nees, (2013). “Boko Haram: a Textbook Case For Designation as a Terrorist Organization And Its Terroristic Threat to International Freedom”, *Rutgers Journal of Law and Religion*, s. 498-513.

²⁴⁹ BBC News-Africa, “Nigeria:A nation divided”, 12 Ocak 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-16510922>, (Erişim Tarihi: 06.04.2014).

²⁵⁰ Mohammad Aly Sergie ve Toni Johnson, (2014), “Boko Haram”, Council on Foreign Relations, 26.02.2014, http://www.cfr.org/nigeria/bokoharam/p25739?cid=ppcGoogleboko_haram122711&gclid=CKmg2eSXyr0CFYkBwwodDBkAcQ, (Erişim Tarihi: 06.04.2014).

²⁵¹ Human Rights Watch, (2012). “Spiraling Violence” <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/nigeria1012webwcover.pdf> (Erişim tarihi: 15.10.2013)

almadan yol üzerinde infaz etmişlerdir.²⁵² Bu da yetmezmiş gibi bu infazlar Youtube'ta yayınlanmıştır. Boko Haram'ın en başında bir terörist organizasyon olarak kurulduğuna dair hiç bir veri yoktur. Analizciler örgütün 1995 yılında kurulduğunu da söylemektedirler.²⁵³

“Boko Haram ismi Havsa dilinde kitap anlamına gelen ‘*boko*’ ve Arapça yasak anlamına gelen ‘*haram*’ kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Boko Haram ismi sadece bir grubun ortak ismi değildir. Aynı zamanda ‘*Batılı Eğitim*’in kötülüğünü de vurgulamaktadır.”²⁵⁴ Grubun resmi adı *Jamaatu Ahlis-Sunna Liddaawati Wal Jihad*'dir. ‘Ehli Sünnet Tebliğ ve Cihad Cemaati’ olarak Türkçe’ye tercüme edilebilir.

“Boko Haram Kuzey [-Doğu] Nijerya eyaleti Borno’da ortaya çıktı.”²⁵⁵ Boko Haram'ın daha önceki Fundamental İslamcı ayaklanmalarla alakasının olduğu suçlaması bir delile dayanmamaktadır. Ancak, “gerçekten Kuzey Nijerya’da 1984-2004 arasında 178 çatışmanın ve bunlardan 104’ünün dini sebeplerinin olduğu da doğrudur.”²⁵⁶ “Örgütün lideri Yusuf’un daha önceleri İbrahim El-Zakzaki’nin lideri olduğu Kano orijinli Şii grup *Cemaati Tecdid-i İslam (Jama’atül Tajdidi İslam-JTI)* örgütünün üyesi olduğu iddia edilmektedir. Yusuf’un JTI’ın Borno bölgesi lideri olduğu söylenmektedir.”²⁵⁷ “Başka bir iddiaya göre de Yusuf, aşırı radikal bulduğu Taliban’dan ayrılmıştır.”²⁵⁸

²⁵² YOUTUBE, “Buji foi brutal killed by the Nigerian police, By Muhammad A. Kumo”, 17/07/2011, https://www.youtube.com/watch?v=N_m4PBSzU7Y, (Erişim Tarihi: 15/10/2013).

²⁵³ Nees, “Boko Haram: a Textbook Case For Designation as a Terrorist Organization And Its Terroristic Threat to International Freedom”.

²⁵⁴ J. Peter Pham, (2012). “Boko Haram's evolving Threat”, *Africa Security Brief*, April 2012, s. 1-8.

²⁵⁵ Foard Copeland, (2013). “The Boko Haram Insurgency in Nigeria”, February 2013, www.cimicweb.org (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2013).

²⁵⁶ Abimbola Adesoji, (2010). “The Boko Haram Uprising and Islamic Revivalism in Nigeria”, *Africa Spectrum*, s.95-108.

²⁵⁷ Agm.

²⁵⁸ Agm.

“Yusuf Borno eyaletinin başkenti Maiduguri’de [1999’da] dini bir kulliye kurmuştur. Külliye’de İslami eğitim veren bir okul ve cami vardır. Bu okul bölgenin ve komşu ülkelerin fakir çocuklarını cezbetmiştir.”²⁵⁹ *Jamaatu Ahlis-Sunna Liddaawati Wal Jihad* 2002’de Borno valisi tarafından göç etmeye zorlanana kadar barışçıl bir Kur’an Kursu ve medrese idi. 1999-2002 arasında ne olduğuna dair hiç bir şey bilinmemektedir. Ancak bu dönemde Kuzeydeki Müslüman eyaletlerde Şeriat Hukuku’nun yürürlüğe konduğu bir realitedir. 2003 seçimleri yaklaşırken bütün dini gruplar gibi Boko Haram’ın da şeriatın bütün hükümlerinin tam olarak uygulanmasını istediği bilinmektedir. Bu arada, uzun askeri yönetimlerin arkasından geçilen bu demokratik dönemde istihdam meselesi öne çıkmıştır. Her eyalet değişik şekilde işsiz gençlere iş verebilmek için çeşitli yollar bulmuştur. Lagos Eyaleti *Kick Against Indiscipline* (Disiplinsizliği Karşı Dur) KAI adlı ‘Zabıta’ benzeri bir kurum kurarak partili gençlere iş vermiştir.²⁶⁰ Ayrıca Yoruba milliyetçi örgütü *Odua People’s Congress* (OPC)²⁶¹ mafya tarzıyla kendi gençlerine istihdam sağlamıştır. Lagos sanayi ve ticaret merkezi olduğu için OPC’nin gençleri şirketlere güvenlik görevlisi olarak yerleştirilerek sorun çözülmüştür. Zamfara gibi bazı eyaletler de şeriatın uygulamasını denetleyen *Hisbe* teşkilatı (İslami zabıta veya polis) kurarak bu istihdamı sağlamıştır. Borno valisinin Yusuf’un grubuna böyle bir istihdam şansı vermediği için onun da seçimlerde valiyi desteklemeyeceğini belli etmesi, seçim öncesi grubun Borno’dan sürülmesine sebep olmuştur. Grup Borno’dan Yobe’ye giderken ‘hicret ediyoruz’ metaforunu kullanmıştır. Boko Haram’ın gelişmesinde 2009’a kadar seçimlerle bir irtibat olduğu görülmektedir. 2002’de Yobe’ye sürülmeleri 2003 seçimleri öncesine rastlamaktadır. “İddialara göre, 2007 yılında

²⁵⁹ Valarie Thomson, “Boko Haram and Islamic Fundamentalism in Nigeria”, Summer 2012, *Golbal Security Studies*, s. 46-60

²⁶⁰ LAGOS, “Kick Against Indiscipline(KAI) Brigade”, <http://www.lagosstate.gov.ng/entities.php?k=118>, (Erişim Tarihi: 23/10/2014)

²⁶¹ IRB - Immigration and Refugee Board of Canada: The Odua Peoples Congress (OPC), including when formed, leaders, aims, ethnicity, treatment of members and when it first came into conflict with the government authorities [NGA32576.E], 26 August 1999 (available at [ecoi.net](http://www.ecoi.net)) http://www.ecoi.net/local_link/188556/291895_en.html, (Erişim Tarihi: 23/09/ 2014)

Borno Eyalet yönetimi ile Yusuf arasında varılan sözlü mutabakat gereği, söz konusu eyalette şeriat kanunlarının uygulanabileceği yönünde bir vaatte bulunulmuştur.”²⁶²

Bölgesel yoksulluğun Boko Haram’ın büyümesine yardım ettiği belki doğrudur. Ancak terörist olmasının arkasında bu yoksulluğun olduğu kanaati göre aşırı bir iddiadır. Kuzey-Batı Eyaletleri Yobe ve Gombe’den, yoksulluk açısından daha iyi durumda değildir.²⁶³ Devletin ve özellikle Yar’adua yönetiminin gruba yönelttiği aşırı şiddetli müdahalesinin grubu terörist hale getirdiği daha doğru bir iddia olacaktır. Grubun meskûn olduğu mahalleye askeri baskının yapıldığı gün, bir eyalet bakanı ile TV’den haberleri dinlerken “ama bu grup şiddet kullanan bir grup değil ki!” diye konuşmuştu.

Grup Yobe’ye güvenlik açısından zaten ‘şüpheli’ damgasıyla gitmiştir. Yerel polis her fırsatta bunlara karşı aşırı güç kullanmıştır. Gruba 2003-2007 arasında eyaletin Din İşleri Bakanı Boi sahip çıkmıştır. Onun dışındaki resmi yetkililer ve sivil kannat önderleri gruba yaklaşmamıştır. Grup ‘*yeryüzünün lanetlileri*’ olarak yoksul ve garibanların sığındığı bir sosyal yardım kurumu olmuştur.²⁶⁴

“Shabaab Muslim Youth Organization- Şahab Müslüman Gençler Örgütü 1995’te ortaya çıktı, değişim geçirerek 2000 yılında Boko Haram’a dönüştü... Mustafa Modu Jon yada bilinen adıyla Muhammed Yusuf’un 1999’da lider oluşuna

²⁶² Nurettin M. Abdallah’dan aktaran Ufuk Tepebaş, (2013). *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*, İstanbul: TASAM Yayınları, s. 185.

²⁶³ NBS, National Bureau of Statistic, (2014). “State Information”, <http://www.nigerianstat.gov.ng/information>, (Erişim Tarihi: 23/09/ 2014).

²⁶⁴ Frantz Fanon, (1963). *Wretched of The Earth*, (translation Constance Farrington), New York: Grove Press, <http://thebaluch.com/documents/0802150837%20-%20FRANTZ%20FANON%20-%20The%20Wretched%20of%20the%20Earth.pdf>, (Erişim Tarihi: 23/09/2013).

kadar varlığı bilinmiyordu.”²⁶⁵ “Grup 2002-2008 arasında genel olarak barışçı bir faaliyet içinde olmuştur”.²⁶⁶

“Boko Haram’ın ilk dikkat çekici eylemi Aralık 2003’te Yobe eyaletinin Geidam ve Kanamma ilçelerinde polis karakollarına yaptığı saldırıydı.”²⁶⁷ Nijerya ölçülerinde bu eylemler, aslında, terörist eylem sayılmazlar. Aynı yıllarda, polisin aşırı güç kullanmasına karşı Lagos’ta OPC bir çok polis karakolu yapmıştır. İkorodu’da Ebute semtinde o yıllarda yakılan polis karakolu halen metruk olarak durmaktadır. Karakol başka bir semte taşınmıştır. Ancak 2005-2006 yıllarında dünya genelinde Müslümanları kızdıran karikatür eylemleri, Nijerya’da Müslümanla hristiyanlar arasında çatışmalara sebep olmuştur. Bu çatışmalarda yaklaşık 100 kişi ölmüştür.²⁶⁸ Bazıları Boko Haram’ın ölümcül saldırılarının bu ‘Karikatür Krizi’ sırasında başladığını söylemektedir.²⁶⁹

Boko Haram başlangıçta küçük ve kontrol edilebilir bir problemdi, fakat durum 2009’da Başkan Yaradua’nın emriyle yapılan baskınla kontrolden çıkmıştır. 700 masumun öldürüldüğü ve Boko haram üyesi olduğundan şüphelenilenlerin bazıları halka açık şekilde infaz edildiği [26 Temmuz 2009’daki] baskın kanlı ve aşırı orantısızdı.²⁷⁰

Nijerya’da uzun süredir yaşayan Türkler Boko Haram’ın Nijerya’yı bölemeyeceğini düşünmektedirler. Osman Sungur “Nijerya burjuvazisi ülkenin bölünmesini istememektedir” demektedir. Ömer Cürebal da “2015 seçimlerinin Boko

²⁶⁵ A. I. Ajayi, (2012). “Boko haram and Terrorism in Nigeria: Exploratory and Explanatory Notes”, *Global Advanced Research Journal of History, Political Science and International Relations*,

²⁶⁶ David Oladimeji Alao, Clement Olusegun Atere, (2012). “Boko haram Insurgence in Nigeria: Challeges and Lessons”, *Singaporean Journal of Business Economics, and Management Studies*, s. 103-107.

²⁶⁷ Garba Sani, “History of Boko Haram”, February 21, 2012, <http://www.panafricanistinternational.org/?p=1567> (erisim tarihi: 23.10.2013)

²⁶⁸ New York Times, “Nigeria Counts 100 Deaths Over Danish Caricatures”, 24.02.2006, <http://www.nytimes.com/2006/02/24/international/africa/24nigeria.html?ref=danishcartooncontroversy> (Erişim tarihi: 02.03.2014).

²⁶⁹ Marc-Antoine Pérouse de Montclos, (2014). “Boko Haram: Islamism, politics, security and the state in Nigeria” <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/23853/ASC-075287668-3441-01.pdf>, (Erişim Tarihi: 02/07/2014).

²⁷⁰ Sani, “History of Boko Haram”

Haram'ın geleceğini şekillendireceğini" düşünmektedir. "Eğer seçim sonuçlarından Kuzey'in Müslüman elitleri memnun olursa, Boko Haram'ın etkinliğinin kısa sürede %75 oranında azalacağını" savunmakta ve bu örgütün bir iç politika enstrumanı olarak kullanıldığı inancındadır. Ayrıca Boko Haram mensuplarının okuma-yazma bilmemelerine rağmen karmaşık silahları kullanabiliyor ve polis ve askeri güçlere karşı savaşılabilmemesinin, ancak dış destekle açıklanabileceğine inanmaktadır. Tepebaş' da aynı düşünceleri paylaşmaktadır.²⁷¹

2.4.4. Rüşvet ve Yolsuzluk

Nijerya'nın sosyal ve ekonomik istikrarsızlığının temelinde rüşvet ve yolsuzluğun yattığında bütün dünya hemfikirdir.²⁷² Ancak Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) kendi ülkelerindeki yasal engellere rağmen Nijeryalı yetkililere rüşvet vermeyi sürdürmektedirler. Nijerya'nın ilk ulusalcı lideri Nnamdi Azikiwe rüşvetle suçlanarak hapse bile atılmıştır. Chief Awolowo ve partisi de yolsuzlukla suçlanan ilk siyasi kadro olmuştur.

Başkan Babangida'nın iktidarı boyunca süren buğday yasağı da devlet eliyle yapılan yolsuzluğa örnek olarak gösterilir. Nijerya'da buğday yetişmemektedir. Buğday ithal edilerek ihtiyaç karşılanmaktadır. Bu yüzden ilk Türk şirketi ve buğday fabrikası ancak birkaç ay çalışabilmiştir.²⁷³

Nijerya'da devlet yetkililerinin rüşvet ve yolsuzluğa karışmışlıkları dünyaca meşhurdur. Başkan Abacha aniden ölünce, onun yurtdışına kaçırdığı paralar dünya

²⁷¹ Ufuk Tepebaş, Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık,

²⁷² TRANSPARENCY INT, <http://www.transparency.org/cpi2014/results>, (Erişim Tarihi: 23/11/2014). Nijerya 2014 Yolsuzluk Algısı ölçümünde 176 ülke içinde 136ncı sırayı almıştır. Sıralama en iyiden en kötüye doğru yapılmaktadır.

²⁷³ Osman Sungur, (25 Ağustos 2014), 1981'den beri Nijerya'da yaşayan Mühendis, Lagos-Nijerya. Görüşme metni EK-2'dedir.

basını da Nijerya basını ve siyasetini de yıllarca meşgul etmiştir. Türk basını da konuyla ilgilenmiş, Zaman Gazetesi dış politika yazarı Fikret Ertan şunları yazmıştır:

Abacha'nın 5 yıl süren diktatörlük yönetimi sırasında Nijerya'dan yurt dışına kaçırılan 2 milyar dolar civarında paranın bir bölümü olan ve Abacha ve yakın çevresinin yurt dışına kaçırıldığı yüzlerce milyon dolarlık paranın bulunduğu bankaların tesbit edildikleri bildiriliyor; yani Abacha ve yakın çevresinin Nijerya'dan çaldıkları paraların yattığı yabancı bankalardaki hesapları tesbit edilmiş bulunuyor. İngiltere, Lüksemburg ve İsviçre'deki çeşitli bankalardaki milyonlarca doların Abacha'nın ailesi, arkadaşları ve eski hükümet mensuplarına ait olduğu, konuyu araştıran avukat tarafından iddia ediliyor.²⁷⁴

Nijerya hükümetinin Nijerya için Boko Haram'dan bile daha büyük bir tehdit olduğunu belirten bir Nijeryalı “yolsuzluk öyle bir hastalıktır ki, benim ülkem Nijerya'nın hücrelerine kadar nüfuz etmiştir. Bir hayat tarzı haline gelmiştir. Yolsuzluk sadece insani seviyede olduğu kadar kurumlar seviyesinde de vardır. Bizim politik ortamımız ve sosyo-kültürel tarzımız yolsuzlukla şekillenmiştir” demektedir.²⁷⁵

2.4.5. Nijer-Delta Krizi

Petrol ve bunun gelirlerinin paylaşımı 1970'lerden beri Nijerya devletinin ve politikacılarının ana mücadele sahası olmuştur. Ancak petrol şirketlerinin ürün elde etme maliyetlerini düşük tutma çabası, Nijerya devletinin asıl gelir kaynağını kıskançlıkla koruma isteği ile birleşince; bu birliktelik ve oluşan gelir bölge halkının yaşam ortamının iyileşmesini değil, aksine bozulmasını netice vermiştir. Halkın doğal yaşam alanı olan tarım arazileri ve ormanlar kontrolsüz şekildeki petrol sızıntısı ile

²⁷⁴ Fikret Ertan, Abacha'nın Milyonları, Zaman Gazetesi, 14 Mayıs 2000. <http://arsiv.zaman.com.tr/2000/05/14/yazarlar/all.html>, (Erişim Tarihi: 23.03.2013).

²⁷⁵ Udako Ukafor, (2014). “The Nigerian Government Is a Greater Threat to its People Than Boko Haram”, 28/08/2014, http://www.huffingtonpost.ca/udoka-okafor/nigerian-government-corruption-_b_5686842.html, (Erişim Tarihi: 05/09/2014).

bozulmuştur. Devlet ve petrol şirketleri bu konuda duyarsız oldukları gibi; askeri yönetimler zamanında, şikayetler devlet güvenliğine tehlike görülerek bu konunun sözcülüğünü yapan aktivist Ken Saro Wiva ve arkadaşlarının idamına kadar verdirmiştir. Bölge halkı, belki dış tahriklerle de desteklenerek, kendini hakkını korumaya ve almaya kalkışmıştır. Aktivistlerin A.B.D., Kanada ve İngiltere’de diasporanın yardımı ile seslerini uluslararası alanda duyurmayı başararak ve Nijeryalı aydın ve akademisyenlerin de hakbilir desteği ile başarı elde etmişlerdir. Petrol şirketleri özür dilemiş ve bölgede iyileştirici sosyal projeler üstlenmeye başlamışlar, devlet petrol gelirlerinin dağıtımında bölge eyaletlerine daha fazla pay vermeyi kabul etmiştir. Bölgeden bir vali olan şimdiki Nijerya Devlet Başkanı Goodluck Jonathan’ın Başkan Yardımcısı yapılması da bölgenin tansiyonunu düşürmeye yönelik bir gayretti.

Gine Körfezi boyunca stratejik olarak bulunan büyük ve yüksek kaliteli petrol kanyaklarına sahip, Nijer Delta diye bilinen Nijerya’nın Delta, Bayelsa ve Rivers eyaletleri on yıllardır silahlı gruplar ve ayaklanmalara ev sahipliği yapmaktadır.²⁷⁶ Bölgenin Nijerya hükümetleri tarafından ihmal edilmişliği, yaygın yolsuzluk, çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) sebep olduğu çevresel zararlar, yerel nüfusu yabancılaştırdı ve marjinalize etti. ÇUŞ’ların ödediği tazminatlar topluluklar arası ve etnisiteler arası çatışmaları netice verdi. Bu etnik topluluklar Ijaw ve Itsekiri’lerdi.²⁷⁷

Nijer Delta Özgürlük Hareketi (The Movement for the Emancipation of Niger Delta – MEND), Ocak 2006’da dört yabancı petrol işçisinin kaçırılmasının sorumluluğunu üstlenmesiyle uluslararası sahada ismini duyurdu. Petrol boru hatlarına yapılan saldırılar ve adam kaçırmalar bölgedeki petrol üretimini üçte bir oranında azalttı. Saldırıları ilk başta ÇUŞ’lara yönelikken, devlet güvenlik

²⁷⁶ Thomas Malina, “Militancy in Niger Delta”, (2012). <http://www.gspia.pitt.edu/ridgway/RidgwayResearch/Issues/InternationalPeaceSecurity/BackgroundersIPS/tabid/552/ArticleId/646/Militancy-in-the-Niger-Delta.aspx>, (Erişim Tarihi: 17.08.2013).

²⁷⁷ Agm.

kuvvetlerinin bu saldırılara karşı bölgeye gönderilmesi ordu ve militanlar arası çatışmaların başlamasına sebep oldu. ancak gerçekte Nijerya devleti fiilen bölgede yoktur. Polis karakolu, mahkeme, ilkökula ancak seyrek olarak rastlanır. Postane, elektrik, içme suyu yoktur.²⁷⁸

Nijer Delta Bölgesindeki Militan Gruplar:

Birleşik Nijer Delta İjaw Toplulukları (Federated Niger Delta Ijaw Communities- FNDIC): Bazan Batı MEND olarak da anılmaktadır. FNDIC Delta eyaletinde kurulmuştur. Grup İjaw'ların self determinasyon hakkını savunmakta ve petrol sanayiine ve Nijerya hükümetine açıkça karşı çıkmaktadır. Politik olarak Oboko Bello ve askeri olarak Tom Polo tarafından yönetilmektedir. Delta Eyalet Valisi Emmanuel Uduaghan tarafından desteklendiğine inanılmaktadır.²⁷⁹

General Bayloaf: Boyloaf militan lider Victor Ben'in lakabıdır. Merkezi MEND olarak da bilinir. Bayelsa Eyaleti'nde faaliyet gösterir. MEND adına basın açıklaması yapan Henry Okah ile yakın bağı vardır. Boyloaf'ın Bayelsa Eyalet Valisi Timipre Sylvia'dan politik destek gördüğü söylenmektedir.²⁸⁰

Outlaws (Kanundışılar): Bunlar NDV'nin eski iki numaralı yöneticisi olan Soboma George tarafından River Eyaletinde kurulmuştur. Eyalet valisi Rotimi Amaechi'den politik destek gördüğüne inanılmaktadır.²⁸¹

²⁷⁸ Agm.

²⁷⁹ Iye Okonta, (2007). "Behind The Mask:Militia Gains Support in Oil-rich Niger Delta", *Earth Island Journal*, http://www.earthisland.org/journal/index.php/eij/article/behind_the_mask/, (Erişim Tarihi: 17/08/2013).

²⁸⁰ SAHARA REPORTERS, "General Bayloaf Says, I don't think there'll be peace", 31/12/2008, <http://saharareporters.com/2008/12/31/general-bayloaf-says-i-don%E2%80%99t-think-there%E2%80%99ll-be-peace-vanguard-newspaper>, (Erişim Tarihi: 17/08/2013).

²⁸¹ HRW, "Annex: Partial Overview of Cults, Gangs, and "Militant Groups" in Rivers State" <http://www.hrw.org/reports/2008/nigeria0308/9.htm>, (Erişim Tarihi: 17/08/2013).

Niger Delta Strike Force (NDSF): Rivers eyaletinde faaliyet göstermektedir. 2005'te Farah Dagogo tarafından kurulmuştur. Başka bir gruptan ayrılmadığı. İlk başta Outlaw's ile yakındılar. 2008'de iki grup düşman haline geldiler. Etnik bir grup değildir. Petrol hırsızlığı ile gelir elde etmektedirler.²⁸²

Niger Delta Vigilantes (NDV): Rivers eyaletinde, 2003'te Ateke Tom tarafından kuruldu. Asari'nin yeminli düşmanı idiler. Diğer gruplarla petrol kaçakçılığını kontrol için şiddetli çatışmalara girmişlerdir. Tom, 2009'da devletin affını ve silah teslimini kabul etmiştir. Rivers eyalet valisinden politik destek aldıklarına inanılmaktadır.²⁸³

Peoples Liberation Forces: Egberi Papa diye de bilinen Soboma Jackrich liderliğinde, 2010'da MEND şemsiyesinden çıkmıştır. Onlara göre MEND artık yolsuzluğa bulaşmış ve gelecek vizyonunu kaybetmiştir.²⁸⁴

Nijer Delta Halkının Öncü Gücü (Niger Delta People's Volunteer Force-NDPVF): 2004'te, Alhaji Mujahid Dokubo-Asari liderliğindeki Ijaw kabilesi gençlerinden oluşan Nijer Delta Halkının Gönüllü Kuvvetleri (The Niger Delta People's Volunteer Force- NDPVF), Nijerya hükümetini savaşa tehdit etti. Devlet Başkanı Olusegun Obasanjo Asari ve diğer örgüt liderlerine genel af ve ücretleri karşılığında silahlarını teslim etmeyi teklif etti. Anlaşmadan bir yıl sonra Asari ihanetle suçlanarak tutuklandı.²⁸⁵

---

²⁸² Jennifer M. Hazen ve Jonas Horner, (2007). "Small Arms, Armed Violence and Insecurity in Nigeria: The Niger Delta in Perspective", <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/B-Occasional-papers/SAS-OP20-Nigeria.pdf>, (Erişim Tarihi: 17/08/2013).

²⁸³ TERRORISM, "Niger Delta Vigilante (NDV) group", 26/04/2014, <http://www.terrorism.com/2014/04/26/niger-delta-vigilante-ndv-group/>, (Erişim Tarihi:19.08.2013).

²⁸⁴ Malina, agm.

²⁸⁵ Stephanie Hanson, (2007). "MEND:The Niger Delta's Umbrella Militant Group", 22 Mart 2007, Council on Foreign Relations, <http://www.cfr.org/nigeria/mend-niger-deltas-umbrella-militant-group/p12920> (Erişim Tarihi:19.08.2013).

Çoğunlukla Rivers bölgesinde faaliyet göstermekteydi. Asari'nin tutuklanması MEND'in kurulmasında anahtar rolü oynadı. Diğer MEND üyeleri ile birlikte Ortak Devrim Konseyi dedikleri bir konseye katılmaktadırlar. Bu gurba Şehitler Tugayı da denmektedir.²⁸⁶

Nijer Delta'da yaşayan halk gibi militanlar da çevre kirliliği, bölgenin az gelişmişliğini ve bölge halkının büyük petrol gelirlerinden istifadesinin olmayışına karşı çıkmaktadırlar. 2003'te bölge valiliklerine dağıtılan petrol gelirlerinin %70'inin israf edildiği veya çalındığı bildirilmektedir.²⁸⁷

Bölgede uluslararası dikkati çeken ilk grup Ogoni Halkının Yaşam Mücadelesi Hareketi (Movement for the Survival of the Ogoni people- MOSOP) idi. Ken Saro-Wiwa'nın liderlik ettiği grup 1990'da, hükümete ve Royal Dutch/ Shell şirketine karşı çevre kirliliği ve ekonomik zorluklar için şiddet içermeyen bir kampanya başlattı. Bu kampanya 1993'de Shell'in Ogoni'de petrol üretimini durdurmasına sebep oldu. Tutuklanan Ken Saro-Wiwa ve sekiz aktivist 1995'te, Abacha askeri yönetimi tarafından idam edildi.²⁸⁸

Asari'nin tutuklanmasından bir kaç ay sonra, Ocak 2006'da MEND ortaya çıktı. Delta bölgesinde, aslında birçok militant grup vardı. Diğer Delta militant grupları gibi, MEND de yirmili yaşlardaki İjaw gençlerinden oluşmaktaydı.²⁸⁹ MEND'in liderinin kim olduğu belirsizdi. Yabancı gazetecilerle konuşan Jomo Gborno hareketin sözcüsü olduğu iddiasındaydı. Brutus Ebipadei ve Tümgeneral Godswill Tamuno da liderlik iddiasındaydılar.²⁹⁰

---

²⁸⁶ Malina, agm.

²⁸⁷ Hanson, agm.

²⁸⁸ Maier, agm.

²⁸⁹ Hanson, agm.

²⁹⁰ Agm.

Ortaya çıkışından itibaren MEND üç temel istekte bulundu: birincisi, tutuklu olan Asari'nin serbest bırakılması; ikincisi, Delta bölgesinde üretilen petrol gelirinin yarısının bölge halkına ödenmesi; üçüncüsü ise, hükümetin bölgede görevlendirdiği askeri güçlerin çekilmesi.²⁹¹

MEND'in saldırıları Nijerya'nın petrol ihracatını ciddi şekilde azalttı. Günlük 800,000 varil ki, bu ülkenin petrol ihracatının %25'i demektir. Şubat 2006'da Royal Dutch Shell'in iki petrol sahasına yaptığı saldırılarla günlük 477.000 varil üretim kaybına sebep olmuştur.²⁹²

MEND'in asıl saldırı taktiği, yabancı petrol işçilerinin kaçırılması idi. Tipik olarak, kaçırdıktan sonra pazarlık aşamasından ve fidyeyi aldıktan sonra rehinelere sağ- salim teslim etmişlerdir. Görülen o ki, MEND'in para problem yoktur. Grup gelişmiş ve pahalı silahlarla görülmüştür, buna omuzdan ateşlenen roketler de dahil.²⁹³ MEND bölge politikacılarına da hizmetler yapmaktadır. 1999 ve 2003 seçimlerinde para karşılığı, halka istedikleri adaya oy verilmesini de sağlamışlardır.²⁹⁴

MEND iki Türk mühendisi de kaçırmıştır. "Bölgedeki petrol şirketlerinin iletişim sistemlerini kurup işleten bir Türk şirketi olan Merpa'nın iki çalışanı, İlker İzci ile Murat Orhan Port Harcourt'ta 5 Nisan 2007 günü MEND militanları tarafından fidye için kaçırılmıştır"²⁹⁵

---

²⁹¹ Agm.

²⁹² John Danovan, "Shell Nigeria Losing Up to 400,000 Barrels/Day Output", 17/06/2008, <http://royaldutchshellplc.com/2008/06/17/shell-nigeria-losing-up-to-400000-barrelsday-output/#>, (Erişim Tarihi:19.08.2013).

²⁹³ Jennifer M. Hazen ve Jonas Horner, Small Arms Survey, "Small Arms, Armed Violence and Insecurity in Nigeria: The Niger Delta in Perspective",

²⁹⁴ Hanson, agm.

²⁹⁵ ZAMAN, "Nijerya'da Kaçırılan Türkler", *Zaman Gazetesi*, 10 Nisan 2007, www.zaman.com.tr/dunya_nijeryada-kacirilan-iki-turk-icin-fidye-istendi, (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2014)

MEND'in saldırıları ve onun ortak bir liderliği olmayan birçok alt gruba bölünmesi, mafyalaşmasını da sağlamıştır. Uluslararası Kriz Grubu, petrol şirketlerinin militan liderlerin sahibi olduğu bazı şirketlere güvenliği sağlama karşılığında ödeme yaptıklarını belgelemiştir.²⁹⁶ Bu militan suç örgütlerinin diğer bir gelir kaynağı da petrol kaçakçılığıdır. Boru hatlarını delerek elde ettikleri petrol, plastic bidonlarla komşu ülkelere taşımaktaydılar. Asari Grubu, petrol kaçakçılığında çok meşhurdur. Bu petrole “Asari petrol” denmektedir.²⁹⁷ Nisan 2006'da MEND Shell'den, bölgedeki arazi kirliliğini tazmin için bir Nijerya mahkemesinin kestiği ceza olan 1.5 milyar doları ödemesini istemiştir.²⁹⁸

Bölgedeki petrol hırsızlığı ya da kaçakçılığı, tahminen, Nijerya'nın toplam petrol üretiminin %5-10'u kadardır. Buna karşı mücadele için Nijerya hükümeti bölgedeki askeri varlığını 2003'ten itibaren artırmıştır. Bu güçler 2008'de Joint Task Force (Ortak Görev Kuvveti) seviyesine çıkarılmıştır.²⁹⁹

Nijerya hükümeti ilk başlarda grubu yeteri kadar ciddiye almadı. 2006 Nisan'ında hükümet grupla herhangi bir pazarlığa girmeyi reddetti. Grubun politik isteklerine de cevap vermedi. Onun yerine MEND'i bastırmak için güvenlik kuvvetlerini Delta'ya gönderdi.³⁰⁰ Uluslararası Kriz Grubu raporunda, MEND'in askeri olarak yenilmesi mümkün olsa bile, bunun petrol üretiminin iki yıl durmasına sebep olacağı uyarısını yapmıştır. Ayrıca yeni ve daha radikal grupların çıkacağını belirtmiştir.³⁰¹ Nijerya hükümeti, başarısızlıktan sonra ABD ve İngiltere'yi deniz

---

²⁹⁶ Hanson, agm.

²⁹⁷ Agm.

²⁹⁸ Agm.

²⁹⁹ Malina, agm.

³⁰⁰ Hanson, agm.

³⁰¹ Agm.

kuvvetleri ile yardıma çağırmıştır. Bunu Gine Körfezi Enerji Güvenliği Stratejisi kapsamında yapmıştır. İki ülke de bu çağrıya olumlu cevap vermiştir.³⁰²

Devrin Nijerya Başkanı Umaru Musa Yar'adua, 2009 yılı sonunda altmış gün içinde silah bırakanlara genel af planını açıkladı. bölge eyaletlerine petrol gelirlerinden daha büyük pay vermeyi, kalkınma projeleri vaadetti. Bölgedeki tansiyon derhal düştü. Saldırıları durdu. Yar'adua'nın planı Tom Polo, Ateke Tom, Soboma Jackrich, Boyloaf ve Farah Dagogo tarafından kabul edildi. Başkan'ın Henry Okah ile Ekim 2009'daki görüşmesinden sonra MEND süresiz ateşkes ilan etti.³⁰³ Hükümet silah bırakan militanlara meslek eğitimi ve iş bulma sözü verdi. Bazı militanları yurtdışına gönderdi. Ancak bölgede halen petrol kaçakçılığı yapılmaktadır. Uzmanlara göre ayda bir milyar dolarlık petrol kaçakçılığı yapılmaktadır.³⁰⁴

2014 yılı federal hükümet bütçesine eski militanların yeni hayatlarına oryantasyonları için 35.83 milyar Naira [208.3 milyon dolar] ödenek konulmuştur. Başkanlık af programında 3000 militan için kişi başına 65,000 Naira (378 USD) masraf planlanmıştır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için 23.62 milyar Naira daha gerekmektedir. Bunlardan mesleki eğitim almayı seçen 1,100 kişiden 700'ü kendi yerleşim bölgelerinde, 400'ü de yurtdışında eğitim almayı seçmiştir. 200 kişi de yurtdışında üniversitede okutulacaktır. Toplam 30,000 gencin bu programa kaydolduğu; 18,000 kişinin eğitim programlarından mezun olduğu ya da yurtiçi ve yurtdışında eğitimlerine devam ettikleri bildirilmiştir. 11,200 kişiyi halen eğitim sıralarının gelmesini beklemektedir. 2013 yılında eski MEND militanlarının oryantasyonu için 38.9 milyar Naira harcanmıştır. Bu program aynı zamanda BM Silahsızlandırma, Terhis ve Oryantasyon (Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR) Charter Code) kurallarına göre yürütülmektedir. 3,642 eski

³⁰² Agm.

³⁰³ Malina, agm.

³⁰⁴ Heather Murdock, "Oil Theft Stymies Nigeria's Niger Delta", 27 Mart 2014, Voice of America, <http://www.voanews.com/content/oil-theft-dilemma-stymies-nigerias-niger-delta/1880431.html>, (Erişim 18.08.2014).

militan liderine 2013 yılında 546 milyon Naira harcanmıştır. 2013 yılında 2,400 kişi yurtiçinde ve yurtdışında eğitime; 834 kişi ise dünyadaki 100 üniversiteye öğrenci olarak yerleştirilmiştir. 671 kişi uluslararası geçerliliği olan mesleki sertifikalar almıştır. 2012/13 eğitim yılında 459 kişi Nijerya'daki özel üniversitelere yerleştirilmiştir.³⁰⁵

2.5. DIŞ POLİTİKA

2.5.1. Nijerya Dış Politikasının İlkeleri

“Nijerya dış politikasının an çizgileri, bağımsızlıktan hemen sonra Başbakan Tafawa Balewa'nın BM'de 7 Ekim 1960'da yaptığı konuşmasında şekillenmiştir.”³⁰⁶ Balewa ülkesinin kuruluş aşamasında bile bölgesinde büyük bir jeopolitik güç olduğunun farkındadır. Bu farkındalığı belli ederek, bunun bir tehdit edici politikaya dönüşmeyeceğini de garanti etmektedir: “Nijerya, büyük ve kalabalık bir ülkedir, bölgesel genişleme gibi bir arzusu yoktur.”³⁰⁷ Aynı konuşma, Nijeryanın dış politika ilkelerini oluşturan ‘Balewa Doktrini’ olarak da isimlendirilmiştir. Balewa Doktrini'ne göre Nijerya dış politikasının ilkeleri:³⁰⁸

- Nijerya'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak;
- Nijeryalıların ekonomik ve sosyal refahını gerçekleştirmek;
- Nijerya'nın dünyadaki imajını ve statüsünü yükseltmek;
- Afrika'nın ve Nijerya'nın sosyal, politik, ekonomik ve kültürel özgürlüğünü ve birliğini sağlamak;
- Sömürge altındaki Siyahların ve diğer insanların Haklarını desteklemek;

³⁰⁵VANGUARD, “FG to Spend N35.83 bn on Ex-Militants in 2014”, 28 Şubat 2014, <http://www.vanguardngr.com/2014/02/fg-spend-n35-83bn-ex-militants-2014/> (Erişim Tarihi: 11.07.2014).

³⁰⁶ Alhaji Sule Lamido, (2000). “Nigeria's Foreign Policy”, *Selected Readings on Nigerian Foreign Policy*, (Ed. R.A. Akindele and Bassey E. Ate), Lagos:Nigerian Institute of International Affairs, s.xii.

³⁰⁷ Agm.

³⁰⁸ Agm.

- Uluslararası işbirliğini, güvenliği ve barışı sağlamaya yardım edecek şekilde diğer uluslar ve devletlerle karşılıklı saygı ve dostluk içinde olmak;
- Gelişmekte olan ülkelerin engellenmesine yönelik uluslararası güç dengesizliğini değiştirmek;
- Bütün ülkelerin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı;
- Bütün insanların eşitliğine, özgürlüğüne karşılıklı saygı ile dünya barışını desteklemek.

Balewa Doktrini sonraki yıllarda Nijerya'nın dış politikasının ana eksenini oluşturmuştur. Nijerya 'Bağlantısızlar' grubu üçüncü dünya ülkelerinin etkin üyelerinden birisi; Afrika Birliği Örgütü'nün kurucularından birisi; ECOWAS'ın lokomotif kurucusu; Güney Afrika'daki ırkçı rejime karşı mücadeleyi aktif bir şekilde desteklemiştir. Bu bağlamda sınır komşularıyla problemsiz olmaya dikkat etmiştir. Sadece Kamerun ile Bakassi Yarımadası üzerinde problem yaşanmıştır.³⁰⁹

Nijerya'nın 1999 Anayasasının ikinci bölümünde 19ncu maddede devletin temel hedefleri ve devlet politikasının prensipleri başlığında dış politika prensipleri de düzenlenmiştir.

Dış politika hedefleri şunlar olmalıdır:

- (a) Ulusal çıkarları korumalı ve desteklemeli,
- (b) Afrika'nın birliğini ve bütünlüğünü desteklemeli,
- (c) Uluslararası işbirliği ve evrensel barışın, uluslararası ayrımcılığın ve onu işaret eden şeylerin ortadan kaldırılarak karşılıklı saygının yaygınlaştırılması,
- (d) Uluslararası hukuka ve anlaşmaların şartlarına saygı ile beraber uluslararası anlaşmazlıkların arabuluculuk, pazarlık, hakem kararıyla çözülmesi
- (e) Dünya ekonomik düzeninin desteklenmesi.

Nijerya'nın dış politikası, bağımsızlıktan beri anayasada belirtilen ilkeler doğrultusunda olmuştur. Afrika toplumlarının bağımsızlığına açıkça destek verilmiş, Güney Afrika'daki ırkçılığa karşı gerektiğinde İngiltere ile bile ilişkilerini bozmayı göze almıştır. Bu yönüyle Nijerya dış politikasının hem Afrika milliyetçiliği, hem de

³⁰⁹ Kevin Ngang, "Understanding The Bakassi Conflict: A Showcase of Conflict Prevention in Practice", European University Center for Peace Studies, 12.06.2006, epu.ac.at/fileadmin/downloads/research/rp_0407.pdf. (Erişim Tarihi: 25.02.2014)

Nijerya milliyetçiliği belirgindir. Nijerya anayasasına uygun olarak, Federal hükümet Nijerya dış politikasının şüphesiz tek otoritesidir.³¹⁰

General Obasanjo'nun 1976-1979 dönemindeki idaresinde, Afrika merkezli bir politika izlenmiştir. Askeri bir başkan olarak Obasanjo yüksek tansiyonlu bir milliyetçi politika izlemiştir. 1979'da, General Obasanjo İngiliz British Petroleum (BP)'yi, ve Barclay Bank'ı, İngilizlerin Güney Afrika'daki ve Rodezya'daki ırkçı rejime verdikleri destek yüzünden millileştirmiştir. Obasanjo Afrika'daki Batı emperyalizmine şiddetle karşıydı.³¹¹

Nijerya, Bağlantısızlar grubunun anti-emperyalist ve eski bir sömürge ülkesi olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin mevcut yapısından rahatsızdır. BMGK'nin reforma tabi tutulmasını ve Nijerya'nın da daimi üyelerinden birisi olmasını istemekte ve bunu seslendirmektedir. Çünkü BMGK açıkça BM'in güç merkezi konumundadır. Akindele Nijerya'nın BMGK'de daimi üyelik hakkını, Nijerya'nın bazı göreceli üstünlüklerine dayandırmaktadır. Bunlar: (a) Nijerya, dünyadaki en kalabalık siyah nüfusa sahip ülkesidir; (b) Nijerya'nın dünyada yüksek tansiyonlu politik sahada karar verme tecrübesi vardır; (c) Nijerya'nın uluslararası barış koruma adına yaptığı katkıları; (d) Nijerya Afrika'nın bölgesel ağır siklet gücüdür; (e) Nijerya demokrasisinin gelişmişliği ve oturmuşluğu.³¹²

³¹⁰ R.A. Akindele, (2000). "The 1999 Constitution and Foreign Policy", *Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations*, (Ed. R.A. Akindele ve Bassey E. Ate), Ibadan: Vantage. Publishers, s.60-67

³¹¹ Christopher Ochanja Ngara, Edward Ndem Esebonu, Alexius Terwase Ayabam, (2013). "Personality and Nigeria's Foreign Policy: A Comparative Analysis of Obasanjo's Foreign Policy as Military Head of State and Civilian President", *International Journal of Humanities and Social Science*, s.74-83.

³¹² Akindele, (2000). "Reorganization and Reform of the UN: The Problems of the Veto Power, Expansion of Membership of the Security Council and Nigeria's Quest for a Permanent Seat on The Council", *Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations*, Ibadan, (Ed. R.A. Akindele ve Bassey E. Ate), Ibadan: Vantage. publishers, s. 88-99

Nijeryalı akademisyenlere göre Afrika'da sömürgecilik, Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki ırkçı rejimin son bulduğu 1994'te son bulmuştur.³¹³ Daha önce de bahsedildiği gibi Afrika, Nijerya dış politikasının merkezindedir. Bunda jeopolitik olarak en bağımsız ülkelerden biri olması; kendi alt bölgesinin coğrafik, nüfus, ekonomik ve askeri bakımdan en büyük ülkesi olması; doğrudan okyanusa açılan bir ülke olarak deniz sınırında kendisini sınırlayan herhangi bir yakın gücün olmayışı da olabilir. Ayrıca Nijeryalı jeopolitikçi dış politika analizcileri Mackinder'den de alıntı yaparak bir Afrika jeopolitiği oluşturarak bunda Nijerya'ya özel görevler atfetmeye çalışmaktadırlar. Bukarambe, Mackinder'in 1904'teki makalesini genişlettiği 1919 basımlı makalesinde Dünya Adası'nın altı doğal coğrafi bölgeden oluştuğunu ve bunun birinin Sahra'nın Güneyindeki Afrika olduğunu belirterek bu bölgenin "Güney Heartland" olarak nitelendirildiğini yazar. Sahra'nın Güneyi de Siyah insanların ülkesidir. İronik olarak bu isim Nijerya'ya İngilizler tarafından verilmiştir. Nijerya, siyah insanların ülkesi demektir. Afrika'nın en kalabalık nüfusuna sahip bu ülke, ekonomik liderliği de ele geçirince dış politikasında dünyanın İkinci Kalpgahı'nı kontrol etmeye çalışacak mıdır? Gerçi jeopolitikçi bir dış politika bugünün dünyasında çok gerçekçi görünmemektedir. Ama Afrikalıların bakışı nasıl olacaktır? Bu soruyu Paul Kennedy, '21nci Yüzyıla Girenken'³¹⁴ isimli kitabında 1996'da sormuştu? Bu sorunun cevabının nasıl olacağı içinde olduğumuz yüzyılın nasıl sonlanacağını da cevabı olacaktır.

Balewa'nın Nijerya'nın BM'e ve dünya devletler ailesine katıldığı gün yaptığı konuşmadaki Nijerya dış politika ilkelerinden hareketle, Nijerya'nın Afrika'nın sözcülüğünü ve liderliğini yapabileceği savunulmaktadır.³¹⁵ Bağımsızlıktan sonra Nijerya dış politikasının Afrika ile ilgili ana sorunu Afrika'nın emperyalist

³¹³ Bukar Bukarambe, (2000). "Nigeria's Foreign Policy in Afrika, 1960-1999", *Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations, Ibadan*, (Ed. R.A. Akindele ve Bassey E. Ate), Ibadan: Vantage. publishers, s.100-123.

³¹⁴ Paul Kennedy, (2000). *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, (Çev. Fikret Üçcan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

³¹⁵ Bukarambe, "Nigeria's Foreign Policy in Afrika, 1960-1999".

boyunduruktan kurtulması ve kendi içinde birlik oluşturması olmuştur. Ancak Nijeryalı politikacılar, Nkrumah'ın aksine Batılı güçlerle kavgayı değil uzlaşma ve konuşmayı tercih etmişlerdir. Afrika Birliği Örgütü'nün kurulması, ECOWAS'ın kurulması Nijerya'nın gayretleriyle olmuştur. Nijerya hem dünya barışına, hem de kıtanın barışına aktif destek vermiştir.

2.5.2. Nijerya-İngiltere İlişkileri

“Tarihsel olarak Nijerya İngiltere'nin bir ürünüdür.” Bu yüzden ilişkileri de derin ve kompleks olmuştur. Ticari ortaklıktan, işgalci ülkeye ve sömürgeciye kadar varan yönleri olmuştur. Ancak Nijerya'nın askeri ve sivil elitleri çoğunlukla İngiltere'de eğitim görmüşlerdir. İlk başbakan Balewa'dan ilk Cumhurbaşkanı Azikiwe'ye, federal bölgelerin başbakanlarına kadar bu böyledir. Nijerya İngiltere sömürgeciliğinden bağımsız olmuştur ama sömürgecilerin kurduğu siyasi ve yasal düzen değişmemiştir. Askeri eğitim sistemi de İngilizlerinkinin aynısı olarak kurulmuştur.³¹⁶

1967 Biafra iç savaşına kadar İngiltere-Nijerya ilişkileri balayı dönemini yaşamıştır. Nijerya ekonomisi bu dönemde İngiliz şirketlerinin kontrolünde kalmaya devam etmiştir. Biafra savaşında Nijeryalı yöneticiler İngiltere'nin Biafra ayrılıkçılarını desteklediklerini düşünmüşlerdir. Silah alımlarında başka ülkelere yöneldikleri gibi bazı İngiliz şirketlerini de millileştirmişlerdir. BP ve Barclay Bank. BP önce National Oil (NO kısaltması hiç kullanılmamış olsa da Nigerian Oil çağrışımı, bu değişimdeki Nijerya milliyetçiliğini göstermektedir) olmuş, sonra (African Oil) AP ve şimdilerde Forte Oil olarak bir Nijerja ve Nijeryalı şirketi olarak faaliyet göstermektedir. İngiltere bu desteği inkar etmiştir. 1969'da İngiliz Başbakanı

³¹⁶ Cyril I. Obi, (2000). “Nigeria and Great Britain”, Rotimi, A. Ate (Ed.), *Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations*, Lagos: Nigerian Institute of International Affairs.

ülkeyi ziyaret etmiş ve aynı yıl Nijerya silah ve askeri malzeme ithalatının %97'sini İngiltere'den yapmıştır.³¹⁷ Savaştan sonra Nijerya-İngiltere ilişkileri Gowon yönetimi boyunca 1975'e kadar çok iyi gitmiştir. Gowon'u deviren General Murtala Muhammed ile İngiltere ilişkisi şüpheli geçmiştir. 1979'da demokratik hükümet yönetime gelince ilişkiler yine düzelmeye yoluna girmiş, Nijerya Devlet Başkanı Shagari'ye Şövalyelik ünvanı verilmiştir. 1983 Buhari darbesi ile birlikte ilişkiler yine gerilmiştir. Özellikle Buhari rejiminin İngiltere'de bulunan kaçak Ulaştırma Bakanı'nı örtülü bir operasyonla kaçırmaya kalkması skandala yol açmıştır. Buhari rejiminin devrilmesinden sonra 1988'de ve 1989'da Margareth Teatcher'in ülkeyi ziyareti ilişkileri yeniden düzeltmiştir.³¹⁸

1993'te yönetimi ele geçiren General Abacha'nın dokuz Ogoni aktivistini idam etmesi ile Nijerya'nın ilişkileri İngiltere ile bozulmakla kalmamış bütün Avrupa ile bozulmuştur. Avrupa Birliği (AB) büyükelçisini geri çağırması ve Nijerya'ya yaptırımlar uygulamıştır. Bunlar arasında: (a) Askeri işbirliklerinin askıya alınması, (b) Nijerya askeri personele ve ailelerine vize yasağı, (c) Nijerya askerlerine verilecek kursların iptali, (d) AB askerlerinin Nijerya'ya ziyaretlerinin iptali, (e) Bütün AB üst düzey ziyaretlerinin iptali, (f) Nijerya'nın askeri yöneticilerine ve ailelerine vize yasağı, (g) kalkınma ve destek programlarının iptali.³¹⁹ Bunlara ek olarak Nijerya'nın Commonwealth üyeliği askıya alınmıştır.

Bununla birlikte, Nijerya'nın 1999'da demokrasiye geçişi ile birlikte Nijerya-İngiltere ilişkileri iyileşmektedir. İngiliz Dışişleri ve Comonwealth Bakanlığı "Nijerya hükümeti ile uluslararası işlerde çok yakın olarak çalışıyoruz; iki taraflı

---

³¹⁷ Agm.

³¹⁸ Agm.

³¹⁹ Agm.

sorunlarda ve özellikle BM ile ilişkili konularda daha düzenli görüşüp birbirimizi bilgilendiriyoruz” diyerek ilişkilerin yeni boyutunu göstermektedir.³²⁰

2.5.3. Nijerya-ABD İlişkileri

Nijerya'nın rol modeli 1979'a kadar İngiltere olmuştur. Bu siyasi partilerinden, ekonomisine, ordusundan parlamentosuna kadar geçerli olmuştur. 1979'da bu model değişerek ABD Nijerya'nın rol modeli olmuştur. Amerikan tipi başkanlık sistemine geçilmiştir. Her ne kadar Anglo sistem korunmuş olsa da bu 'Anglo'nun tipi İngiltere değil, ABD olmuştur.

Soğuk savaş döneminde Nijerya-ABD ilişkileri sadece petrol alışverişi ile kısıtlı kalmıştır denebilir. 1993'teki Nijerya başkanlık seçiminin iptalinden 1999'de demokrasiye dönülünceye kadar ikili politik ilişkiler askıya alınmıştır. Bu dönemde Nijerya ABD Kongresi tarafından uyuşturucu trafiğinin merkezi olarak görülmüştür.

Nijerya, şimdilerde ham petrol üretiminin %40'ını ABD'ye satmaktadır. ABD Nijerya'nın en büyük ihracat pazarı haline gelmiştir. %16.8 ile ABD en büyük ithalatçı ülke durumundadır.³²¹ ABD toplam petrol ithalatının %8'ini Nijerya'dan yapmaktadır. USAID, ABD dış yardım kurumu 2012 rakamları ile Nijerya'ya 238.2 milyon dolar yardım yapmıştır. Bu yardımlar Demokrasi ve Yönetişim 23.6 milyon dolar; Ekonomik kalkınma 11.7 milyon dolar; eğitim ve sosyal hizmetler 9.3 milyon dolar, çevre 1.3 milyon dolar; sağlık 173 milyon dolar; program yönetimi 19.3 milyon dolar olmuştur.³²² USAID'in bu bilgilerinden Nijerya'da sivil ve devlet

³²⁰ GOV. UK. “Working on bilateral foreign policy goals with Nigeria”, 22/03/2013, <https://www.gov.uk/government/priority/working-on-bilateral-foreign-policy-goals-with-nigeria>, (Erişim Tarihi: 19/05/2014).

³²¹ World Factbook, 20.06.2014, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html> (Erişim Tarihi: 28.09.2014).

³²² USAID, (2014). [usaid.gov/nigeria](https://www.usaid.gov/nigeria) (Erişim tarihi: 27.09.2014).

kurumlarının hepsi ile yakın ilişkilerinin olduğu görülmektedir. En büyük yardım eden kuruluş durumundadır.

2.5.4. Nijerya-Çin İlişkileri

Çin ile Nijerya arasındaki diplomatik ilişkiler Şubat 1971’de, Çin’in BMGK daimi üyeliği hakkını kazanmasıyla kurulmuştur.³²³ General Sani Abacha’nın Batılı ve özellikle İngiltere liderliğindeki Milletler Topluluğu tarafından dışlanması sonucunda Çin ile yakın teması geçmek için yaptığı girişim, 1994 yılında Çin-Nijerya Ticaret Odası’nın kurulması ile neticelenmiştir.³²⁴ Çin’in dış politikasında batılılar gibi kısıtlayıcı değerlerin olmayışı ve kredi verirken dayatmalarda bulunmayışı Çin’in Afrika’nın kalkınmak için kaynak arayan sınırlı imkânlarla sahip ülkeleri için cazibe merkezi haline gelmesine yol açmıştır. Çin’in uluslararası arenadaki diplomatik ilişkilerindeki tek şartı ‘tek Çin’ şartıdır.³²⁵

Demokrasiye geçildiğinde, 1999 yılında işbaşına gelen Başkan Obasanjo da bu fırsatı kullanmak istemiştir. “Obasanjo’nun ikinci başkanlık döneminde (2003-2007), Çin Başkanı ve Başbakanı Nijerya’yı ziyaret etmiştir. Obasanjo da iki kez Pekin’e resmi ziyarette bulunmuştur. Çeşitli bakanların bu dönemde yaptıkları ziyaretler ikili dostluğu ve karşılıklı tanımayı yoğulaştırmıştır. 2001’de iki ülke karşılıklı olarak Ticaret Ofisleri açma anlaşmaları imzalamışlardır. Nijerya Ticaret Ofisi Çin’de ve Çin Yatırım Kalkınma ve Ticareti Destekleme Merkezi Nijerya’da açılmıştır. Hükümetler arası Yatırım Fonu 2006’da kuruldu.”³²⁶

³²³ OECD, “China and Nigeria a Powerful South- South Alliance”, West African Challenges, November 2011, <http://www.oecd.org/china/49814032.pdf> (Erişim Tarihi: 09.09.2014).

³²⁴ Agm.

³²⁵ Shirley A. Kan, (2014). “China/Taiwan: Evolution of the “One China” Policy—Key Statements from Washington, Beijing, and Taipei”, *Congressional Research Service*, <https://www.fas.org/sfp/crs/row/RL30341.pdf>, (Erişim Tarihi: 15/07/2014).

³²⁶ OECD, “China and Nigeria a Powerful South- South Alliance”

Bu bağlamda Çin, Başkan Obasanjo ile bir çok altyapı yatırımlarının finansmanı karşılığında Nijerya petrol yataklarında imtiyaz hakları almıştır. Ancak Nijer Delta bölgesinde çıkan gerilla faaliyetleri bölgede petrol üretimini ve dünya petrol fiyatlarını etkileyecek seviyeye gelmiştir. 2007’de Obasanjo’nun önerisi ile başkan adayı gösterilen Umaru Musa Yar’adua, Çin’in aldığı petrol imtiyazlarını iptal etmiştir. Petrol üreticisi şirketlerin ev sahibi ülkelerin de yardımıyla Nijer Delta militanları silah bırakmaya ikna edilmiş, genel af ve topluma kazandırma girişimleri ile bölgedeki petrol üretimi yeniden eski seviyesine gelmiştir. Açıkçası Çin, elindeki devasa finans gücüne rağmen Nijerya ile ekonomik bağımlılık kurma girişimini başarı ile sonlandıramamıştır.

Çin halkının dünya toplumlarına ucuz maldan başka verecek çok fazla şeyinin olmadığı görülmektedir. Çin müteahhitleri devlet desteği ile ihale almakta, finansman bulmakta ve çok miktarda Çinli işçi getirme şartı ileri sürmektedirler. Bu Nijerya aydınları tarafından ‘yeni sömürgecilik’ olarak değerlendirilmektedir. Çinli şirketlere iş vermek zorunda kalan politikacılar bu yatırımın istihdam gücünde politik olarak yararlanamamaktadırlar. Çin son on yılda ekonomik ve askeri gücünü artırmada gösterdiği başarıyı, Afrika ve özellikle Nijerya’da da göstermiştir. Çin’in 2000 yılında Nijerya ile olan ekonomik ilişkisi iki milyar dolar civarında iken 20 milyar dolara yaklaşmıştır. Çin bu sonucu almak için çok gayret etmiştir. Nijerya’ya ilk Çin yüksek düzeyli ziyareti, Çin başbakanı Li Peng’in 1977’de yaptığı ziyaretidir.³²⁷ 1997’den beri üç Çin Devlet Başkanı, iki başbakan ve diğer üst düzey devlet adamları Nijerya’yı ziyaret etmiştir.³²⁸

³²⁷ John Champell, Globalpost, 07/06/2010, “Opinion: Who's in charge, China or Nigeria?”, <http://www.globalpost.com/dispatch/worldview/100604/nigeria-oil-china>, (Erişim Tarihi:09.09.2014)

³²⁸ E. Olawale Ogunkola, Abiodun S. Bankole, Adeolu Adewuyi, (2008). “China-Nigeria Economic Relations”,<http://dSPACE.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/32058/1/Nigeria.pdf?1> (Erişim Tarihi:09.09.2014)

Çin-Nijerya arasında imzalanan anlaşmalar: Ticaret ve Yatırımların Korunması ve Desteklenmesi Anlaşması: 2001; Çifte vergilendirmenin ve gelir vergisinin önlenmesi anlaşması: 2002; Konsolosluk anlaşması: 2002; Uyuşturucuya karşı işbirliğinin güçlendirilmesi anlaşması: 2002; Turizm İşbirliği anlaşması: 2002; Nijerya- Çin ve FAO arasında Güney-Güney İşbirliği Anlaşması 2003; Stratejik Ortaklık sözleşmesi: 2006; Çin'den Nijerya'ya sahte ürün ihracının önlenmesi anlaşması: 2009; Ogun State ile Zhejiang Bölgesi arasında ikili ekonomik ortaklık sözleşmesi: 2009; Barış için ortaklık sözleşmesi: 2010.³²⁹

Çin Dışişleri Bakanı'nın 2006'da Nijerya'ya yaptığı ziyarette *stratejik Ortaklık* anlaşması imzalanmıştır. Pekin'in buradaki açık stratejisi ekonomik çıkar elde etmek olmuştur. Çin Ticaret Bakanı hükümetinin Nijerya ile ilişkilerde ana hedeflerini şunlar olarak açıklamıştır: 1) çok uluslu Çin şirketlerinin Nijerya piyasasındaki payını artırmak; 2) Çin üretimi mallar için Nijerya pazarını büyütme; 3) Nijerya petrol ve gaz sektöründe Çin'in varlığını görünür kılmak ve 4) ECOWAS pazarına giriş için Nijerya'yı köprübaşı olarak kullanmak.³³⁰

Obasanjo'nun Çin'e karşı yaklaşımı ise "alt yapıya karşılık petrol" şeklinde açıklanabilir. Çin'in Nijerya'da büyük altyapı ve kalkınma yatırımlarını üstlenmesine karşılık, Çinli şirketlere petrol ihalelerinde pozitif ayırıcılık yapılmıştır.

İki ülke arasında bilimsel ve teknik alandaki işbirliği kalıcı olacak derece ilerlemiştir. Nijerya'nın ilk uydusu olan NIGERCOMSAT 1 Çin tarafından finanse

³²⁹ AFRICANMANAGE.R, "Nigeria, China sign Defence, Trade, Economic Cooperation agreements", http://www.africanmanage.r.com/site_eng/detail_article.php?art_id=20468, (Erişim Tarihi: 09/09/2014). Ayrıca bakınız: OECD, "China and Nigeria a Powerful South- South Alliance", West African Challenges, November 2011, <http://www.oecd.org/china/49814032.pdf> (Erişim Tarihi: 09.09.2014).

³³⁰ Victoria Ojeme, "Nigeria is China's strategic partner – Amb. Boqing", Vanguard Newspaper, 14/07/2014, <http://www.vanguardngr.com/2013/07/nigeria-is-chinas-strategic-partner-amb-boqing/>, (Erişim Tarihi: 09.09.2014).

edilmiş, üretilmiş ve 2007’de uzaya fırlatılmıştır.³³¹ Bu uydu aynı zamanda Siyah Afrika’nın da ilk uydusu olduğu gibi; Çin’in de başka bir ülkeye yaptığı ilk uydu olma özelliğine sahiptir. Bu maksatla Çin yüzlerce Nijeryalı üniversite öğrencisine burs vererek Çincenin yaygınlaşmasına da çalışmaktadır. Ancak uydu bir yıl sonra güneş panellerinin bozulması sonucu çalışmaz olmuştur. Çin bunun yerine NIGERCOMSAT 1R’yi 19 Aralık 2011’de yörüngeye yerleştirmiştir.³³²

Başkan Umaru Musa Yar’adu’nun 2007’de iktidara gelmesi, Çin-Nijerya ilişkilerindeki balayı döneminin bitmesini getirmiştir. Bu arada daha Obasanjo döneminde bile Çinli şirketlere karşı sivil bir direniş gözlemlenmekteydi. Lagos’un İkeja bölgesinde kurulu olan, ithali yasak olan Çin hazır giyim ürünlerinin satıldığı ikinci China Town’ın koruyucusu olduğu söylenen First Leydi Stella Obasanjo’nun ani ölümünün hemen birkaç gün sonrasında, Başkan Obasanjo’nun görevde olduğu 2006 yılında bile China Town bir hafta kaçakçılık suçlamasıyla kapatılmıştır. 2014 Ağustos ayında ise China Town iş yapamaz duruma düşmüştür.³³³ China Town’un kapanması Çin tekstilinin ülkeye girişinin engellenmesiyle değil, Nijeryalı tüccarların, Çin’den yapılan tekstil ithal işini Çinlilerin elinden almasıyla sonuçlanmıştır. Aynı şekilde Nijerya bankaları, Çinli özel müteahhit şirketlerin üstlendiği büyük konut projelerine kredi vermeyi de durdurmuşlar ve Çin özel müteahhitlik şirketlerinin, devlet projesi olmayan işlere girmeleri de engellenmiştir. Yar’adua da Çinli Petrol şirketlerine petrol ve gaz sektöründe sağlanan “altyapıya karşılık petrol” ayrıcalıkların çoğunu askıya almıştır.³³⁴

³³¹ E. Olawale Ogunkola ve diğerleri, “China-Nigeria Economic Relations”.

³³² Amaka Eze, “What is NigComSat-1R Bringing to the Table?”, Thisdaylive, 31/01/2013, <http://www.thisdaylive.com/articles/what-is-nigcomsat-1r-bringing-to-the-table-/137979>, (Erişim Tarihi: 02/03/2014).

³³³ Geoff Iyatse, “Low patronage.. high operational cost kill Chinese Town”, Punch Newspaper, 04/11/2014, <http://www.punchng.com/feature/lagos-pulse/low-patronage.-high-operational-cost-kill-chinese-town/>, (Erişim Tarihi: 25/11/2014).

³³⁴ OECD, “China and Nigeria a Powerful South- South Alliance”.

Jonathan, ülke içindeki kuşatılmışlığını kırabilmek için Çin ile ilişkileri yeniden canlandırmıştır.³³⁵ Nijerya'nın Çin ile ticareti 1980'de 53 milyon dolar iken, 1985'te sadece 7 milyon dolara gerilemiştir. 1989'da 35 milyona tekrar çıkarken, 1993'te 97 milyona; 1997'de 327 milyona ulaşmıştır. 2013'te 13 milyar dolara yükselmiştir.³³⁶ Çin-Nijerya ekonomik ilişkilerinde doğal olarak kazançlı olan taraf Çin olmuştur. 2000 yılında ikili ticarete Çin'in payı %67 iken, bu oran 2010'da %83 olmuştur. 2010'da Nijerya Çin'in dördüncü büyük Afrikalı ticari ortağı olurken; Afrika'daki ikinci büyük ihracat yaptığı ülke olmuştur. Nijerya'nın Çin'e yaptığı ihracatın %87'si petrol ve gaz olurken; Çin'in ihracat ürünleri çeşitlilik arz etmektedir. Ancak, Nijerya Çin dış yatırımlarına ev sahipliği yapan on ikinci sıradadır. Çin'in Nijerya'ya 2003-2006 arasında doğrudan yatırım 191.01 milyon ABD doları olmuştur. Çin'in Nijerya'ya yönelik dış yatırımları 1999-2000'deki ortalama 0.55 milyon dolar seviyesinden, 2006'da 5.5 milyar dolara çıkmıştır. Bu rakam Sahra-Altı Afrika ülkelerine yapılan yatırımların %70'i idi.³³⁷

Çin Nijerya'ya ihracatını garantiye almak için çok çeşitli altyapı yatırımlarına girişmektedir. En büyük liman Lagos'un konteyner terminali Tin Can'ın işletmesine ortak olmaktan, çeşitli serbest bölgeler kurulması gibi altyapı yatırımlarına da girişmektedir. Muhtemelen serbest bölgelerden birinin yanında yapılacak ikinci Lagos uluslararası havaalanı inşaatını da üstlenecektir. Federal hükümetin yanı sıra eyalet hükümetleri ile de ikili anlaşmalar imzalamaktadır. Ogun eyaleti ile yaptığı gibi. Kendi şirketlerinin Nijerya'da iş yapmasını kolaylaştırmak için bankalara da

³³⁵ Edgar Agubamah, (2014). "Bilateral Relations: Periscoping Nigeria and China Relations", *European Scientific Journal* May 2014 edition vol.10, No.14, s. 63-70, <http://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile/3392/3156>, (Erişim Tarihi: 25/11/2014).

³³⁶ The Nation, "Nigeria-China annual trade hits \$13b, says Jonathan", 12/07/2013, <http://thenationonlineng.net/new/nigeria-china-annual-trade-hits-13b-says-jonathan/>, (Erişim Tarihi: 25/11/2014).

³³⁷ Olugboyega A. Oyeranti, M. Adetunji Babatunde, E. Olawale Ogunkola and Abiodun S. Bankole, "The Impact of China-Africa Investment Relations: The Case of Nigeria", *Poicy Brief*, November 2011, <http://dspace.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/32371/1/NigeriaPB8.pdf?1>, (Erişim Tarihi: 18/09/2014).

ortak olmaya da başlamıştır. Çin ekonomik operasyonlarının çoğunu devlet şirketleriyle yapmaktadır. Özel şirketler, bu devlet şirketlerinin gücü ile açılan yoldan ilerlemektedirler. Sinopec³³⁸, CNPC³³⁹, CNOOC³⁴⁰ gibi devlet şirketleri petrol ve gaz alanlarında yatırımlarına girişirken; Huawei³⁴¹, ZTE³⁴² gibi devlet şirketleri telecom altyapısında yatırımlar yapmaktadır.

Başkan Yar'adua'nın petrol ihalelerini iptal etmesi Çin'in Nijerya petrol ihracatından büyük pay almasını engellemiştir. 2010'da Çin Nijerya'nın petrol ihracatının sadece %1,6'sını yaptığı küçük müşterilerinden birisi olmuştur. buna karşılık ABD %58.7, Brezilya %11'lik paya sahiptirler.³⁴³

2.5.5. Nijerya'nın Yakın Komşuları İle İlişkileri

Nijerya'nın yakın komşularıyla ilişkileri sınır anlaşmazlıklarından kaçınmak üzere kurulmuştur.³⁴⁴ Dört bir tarafı Frankafon ülkelerle çevrili olan Nijerya'nın bağımsızlıktan beri komşularına yönelik dış politikası Ogpu'ya göre dört prensip

³³⁸ Tara Patel, Bloomberg, 19/11/2012, "Total Sells Nigeria Oil Field to Sinopec for \$2.5 Billion", <http://www.bloomberg.com/news/2012-11-19/total-sells-nigeria-oil-field-to-sinopec-for-2-5-billion.html>, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

³³⁹ CNPC, CNPC International Nigeria Limited (BGP/CNPC), <http://breezemagazine.blogspot.com.tr/2011/06/cnpc-international-nigeria-limited.html>, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

³⁴⁰ NNPC, Nigerian National Petroleum Corporation, "Chinese Oil Corporation Taps Into Nigerian Resources", <http://www.nnpcgroup.com/PublicRelations/NNPCinthenews/tabid/92/articleType/ArticleView/articleId/209/Chinese-Oil-Corporation-taps-into-Nigerian-resources.aspx>, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

³⁴¹ Emeka Aginam, Vanguard Newspaper, 31/08/2011, Coming to Nigeria is our biggest move in W-Africa, says Huawei boss - See more at: <http://www.vanguardngr.com/2011/08/coming-to-nigeria-is-our-biggest-move-in-w-africa-says-huawei-boss/#sthash.n5TACO2q.dpuf>, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

³⁴² ZTEsoft, (2011). "Middle & West Africa Region Office", http://www.ztesoft.com/html/en/article_list_54.html, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

³⁴³ OECD, "China and Nigeria a Powerful South- South Alliance".

³⁴⁴ Adedoyin J. Omode, (2006). "Nigeria's Relations with Her Neighbours", <http://www.krepublishers.com/02-Journals/T%20&%20T/T%20&%20T-04-0-000-000-2006-Web/T%20&%20T-04-1-001-076-2006-Abst-PDF/T%20&%20T-04-1-007-017-2006-066-Omede-A-J/T%20&%20T-04-1-007-017-2006-066-Omede-A-J-Text.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2014).

üzerine kurulmuştur.³⁴⁵ Bunlar Balewa Doktrini olarak isimlendirilen ilkelerdir: 1) Bütün Afrika ülkelerinin egemen eşitliği; 2) her Afrika ülkesinin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı; 3) Afrika Birliği için etkili bir işbirliğine katkı. Bu prensipler ışığında, Nijerya'nın komşularına karşı davranışı hep çok dostane olmuştur. Omode'ye göre bu yumuşak yaklaşımda gerçek ya da algılanan bir Fransa korkusu da rol oynamakta olabilir. Çünkü Fransa kendi eski sömürgelerine karşı herhangi bir davranışa çok şiddetli tepki göstermektedir. Fransa bağlantısından başka, Nijerya'nın komşularının içişlerine karışmama yaklaşımından kaynaklanan sebepler komşularla ilişkilerin esasını oluşturmaktadır.³⁴⁶ 1985 yılına kadar nisbeten donuk geçen komşularla ilişkiler, bu tarihten sonra yakınlaşmaya dönüştürülmüştür. Donukluğun etkileri arasında Biafra İç Savaşı esnasında ayaklanmacıların bazı komşular tarafından yardım görmesinin yanında, 1973 yılında kurulan Frankafon ülkeler ekonomik organizasyonu da savaştan yeni çıkmış Nijerya'nın komşularıyla ilişkilerinde soğuk geçen dönemin en önemli sebeplerindendir. Nijerya'nın iyi komşuluk ilişkilerinin prensibi güvenlik işbirliği ve önleyici diplomasıdır.³⁴⁷

Nijerya'nın komşularıyla aktif ilişkilere geçmesinde ve ECOWAS'ın kuruluşu ve baskın rol alışında Nijerya'nın sahip olduğu bazı doğal faktörler etkili olmuştur. Bunlar: "Nijerya'nın dış politika ilkeleri; jeopolitik konumu; ülke büyüklüğü; nüfus büyüklüğü; doğal kaynak zenginliği."³⁴⁸ İyi komşuluk ilkelerinin Nijerya'nın Batı Afrika ülkeleri içindeki ve arasındaki çatışmaların çözümünde kolaylık sağladığı düşünülmektedir.³⁴⁹

---

³⁴⁵ Agm.

³⁴⁶ Agm.

³⁴⁷ Agm.

³⁴⁸ Lamido, agm.

³⁴⁹ PHOTIUS, (1991). "Nigeria's Foreign Relations with Neighbors", http://www.photius.com/countries/nigeria/government/nigeria_government_relations_with_neigh~10030.html (Erişim Tarihi: 10.10.2014).

2.5.6. Nijerya'nın Dış Politika Sorunları: Bakassi Sorunu

Bakassi, Nijerya ile Kamerun'un sınırlarının en güneyde sahil şeridinde, Nijer Delta denilen bölgede, deniz kıyısında ve Nijer Nehrinin bataklık ve küçük adalar oluşturduğu bölgede bataklıklar içindeki adalardan oluşan, balıkçıların oturduğu köylerden oluşan bir bölgedir. "Avrupalı sömürgecilerin 19. Yüzyılın ikinci yarısında Nijerya'ya geliştinden sonra Eski-Kalabar (Calabar) Kralı ile İngiltere Kraliçesi arasında, 10 Eylül 1884'de bir anlaşma imzalandı. Anlaşmayla krallık, İngilterenin koruması altına girdi. Bakassi o zamanlarda Eski-Kalabar Krallığı yönetiminde idi.³⁵⁰ Bakassi yarımadası yaklaşık 1000 mil² bir alanı kapsamakta ve Gine Körfezinin en doğu ucunda 4 derece 25' ve 5 derece 10' paralelleri arasında; 8 derece 20' ve 9 derece 08' meridyenleri arasındadır. Nüfusu ise Efik kabilesinden 150 bin ile 300 bin arasında, kendilerini Nijerya'ya ait sayan balıkçı bir halktır.³⁵¹

Kamerun 1884 yılında, Gustav Nactical'ın Duala ve Akwa Kralları ile anlaşma imzalamasından sonra Alman sömürgesi haline gelmiştir.³⁵² İngiltere ve Almanya 15 Kasım 1893'te Afrika sınırlarını belirlediler. Bunu 19 Mart 1906 tarihli bir anlaşmayla desteklediler. Bu anlaşma Alman ve İngiliz sınırlarını Yola'dan Çad Gölü'ne kadar belirliyordu.³⁵³ Ocak 1914'ten itibaren Nijerya'yı gösteren Alman ve İngiliz haritaları Bakassi Yarımadası'nı Kamerun içinde göstermektedir.³⁵⁴

³⁵⁰ Kevin Ngang, "Understanding The Bakassi Conflict: A Showcase of Conflict Prevention in Practice", European University Center for Peace Studies, 12.06.2006, epu.ac.at/fileadmin/downloads/research/rp_0407.pdf.(Erişim Tarihi: 25.02.2014)

³⁵¹ Agm.

³⁵² Nicasius Achu Check, (2011). "Bilateralism and Peaceful Resolution of Conflicts in Africa", *Africa Institute of South Africa*, <http://www.ai.org.za/wp-content/uploads/downloads/2011/11/No-45.-Bilateralism-and-Peaceful-Resolution-of-Conflicts-in-Africa.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.02.2014).

³⁵³ Nowa Omoigui, "The Bakassi Story", *Postwatch Magazine*, 06.12.2006, www.postwatchmagazine.com/files/the_bakassi_story.doc.(Erişim Tarihi: 23.02.2014) ,

³⁵⁴ Agm.

Harita 4: Bakassi Yarımadası

Kaynak: Post Watch Magazine

Birinci Dünya Savaşı'nda 1916'da İngiliz kuvvetleri Kamerun'u işgal edince diğer Alman sömürgeleri de Versay Anlaşması ile İngiliz ve Fransızlar arasında paylaşılmıştır. Bu anlaşmaya göre Bakassi ve Kamerun İngiliz bölgesinde kaldı. Ancak haritalardaki Nijerya-Kamerun sınırı yine aynı kalmıştır.³⁵⁵

İkinci Dünya Savaşından sonra 13 Aralık 1946'da Birleşmiş Milletler (BM) önceki sınırları onayladı. Buna göre de Bakassi Kamerun içinde görünüyordu. BM kararına göre İngiliz mandasına verilen Kamerun kuzey ve güney olarak ikiye bölündü ve Nijerya sömürge yönetiminin sorumluluğuna verildi ama Nijerya'ya dahil edilmedi. 1954'de İngiliz dışişleri bakanı Bakassi Yarımadası'nın Güney Kamerun'a dahil olduğu talimatını verdi. Mevcut uluslararası düzene eleştirel bakanlar Bakassi Krizi'ni emperyalist sömürge düzeninin mirası ve 'neo-kolonyal' bir rejim olarak görmektedirler.³⁵⁶

Mart 1959'da BM İngiltere'ye Kuzey ve Güney Kamerun'daki insanların bağımsız olacak olan Kamerun'da mı, yoksa Nijerya'da mı yaşamak istediklerini

³⁵⁵ Agm.

³⁵⁶ Segun Sango, (2002), "Cameroun Bakassi Peninsula - No War For Oil", <http://www.socialistworld.net/doc/403>, (Erişim Tarihi:16/04/2014).

açığa kavuşturmasını istedi. 1 Ocak 1960'da Fransız Kamerun'u bağımsız oldu. Bağımsızlıkta sömürge döneminin sınırlarının geçerli olduğunda anlaşıldı.³⁵⁷ Nijerya'nın bağımsız olduğu 1 Ekim 1960'daki anlaşmalara göre de sınırlar sömürge döneminde olduğu gibi olacaktı. 1960 tarihli haritalarda da Bakassi açıkça Güney Kamerun sınırları içinde gösteriliyordu. Kuzey Kamerun 1959'da yapılan bir referandum ile bağımsız Nijerya içinde yaşamayı seçmişti. 11-12 Şubat 1961'de Güney Kamerun'da yapılan referandumda halk bağımsız Kamerun'a dahil olmayı seçti. Hatta Bakassi halkının %73'ü de Kamerun'u seçmiştir. Fakat bu Kamerun'a Fransız Kamerun'u dahil değildi.³⁵⁸

Tafawa Balewa hükümeti, bağımsız olan Fransız Kamerun'u ile diplomatik yazışmalarında Bakassi'nin Nijerya'ya ait bir bölge olmadığını belirtmektedir. 1961 referandumundan sonraki haritalar da Bakassi'yi Kamerun (Fr) bölgesinde göstermektedir.³⁵⁹ Albay Gowon 1966'da yönetimi ele geçirdiğinde, kendisinden önceki İronsi ve Balewa hükümetlerinin yaptığı uluslararası anlaşmalara sadık kalacağını belirtmiştir. O döneme ait haritalarda da Bakassi Kamerun sınırları içindedir.³⁶⁰

1970'de Kamerun iç savaştan sonraki Nijerya hükümetine karasuları sınırını açıklığa kavuşturmayı teklif etti. 1913 İngiliz – Alman anlaşmasına göre Bakassi Kamerun bölgesinde idi, ancak Calabar haliçi bölgesinde deniz sınırları net olarak gösterilmemişti. 1971'de Gowon ile Kamerun Başkanı Ahidjo'nun imzaladığı anlaşmaya göre karasuları 3 deniz mili olarak benimsendi. Bakassi yine Kamerun

---

³⁵⁷ Omoigui, agm.

³⁵⁸ Agm.

³⁵⁹ GCI, Global Concience Initiative, (t.y.). "History Of Cameroon", <http://gci-cameroon.org/about-cameroon/history-of-cameroon/#>, (Erişim Tarihi:16/04/2014).

³⁶⁰ Omoigui, agm.

haritasında gösteriliyordu. 1975’de aynı devlet başkanları bu anlaşmaya ek anlaşmalar (Marona Deklarasyonu) yaptıklarında da durum aynıydı.³⁶¹

General Murtala Muhammed’den sonra Gowon’un yaptığı bütün anlaşmalar sorgulanmaya başlanmıştır. Murtala Muhammed açıkça Bakassi’nin Gowon tarafından Kamerun’a verildiğini ve bundan vazgeçme niyetini açıklamaya başlamıştır. Babangida rejimi sırasında basılan haritalarda da (1991’de basılan hariç) Bakassi Kamerun’a dahildi.³⁶² Nijerya’nın 1976’da basılan ilk atlası da Bakassi’yi Kamerun’da göstermiştir. 1980’lerin başında Bakassi üzerine askeri çatışmalar olmasına rağmen, Bakassi’yi Nijerya’ya ait gösteren ilk harita 1991’de Başkan Babangida’nın emriyle basılmıştır.³⁶³

Ancak, 1981, 1994, 1996’de Bakassi’nin Nijerya’nın olmasına dair çalışmalar yapıldığı sızmıştır. General Abacha resmen orada bir yönetim kurdu ve askeri çatışmalara girdi.³⁶⁴ İlk çatışma 16 Mayıs 1981’de çıktı. Bu sırada Anglo-Sakson Kamerunlular daha geniş özerklik istemeye başlamıştır. Kamerun hükümeti de Kamerun’da yaşayan ve iş yapan Nijeryalıları ülkeden ayrılmaya zorladı. Burada çıkan çatışmada 5 Nijeryalı asker öldü. Başkan Shagari Kamerun’dan resmi özür istedi. Çünkü Nijeryalı askerler Kamerun bölgesi olan Rio Del Ray’de değil, Akwayafe Nehri’nde idiler.³⁶⁵

İkinci ciddi çatışma, Nijeryalı balıkçıların Kamerun jandarmasınınca tutuklanmasından sonra; Nijerya’nın şubat 1994’te 1000 kişilik bir askeri gücü, balıkçıları kurtarma iddiasıyla Bakassi’ye sokmasıyla çıktı. 34 Kamerunlu 34 asker öldü. Kamerun sorunu Uluslararası Adalet Divanı’na taşıdı. Lahey Uluslararası

---

³⁶¹ Sango, agm.

³⁶² Omoigui, agm.

³⁶³ Ngang, “Understanding The Bakassi Conflict: A Showcase of Conflict Prevention in Practice”.

³⁶⁴ Omoigui, agm.

³⁶⁵ Ngang, agm.

Mahkemesi 10 Ekim 2002'de 1970'deki durumun geçerli olduğunu kabul etti.³⁶⁶ Abacha'nın girişimi Pirus zaferi haline geldi. Lahey Adalet Divanı, Nijerya'nın kuvvetlerini ve yönetim organizasyonunu derhal çekmesini ve iki yıl içinde bölgenin Kamerun'a teslim edilmesine karar verdi.³⁶⁷

Bakassi sorununun çözümünde ve diplomasinin yürütülmesinde iki ülkenin çok farklı yaklaşımı olmuştur. Bu da sorununun güçlü ülkenin isteğine göre değil, hakkını daha iyi temsil edenin kazanmasını sağlamıştır. Kamerun ekonomik sıkıntılara rağmen, üyesi olduğu çokuluslu organizasyonlara, Afrika Birliği Örgütü, BM, Merkezi Afrika Para ve Ekonomik Topluluğu (CEMAC), Nijer Havzası Komisyonu gibi, olan aidat ödemelerini zamanında ve devamlı ödemiştir. Bu arkakapı diplomasi etkinliği Kamerunluların uluslararası organizasyonlarda sorumlu pozisyonlara seçilmelerini sonuç vermiştir.³⁶⁸

Diplomasi yaklaşımının seçilmesi, Kamerun'u derdini anlatmada elverişli bir pozisyona ulaştırmıştır. Nijerya ise, birbirine devreden askeri darbe yönetimleri ve sayısız karşı darbelerle yönetilmekteydi. Askerler de gücü, sorun çözmeye ana unsur olarak gördüler. Hatta olmayan bir sorunu, kendilerine meşruiyet kazandırmak için oluşturdular. Kamerun ise askeri darbenin olmadığı bir ülkeydi ve siviller diplomasiyi askerlerden daha iyi yapıyorlardı.

---

³⁶⁶ Agm.

³⁶⁷ LOC, Library Of Congress, (2013), "Cameroon; Nigeria: Bakassi Peninsula Transition Completed", http://www.loc.gov/lawweb/servlet/lloc_news?disp3_1205403677_text, (Erişim Tarihi: 09/05/2014). Ayrıca bakınız: ICJ, International Court Of Justice, (2002). "Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening)", 10 Ekim 2002, <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?pr=294&code=cn&p1=3&p2=3&p3=6&case=94&k>, (Erişim Tarihi: 09/05/2014).

³⁶⁸ Nicasius Achu Check, (2011). "Bilateralism and Peaceful Resolution of Conflicts in Africa", Africa Institute of South Africa, <http://www.ai.org.za/wp-content/uploads/downloads/2011/11/No-45.-Bilateralism-and-Peaceful-Resolution-of-Conflicts-in-Africa.pdf>, (Erişim Tarihi: 23/02/2014).

Nijerya, Bakassi'yi 2006'da imzaladığı Green Tree (Yeşil Ağaç) Anlaşması ile Kamerun'a devretti.³⁶⁹ Bölge petrol havzası olan bir bölgedir. Eğer Nijerya, Uluslararası Adalet Divanı'nın kararına 10 yıl içinde itiraz etmezse, bölge üzerinde yasal hak iddia edemeyecekti. Nijerya buna itiraz etmedi. Ancak konu iç politikanın gündeminden de düşmedi. 2006'da imzalanan Green Tree Anlaşması henüz parlamantodan geçirilmedi. Bu da uluslararası anlaşmalara Afrika yaklaşımı olacaktır. Nijerya kendi içindeki problemlerini hallettiğinde ve bölgede yeni bir MEND problem olmadığına burayı rahatlıkla geri alabilir. Ancak, bölgede ateşin düşmesini beklemek gerekecektir. Bakassi halkından isteyenler Nijerya'ya göç ettiler, ama Nijerya hükümeti onlar için söz verdiği yardımı yap(a)mamıştır. Federal Hükümet, Bakassi göçmenleri için 4 milyar Naira yardım sözü vermişti; Cross-River hükümeti ise sadece 1 milyar Naira ödeneğin çıktığını açıkladı. 3000 ev ihtiyacına karşılık sadece 208 ev yapılabildiği.³⁷⁰

2.6. SİLAHLI KUVVETLER

Nijerya, sömürgecilerin hâkimiyet alanlarına verdikleri isimle oluşturdukları modern bir ulus devlet olarak yapılandırılmıştır. Nijerya ismi de 1914 yılında, devrin sömürge valisinin eşinin yaptığı bir isimlendirme ile adlandırılmıştır. Daha önce yerküremizde böyle bir isimle adlandırılmış bir toprak parçası yoktu. Modern ulus devletlerde, Batı Avrupa dışında, ordular yeni bir ulus oluşturmada ve bu ulusun modernleştirilmesinde başat bir rol üstlenmişlerdir. Yeni oluşturulan bu ülkelerin elitleri de – Türkiye ve üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi- çoğunlukla askerler arasından çıkmıştır. Bu ülkeler genellikle milli bir askeri tarih oluşturarak; ulusal gururu ve aidiyet hissini kuvvetlendirmeye ve ulus devlete ait bir milliyetçilik

³⁶⁹ PUNCH, "Seek Political Solution to Bakassi", Punch Nigeria, 23.02.2012, www.punchng.com/news/seek-political-solution-to-bakassi/ (Erişim Tarihi: 23.02.2014).

³⁷⁰ Vanguard Newspaper, "40 Days Bakassi Lost Forever", 09.09.2012, www.vanguardngr.com/2012/09/in-40-days-bakassi-lost-forever-2/ (Erişim Tarihi: 23.02.2014)

oluşturmaya çalışmışlardır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk meşhur nutkunda orduya “Zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlayan kahraman Türk Ordusu” diye seslenmiştir. Türk Ordusu, ‘Türk Milliyetçiliği’nin oluşumunda önemli bir unsur olmuştur.³⁷¹

Yeni kurulan ulus devletlerdeki bu gidişatın aksine olarak Nijerya Ordu tarihi, ordusunun başlangıcını hiç de ulusal gururu okşamayacak şekilde sömürgecilerin girişimleri ile ilişkilendirmiştir. Öyle ki, modern Nijerya ordu tarihi, bir İngiliz teğmenin zoraki kölelikten kaçan onbeş kişilik köle Havsa grubunu emrine almasıyla başlatılmaktadır. Halbuki, hem Yorubalar’ın tarihinde, hem de Havsalar’ın tarihinde çok güçlü ve ulusal gururu takviye edecek askeri bir tarih ve askeri başarılar vardır. Üstelik bu iki ulusun çok zengin bir devlet tarihi de vardır. Nijerya’nın elitleri bu tarihi unsurları birleştirecek bir yaklaşım tarzı geliştiremeyerek, bir ulus devlet ve bu devlete ait bir ulusalcılık’ı kurmayı başaramamışlardır.³⁷²

Dayspring isimli bir İngiliz Keşif gemisi, Nijer Nehri’ni keşif için geldiği 1863 yılında Jebba yakınlarında karaya oturduğunda yolcular yürüyerek Lagos’a gitmeye karar verirler. Yolda çoğunluğu Havsalar olan kaçak kölelerle karşılaşır. Daha sonra Sir ve Lagos Valisi olacak olan Teğmen John Glover, bu köleleri emrine alır.³⁷³ İngiltere zaten köleliliği yasakladığı için bu köleler, İngiliz Teğmenin emrine

³⁷¹ Ayşe Gül Altınay, Tanıl Bora, (t.y.). “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, <http://research.sabanciuniv.edu/984/1/OrduMilitarizmveMilliyetcilik.pdf>, (19/05/2014). S.140-154.

³⁷² Nasiru Joseph Gimba, (2012). “Military Rule and Nation Building Process in Nigeria”, *Journal of Arts, Humanities and Diplomacy*, Volume 2, Number 1, 2012, s. 98-108, http://www.isdrcjournals.com/administrator/components/com_jresearch/files/publications/page.%2098-%20107%20_1090_.pdf, (Erişim Tarihi: 27/05/2014).

Ayrıca bakınız: Adewunmi Folade, (2013). “Civil Society Groups (CSGs) and the Nation-Building Process in Nigeria, 1960-2007”; Williams A. Ahmed-Gamgum, (2014). “Nigeria at 100 Years: The Process and Challenges of Nation Building”, <http://www.iiste.org/Journals/index.php/PPAR/article/view/14923>; Serdar Kaya, (2011). *Endoktrinasyon ve Türkiye’de Toplum Mühendisliği*, İstanbul: Nirengi Kitap, s. 122. <http://www.serdarkaya.com/endoktrinasyon/bolum-11-12.pdf>, (Erişim Tarihi: 12/10/2014)

³⁷³ S.M. Dule, D.A. Ajayi, J.M. Bassey ve Y. Bomoi,, (1994). *History of Nigerian Army*, Abuja: Nigerian Army Headquarters, s. 1

girerek özgürlüklerini garantiye almışlardır. Lagos'a gelene kadar Teğmen Glover bu kaçak köleleri küçük bir askeri birlik olarak düzenlemiştir. Bu tarihten itibaren bu birlik Glover's Hausas (Glover'in Havzaları) ya da Hausa Militia (Havsas Askerler) olarak bilinmektedir.³⁷⁴

Bu 40 kişilik birlik Haziran 1863'te 100 kişilik bir güce dönüştürülerek, Lagos Kolonisi'ni korumakla görevli silahlı güç olarak tanınması istendi. Bu ana kadar Lagos Garnizonu'nun korunması Batı İndia Birliği'nin sorumluluğundaydı. Ekim 1863'te birliğin gücü 600'e ulaştı. 1865'te İngiliz Hükümeti bu kuvveti resmen tanıyarak Lagos'ta polis ve askeri yetkilerle görevlendirdi ve adı Lagos Constabulary oldu. 1901'de ise isim Batı Afrika Cephesi Kuvveti olarak değiştirilerek tabur seviyesine çıkarıldı.³⁷⁵

“Bir ulusun [veya devletin] savunma politikası, o ulusun temel değerlerinin savunulmasının gereksinimleri doğrultusunda şekillenir”. Temel değerler geniş bir kavram olup algılanan tehdidin geçiştirilmesi de dahil edilmelidir.³⁷⁶ Kuruluşundan itibaren Nijerya'daki yerli kuvvetler, İngiliz Sömürge Yönetimi'nin arzuları istikametinde hem Nijerya içinde, hem de bütün Batı Afrika sömürgelerinde kullanılan bir güç oldu. Bu sınır ötesi kullanım, Nijeryalı kuvvetlere ve bunların yerli subaylarına geniş bir uluslararası tecrübe sağladı. Bu kuvvetler kuruluşundan itibaren sömürgelerin genişletilmesinin de ana gücü oldular.

Bunun için kurulan kuvvetin adı Royal Niger Constabulary idi. Bu kuvvette beş İngiliz subayı, iki yerli subay ve 400 asker vardı. Bu askerlerin 100'ü Havsas, kalanı Yoruba idi. Afrikalıların şirkete maliyeti yıllık 7,700 pound iken beş İngiliz subayın yıllık maliyeti 10,000 pound idi. Nijerya kuvvetleri, Nijerya bölgesi içinde ilk olarak 1896 yılında İbadan'a

³⁷⁴ NAFC, (t.y.). Nigerian Army Finance Corps, “A Detailed History of NAFC”, <http://www.enaps.com.ng/history.aspx>, (Erişim tarihi: 12/07/2014).

³⁷⁵ Dule ve diğerleri, History of Nigerian Army, s. 2

³⁷⁶ John W.T. Gbor 'et al': Military History, Nigeria from Pre-colonial Era to the Present, (Indian University Press, U.S.A. 2004) p. 188'den aktaran Nasiru Joseph Gimba, (2012). “Military Rule and Nation Building Process in Nigeria”, *Journal of Arts, Humanities and Diplomacy*, Volume 2, Number 1, 2012, http://www.isdrcjournals.com/administrator/components/com_jresearch/files/publications/page.%2098-%20107%20_1090_.pdf, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

gönderildi. Maksat İbadan'ı İlorinlilerin köle avcılarından korumaktı. Bundan önce de Ilaro ve Oke'ye 1891'de gönderilerek, Dahomey (şimdi Benin Cumhuriyeti) güçlerine karşı koruma altına alınarak İngiliz bayrağı çekildi. Yerli kuvvetler, İngiliz subaylarının komutasında 1892 yılında İjebu'nun alınmasında; 1894'te Brass'taki isyanın bastırılmasında; 1895'te Oyo'nun bombalanmasında; 1896'da Nupe ve İlorin'de; 1897'de Benin'in geleneksel otoritelerinin kontrol altına alınmasında kullanıldı.³⁷⁷

Royal Niger Company'nin yöneticisi ve Nijerya'nın İngiliz yönetimi altına alınmasının asıl mimarı olan Sir George Taubman Goldie (1846-1925)³⁷⁸, şirketinin Fransız yayımcılığı ile rekabet etmesinin, askeri bir gücü olmazsa, imkansız olduğunu biliyordu. 1898'de Nijer Sahili Bölgesi kuvvetleri- Niger Coast Constabulary- ismini almıştır. Bu gücün etkinlik alanı Nijer Kraliyet Şirketi'nin bütün bölgesi idi ve otorite şirket yöneticilerinde idi.³⁷⁹

1897 Temmuz ayında İngiltere Dışişleri bakanı Chamberlain Lugard (Frederick John Dealtry Lugard, Baron Lugard Of Abinger. 1858-1945)'dan bütün kuvvetlerin komutasını üstlenmesini istedi. 1898'de ilk Nijerya taburu oluşturuldu. Bu tabur yaklaşık bin kişilik bir birlikti. Havsa'ların savaşıçılığından ötürü, kuvvetlerin yarısının onlardan; diğer yarısının ise diğer yerel etnik unsurlardan oluşturulması kararlaştırıldı. Tabur üç bölükten oluşacaktı. 1900'e gelindiğinde tabur sayısı üçe çıktı. Bunlar WAFF'ı oluşturuyordu. Daha sonra birinci ve ikinci taburlar Kuzey Nijerya'da konuşlandırılarak Kuzey Nijerya Alayı adını aldı. Buna bir de atlı tabur dahil edildi. Üçüncü tabur ise Calabar'da konuşlandırıldı. Üçüncü Tabur Niger Coast Protectorate- Nijer Sahili Vesayet (Vassallık-Protectorate) Bölgesi'nin kuvvetini oluşturdu.³⁸⁰

³⁷⁷ Dule ve diğerleri, age., s. 3-19

³⁷⁸ EB, Encyclopaedia of Britannica, "Sir George Goldie", <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/237858/Sir-George-Goldie>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

³⁷⁹ Scott R. Pearson, (1971). "The Economic Imperialism of The Royal Niger Company", Food Research Institute Studies, <http://age.consearch.umn.edu/bitstream/135014/2/fris-1971-10-01-278.pdf>, s.69- 88, (erişim tarihi: 12/07/2014).

³⁸⁰ Dame Margery Perham, *Encyclopaedia of Britannica*, "F.D. Lugard", <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/350925/FD-Lugard> . (Erişim Tarihi: 13/07/2014). Lugard (İngiliz Sömürge Yöneticisi), Nijerya'da 1907-1912 tarihleri arasında görev yapmıştır. 1922'de 'Dual Mandate in British Tropical Africa' isimli eserini yazmıştır. Eserin pdf formatına ulaşım mümkündür.

Lagos Kuvvetleri ise Lagos Taburu olarak organize edildi. Lagos ve Güney Nijerya 1 Mayıs 1906'da birleştirilince, Lagos Taburu Güney Nijerya Alayı'nın ikinci Taburu'nu oluşturdu. Artık iki alaylı bir Nijerya askeri gücü oluşmuştu ve bu birlikler İngiliz Martini tüfekleri ve kılıçla donatıldı. Her tabur bir albay, 2 binbaşı , bir yardımcı ve bir işe çavuşu tarafından kumanda ediliyordu. Ayrıca sekiz bölük komutanı ve 16 subay vardı. Her taburun bir topçu birliği ve sahra hastanesi vardı. Nijerya 1 Ocak 1914'te birleştirilmiş bir tek koloni olarak ilan edildiğinde var olan iki alay bir Nijerya Alayı olarak düzenlendi. Artık WAFF kurulmuştu ve Lugard ülkeyi tam kontrolüne alabilir ve İngiliz düzenini kurabilirdi. Bunun için de köle ticareti yasağının uygulanması; kabileler arası savaşın engellenmesi şarttı. Lugard'ın elinde sivil polis kuvvetlerinin olmaması onu askeri kuvvetleri polis olarak da kullanmaya sevketti. Bu da Nijerya Ordusunun her karışıklıkta başvurulan bir unsur olmasının geleneğini başlattı. İki bölüğü güney sınırlarından yapılan likör kaçakçılığını önleme görevine; diğerlerini de kuzeyden vergi toplamaya gönderdi. Kuvvetler her karşı çıkmayı kuvvetle bastırma yetkisi ile donatıldı. Lugard'ın Nijerya bölgesinde gösterdiği askeri başarılar, Nijerya kuvvetlerinin 1900'deki Ashanti (Gana)- İngiliz savaşında rol almasını sağladı. Ashanti'ye giden iki taburda sekiz bölük vardı. Birlikler Nijerya'ya Kasım 1900'de dönmüştür. Çarpışmalarda 20 ölü, 8 yaralandıktan sonra ölüm ve 18 ağır yaralı, 84 hafif yaralı, 4 kayıp ve 3 esir verildi.³⁸¹

Ashanti (Aşanti)'den sonra Güney Nijerya'daki karışıklıklar Güney Nijerya Alayı'nın vazifesi oldu. 2000 kişilik bir gücün katıldığı bu operasyon çok önemli bir ormanlık alan operasyonuydu ve Nijer'den Cross River bölgesine kadar bir alanı içine alarak Bende'ye kadar uzanıyordu. Operasyonun amacı yerel büyücülerin etkisini kırmaya ve dolayısıyla İngiliz kültür ve değerlerini hakim kılmaktı. Aynı zamanda İngiliz sınırlarının Nijer Irmağı'nın güney sınırlarını genişletmiştir. İbo bölgesi gibi ciddi askeri direncin olmadığı bölgelerde gücünü test ve tecrübe eden Lugard artık

---

³⁸¹ Dule ve Diğerleri, age., s. 27

kuzeyin güçlü askeri birlikleri olan Emirlerinin üzerine gidebilirdi. Seçtiği ilk emirlik Kontagora Emirliği³⁸² idi. Kontagora'nın seçilmesi Lugard'ın askeri ve idari becerisini de göstermektedir. Osman Dan Fodiyo'nun hilafet güçleri bu Emirliği yenememişlerdi. Bunun için de Sokoto'nun bu saldırıda tarafsız kalacağını umması doğaldı. Üstelik Kontagoralılar ateşli silah kullanmıyorlardı. Ondan sonra Bida Emirliğinin üzerine yürüdü. Ağustos 1901'de Yola Emirliği'ne³⁸³ diz çöktürüldü. Yola Emirinin emrinde Rabih'in kuvvetlerinden 60 kişi modern silahlar taşıyordu ama Lugard'ın kuvvetleri 365 tüfekli askerden oluşuyordu. Ondan sonra da Bornu'nun üzerine 515 askerle yürüdü.³⁸⁴

Kano* ve Zaria** 1902'de peşpeşe düşürüldü. İngiliz kuvvetleri 722 kişiden oluşurken Kano güçleri 800 atlı ve 5,000 piyadeden oluşuyordu. Lugard Müslüman emirlerin gücünü kırmaya azimliydi ve kuvvetlerini Sokoto üzerine sürdü. 27 Temmuz 1903'de Sokoto Sultanı öldürülerek yerine Attahiru Sultan olarak atandı.³⁸⁵ 1903 tarihi ve Sultanın öldürülmesi, Sokoto hilafet tarihinin dönüm noktası oldu. Lugard bu tarihten sonra Hilafet ünvanını yasaklayarak Sokoto'daki Halife'nin sadece Sultan ünvanını kullanmasına izin vermiştir. Kuzeydeki son direniş Satiru'da katliam gibi bir güç kullanmayla bastırılmıştır. Satiru kasabasından Mallam İsa ve

³⁸² EB, "Kontagora", *Encyclopaedia of Britannica* <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/321918/Kontagora>. Kontagora, Kuzey-Batı Nijerya'da aynı isimli ırmağın güney kıyısında 1864 yılında kurulmuş şehirdir.

³⁸³ EB, "Yola", *Encyclopaedia of Britannica*, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/653531/Yola#>, (Erişim Tarihi: 13/07/2014). Yola, Nijerya'nın Adamawa Eyaleti'nin başşehridir ve tarihi Yola Emirliği'nin de merkezidir. 1841'de Fulaniler tarafından kurulmuştur. Fulani dilinde yüksek yerde kurulmuş şehir manasına gelen Yolde kelimesinden gelmektedir. Şehrin nüfusu yaklaşık 400 bindir.

Bida: Nijerya'nın Nijer Eyaleti'nin bir kasabası ve tarihi bir emirliktir. İlçe statüsünde bir yerel yönetimdir. Nüfusu 92 bindir.

³⁸⁴ Dule ve diğerleri, age., s. 29-30

* Kano: Kano Kuzey Nijerya'da en çok nüfusa sahip eyalet ve şehirdir. 10 milyona yakın nüfusu vardır. Nüfus büyük çoğunlukla sünni müslümandır. Nijerya'nın en etkili emirliği de bu şehirdedir.

** Zaria:Kaduna eyaletine bağlı bir şehirdir. Tarihi Zaria Emirliğinin de olduğu şehirdir. Kuzey Nijerya'da İslamın en radikal yaşandığı merkezlerdendir. 1536'da surlar içinde kurulmuştur. Bugünkü nüfusu bir milyon civarındadır.

³⁸⁵ Dule ve diğerleri, age., s.32

kuvvetleri, 1906'da Maksim makineli tüfeğinin gücünü gösterircesine taranarak yok edildiler ki, onlar sadece kılıç, ok ve yay taşıyorlardı.³⁸⁶

Nijerya Alayı'nın taburları İngiliz sömürge sisteminin ekonomik çıkarları yanında, etnik ve jeopolitik yapıyı da yansıtmaktadır. Birinci Dünya Savaşı başlarken, 1914 başlarında Nijerya Alayı üç bölüklü bir Süvari taburu; sekizer bölüklü dört adet taburdan meydana geliyordu. Süvari taburunun karargâhı Kano'da, bölükleri ise biri Kano'da, biri Sokoto ve Geidam şehirlerinde; piyade taburları ise Kaduna, Lokoja^{***} (şimdiki Kogi Eyaletinin başkenti), Calabar ve Lagos'ta konuşlanmıştı. Kaduna'daki Birinci Taburun bölüklerinin üçü Kaduna'da, birer tanesi de Sokoto, Kano, Bauchi-Pankshin, Birnin Kebbi* ve Katagun'da idiler. Lokoja'daki İkinci tabur da sekiz bölüklü olup, bölüklerin ikisi Lokoja'da, birer tanesi Wamba, Yola-Pirambi, Maiduguri,* Ankpa-Bojo, Zungeru, Zuru ve Nafada'da idiler. Calabar'daki Üçüncü tabur da sekiz bölüklü olup ikisi Calabar'da, birer tanesi Ukpo, Owerri, Obudu, Okigwe ve Abinsi-Katsina'da yerleşti. Lagos'taki Dördüncü Batarya yedi bölüklü olup iki bölük Lagos'ta, birer tanesi de Okwoga, Onitsa, Udi, Agbor ve İbadan'da konuşlanmıştı.³⁸⁷

Kuzey Nijerya'da [Müslüman bölgesi] iki tabur ve atlı tabur; Yoruba bölgesinde bir tabur ve İbo bölgesinde bir tabur şeklinde konuşlandırılmıştı. Savaşın başladığı günlerde Nijerya Alayı'nın er mevcudunun beşte üçü yine Havsa'lardan oluşmaktaydı. Ordunun dili de havsa olarak seçilmişti. Kamerun'un Almanların elinden alınmasında bu bu alay İngiliz gücünü

³⁸⁶ Dule ve Diğerleri, age., s.33

^{***} Lokoja: Nijer nehri'nin batı kıyısında, Nijer ve Benue nehirlerinin birleştiği yerde, Kogi Eyaleti'nin başkentidir. İngiliz tüccarları tarafından 1841'de kurulmuştur. İlk İngiliz Konsolosluğu ve Royal Niger Şirketi'nin askeri karargahının merkezini açtığı yerdir.

* Birnin Kebbi: Kebbi Eyaleti'nin başşehridir. 1516'da Kebbi Krallığı'nın kurucusu Muhammed Kanta tarafından krallığın başkenti yapılmıştır. 1805'te Abdullah Dan Fodiyo tarafından Sokoto Hilafeti'ne dahil edilmiştir. Sokoto Hilafeti Kebbi'de Gwandu Emirliği'ni kurmuştur. Şehrin şimdiki nüfusu üç yüz bin civarındadır.

* Maiduguri: Kuzey- Doğu Nijerya'daki Borno Eyaleti'nin başkenti ve en büyük şehridir. Kanuri halkının da başşehri sayılmaktadır. Tarihi Kanem-Bornu'nun da merkezidir. İngiliz sömürge yönetimi 1908'de askeri bir karargah kurmuştur.

³⁸⁷ Dule ve Diğerleri, age., s. 35

oluşturmuştu. İngiliz güçleri Kamerun'daki Almanlara dört koldan taarruza geçmişlerdir. Maiduguri'de* bir süvari ve iki piyade bölüğü; Yola'dan bir süvari bölüğü ve dört piyade bölüğü; İkom'dan dört piyade bölüğü ve dört makineli tüfek; Calabar'dan ise 2 makineli tüfek ve iki piyade bölüğü şeklinde tertiplenerek savaşa katılmışlardır. Kamerun'a yapılan saldırı bir İngiliz-Fransız ortak harekâtı olarak planlanıp uygulanmıştır. 5 Şubat 1916'te Kamerun'daki Alman kuvvetlerinin Yaounde'de teslim olmasıyla, batı Afrika'daki Alman sömürgeleri İngiliz ve Fransızların eline geçmiştir.³⁸⁸

Baskın Oran, Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği; Kara Afrika Modeli adlı çalışmasında Afrika milliyetçiliğinin yükseliş sebepleri arasında siyah insanların İkinci Dünya Harbi'nde değişik cephelerde sömürgeci efendilerinin yanında Alman ve Japonlara karşı savaşarak beyaz adamları savaşta yenmiş olmasının verdiği duyguyu da belirtmiştir. Ancak burada görüldüğü gibi siyah insanlar Merkezi Sudan'da ve Batı Afrika'da 19ncü yüzyılın sonundan itibaren Fransız, İngiliz ve Almanlarla çarpışmış, ilk çarpışmalarında onlara karşı kanlı üstünlükler de sağlamıştır. Beyaz adamın ölümlü olduğunu; korkup kaçtığını çok önceden görmüşlerdir.

Ağustos 1940 ortalarında Habeşistan İtalyan kuvvetleri tarafından işgal edildi. Küçük bir İngiliz birliğinin direnmesi yetersiz kaldığı için Aden'e çekilmiştir. 1885'te yapılan Berlin Konferansı'nda Afrika'daki sömürge sınırları belirlenmiş ve Etiyopya ya da Habeşistan bağımsız bir devlet olarak kabul edilmiştir. İtalyanlar da bunu kabul edenler arasında idi. Birleşik krallık ve Commonwealth ülkeleri arasında oluşturulan birliklerde Nijerya Alayı'nın 1nci, 2nci ve 3ncü Taburları 23ncü Nijerya Tugayı'nı oluşturdular. 23ncü Nijerya Tugayı ve 21nci Doğu Afrika Tugayı 11nci Afrika tümenini oluşturmuşlardır. Savaş esnasında bu tugayın bünyesinde Nijerya birliklerinin 1nci, 2nci ve 3ncü Nijerya Alayları olarak üç alay şeklinde teşkilatlandırıldığı anlaşılmaktadır. Nijerya birlikleri Etiyopya'daki bu savaşta Mogadişu'ya ilk giren müttefik birlikleri olmuştur. Nijerya birliklerinin Etiyopya seferi Ağustos 1941'de tamamlanmıştır.³⁸⁹

³⁸⁸ Dule ve Diğerleri, age., s.50

³⁸⁹ Dule ve Diğerleri, age. , s. 75-78

İngilizler Uzak Doğu'da Burma'daki savaşa, Nijerya birliklerini 81nci Batı Afrika Tümeni bünyesinde 3ncü Batı Afrika Tugayı olarak katmışlardır. Bu cephede Nijeryalılar Arakan ve Akyab bölgelerinde Japonlara karşı savaştılar. Burma'da ve Hindistan'da da Batı Afrika Tümenleri vardı. Bu tümenlerin yine asıl gücü Nijerya birliklerinden oluşmaktaydı. Doğu Asya İngiliz Kuvvetlerinin toplam asker sayısı 90 bin kadardı ve bunun yarıdan çoğunu Nijeryalılar teşkil etmiştir.³⁹⁰ Bu seferler, çarpışmalar ve kazanılan muharebeler Nijerya Ordu hafızasında önemli yer edinmiştir. Bugünkü Nijerya tümenlerinden ikisinin ismi 81nci ve 82nci Tümen'dir. Nijerya Ordusu'nun kışlalarının isimleri de çarpışmaların geçtiği yerlerin ismi olarak hatırlanmaktadır.³⁹¹

İkinci Dünya Savaşı boyunca Nijerya askerleri İtalyanlara karşı Habeşistan'da, japonlara karşı Burma'da savaşmışlardır. Savaşın sonra da kışla isimleri de [Nijerya] kuvvetlerin[in] temayüz ettiği seferlere ithafen verilmiştir. Örneğin Kaduna ve Zaria'daki kışlaları *Mogadişu*, *Dalet* ve *Chindit* olarak adlandırılmıştır. Abeokuta'dakine ise Nyangao ismi verilmiştir. Lagos'taki kışla isimleri ise *Ashanti*, *Abalti*, *Myohaung*, *Arakan*, *Tamandu* ve *Marda* olarak adlandırılmıştır.³⁹²

Burma'dan döndükten sonra Nijerya Alayları sekiz taburdan beş tabura indirilmiştir. Barış zamanı için askeri fonksiyonlar ve görevler yeniden tanımlandı. Nijerya Sahra Topçusu Bataryası 81nci Batı Afrika Tümeninin sahra topçusundan esinlenerek düzenlenmiştir. Bugünkü Nijerya ateş gücü kundağı motorlu top olarak 29 adet; çekili top olarak 680 adettir. 21 adet çok namlulu roketi vardır.³⁹³ Ordudonatım birimi, sıhhiye birimi, mekanik ve elektrik tamir ünitesi, Nijerya erken uyarı birliği, Zaria'daki Fiziki Eğitim Okulu, Jos tatil kampı ikinci dünya savaşından

³⁹⁰BBC, (2009). "Africa's forgotten wartime heroes", 14/08/2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8201717.stm>, (Erişim Tarihi: 12/12/2013).

³⁹¹ Nowa Omoigui, (t.y.). "Barracks: The History Behind Those Names (Part1-2-3-4), <http://www.gamji.com/nowa/nowa50.htm#>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

³⁹² History of Nigerian Army, s.102

³⁹³ GFP, Global Fire Power, (2014). "Nigeria Military Strength", http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Nigeria, (Erişim tarihi: 14/07/2014).

sonra kurulmuştur. Kısaca, İkinci Dünya Savaşı Nijerya Silahlı Kuvvetlerinin modernleşmesinin yolunu açmıştır. 1960'a kadar Nijerya Alayı rutin askeri işler dışında pasif kalmıştır. Sadece seremoni amaçlı görevler ve iç güvenlik hizmetleri yapmıştır. Nijerya Alayı'nın kuruluşundan sonra Birinci ve İkinci Dünya Savaşları boyunca hiçbir Nijeryalı Subay olarak atanmamıştır.³⁹⁴

1953'de İngiltere Kraliçesi II Elizabeth Nijerya'yı ziyaret ettikten sonra Nijerya askeri kuvvetlerinin ismi *Queen's Own Nigeria Regiment (QONR)-Kraliçe'nin Nijerya Alayı* yapılarak ödüllendirildi. Beş tabur 1nci, 2nci, 3ncü, 4ncü ve 5nci Alaylar haline geldi. 1956'da Batı Afrika'daki dört İngiliz sömürgesinin ordu komutaları birbirinden bağımsız hale getirildi. Aynı zamanda Nijerya birlikleri Nigerian Military Forces- Nijerya Silahlı Kuvvetleri ismini aldı.³⁹⁵

1956'da Nijerya Silahlı Kuvvetleri şu unsurlardan meydana geliyordu: (a) Beş Piyade Taburu, ülkenin her yerine dağılmış vaziyette ve her birinin kendi bandosu vardı; (b) Muharebe Destek Birlikleri : Kaduna'da konuşlanmış olan 1nci Sahra Topçu Bataryası ve 1nci İstihkam Bölüğü ile 1nci Muhabere Bölüğü'nden meydana gelmişti. (c) Muharebe Hizmet Destek Birlikleri: Askeri İkmal ve Ulaştırma Hizmetleri, Elektrik ve Mekanik tamir hizmetleri, Ordudonatım hizmeti ve Askeri Polis hizmeti. (d) Destek ve İdari birimler: Askeri Eğitim Hizmetleri, Askeri Maaş mutemetliği ve arşiv ve kayıt hizmetleri. Bu dönemde Nijerya Silahlı Kuvvetleri'nin karargahı Apapa/Lagos'ta idi. Genelkurmay başkanı da Tümgeneral K.G. Exham CB idi. Kuzey Bölge karargahı Kaduna ve Zaria'da; Güney bölge karargahı Lagos, İbadan, Abeokuta ve Enugu'da idiler. 1956 yılında Nijerya Silahlı Kuvvetleri'ndeki 250 subaydan sadece 15'i Nijeryalı iken (diğerleri İngiliz); 6,400 diğer rütbeliden [astsabay, çavuş, onbaşı gibi] 336'sı İngiliz idiler."³⁹⁶

³⁹⁴Dule ve Diğerleri, age., s.103-104

³⁹⁵ NA, "Nigerian Army-History", <http://army.mil.ng/NA%20History.html>, (Erişim Tarihi: 12/12/2013).

³⁹⁶Dule ve Diğerleri, age., s.112-114

*Olusegun Obasanjo, 1999-2007 arasında Nijerya'nın seçilmiş başkanıdır. 1976-1979 döneminde askeri darbenin ikinci adamı olarak, suikast sonucu öldürülen Askeri lider Murtala Muhammed'in yerine devlet başkanlığı yapmıştır ve ülkeyi seçime götürerek yönetimi sivillere devretmiştir.

Bunlardan İronsi 1966 darbesini yapan subayken; Obasanjo* ise iç savaşı bitiren anlaşmayı imzalatan subay olarak Nijerya tarihine geçtiler. 1959'da lise mezunu Nijeryalılara yedek subay olma hakkı verildi. Bunlardan bazıları H. İghoba, EF Sotomi, O Obasanjo ve PC Amadi idi. Üniversite mezunu Nijeryalılar Eaton ya da Mons askeri okullarında 6 aylık eğitimden sonra yedek subay olma hakkı kazandılar. Bunlardan C. Odumegwu Ojukwu 1957'de, O. Olutoye 1959'da. E.A. Ifeajuna ve C.O. Rotimi 1960'da rütbe aldılar.³⁹⁷ 1966 darbesini yapıldığında Nijerya Silahlı Kuvvetlerinde sadece altı üniversite mezunu subay vardı ve beşi İbo idiler ve bu İbo subayların hepsi darbeye katıldılar ve iç savaşı başlatan subaylar oldular.

1 Nisan 1958'de Nijerya Hükümetine Londra tarafından ordu üzerinde tam kontrol yetkisi verildi. Bu yetkiyle Nijerya'nın savunma bütçesi Nijeryalıların omzuna yüklenmiş oldu. Bu sırada Nijerya Silahlı Kuvvetleri'nde 228 İngiliz ve 48 Nijeryalı subay vardı.³⁹⁸

Bundan sonra Nijerya ordusu'nun Nijeryalılaştırılması hızlandırılarak Nijerya Askeri Eğitim Koleji 1960'da açıldı. Bu okulun ismi 05 Şubat 1964'te Nijerya Savunma Akademisi oldu.³⁹⁹ 1 Ekim 1960'da Nijerya Silahlı Kuvvetleri'nin ismi Kraliyet Nijerya Ordusu olarak değiştirildi. Ordu mevcudu 7,600 kişiden oluşurken sadece 50 Nijeryalı subayın hiçbiri Binbaşı rütbesinden daha yüksek rütbeye sahip değildi. 1961'den sonra Pakistan, İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya, Hindistan ve Etiyopya askeri okullara subaylık eğitimi için öğrenciler gönderildi.⁴⁰⁰

1 Ekim 1963'de Nijerya'ya egemenlik hakkı verildi. Royal (Kraliyet) ismi ordunun isminden çıkarılır *Nijerya Ordusu* olarak anılmaya başlandı. 1964'te Nijerya

---

³⁹⁸ Dule ve Diğerleri, age., s. 116-118

³⁹⁹ NDA, (t.y.). Nigerian Defence Academy, <http://www.nda.edu.ng/content.php?pid=13>, (Erişim Tarihi: 12/07/2013).

⁴⁰⁰ Dule ve Diğerleri, age., s. 119

Savunma Akademisi kuruldu. 1960-65 döneminde Ordudonatım Fabrikası kurulması gibi değişiklikler yapıldı. Şimdi Nijerya Savunma Sanayii Kurumu (DICON)'dur.⁴⁰¹ Bu fabrika Alman patentli Bren hafif makineli tüfek üretimine başladı. Sahra topçusuna 1965'te İtalyan topları tercih edilmiştir. Piyade bölükleri için İsveç Carl Gustov havanları alınmıştır.⁴⁰²

İç savaşa doğru gidilirken, Nijerya Ordusu'nun sömürgeci efendilerinin silah hegemonyasından çıkmaya çalışıldığı görülmektedir. 1963'te Nijerya Ordusu, bağımsız bir devletin ordusu olduğunu uniformalarında ve armalarında da göstermek istercesine değişiklikler yapmıştır. Koloni döneminin törensel kıyafetleri daha askeri kıyafetlere ve renklere çevrilmiştir.

Haziran 1963'te son yabancı tabur komutanları Nijeryalılarla değiştirildi. Beş taburun komutanları Albay F.A. Fajuyi, K.H.M. Njoku, J.Y. Pam, A. Largema ve U.O. Imo oldular.⁴⁰³ 1964'te sadece Genelkurmay Başkanı Tümgeneral Welhby Everard hariç yabancı subay kalmadı. O da Şubat 1965'te yerini Nijeryalı Tümgeneral J.T.U. Aguiyi İronsi'ye devrederek ayrılmıştır.⁴⁰⁴

Wikipedia internet sitesinde Nijerya Ordusu'nda 193 adet Cobra araçlarından olduğu bildirilmektedir. Bunu teyit için Otokar şirketine 01 Şubat 2014 tarihli e-posta ile sorulduğunda:

Savunma sanayii ürünlerimizin kullanıcı, satış adedi, ürün türü gibi bilgilerini anlaşımlarımız gereği hiç bir yerde yayımlayamıyoruz, bu nedenle de web sitemizde böyle bir bilgi yer almamıştır. Elektronik postanızda bahsettiğiniz, internette yer alan, resmi bilgilere dayanmayan bazı verilere bizler de rastlıyoruz, ancak sizin de bildiğiniz gibi wikipedia gibi

⁴⁰¹ DICON, The Defence Industries Corporation of Nigeria, <http://dicon.gov.ng/aboutus.html>, (Erişim Tarihi: 12/12/2013).

⁴⁰² Dule ve Diğerleri, age., s.119-120

⁴⁰³ Max Siollun, (t.y.). "The Five Majors: Myth and Reality", <http://www.gamji.com/article1000/NEWS1261.htm>, (Erişim Tarihi: 12/12/2013).

⁴⁰⁴ History of Nigerian Army, s. 121

sitelerde yer alan bilgiler resmi kaynak olarak kabul görmüyor. Sizinle paylaşabileceğimiz tek bilgi, dünyada 20'ye yakın ülkede kullanılan Cobra 4x4 taktik tekerlekli zırhlı aracımız Nijerya'da hem orduda hem de iç güvenlik güçlerinde kullanılmakta olduğudur.⁴⁰⁵

cevabı alınmıştır. Ancak, 19 Mart 2014'te Twitter üzerinden patlayan bir skandal Türkiye'nin Nijerya'ya illegal silah satışları yaptığı şeklinde bir yanlış kanaate sebep olmuştur.⁴⁰⁶ Aydınlik gazetesi haberi "MİT, THY ile Nijerya'ya silah taşıyor"⁴⁰⁷ şeklinde verirken; bir gün sonra 'NSNBC international' haberi aynı doğrultuda vermiştir: "THY ve MIT Nijerya'ya kaçak silah sokmaya çalıştı."⁴⁰⁸ The Times gazetesi ise haberi "Sızdırılan ses kaydına göre Türkiye Nijerya'ya silah gönderdi"⁴⁰⁹ şeklinde vermiştir. American Enterprise Institute'den Michael Rubin ise "Türkiye Boko Haram'ı silahlandırıyor mu?" sorusu ile yorum yaparak "Türk yetkililerin, Nijerya'da Hristiyanların öldürülmesini istediği"⁴¹⁰ şeklinde bildirmiştir.

THY'nın Kano (Nijerya) Müdürü Ahmet Can Akbuğa, THY'nın Nijerya'ya silah sevkiyatı yaptığını kabul ederek; bunun yasal olduğunu bildirmiştir. Nijerya Deniz Kuvvetleri sözcüsü Tuğamiral Kabiru Aliyu de gelen silahların mühimmat

⁴⁰⁵ Beril Gönüllü, (2014). baksoy@otokar.com.tr, Nijerya Cobra Satışlarımız, Zübeyir Gülabi'ye kişisel e-posta, 03 Şubat 2014 [zubeyirgulabi@gmail.com].

⁴⁰⁶ Okechukwu Nnodim and Oyetunji Abioye, "Controversy over Turkish Airlines arms shipment to Nigeria", Punch Nigeria, 20 Mart 2014,

<http://www.punchng.com/news/controversy-over-turkish-airlines-arms-shipment-to-nigeria/>

⁴⁰⁷ AYDINLIK, "MİT, THY ile Nijerya'ya silah taşıyor", 18 Mart 2014, Fwww.aydinlikgazete.com%2Fmansetler%2F36005-mit-thy-ile-nijeryaya-silah-tasiyor.html, (Erişim tarihi: 25 Temmuz 2014).

⁴⁰⁸ NSNBC, "Turkish Airlines and Intelligence Service implicated in Arms Smuggling to Nigeria", 19 March 2014, <http://nsnbc.me/2014/03/19/turkish-airlines-intelligence-service-implicated-arms-smuggling-nigeria/>, (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2014).

⁴⁰⁹ Alexander Christie-Miller, "Turkey shipped arms to Nigeria, leaked tape claims", The Times, 20 March 2014, <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/europe/article4038738.ece>, (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2014).

⁴¹⁰ Michael Rubin, "Did Turkey Arm Boko Haram?", American Enterprise Institute, 13 Mayıs 2014, <http://www.aei.org/publication/did-turkey-arm-boko-haram/>, (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2014).

olduğunu ve Lagos Murtala Muhammed Havaalanı'na indirildiğini ve 12 Mart'ta Lagos'taki Deniz üssüne taşındığını açıklamıştır.⁴¹¹

2.7. POLİS TEŞKİLATI

Nijerya yaklaşık 200,000'e ulaşan bir polis gücüne sahiptir.⁴¹² Polis federal hükümetin merkezi kontrolündedir. Hem federal hükümette, hem de eyalet hükümetlerinde polis müdürleri bakanlar kurulunda bulunurlar. Eyalet hükümetlerinin yasal olarak 'Komisyoner' denilen bu polis müdürlerini değiştirme yetkisi yoktur. Bu yetki doğrudan Başkan'ın inhisarındadır. Nijerya polis teşkilatı da Silahlı Kuvvetleri gibi, kuruluşunu Glover'in Havsa'larına bağlamaktadırlar. İlk polis akademisi ise 1981 yılında Nijerya'nın isteği üzerine İngiltere'den gelen İngiliz polisleri tarafından 1982'de kurulmuştur.⁴¹³ Eğitime 1988'de başlamıştır. Polis Akademisi 2012 yılında üniversite seviyesine çıkarılmıştır. Hukuk, bilim, sosyal ve yönetim bilimleri ve insani bilimler fakülteleri vardır.⁴¹⁴

Ülkede polis gücünün büyümesine paralel olarak polisle ilgili federal kurumların sayısında da artış olmuştur. Polis İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Bu bakanlık teşkilatın ve teşkilat personelinin faaliyetlerinin kontrolü, politikaların belirlenmesi, idari destek, eğitim ve istihkaklarının temini, emeklilik işlerinin ve fonlarının idaresinden sorumlu tutulmuştur. Başkan da ordu açısından Başkomutan olduğu gibi Polis Konseyi'nin de Başkanı'dır.⁴¹⁵ Bu kurumun görevi, Türkiye'deki Milli Savunma Bakanlığı gibi, lojistik ile sınırlıdır. Ülke polis teşkilatı açısından

⁴¹¹ Derin Akinuoye, "We legally shipped arms to Nigeria" – Turkish Airlines admits no wrongdoing", The Herald Nigeria, 20 mart 2014, <http://www.theheraldng.com/legally-shipped-arms-nigeria-turkish-airlines-admits-wrongdoing/> (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2014).

⁴¹² IMF Country Report No. 14/103

⁴¹³ NPF, (2014). Nigerian police Force, <http://www.npf.gov.ng/> (10.10.2014).

⁴¹⁴ Agk.

⁴¹⁵ MPA, Ministry Of Police Affairs, "Brief History", <http://www.policeaffairs.gov.ng/about-us/brief-history>, (Erişim Tarihi: 12/12/2013).

oniki bölgeye bölünmüştür.⁴¹⁶ 1999 Anayasasının 214 ve 215nci maddeleri polis gücünü düzenlemektedir. 1990 Polis Kanunu da diğer yasal düzenlemeleri sağlamıştır.

Bir de Polis Hizmetleri Komisyonu vardır. Tayin, terfi, disiplin ve Polis Genel Müfettişi haricindeki polislerin ihracına karar verme yetkisi ile donatılmıştır. Aynı zamanda polisle halk ilişkilerini düzenleyici bir kurum olma görevi vardır. 2001 yılında kurulmuştur.⁴¹⁷

Nijerya polisinin otorite ve yetki/rütbeleri şöyle düzenlenmiştir: en üstte Polis Genel Müfettişi, Genel Müfettiş Yardımcısı, Genel müfettiş Sekreteri, Eyaletlerde Polis Komisyoneri, Komisyoner Yardımcısı, Komisyoner Sekreteri, Bölge Polis Şefi (bölge polis müdürü), Polis Şefi, Bölge Polis Şefi Yardımcısı, müfettiş, Başçavuş, Çavuş, Onbaşı, memur.⁴¹⁸

Teşkilatın idari yapılanması: Kuvvet Karargahı (Abuja); Bölge Polis Merkezleri (birkaç eyaletin merkezi karargahı); Eyalet Polis Karargahı; Eyalet Alt-Bölge Karargahları (Genellikle ilçe polis karargahları); Polis İstasyonları; Polis karakolları; Köy Karakolları. Altı adet polis sabit polis koleji, iki adet mobil polis koleji vardır. Kano'da bir Polis Akademisi vardır. Nijerya polisi İnterpol'e üyedir. Abuja ve Lagos'ta iki İnterpol Ofisi bulunmaktadır.⁴¹⁹

---

⁴¹⁶ Nigerian police Force

⁴¹⁷ PSC, Police Service Commission, <http://www.psc.gov.ng/node/47>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

⁴¹⁸ Nigerian police Force

⁴¹⁹ INTERPOL, Nigeria, <http://www.interpol.int/Member-countries/Africa/Nigeria>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

2.8. NİJERYA EKONOMİSİ

2.8.1. Petrol Ekonomisi

Son yıllardaki yüksek ekonomik büyümesine rağmen, Nijerya’da göstergeler düşük kalmıştır. Uzun süren yapısal zorluklar; büyük kayıt dışı sektör, gelir dağılımındaki eşitsizlik, yüksek işsizlik oranı, bölgeler arasındaki büyümedeki dengesizlikler, alt yapı yetersizliği, zayıf sanayi kapasitesi; 2020’deki milli hedef olan en büyük 20 dünya ekonomisi arasına girme hedefini olumsuz etkilemektedir. Ekonomideki dönüşüm devam etmekler beraber yaklaşan 2015 seçimlerinin oluşturduğu zorlu politik ortam ve kuzeydeki güvenlik problemi, bu dönüşümü zorlaştırmaktadır.

Nijerya’nın ekonomik istatistikleri hızlı ekonomik büyüme ile halkın refahı arasında şaşırtıcı bir zıtlık göstermektedir. Son on yılda ortalama %7 ile en hızlı büyüyen ekonomiler arasındadır. Bu büyüme özellikle ticaret ve tarımsal alandan gelmekte ve halka yansımalarının hızlı olması beklenirken, sosyal refahtaki iyileşme çok yavaş olmuştur. Nijerya 2013 BM İnsani Kalkınma İndeksine göre 186 ülke içinde ancak 153’üncü olmuştur.⁴²⁰

Nijerya’nın 2013’ün üçüncü çeyrekteki ekonomik büyümesini esas olarak petroldışı ve özellikle tarım sektöründeki güçlü performansına borçlu olmuştur. bu dönemde GSMH’sı 6.8(büyümüş; petrol dışı sektör ise 7.9% büyüme göstermiştir. 2012 yılında Nijerya’ya gelen Doğrudan Yabancı Yatırımların etkisi 7.9% büyümede etken olmuştur. aynı dönemde Nijerya’nın döviz rezervi Mart 2013’te 49 milyar dolardan 43.6 milyar dolara düşmüştür. IMF’nin Nijerya ekonomik büyüme tahmini 2014 yılı için 7.3%’tür. Enflasyon ise Aralık 2013 itibarıyla %7.9 olmuş ve düşme

⁴²⁰WORLD BANK, “Nigeria Economic Report- 2013”, <http://www.worldbank.org/en/country/nigeria/overview>, (24.11.2013).

eğilimindedir.⁴²¹ Gösterilen hızlı büyümeye rağmen, son on yılda işsizlik ve yoksulluk azalmamış artmıştır.⁴²²

Nijerya, dünyanın 12. büyük petrol üreticisi, 8. büyük petrol ihracatçısı ve 10. büyük petrol rezervine sahip ülkesidir. ABD'nin Sahra Altı Afrika'daki en büyük ticaret ortağıdır. ABD toplam ham petrol ithalatının yüzde 11'ini Nijerya'dan gerçekleştirmektedir. Ülkenin petrol ve gaz sahalarının büyük bölümü Nijer deltasında yer almaktadır. Nijer deltası 1990'lı yıllardan beri anlaşmazlığın bulunduğu bir alandır. Nijer deltası, Afrika kıtasının en zengin petrol rezervlerini barındıran bölgelerden biridir. Kaliteli ve ucuz maliyetli petrolünün yanında bir miktar doğalgaz kaynağına da sahip bulunmaktadır. Ancak böylesine zengin bir yeraltı kaynağı, yaklaşık yarım asırlık bir süreden beri, hükümet, Batılı petrol şirketleri ve bölge halkı arasında birtakım anlaşmazlıklara yol açmaktadır.⁴²³

Tablo 8: Nijerya'nın Petrol İhraç ettiği ülkeler (%)

Ülkeler/ Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012
ABD	45.7	29.8	37.5	24.1	18.5
Hindistan	10.3	10.4	11.0	11.1	12.4
Brezilya	7.0	8.7	7.8	9.3	8.8
Hollanda	4.1	2.8	4.7	2.3	7.7
İtalya	3.1	3.7	3.0	5.1	6.0
İspanya	2.9	6.1	3.6	5.6	5.9
Çin	0.2	1.2	0.9	1.0	5.3
İngiltere	1.4	2.1	1.2	4.0	4.5
G.A.C.	3.5	3.7	2.4	2.8	3.8
Fransa	4.3	5.4	3.9	5.8	3.7
Avustralya		0.2	1.1	4.1	2.6
Diğerleri	17.6	26.0	23.0	24.8	20.6

Kaynak: Us Comtrade Database. (IMF Country Report No. 14/103)

Nijerya ve Batı Afrika ekonomileri Batılı gelişmiş ülkeler açısından petrol ile eşdeğer görülmektedir. Bu bağlamda Nijerya'ya yönelik dış politika bu petrolün ucuz ve güvenli olarak düzenli şekilde batıya ulaştırılması dış politikanın esas prensipleri olmaktadır. Nijerya ve Batı Afrika'daki ekonomik ve politik gelişmeleri bu bağlamda düşünmek, bu bölgedeki gelişmeleri anlamak açısından önemlidir.

⁴²¹ International Monetary Fund, 2014, www.imf.org (25.09.2014).

⁴²² WORLD BANK, "Nigeria Economic Report- 2013"

⁴²³ T.C. Ekonomi Bakanlığı (2013). "Nijerya Ekonomi Raporu"

2.8.2. Afrika'nın Artan Önemi ve Büyük Güçlerin Enerji Politikaları

Batı Afrika'nın global enerji sahnesinde önemini artıran birkaç faktör vardır: *Birincisi*, Batı Afrika'da petrol üretiminin 2000 yılına göre 2010 yılında yüzde elli veya daha fazla artacağı; bu artışın Gine Körfezi'ndeki Nijerya, Angola, Ekvator Ginesi ve Çad'da olacağı öngörülmektedir. *ikincisi*, Batı Afrika, 2010'un sonunda dünya günlük petrol üretiminin yüze yedi- dokuzunu yapmış olacaktır. *Üçüncüsü*, Batı Afrika'nın artan petrol talebini karşılama kapasitesinin büyümesi, fiyat artışına karşı bir baskı oluşturacak, OPEC'in petrol üretimi ve fiyatlandırmasındaki gücünü dengeleyecek, Körfez dışında bir ikmal kaynağı oluşturacaktır. *Dördüncüsü*, petrol sektöründeki yabancı yatırımlar iş ve jeopolitik sahada karşı etkileri tetiklemektedir. Bu bağlamda uluslararası petrol şirketlerinin ticari çıkarları genellikle ülkelerini daha büyük ekonomik ve güvenlik çıkarlarıyla birleşmektedir. Eğer bu şirketler ihalelere girerken kendi hükümetlerinin desteğini alırlarsa, bu rekabet güçlerini artırmaktadır. Daha güçlü devlet, şirket için daha büyük politik avantaj demektir. ExxonMobil, Total, BP ve ChevronTexaco şirketlerinin Batı Afrika enerji sahnesinde en güçlü şirketler olmaları rastlantı değildir.⁴²⁴

Fransa'nın Afrika ve Batı Afrika'da son yıllarda izlediği pro-aktif ve askeri güce dayalı girişimlerini de anlamak için Fransa'nın hem milli enerji politikasını hem de bu politikanın Afrika bağlamında uygulanışını anlamak bölgedeki gelişmeleri anlamlandırmada önemli olacaktır. Fransa'nın enerjisinin %75'ini temin ettiği nükleer santrallerinin yakıt kaynağı uranyumun geldiği ülke Nijer'dir.⁴²⁵

Fransız enerji politikası geleneksel olarak enerji güvenliğine odaklanmıştır. Bu biraz da enerji bağımsızlığının Fransa'nın politik bağımsızlığının bir parçası olarak kabul edildiği içindir. Bu politika, Fransa'nın elektrik üretiminin %75'inin

⁴²⁴ ECON Analysis AS, "West Africa's Oil Resorces: Curse or Blessing?" s.7.

⁴²⁵ Faten Aggad-Clerx, "Fransa'nın Afrika'ya geri dönüşü", 21/12/2013, ALJAZEERA TURK, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/fransanın-afrikaya-geri-donusu>, (Erişim Tarihi: 30/05/2014).

nükleer kaynaklardan sağlanmasını netice vermiştir.⁴²⁶ Petrol sektöründe Fransa yarı devlet şirketi olan iki şirkete sahiptir: Orta Doğu’da Total, Afrika’da Elf. Fransız politikası, iç tüketim ihtiyaçlarının karşılanması için, bu şirketlerin petrol hakları elde etmesinde yoğun hükümet desteğini netice vermiştir.⁴²⁷

ABD’nin aksine olarak Fransa’nın Afrika petrolüne olan bağımsızlığı azalmaktadır. 1973’te Fransa petrol ihtiyacının %11.2’sini SAGA ülkelerinden karşılarken; bu oran 2000’de %8.8’e düşmüştür. Bununla birlikte, Nijerya ve Angola karasuları açıklarındaki petrol yataklarına olan Fransız şirketlerinin artan yatırımları, bu durumu değiştirebilecek gibi görünmektedir. Batının Afrika enerji kaynaklarına olan bu sıcak ilgisi ve Afrika’da özellikle Fransa’nın aldığı etkin rol yeni emperyalizm yaklaşımıyla da değerlendirilmektedir.⁴²⁸

Fransız başkanı 2002’de Fildişi Sahili’ndeki karışıklıkları bastırmak için asker gönderdiğinde, bu müdahale Afrika’ya son yirmi yılda yapılan en büyük Fransız askeri müdahalesiydi. Bu da Fransa’nın Afrika’ya askeri olarak müdahil olmama politikasının son bulmasıydı. Ancak bu müdahale, Fransa’nın daha önceki müdahalelerine göre, yerel politik liderlere yaklaşımda daha tarafsızdı. 1990’larda Fransa’nın Afrika politikasının ufukları Frankafon ülkelerin ötesine taşmıştı. Örneğin, 1996’daki Fransız-Afrika Zirvesi’nden sonra Frankafon olmayan ülkelere de müdahale davetleri almıştı. Yine de, Fransa’nın resmi Afrika politikasının (11 Ocak 2001) birinci unsuru “Geleneksel dostluk ve sorumluluklara sadakat” (bu geleneksel Frankofan hükümetlere verilen garantidir), diğer ikisi ise “Fransız işbirliği sisteminin

⁴²⁶ Ahmet Cangüzel Taner, (2011). “Fransa’da Nükleer Santraller ve Nükleer Enerji Perspektifleri”, <http://www.fmo.org.tr/wp-content/uploads/2011/07/Fransa%E2%80%99da-N%C3%BCkleer-Santraller-ve-N%C3%BCkleer-Reakt%C3%B6rlerin-Gelece%C4%9Fi.pdf>, s.2. (Erişim Tarihi: 30/05/2014). Ayrıca bakanız: ENERJİENSTİTÜSÜ, “Fransa’nın elektrik ihtiyacının en az yarısı daima nükleer enerjiyle karşılanacak”, 10/12/2013, <http://enerjienstitusu.com/2013/12/10/fransanın-elektrik-ihtiyacinin-en-az-yarisi-daima-nukleer-enerjiyle-karsilanacak/>, (Erişim Tarihi: 30/05/2014).

⁴²⁷ ECON Analysis AS, agm.

⁴²⁸ Şener Üşümezsoy, “Petrol savaşında Amerika’ya karşı Avrupa”, Türk Solu, 18/09/2006, <http://www.turksolu.com.tr/116/usumezsoy116.htm>, (Erişim Tarihi: 08/06/2014).

uygun hale getirilmesi ve “Fransız Afrika politikasının bütün Afrika’yı kucaklayacak/kapsayacak şekilde açılımı” idi.⁴²⁹

İngiltere’nin yerel kömür, gaz ve petrol ikmal gücü ciddi şekilde azalmaktadır. İngiltere halen net ihracatçıdır, ancak bu durumun 2010’larda değişeceği öngörülmektedir. 2020’de ise İngiltere’nin ihtiyaçlarının %80’ini ithalatla karşılayacağı öngörülmektedir. Resmi bir dökümana göre “biz (İngiltere ve ABD) Batı Afrika’da birkaç tane gaz ve petrol üretici bölgeyi tesbit ettik ve bu alanlarda iki hükümet ve ana petrol ve gaz şirketleri bu bölgede yatırım şartlarının iyileşmesi, iyi yönetim, sosyal ve politik istikrarın sağlanması ve uzun dönem petrol ve gaz akışı güvenliğinin sağlanmasında işbirliği yapacağız.” Bu petrol üreten bölgeler ise “biz bu kaynakların - Nijerya, Sao Tome ve Principe, Angola ve Ekvator Ginesi- etkin hale getirilmesinde ve çifte efor sarfetmenin önüne geçmek için birlikte çalışabiliriz”. Batı Afrika, aynı zamanda İngiliz enerji çıkarları için önemli yatırım pazarları olarak öne çıkmaktadır. Shell ve British Petroleum (BP) bölgedeki operasyonlarını genişletmek için fırsat kollamaktadırlar ki, Shell Nijerya’da en etkin petrol şirketi olma durumunu korumakta ve BP de Angola’da etkin durumdadır.⁴³⁰

Bahsedilen İngiliz-Amerikan ortak çalışmasının sonuçları Nijerya’da görülmüştür: birincisi, Nijer- Delta bölgesinde faaliyet gösteren MEND militanları için 2009’da genel af çıkarılmış, bunların silah bırakması karşılığında ciddi fedakârlıklar yapılmıştır. Petrol üreten eyaletlerin de petrol gelirinden aldıkları pay yükseltilmiştir.⁴³¹ Aşağıdaki tablo-9 bunu göstermektedir.

⁴²⁹ WORLD BANK, “Nigeria Economic Report- 2013”

⁴³⁰ Agk.

⁴³¹ REF WORLD, “Nigeria: Government amnesty program for Niger Delta militants, particularly with respect to the Movement for the Emancipation of the Niger Delta (MEND) (2009-August 2011)”, Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, 5 August 2011, <http://www.refworld.org/docid/50740a192.html>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

Tablo 9: Nijerya'da Devlet Gelirlerinin Bölüşümü⁴³²

Yıl	Federal Hesaptan Tahsis edilen(100%)				Kaynak Formülü*
	Federal	Federal	Yerel Yönt.	Özel Fonlar	
1958	40	60	0	0	50
1968	80	20	0	0	10
1977	75	22	3	0	10
1982	55	32.5	10	2.5	10
1989	50	24	15	11	10
1995	48.5	24	20	7.5	13
2002	48.5	24.72	20.6	6.18	13
2004**	48.5	26.72	20.6	4.18	13

Kaynak: Stevens, M., Gboyega, A., and Barkan, J.D., 2001, State and Local Governance in Nigeria, World Bank

Nijerya Federal Hükümeti petrol gelirlerinden eyaletlere verdiği payı artırarak bölgesel kalkınmanın sağlanmasına çalışmaktadır. Buna zorlanmaktadır da denilebilir. Yeni bir eyalet olan Akwa Ibom eyaletinin aldığı pay, coğrafi düzenlemelerle artırılarak hızlı bir kalkınma sürecine sokulmuştur. Bunda jeopolitik düşüncelerin de rol aldığı söylenebilir. Çünkü Akwa Ibom bölgesi ağırlıklı olarak İbibio kavminin yaşadığı bölgedir ve İboland'ın içindedir. Bu bölge kalkındırılarak İbolaların ayrılıkçı düşüncelerinin zayıflatılması öngörülmüş olmalıdır. Her halükarda bölge kalkınma yönünde ciddi hamleler yapmakta; altyapı yatırımları yanında istihdam sağlayacak ekonomik politikalar uygulanmaktadır.⁴³³

⁴³² IMF Country Report No. 14/103

* Petrol gelirlerinin Federal Dağıtım hesabından önce petrolün üretildiği eyaletlere dağıtılan yüzdesi

** 2004'de gelir bölüşüm formülü yeniden düzenlendi: Federal yönetim kendi payının %2'sini eyaletlere bıraktı.

⁴³³ Alex Gboyega, Tina Søreide, Tuan Minh Le, G. P. Shukla Stevens, (2011). "Political Economy of the Petroleum Sector in Nigeria", Policy Research Working Paper 5779, The World Bank, Africa Region Public Sector Reform and Capacity Building Unit, August 2011, s. 32, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/3542/WPS5779.pdf?sequence=1>, (Erişim Tarihi: 12/11/2014).

Ayrıca bakınız: Gboyega, A., and Barkan, J.D., 2001, "State and Local Governance in Nigeria, World Bank", Public Sector and Capacity Building Program Africa Region, The World Bank, August 2, 2001, http://info.worldbank.org/etools/docs/library/5783/State_and_Governance_Nigeria.htm, (Erişim Tarihi: 12/11/2014).

2.8.3. Nijerya Sanayisinin Durumu ve Kalkınma Politikaları

Son on yıldaki ekonomik büyümesine rağmen Nijerya sanayisinin bundaki etkisi çok küçük kalmıştır. Nijerya üretim sektörünün bu büyümedeki payı ancak %4 olmuştur. Nijerya'nın 50 yıllık endüstrileşme sürecinin politikasının sonunda alınan sonuç iç açıcı olmamıştır.⁴³⁴

Bağımsızlığın kazanıldığı 1960 ve takip eden on yılın çoğunda tarım sektörü Nijerya ekonomisinin istihdam ve yiyecek sağlayarak, devlet gelirinin çoğunu oluşturarak, hükümetin döviz kaynağını oluşturarak ana unsuru olmuştur. petrolün keşfedilerek ihraç edilecek kadar çıkarılmasını takibeden yıllarda tarım kademeli olarak ihmal edilerek, onun yerini petrol almıştır.

Nijerya'da endüstri geleneksel olarak küçük çaplı imalat ve işleme tesislerinden oluşmaktadır. Faaliyet genel olarak belli başlı kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır. Sanayinin %60'ı Lagos ve çevresinde yer almaktadır.⁴³⁵ Kano, Kaduna ve Ibadan diğer geleneksel imalat sanayii merkezleridir. Ancak son yıllarda Enugu, Onitsha ve Aba şehirleri imalatta öne çıkmaktadırlar. Ağır sanayi sektörünün yeterince gelişmediği ülkede petrol gelirlerinin artması ile birlikte hükümet özellikle çelik, petrokimya, gübre ve metal sanayinin devlet eliyle geliştirilmesine yönelik ağır sanayi politikasını benimsemiştir. Ülkede tekstil, içecek, sigara, deterjan ve çimento sanayileri endüstriyel üretimin %60'ını oluşturmaktadır.⁴³⁶

Nijerya'nın Birinci Ulusal Kalkınma Planı 1962-1968 döneminde uygulanmıştır. Plana göre ülke ithal ikameci bir sanayileşme (ISI- import-substituting

⁴³⁴ L. N. Chete, J. O. Adeoti, F. M. Adeyinka, and O. Ogundele, (2014). *Industrial development and growth in Nigeria: Lessons and challenges*, WIDER Working Paper 2014/019, http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/2014/en_GB/wp2014-019/, (Erişim Tarihi: 05/09/2014). S. 1.

⁴³⁵ ABL, African Business Life, "Nigeria", http://www.africanbusinesslife.com/nijerya,SD_35.html, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

⁴³⁶ Yücel Akova, (2012). "Nijerya Bilgi Notu", Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, <http://www.counsellors.gov.tr/upload/NJ/Nijerya%202012%20Ulke%20Masalari%20Raporu.pdf>, (Erişim Tarihi: 21/09/2014).

industrialization) öngörmüştür. Plan ülkenin ekonomik kaynaklarını harekete geçirerek maliyet/kar dengesi içinde sistematik bir endüstriyel kalkınmayı hedeflemiştir.⁴³⁷

İkinci Ulusal Kalkınma Planı (1970-1974), ithal ikameci endüstrileşme stratejisinin yetersizliklerini açıklayarak ‘yerel üretimin geliştirilmesi için ara ve yatırım mallarının üretilerek diğer sektörlerle satış yapabilmesine’ teşebbüs etmiştir.⁴³⁸ Ülkenin iç savaş yaralarını sarmaya yönelik bir plandır aynı zamanda. Bu ilk kez tarımı, taşımacılığı, madenciliği sanayiye ilişkilendirerek endüstriyel altyapının oluşturulması için ilk sistemli girişimdi. İkinci Plan Nijerya’nın petrol üreten ülke statüsü ile aynı zamana tekabül etmekteydi. Devasa döviz girdisiyle birlikte hükümet pahalı sanayi yatırımlarına; demir ve çelik, çimento, şeker, gübre, kağıt ve diğer alanlarda yatırımlara girişti. Bu dönem aynı zamanda özel sektörden devlet liderliğindeki sanayileşme politikasına geçişe şahitlik etti. Hükümet doğrudan üretim sektörüne yatırımlar yaptı.⁴³⁹

Hükümetlerin endüstriyel kalkınmayı desteklemeleri 1958-1972 yıllarında daha görünür hale gelmiştir. 1972’de çıkarılan Nijerya’da Faaliyet Gösteren Şirketlerin Yerlileştirilmesi kanunu, şirketlerin yerlileştirilmesi politikasını netice verdi ve genişletilerek 1977 yılında Nijeryalı Şirketleri Destekleme Kanunu çıkmasını sağladı. Bu politikanın hedefleri şunlardı: (i) Yabancıların sahip olduğu ve işlettiği şirketlerin kontrolünün ve sahipliğinin Nijeryalılara geçirilmesi; (ii) Nijeryalıların

⁴³⁷ Tolu Lawal ve Abe Oluwatoyin, (2011). “National development in Nigeria: Issues, challenges and prospects”, Journal of Public Administration and Policy Research Vol. 3(9), pp. 237-241, November 2011, s. 238, http://www.academicjournals.org/article/article1380534762_Lawal%20and%20Oluwatoyin.pdf, (Erişim Tarihi: 12/11/2014).

Ayrıca bk: Ona B. Forrest, “Notes on Nigeria’s Development Plan (1962-1968)”, <http://unesdoc.unesco.org/image.s/0018/001850/185029eb.pdf>. (Erişim Tarihi: 12/11/2014).

⁴³⁸ L. N. Chete, J. O. Adeoti, F. M. Adeyinka, and O. Ogundele, (2014). *Industrial development and growth in Nigeria: Lessons and challenges*. s. 1. (Erişim Tarihi: 12/11/2014).

⁴³⁹ Jide Ibietan ve and Oghator Ekhosuehi, (2013). “Trends in Development Planning in Nigeria: 1962 to 2012”, Journal of Sustainable Development in Africa (Volume 15, No.4, 2013), Clarion University of Pennsylvania, Clarion, Pennsylvania, s. 297-311. <http://www.jsd-africa.com/Jsda/Vol15No4-Summer2013B/PDF/TrendDevtPlanning%20InNigeria.pdf>, (Erişim Tarihi: 15/07/2014).

şirket sahibi olmasının yaygınlaştırılması; (iii) Nijeryalı işadamları için fırsat yaratılması; (iv) Yabancı yatırımcıları basit yatırımlardan daha ileri ve büyük yatırımlara yöneltilmesi.⁴⁴⁰

Üçüncü Kalkınma Planı (1975-1980) petrol fiyatlarının yükseldiği bir dönemde başlatıldı. Ülkenin idari kapasitesine bakmaksızın, İkinci Plan döneminde 3.2 milyar Naira olan yatırımları 42 milyar Naira'ya çıkardı. Ekonomide devlet sektörünün sanayide, özellikle ağır sanayide yatırım yapma ağırlığı duruyordu. Özel ithal makineye ve hammaddeye dayanan sektör hafif, düşük teknolojlili ve tüketici ürünlerine ağırlık verdi. Ülkenin teknolojiyi adapte edebilme kapasitesi göz ardı edilerek, ülke sanayileşmeye başlamış görünüyordu.⁴⁴¹ Bu dönemde ülkede Leyland, Mercedes Benz, Wolksvagen, Pegueut, Honda, Philips, Blaupunkt, Grundig gibi ağır sanayi tesisleri kurulmaya başlanmıştır. Nijerya yerli otomotiv sektörünün üretimi 1970'lerde başlamıştır. Bu yatırımlar Nijerya hükümeti ile yabancı şirketlerin ortaklığı ile yapılmıştır. Altı adet otomotiv montaj fabrikası (iki otomobil, dört kamyon) 1970-1980 arasında kurulmuştur. Bunlar: Peugeot Automobile Nigeria Limited (PAN) Kaduna'da, Volkswagen of Nigeria Limited (VWON) [Minibüs ve araba] Lagos'ta, Anambra Motor Manufacturing Limited [Mercedes-Kamyon] (ANAMCO) Enugu'da, Steyr [traktör] Nigeria Limited Bauchi'de, Fiat'ın National Truck Manufacturing Limited'i Kano'da ve Ibadan'da Leyland Nigeria Limited. Ancak bu tesisler rekabete dayanamayarak PAN, ANAMCO hariç kuruluşlarından kısa süre sonra kapanmıştır.⁴⁴²

⁴⁴⁰ Osmund Osinachi Uzor, (t.y.). "The Global Financial Crisis (GFC) and Industrialization in Nigeria: The Implications of Policy Reversal and the Prospects for Growth." https://www.hs-bremen.de/internet/studium/stg/isvw/conferences/impactonafrica/full_text_8_uzor.pdf, (Erişim Tarihi: 12/07/2014)

⁴⁴¹ Chete ve diğerleri, agm., s. 3.

⁴⁴² DAILYTRUST, "Automotive Industry in Nigeria: Myth or Reality?", 23/11/2014, <http://www.dailytrust.com.ng/sunday/index.php/letters/18790-automotive-industry-in-nigeria-myth-or-reality>, (Erişim Tarihi: 24/11/2014).

Dördüncü Ulusal Kalkınma Planı (1981-85) global ekonomik bunalımına ve ülkenin döviz girdisinin azaldığı döneme denk gelmiştir. Nijerya'nın ödemeler dengesi bozulmuş ve işsizlik başlamıştır. Bunun sonucunda ithalata dayalı üretim sektörü ağır darbe almıştır. Dünya petrol fiyatlarının dibe vurmasıyla kesilen döviz girdisi, üretim için gerekli girdileri ithal etmek isteyen üretim sektörünün dövize ihtiyacını ve zayıflığını açığa çıkardı.⁴⁴³

Her ekonomik kriz, az gelişmiş ülkelerin ekonomik kurgulanmasında, ülkenin siyasi rejiminde değişikliklerle sonuçlanmıştır. Nijerya'da da öyle olmuştur. ekonomik krizin arkasından İkinci Cumhuriyet sona ermiş yeni bir askeri cunta, Babangida Cuntası, işbaşına gelmiştir. Üçüncü ve dördüncü planlama dönemlerinin arkasında bıraktığı dış borçlar yönetilemez hale gelince, Babangida'nın IMF ve Dünya Bankası tarafından dayatılan Yapısal Uyarlama Programı- The structural adjustment programme (SAP)'nı darbeden önce kabul ettiği yaygın bir kanaattir.⁴⁴⁴ Önceki cunta lideri Buhari, Naira'nın devalüe edilmesini kabul etmiyordu. 1986'da kabul edildi. SAP'ın hedefi yatırımları teşvik, petrol dışı ihracatı canlandırmak, özel sektör ağırlıklı kalkınmayı sağlamak, sanayi sektörünün etkinliğini artırmak; ithal ara mallar yerine yerel ara malları yerel teknolojiyi geliştirerek hızlı kalkınmayı sağlamaktı.⁴⁴⁵

Ekonomik sistem değiştirir gibi, büyük propagandalarla ilan edilen kısmen planlı ekonomik tedbirler başarısız olduğunda; artık batı ekonomileri tamamen liberal açık Pazar ekonomisine geçmeyi tamamladıkları 1990'ların başında Nijerya'da ekonomide liberal adımlar başlamıştır. 1990-1999 dönemi 15-20 yıllık uzun dönemli vizyon planlarının yıllık olarak uygulam planı olan 'Rollin Plan' dönemine geçilmiştir.⁴⁴⁶ 1999-2007 yılları arasında uygulanan Ulusal Ekonomik Güçlenme ve

⁴⁴³ Chete ve diğerleri, agm., s. 3.

⁴⁴⁴ J.K. Randle, (1986). *The Natives Are Friendly?*, Hampshire: Hambleside Group Ltd, s. 13

⁴⁴⁵ Chete ve diğerleri, agm., s. 2.

⁴⁴⁶ Ikeanyibe Okey Marcellus, (2009). "Development Planning in Nigeria: Reflections on the National Economic Empowerment and Development Strategy (NEEDS) 2003-2007", J Soc Sci, 20(3): 197-210 (2009), <http://krepublishers.com/02-Journals/JSS/JSS-20-0-000-09-Web/JSS-20-3-000-09-AbstPDF/>

Kalkınma Stratejisini (the National Economic Empowerment and Development Strategy- NEEDS) netice vermiştir. 2001 yılında Sanayi Kalkınma Bankası kuruldu (The Bank of Industry-BOI).⁴⁴⁷

Nijerya ekonomisi bağımsızlığının ilk on yılında kayda değer bir büyüme göstermiştir. 1960-70 periyodunda GSMH yıllık %3,1 büyümüş, 1970-78 arasında ise %6,2 büyümüştür. Negatif büyüme 1980'lerin başında kendisini göstermiş, ancak SAP'ın uygulamaya geçmesiyle 1988-1997 arasında yıllık büyüme %4 olmuştur. Petrolün keşfinden sonraki otuz yıl içinde yıllık büyüme ortalaması %3'den küçük olmuştur. Son zamanlarda Nijerya ekonomisi 2009, 2010 ve 2011'de sırasıyla yıllık %6.27, %7.57, %7.38 büyümüştür. 2008-2009 ve 2010'da kişi başı gelir de %2.78, %3.76, %4.78 artmıştır.⁴⁴⁸

Bağımsızlık sırasında hammadde sektörünün payı %70 idi. 1977'de %62,1, 1990'da %55.68'e düşmüştür. 2003'te ise %68'e çıkmıştır. 2011'de yeniden düşerek %55,3 olmuştur. Üretim, inşaat ve müteahhitlik sektörünün Nijerya GSMH'na katkısı en az olmuştur. Nijerya'da gelişen sektör iletişim sektörüdür. Buna iyi bir örnek 1995'te kurulan Otigba Computer Village'tir. 392 küçük ve orta ölçekli şirketle başlayarak 3,000'den fazla kişi istihdam etmektedir. Bilgisayar tamiri ve üretiminde vasıflı işgücü çalıştırmaktadır.⁴⁴⁹

Diğer yanda tekstil sektörü alarm vermektedir. 2000-2008 yılları arasında 820 tekstil şirketi kapanmıştır. 1980-1991'lerde bu sektör toplam istihdamın %25'ini istihdam etmekteydi ve cirosu yıllık 8.95 milyar dolardı. 1995'de Dünya Ticaret Örgütü'nün kabul ettiği üye ülkelerin tekstil kotalarını kaldırma kararı Nijerya tekstil

---

JSS-20-03-197-09-784-Marcellus-I-O/JSS-20-03-197-09-784-Marcellus-I-O-Tt.pdf, (Erişim Tarihi: 21/07/2014).

⁴⁴⁷ BOI, Bank Of Industry, <http://boinigeria.com/overview/>, (Erişim Tarihi: 24/09/2014).

⁴⁴⁸ Chete ve diğerleri, agm., s. 2.

⁴⁴⁹ Agm., s. 3

sektörünün zararına olmuştur.⁴⁵⁰ Sektörün istihdam gücü 800 binlerden 24 bine düşmüştür.⁴⁵¹

Ekonominin makroekonomik performansı beş ana periyotta karakterize olmuştur: *Birinci dönem*, Bağımsızlıktan hemen sonra 1960'ta başlayıp birinci askeri rejim dönemine 1966'ya kadar devam etmektedir; *ikinci dönem*, Otuz ay süren iç savaştan sonraki petrol ekonomisinin başladığı 1970'ten 1979'da yönetimin askerler tarafından sivillere devredildiği 1979'a kadar; *üçüncü dönem*, sivil yönetime geçişten kemer sıkma ekonomisinin ortaya çıktığı İkinci Cumhuriyetten Dünya Bankası ve IMF'nin dayattığı ekonomik SAP'ın kabul edildiği 1979-1986 dönemi; *dördüncü dönem*, SAP döneminde ekonomik liberalizasyonun başladığı 1986'dan 1999'a kadar; *beşinci dönem*, daha ileri ekonomik liberalleşmenin başladığı 1999'dan makroekonomik istikrarın olduğu günümüze kadar olan dönem.⁴⁵²

Nijerya 2003'te 'National Economic Empowerment and Development Strategy- ulusal ekonomik güçlenme ve kalkınma stratejisi (NEEDS)'ni benimsemiştir. Ana hatlarıyla NEEDS şunları kapsamaktadır:

- Petrol sektörü dışında geniş tabanlı bir ekonomik büyümeyi, yoksulluğu azaltmak, istihdam oluşturmak ve devam ettirilebilir bir çevreyi desteklemek;
- Mineral ve petrol dışı üretim altyapısını oluşturmak;
- Üretim sektörünü uluslararası piyasada rekabetçi hale getirmek;
- Devleti doğrudan üretimin dışına çıkarmak ve düzenleyici rolünü artırmak;
- İç tasarrufu artırmak için gerekli politikaları benimsemek ve özel sektör yatırımlarının artmasını sağlamak;
- Petrol dışı ihracatı desteklemek;

⁴⁵⁰ Olusegun Aganga, "Nigeria's Textile Industry on a Rebound?", 28/05/2013, Thisday Newspaper, <http://www.thisdaylive.com/articles/nigeria-s-textile-industry-on-a-rebound-/148696/>, (Erişim Tarihi: 24/07/2014).

⁴⁵¹ Ifeanyi Onuba, "776,000 jobs lost in textile industry -FG", Punch Newspaper, 12/02/2013, <http://www.punchng.com/business/business-economy/776000-jobs-lost-in-textile-industry-fg/>, (Erişim Tarihi: 12/11/2014).

⁴⁵² Chete ve diğerleri "Industrial development and growth in Nigeria: Lessons and challenges" s. 8.

- Kademeli olarak ithalatın liberalize edilmesi ve ECOWAS ile gümrük tarifelerinin uyumlu hale getirilmesi;
- İstikrarlı bir kur politikası takip etmek;
- Düşük kredi faizi seviyesini korumaktır.⁴⁵³

NEEDS'in hedefleri 2007'de Başkan Yar'adua tarafından ilan edilen 'Seven Point Agenda (SPA)- Yedi Hedef' ile tamamlanmıştır. Yedi hedef politikası Nijerya'yı 2020'de ilk 20 dünya ekonomisi arasına dahil etmeyi hedeflemiştir. Bu 2020 politikasının resmi adı Vision-2020/ 2020 vizyonu'dur. Yedi Hedef şunlardır: 1) Kritik altyapılar, elektrik, ulaşım, doğal gaz dağıtımı ve iletişim; 2) Nijer Delta bölgesi; 3) Gıda güvenliği; 4) İnsan sermayesi; 5) Arazi sahipliği değişikliği ve ev sahibi olma; 6) Ulusal güvenlik; 7) Sağlık sektörünün geliştirilmesi ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin krediye ulaşımının sağlanması.⁴⁵⁴

Resmi adı 'NV20: 2020' olan plan Nijerya'nın 2020 yılında dünyanın en büyük 20 ekonomisinden biri olma stratejisi milli unsurların uyum içinde bir kalkınma planına yönlendirme rehberi ve politikasıdır. İçeriği şunlardır:

- Çift haneli büyümeyi başarmak ve güçlü ekonomik temelleri muhafaza etmek için enflasyonu, döviz kurunu, kredi faizlerini ve diğer para politikası araçlarının dengesinin korunması;
- Ekonominin çeşitlenmesi için süreç yönetiminin NV20:2020 hedefleri doğrultusunda başarılması;
- Büyümenin lokomotif olması ve gerçekleştirilmesi için üretim sektörünün canlandırılması ve tarım, gaz ve petrol sektörü ile bağının güçlendirilmesi;
- Reel sektörün rekabet artırılarak Nijerya'nın petrol dışı ürün ve hizmetlerine olan talebinin artırılması;

⁴⁵³ Moses Akpobasah, (2004). "The Development Strategy For Nigeria", <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/events-documents/118.pdf>, (22/11/2014).

⁴⁵⁴ Joseph M. Ibbih, (2010). "Achieving The 7- Point Development Agenda In Nigeria Through The Tertiary Education", *Knowledge Review*, Volume 21, No. 2, December 2010, s. 43-50. <http://www.globalacademicgroup.com/journals/knowledge%20review/ACHIEVING%20THE%207-%20POINT%20DEVELOPMENT%20AGE.NDA%20IN%20NIGERIA.pdf>, (Erişim Tarihi: 18/11/2014).

- Finans sektörünün güçlendirilerek reel sektörün finans ihtiyacına cevap verecek duruma getirilmesi;
- İnsana ve altyapıya yapılacak büyük yatırımların teşvik edilmesi, ortamın özel sektör yatırımlarına uygun hale getirilmesi;
- Pragmatik mali yönetimin ile uygun para, ticaret ve borç yönetimi politikalarının benimsenerek yerel ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi;⁴⁵⁵

Nijerya Merkez Bankası (CBN), şimdilerde daha otonom bir yapıya sahiptir. Para politikasının uygulanması, finans sektörünün kontrolünü yapmaktadır. CBN'in asıl başarısı yeni düzenleme ile 89 olan banka sayısını 2005 sonunda 25 düşürerek daha güçlü bir bankacılık sektörü oluşturması olmuştur.⁴⁵⁶ Ancak, mikrofinans bankacılığının düzenlemelerinin gevşetilerek yaygınlaştırılması, bankacılık sektöründeki kontrol dışılığı artırma riski içermektedir.

2.8.4. Nijerya Ekonomisinin Güncel Durumu

Nijerya Nisan 2014'te yeniden yapılan değerlendirmelere göre 502 milyar dolarlık ekonomisiyle Afrika'nın en büyük ekonomisi⁴⁵⁷ olmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti'ni geride bırakmıştır. Bu durum Nijerya'nın Afrika'da olup biten hakkında daha rahat görüş belirtmesine de sebep olacaktır.

Türk Ekonomi Bakanlığı'nın raporuna göre Nijerya'nın 2010 yılı itibarıyla toplam ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 31,3 oranında artarak 73,7 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatın yaklaşık yüzde 90'ını ham petrol ve petrol ürünleri ihracatı oluşturmaktadır. Nijerya'da ihracatın çeşitlendirilmesinde yeterince başarılı olunamamıştır.

⁴⁵⁵ AFRICAPORTAL, Nigeria Vision 20: 2020, https://www.africaportal.org/sites/default/files/Nigeria%20Vision%202020_0.pdf, (Erişim Tarihi: 30/06/2014).

⁴⁵⁶ Chete ve diğerleri "Industrial development and growth in Nigeria: Lessons and challenges" S. 3.

⁴⁵⁷ The World Factbook, 2014

“İkinci en büyük ihraç kalemi ise Sıvılaştırılmış Doğal Gaz’dır (LNG). Petrol ve petrol ürünleri dışında kakao, kabuklu su ürünleri, hayvan derileri ve köseleler, yağlı tohumlar, doğal kauçuk, tabi sakızlar ve reçineler en önemli ihraç kalemleridir. Petrol dışı ürünlerin ihracatının düşük olmasının nedenleri arasında kaçakçılığın yoğun olarak yapılması ve Naira’nın aşırı değerli oluşu yer almaktadır.”⁴⁵⁸

Nijerya’nın ihracatı 2013 verilerine göre 93.55 milyar dolar olmuştur.⁴⁵⁹ İhracatın %95’i petrol ve gaz olmaya devam etmektedir. Diğer önemli ürünler ise kakao ve kauçuktur. Ancak ihracat bir önceki yıla göre 2 milyar dolar azalmıştır. İhracat ortağı ülkeler ise 2012 verilerine göre “ABD %16,8, Hindistan %11,5, Hollanda %8,6, İspanya %7,8, Brezilya %7,6, İngiltere %5,1, Almanya %4,9, Japonya %4,1, Fransa %4,1”⁴⁶⁰ paya sahiptir. Dünyanın ikinci büyük ekonomisi Çin’in aldığı payın çok düşüklüğü dikkat çekicidir.

Nijerya’nın 2010 yılı toplam ithalatı ise 2009 yılına göre yüzde 73,7 oranında artarak 53,5 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatta binek otomobiller, toplu taşıma araçları, kamyon ve diğer ağır taşıtlar, buğday, oto yedek parçaları, etilen polimerler, dondurulmuş balıklar, televizyon alıcıları, telefon cihazları, pirinç, elektrik enerjisi üretim grupları, contalar ve salmastralar, motorlar, musluk ve vanalar ile çimento en önemli kalemleri oluşturmaktadır.⁴⁶¹ “2013 ithalatı ise 55.98 milyar dolar olurken ithalat ortağı ülkeler ise Çin %18,3, ABD %10,1, Hindistan %5,5”⁴⁶² olmuştur. 2012 yılında Türkiye’nin 439 milyon dolarlık ihracatına karşılık, Nijerya’dan ithalatı 1.124 milyar dolar olmuştur.”⁴⁶³

Türkiye’den Nijerya’ya ihracat potansiyeli olan başlıca ürün ve sektörler: hamur mayaları, meyve suları, dondurulmuş su ürünleri, fındık, şekerli ve çikolatalı mamüller, domates salçası, otomotiv, otomotiv yan sanayi, radyo, televizyon, kaydedici cihazlar, demir çelik ürünleri,

⁴⁵⁸ T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2013). “Nijerya Ekonomi Raporu”

⁴⁵⁹ The World Factbook, “Nigeria”, (2014). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html> (Erişim tarihi: 10.10.2014).

⁴⁶⁰ T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2013). “Nijerya Ekonomi Raporu”

⁴⁶¹ Agk.

⁴⁶² The World Factbook, 2014

⁴⁶³ T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2013). “Nijerya Ekonomi Raporu”.

maden ve inşaat makineleri, jeneratörler, konvektörler, transformatörler, pompa ve kompresörler, plastik ve metal borular, alüminyum sac levha ve şeritler, beyaz eşya ve klimalar, telefon ve telefon aparatları, musluk ve vanalar, ilaç, tarım makinaları ve traktörlerdir.⁴⁶⁴

Ayrıca Nijerya'nın konut ihtiyacı 2014 yılında 17 milyon civarındadır. Türk konut sektöründe faaliyet gösteren inşaat şirketleri için, Afrika Kalkınma Bankası'nın imkânları da, Türkiye'nin ortaklığı dolayısıyla açık olduğu için ciddi bir pazar olarak görünmektedir. Türk-Nijerya İş Konseyi, iki ülke arasında mevcut işbirliği potansiyelinin değerlendirilmesi, ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir platform oluşturulması amacıyla Ocak 2011'de kurulmuştur. 2-4 Ekim 2012 tarihlerinde Lagos'da gerçekleştirilen Uluslararası Hazır Giyim Fuarı vesilesiyle 2 Ekim 2012 tarihinde fuar programı kapsamında düzenlenen törenle İş Konseyi Kuruluş Anlaşması'nın imzalanmıştır.⁴⁶⁵

---

⁴⁶⁴ Agk.

⁴⁶⁵ DEİK, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, http://www.deik.org.tr/Konsey/26/T%C3%BCrkiye_Nijerya.html , (Erişim Tarihi: 15/09/2014)

BÖLÜM III

NİJERYA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

3.1. AFRIKA-TÜRKİYE MÜNASEBETLERİNE GENEL BAKIŞ

Türkiye, Osmanlı Devleti'nin devamı olarak Afrika'yı unutmadığını, defalarca göstermiştir. 19. yüzyıldan beri Afrika Türkiye'nin emperyalizme karşı başkaldırı sahası olmuştur. Nijer Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'yi ziyaretindeki kabulde konuşan Cumhurbaşkanı Gül, Afrika'da bulunan Türk işadamlarının yatırımlarını, Türk Okulları'nı, STK'ların faaliyetlerini, Türk halkının Afrika'ya katkıları olarak görmek gerektiğini söyledi.⁴⁶⁶ Gül aynı konuşmasında Afrika'da 35 faal Türk elçiliğinin olduğunu ve 2014 sonuna kadar bu rakamın 39'a çıkarılacağını açıkladı. Gül, "Bizim ilişkilerimiz, gayet dürüst, samimi, karşılıklı kazan-kazan ilişkileri içerisinde. Türkiye Afrika ile stratejik ortaklık kuran ülke. Önümüzdeki yıl bunun zirvesi yapılacak. Afrika bir kaç ülke ile ortaklık yapmıştır: Çin, Hindistan ve Türkiye'dir"⁴⁶⁷ diyerek Türkiye'nin Afrika dış politikası'nı özetlemiştir.

12. Cumhurbaşkanı Gül, Uganda Cumhurbaşkanı Museveni'yi kabulünde Türkiye-Afrika ilişkileri konusundaki Türkiye görüş açısını şu cümle ile özetledi: "Türkiye-Afrika ilişkilerinin ulaştığı seviye hedef değil, başlangıçtır."⁴⁶⁸ Zambiya Cumhurbaşkanı onuruna verdiği yemekte ise "Afrika ile kurumsallaşmış ilişkiler

---

⁴⁶⁶BUGÜN, "Cumhurbaşkanı Gül, Afrika ile yakın ilişkiler içerisindeyiz", 11 Mart 2014, <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/cumhurbaskani-gul-afrika-ile--haberi/1010294> (Erişim tarihi: 09 Haziran 2014).

⁴⁶⁷ Agk.

⁴⁶⁸ CUMHURBAŞKANI, (2010), "Türkiye-Afrika İlişkilerinin Ulaştığı Seviye Hedef Değil, Başlangıçtır", 05 Mayıs 2010, <http://www.tcgb.gov.tr/haberler/170/49114/turkiyefrika-iliskilerinin-ustigi-seviye-hedef-degil-baslangictir.html>, (Erişim tarihi: 09 Haziran 2014).

ilerleyerek devam edecek” bu ilişkilerin bir devlet politikası olarak kurumsallaştırıldığını ve çok yönlü olarak devam edeceğini belirtmiştir.⁴⁶⁹

Türkiye, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın 10 Şubat 2014'de e-posta ile yapılan bilgi talebimize Afrikalı öğrencilerle ilgili olarak verdiği bilgiye göre: Afrika ülkelerinden toplam 2679 öğrenci Türkiye Bursu almaktadır. Bunların 338'i doktora; 1557'si lisans; 784'i yüksek lisans öğrencisidir.⁴⁷⁰

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak Afrika'yı unutamamıştır. Ancak o zamanki imkânlarla bir şey yapamamıştır. 19. yüzyıldan itibaren Afrika Türkiye'nin emperyalizme karşı direnme sahası olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Afrika'da sadece Etiyopya bağımsız bir devlet olarak vardı. Türkiye bu ülkedeki elçiliğini 1926'da yeniden aktif hale getirdi.⁴⁷¹ Bu elçilik, Sahra Güneyi Afrika (SAGA) bölgesindeki ilk ve tek Türk Büyükelçiliği idi. 1935 yılında İtalya Etiyopya'ya saldırdığında; Paris'te yaşayan General Vehip ile Cidde ve Atina Askeri Ataşeleri İmparator Haile Selasiye'ye savaşta yardım etmek için Atatürk'ün emriyle Addis Ababa'ya giderek savaşa katılmışlardır.⁴⁷² Bu sırada eğitilmiş bir ordusu, silahı ve cephanesi bulunmayan bu ülkede savaştan sonra ülkeyi terk eden imparatorun yanında, onunla birlikte Vehip Paşa'nın görevi Habeş Ordusu'nun tanzimi ve asıl savaş cephesi olan Güney Cephesi Başkomutanlığı olmuştur.⁴⁷³

⁴⁶⁹ CUMHURBAŞKANI, (2010), "Afrika İle Kurumsallaşmış İlişkiler İlerleyerek Devam Edecek", 12 Temmuz 2010, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/50310/afrika-ile-kurumsallasmis-iliskiler-ilerleyerek-devam-edecek.html>, (Erişim tarihi: 09 Haziran 2014).

⁴⁷⁰ Serhat Acar, (2014) (serhat.acar@ytb.gov.tr), Afrikalı burslu öğrenciler, Zübeyir Gülabi'ye kişisel e-posta, 10 Şubat 2014, [zubeyirgulabi@gmail.com].

⁴⁷¹ MFA-TR, (2013) Addisababa Büyükelçiliği, <http://addisababa.be.mfa.gov.tr/Mission.aspx> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2013)

⁴⁷² Akçay, (2012). Bir Dış Politika Enstrumanı Olarak Türk Dış Yardımları, s. 64

⁴⁷³ Yüksel Nizamoglu, (2013). *Kahramanlıktan Sürgüne: Vehip Paşa*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, s.288-300.

Bu kültürel ve tarihsel ortaklıklar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte unutulmaya terk edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bir ulus-devlet olarak tarih sahnesine çıktığı andan itibaren dış politikasını Misak-ı Milli çerçevesinde belirlemiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenlik alanında yer alan topraklarla tüm bağlarını koparmıştır. Batı odaklı bir dış politikaya yönelen yeni Türkiye'nin doğu toplumlarına ilişkin tek iddiası model olmaktı. Bu iddiasını da 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan iki kutuplu dünyada, özellikle NATO'ya girdikten sonra kaybetti.⁴⁷⁴

Aslında Türkiye, Afrika'yı unutmamış ama Sovyetler Birliği'nin boğazlar üzerindeki talebinden dolayı NATO'ya girince, kendi özgün tarihinden gelen birikimini dış politikasına yansıtmakta ürkek davranmıştır. Cezayir'e yaptığı yardımı bile anlatamamıştır Türkiye. Ama “Bir gemi dolusu, numaraları silinmiş askeri mühimmat Libya sularından Cezayir'e gitti”⁴⁷⁵. “1955'ten başlayarak [Türkiye] Cumhuriyet[i] Hükümeti'nin programlarına Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi girmeye başladı.”⁴⁷⁶ Kıbrıs Sorunu ve Türkiye'nin üyesi olduğu Batı ülkeleri tarafından bu konuda yalnız bırakılması, Türkiye'yi dış politikada yeni ufuklar aramaya yöneltmiştir. Başbakan İsmet İnönü tarihi “Yeni şartlarda yeni bir dünya kurulur ve Türkiye de bu dünyada yerini bulur” sözünü bu ortamda söylemişti.⁴⁷⁷

Kıbrıs sorunu Türkiye'yi dış politikada yeni ufuklar arayışına yöneltmiştir. Bağlantısız ülkelerin BM'de Türkiye karşısında tavır almaları, Türkiye'yi kendini anlatamadığı gerçeği ile yüzleştirmiştir. Bunun için Afrika'ya ve diğer bağlantısız ülkelere ‘İyi Niyet Heyetleri’ gönderilmiştir.

⁴⁷⁴ Melek M.Fırat, (t.y.). “Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımlında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” s. 1. <http://www.tasamafrika.org/pdf/afk5/12-Prof-Melek-FIRAT.pdf>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

⁴⁷⁵ Akçay, .age., s. 66

⁴⁷⁶ Ali Engin Oba (2011). “Türk Diplomasisi ve Afrika”, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1359/turk_diplomasisi_ve_afrika (Erişim tarihi: 21.09.2013).

⁴⁷⁷ Melek M. Fırat, (t.y.). “Kıbrıs Sorunu ve İnönü”, <http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/27-mayis-ihtilali-ve-sonrasi/kibris-sorunu-ve-inonu>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

Türk görüşünü açıklamak üzere siyaset adamları, diplomatlar, gazeteciler ve öğretim üyelerinden oluşan iyi niyet heyetleri çeşitli Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerine gönderildi. Bu heyetlerden üçü Afrika ülkelerine gitti. Birinci heyet Cezayir, Fas, Moritanya, Liberya, Gana, Nijerya, Sierra Leone ve Senegal'i; ikinci heyet Kamerun, Gabon, Kongo, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad'ı; üçüncü heyet Habeşistan, Kenya, Somali, Burundi, Ruanda, Tanzanya, Malavi, Madagaskar, Sudan, Libya ve Tunus'u ziyaret etti... Nitekim Dışişleri Bakanlığı'nın bu kararının uzun vadeli bir açılımı getirmediği kısa sürede görüldü. Ne 1965 yılı sonunda yapılan BM Genel Kurulu'ndaki Kıbrıs oylamasında Afrika ülkeleri Bağlantısızlık Hareketi'nin önemli isimlerinden olan Makarios'dan desteklerini çektiler ne de oylama sonrası Türkiye, Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye istekli oldu... Türk dış politikası tarihinde Afrika'ya yönelik tek girişim yukarıda özetlediğimiz 1960'lı yıllardaki çok özel ve tek yanlı bir talep üzerinde yoğunlaşmış bu adım oldu ve Kıbrıs sorunu gündemden düşünce Afrika ile ilişkiler yine asgari düzeyde kaldı.⁴⁷⁸

Batı Afrika'ya gelen 'İyi Niyet Heyeti'lerinden birine ait Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden bulduğumuz belge EK-11'dedir. Belgeye göre Bakanlar Kurulu'nun 6/394 sayılı kararı 20.04.1962 tarihinde alınmıştır.⁴⁷⁹ Kıbrıs Müdahalesinden sonra Nihat Erim hükümeti eski bakanlarından Erol Yılmaz Akçal başkanlığında bir heyet ile Nijerya'ya gelmiştir. Nijerya devlet başkanından Kıbrıs konusunda destek istemek için görüşmüşlerdir.⁴⁸⁰ O sıralarada Türkiye'nin tezi Kıbrıs'ta federal bir devlet oluşumudur. Nijerya Başbakanı Tafawa Balewa "federasyonun çok iyi bir yönetim biçimi olmadığını; Nijerya'da çalışmadığını"

⁴⁷⁸ Fırat, "Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", s.1-2.

⁴⁷⁹ BCA, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No:30-18-1-2, Kutu No: 164, Dosya No: 15, Sıra No: 17

⁴⁸⁰ Cemal Kalyoncu, "Kendi Bakan, Baba Bakan, Kuzen Başbakan", Aksiyon Dergisi, 26.06.1999, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-5228-37-kendi-bakan-baba-bakan-kuzen-basbakan.html> (Erişim tarihi: 25.08.2014). Yılmaz Akçal: 26 Mart 1971-15 Nisan 1973 arasında Nihat Erim Hükümetinde Turizm ve Tanıtma Bakanı. 3 dönem Rize milletvekili. Menderes Hükümetlerinde Devlet Bakanı olan Yusuf İzzet Akçal'ın oğlu ve eski Başbakan Mesut Yılmaz'ın amca oğludur. Akçal: Eski AP milletvekili, birinci ve ikinci Erim Hükümeti ile Ferit Melen Hükümeti'nin Turizm ve Tanıtma Bakanı. Kıbrıs meselesi yüzünden özel izinle Batı Afrika'daki ondört ülkeye iyiniyet Heyeti Başkanı olarak gider, devlet başkanlarıyla görüşür, Türk devlet başkanının da mesajlarını iletir.

anlatmıştır.⁴⁸¹ Türkiye'nin Afrika'ya gönderdiği 'İyi Niyet Heyetleri'nden sonra bu konuda gösterdiği fikri takipsizlik, ilişkilerde ortaya çıkan fırsatları kaçırmamasına sebep olduğu düşünülebilir. Çünkü 1966'da Nijerya'da askeri darbe sonrasında çıkan iç savaş, Nijerya'nın İngiltere gibi metropol ülkelerle ilişkisinin bozulmasına sebep olmuştur. O dönemde Nijerya'nın Askeri Yönetimi'nin lideri olan General Yakubu Gowon'un da yeni ilişkiler kurma ihtiyacında olduğu görülmektedir. Gowon 1967'de Türkiye Başbakanı'na yılbaşı kutlama kartı göndermiştir. Bu fırsatların değerlendirilemediği görülmektedir. Başkan Gowon'un tebriği EK-7'dedir.⁴⁸²

Turgut Özal'ın liderliğinde, "Türkiye SAGA'daki kuraklık ve kıtlık dönemlerinde \$10 milyon yardım etti".⁴⁸³ Türkiye-Afrika ilişkileri 1990'larda küçük bir ivme kazanmıştır. Bununla birlikte, ilişkiler asıl ivmesini 'Afrika Açılımı politikası' ile kazanmıştır.⁴⁸⁴ Türkiye'nin mevcut dünya güç dengesine karşı tepkisi Başbakan Necmettin Erbakan vasıtasıyla geldi. Erbakan'ın Nijerya ziyareti bir Türk Başbakanı'nın ilk SAGA ziyareti oldu. Erbakan siyasal İslamcı düşünceleri olan bir liderdi. Erbakan'ın Nijerya gibi Afrika'nın en önemli ülkesini kısa bir sürede ve tek ziyaretle D-8 katılmaya ikna etmedeki başarısı, Türk Dış politikası (TDP) bürokrasisinin de Afrika'daki fırsatlar ve orada yeni ve güçlü müttefikler bulunabileceği konusunda gözlerini açmıştır. Türkiye'nin Afrika Açılımı politikasının arka planında bu etkiyi gözardı etmemek gerekir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem "1998 Afrika Açılımı Eylem Planı"nı Büyükelçi Hazar'a hazırlattı. Türkiye- Afrika ilişkilerinin yerinden dirildiği an bu an olmuştur denilebilir.⁴⁸⁵

Bütün bunlardan, Türkiye'nin başından beri Afrika'nın önemini bildiğini, ancak harekete geçmek için uygun zamanı beklediğini söylemek mümkündür.

⁴⁸¹ Osman Sungur ile 25.08.2014 tarihinde özel görüşme.

⁴⁸² BCA, Arşiv Belgesi, BelgeFon No:30-1-0-0, Kutu No:9, Dosya No:52, Sıra No:13

⁴⁸³ Akçay, Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları, S .66

⁴⁸⁴ Age., s. 68

⁴⁸⁵ Özkan, Mehmet, (2008). *Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects*. policy brief, Ankara: Seta Policy Brief, No:22.

Türkiye'nin Afrika ile tesis ettiği ilişkilerde ilginç bir seçicilik de öne çıkmaktadır. Mesela, Batı ve özellikle ABD ile çok iyi ilişkilere sahip olan Liberya ile bir Afrika ülkesi olarak ilişki kurmaya hiç çalışmamıştır. Türkiye, Liberya devletini bir Afrika devleti olmaktan çok, emperyalizmin Afrika düzenlemesi olarak gördüğü için bölgenin dinamiklerine yabancı bu unsura itibar etmemiştir. Türkiye Liberya'da bir Konsolosluk açma girişiminde bile bulunmamıştır. Türkiye'nin Akra/Gana elçiliği Monrovia/Liberya için de akreditedir.⁴⁸⁶ Ancak, Afrika ile ilişkisi on yıl öncesi ile kıyaslanmayacak kadar iyileşmiş bir Türkiye'nin dış politikası artık Liberya halkını da kapsama alanı içine almalıdır.

Türkiye, sömürge çağı sonrasında bütün Afrika ülkelerinin bağımsızlığını resmen tanımış ve 1950-70 arasında onlarla diplomatik ilişkiler tesis etmiştir.⁴⁸⁷ Gana/Akra Türk elçiliği 1960'ta açılmış ancak ekonomik sebeplerle 1981'de kapatılmıştır. 2010'da da yeniden açılmıştır. Gana elçiliğinin kapatılması biraz da Nijerya'nın bağımsızlık kazanmasıyla alakalı olmalıdır. Türkiye tarihsel olarak Nijerya'daki bazı yerel unsurlarla irtibatlı ve Berlin Konferansı'na göre de şimdiki Nijerya'nın bir bölümü Osmanlı mülküdür.

3.2. TÜRKİYE'NİN AFRİKA POLİTİKASI

Westfalyan sisteme göre kurulmuş uluslararası sistemin çalışıldığı uluslararası ilişkilerde devletlerarası ilişkiler çalışılmaktadır. Ancak Türkiye Afrika ilişkilerine bakıldığında ulusların ilişkilerinin uluslararası (devletlerarası) ilişkilerden daha ileride olduğu görülmektedir. Küreselleşen ve ulus devletin gücünün azaldığı söylenen

⁴⁸⁶ MFA-TR, (2013). Afrika İle Uluslararası İlişkiler, <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?6650>. <http://www.akra.be.mfa.gov.tr/Mission.aspx>. (Erişim tarihi: 22 Ağustos 2013).

⁴⁸⁷ Ozkan, Mehmet (2011). "Turkey's new engagements in Africa and Asia: Scope, content and implications", *Perception*, 2011, Autumn Volume XVI- Number 3. pp. 115-138. Özkan'ın verdiği bu bilginin yanlış olmasıdır. EK-5'teki belgeye göre Ankara, aynı yıl içinde Lagos'a büyükelçi atamış olmalıdır. Özkan 1962 olarak tarih vermesi, onun sadece EK-6'daki belgeyi görmüş olması ihtimalini akla getirmektedir.

çağımızda, Dugin de vurgu yaptığı halklardan halklara ilişkilerin, yani *sivil ilişkilerin* öne çıkacağı öngörüsü ileri sürülebileceği gibi, ‘sivil ilişkiler öne çıkarılmalı’ önermesi de yapılabilir. Bu yüzden salt halklar ve insanlar arasındaki ilişkilere bakmak da faydalı olacaktır. Bu bağlamda Türkiye’deki Afrika kökenli AfroTürkler’i de ihmal etmemek gerekmektedir.

3.2.1. Türkiye’nin Afrika Açılımı Eylem Planı

“Afrika Eylem Planı, Türkiye’nin bir bütün olarak Afrika’ya ilgisinin başlaması açısından bir milat kabul edilebilir.”⁴⁸⁸ Ancak bu plan bazı bakımlardan Osmanlı mirası üzerinde bir etkinlik arayışı olarak da görülmüştür.⁴⁸⁹ Ancak Türkiye’yi bu planı yapmaya cesaretlendiren BM’in ‘Bin Yıl Hedefleri’ adlı planıdır. “Binyıl Kalkınma Hedefleri, uluslararası düzeyde önemli ölçüde farkındalık yaratmış; aynı zamanda, en az gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sözkonusu hedeflerin hayata geçirilmesine yönelik çabaların artırılmasını teşvik etmiştir.”⁴⁹⁰ “Afrika’ya Açılım politikası, Türkiye düzeyindeki bir devletin, Afrika kıtası, özellikle Siyah Afrika ile olan ilişkilerinin yeterli olmadığı gerçeğinden esinlenmiştir.”⁴⁹¹ “Bundan sonraki süreçte kat edilen aşamalar bu plan çerçevesinde hayata geçirilmiştir. Buna örnek olarak 2003 yılında “Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi” kabul edilerek bu kez ekonomik münasebetlerin iletilmesi amaçlanmıştır.”⁴⁹²

⁴⁸⁸ Mehmet Seyfettin Erol ve Ahmet Sait Altın, (2012). “Türk Dış Politikasında Afrika: Osmanlı Mirası Üzerine Ortak Gelecek-Etkinlik Arayışları”, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=840&cid=381>, (Erişim Tarihi: 20.07.2014).

⁴⁸⁹ Agm. Erol ve Altın’ın makalelerinin ismi zaten bunu söylemektedir.

⁴⁹⁰ IDC, “Bin Yıl Kalkınma Hedefleri”, idc4istanbul.org/.../BN_Bin_Yil_Kalkinma_Hedefleri... (Erişim Tarihi: 20.07.2014)

⁴⁹¹ Dışişleri Bakanlığı, (1998). “Afrika’ya Açılım Eylem Planı”. s. 1.

⁴⁹² Mehmet Seyfettin Erol ve Ahmet Sait Altın, (2012). “Türk Dış Politikasında Afrika: Osmanlı Mirası Üzerine Ortak Gelecek-Etkinlik Arayışları”

Gerçekten de Türkiye'nin 1998'de Afrika ile ilişkilerinin görüntüsü hiç iç açıcı değildir. "Ankara'daki Etiyopya, Somali ve Nijerya büyükelçiliklerinin değişik sebeplerle kapatılmasından sonra, özel konumu olan Sudan ve Güney Afrika Cumhuriyeti dışında, hiç bir Siyah Afrika ülkesinin Büyükelçiliğinin Türkiye'de mukim bulunmaması, ilişkilerimizin düzeyi açısından bir örnek olarak gösterilebilir".⁴⁹³

Türkiye'nin çok boyutlu dış politikası çerçevesinde Afrika Açılımı Eylem Planı hazırlanmıştır.⁴⁹⁴ Büyükelçi Hazar'ın öncülüğünde hazırlanan bu plana göre;

- Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında üst düzey ziyaretler yapılmalı,
- Kıta ülkeleri ile uluslararası organizasyonlarda bağlantıların geliştirilmesi,
- İnsani yardım yapılması,
- Afrika'da diplomatik temsilci sayısının artırılması,
- BM bünyesindeki Afrika'ya teknik ekonomik yardım programlarına katılması,
- Afrika ülkeleri ile bilim-teknik ve ekonomik alanlarda işbirliği anlaşmalarının imzalanması,
- Teknik uzmanların ve bakanların Türkiye'ye davet edilmesi,
- Afrika Kalınma Bankası'na katkı yapan bir ülke olarak üye olunması
- Afrika İthalat-İhracat Bankası'na üye olunması
- İşadamlarının ziyaretlerinin sağlanması ve İş Konseylerinin kurulmasıdır.⁴⁹⁵

Bu bağlamda 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Afrika Ülkeleri ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Planı" hazırlanmıştır. Bu hazırlıklardan sonra, 2005 yılı Türk Dış politikasında "Afrika Yılı" olarak ilan edilmiştir.⁴⁹⁶ Türkiye 23 Kasım 2005'te Birinci Türkiye- Afrika Zirvesi'ni organize etti. Zamanın Dışişleri Bakanı Abdullah Gül burada yaptığı konuşmada " Bizim

⁴⁹³ Dışişleri Bakanlığı, age., s. 1.

⁴⁹⁴ MFA-TR, (2013) "Türkiye-Afrika İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 12.08.2013)

⁴⁹⁵ Numan Hazar, (2011).Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Afrika- Türkiye İlişkileri, s. 24-25

⁴⁹⁶ MFA-TR, (2013) "Türkiye-Afrika İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 12.08.2013).

Afrika ile politik, kültürel ve ekonomik ilişkilerimiz potansiyelini göstermekten uzaktır. Çok zengin ve uzun bir ortak geçmişimiz vardır. Bu sebeple, hükümetimiz bu dostça tarihi ilişkilerimizi zenginleştirerek geleceğe taşıma niyetindedir” dedi.”⁴⁹⁷ Türkiye 12 Nisan 2005’te Afrika Birliği’nde (AfB) gözlemci statüsünü kazandı ve Addis Ababa Büyükelçiliği AfB birliği nezdinde akredite edildi. Daha da ileri gidilerek, 2008 yılında Türkiye AfB’nin stratejik ortağı oldu.⁴⁹⁸

Afrika Açılımı planının kısa vadeli hedefi ise Türkiye’nin BMGK adaylığı için destek temin edilmesidir.⁴⁹⁹ Bu hedefe 2010’daki oylamada ulaşılmıştır. Ancak 2014’deki oylamada bu alanda ülkemizin mevzi kaybettiği görülmektedir. 2010’daki oylamada 151 oy alan Türkiye, 2014’deki oylamada 59 oyda kalmıştır.

Türkiye adım adım Afrika Açılımı Eylem Planı’na ait ev ödevlerini yaptı. “Afrika Kalkınma Bankası’na ve Afrika Kalkınma Fonu’na Şubat 2008’de üyelik başvurusunda bulundu. Bu müracaatların ikisi de 14-15 Mayıs 2008 Governörler toplantısında kabul edildi. Türkiye Afrika Kalkınma Bankası’nın Afrika dışından 25. üyesi oldu.”⁵⁰⁰

- I. Türkiye- Afrika İşbirliği Zirvesi 18-21 Ağustos 2008’de İstanbul’da yapıldı. Bu toplantıya 49 Afrika ülkesi ve AfB’nin 11 uluslararası temsilcisi katıldı.⁵⁰¹
- Kıdemli Memurlar Zirvesi: 15 Aralık 2010’da İstanbul’da yapıldı.
- 2007-2009 döneminde, TUSKON tarafından Türkiye-Afrika Ticaret Köprüleri adıyla işadamları toplantıları yapılmıştır.
- Türkiye-Nijerya Parlamentolararası Dostluk Grubu 14 Aralık 2011’de kuruldu.⁵⁰²

⁴⁹⁷ Ali Eren Oba, (2011), “Türk Diplomasisi ve Afrika” 21.06 2011, www.tasam.org/tr/TR/Icerik/1359/turk_diplomasisi_ve_afrika, (Erişim Tarihi: 03/07/2013).

⁴⁹⁸ MFA-TR, (2013) “Türkiye-Afrika İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 12.08.2013)

⁴⁹⁹ Dışişleri Bakanlığı, age., s. 1.

⁵⁰⁰ Age.

⁵⁰¹ Age.

Dışışleri Bakanı Davutoğlu 3 Eylül 2013'te yapılan Afrika Stratejisi üzerine Sektörel Değerlendirme Toplantısı'nda "Türkiye Afrika'da şimdilik 34 elçiliğe sahiptir. 23 ortak ekonomik komisyon, 17 ülkeyle ortak iş konseyleri, 4 ülkeyle serbest ticaret anlaşması, 8 ülkeyle çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması, 10 ülkeyle karşılıklı yatırımların teşviki anlaşması imzalandı ve THY Afrika'da 35 noktaya uçmakta" olduğunu söyledi.⁵⁰³ 2005'e kadar SAGA bölgesinde Türkiye'nin 12 Büyükelçiliği varken, 2013 sonunda 29 Büyükelçiliği vardır. 1998'de SAGA bölgesinde sadece 7 Türk elçiliği vardır.⁵⁰⁴

Afrika Açılım Planı'nda da belirtildiği gibi "Afrika ülkelerinin ihraç mallarının satın alınmasına öncelik verilmesi suretiyle, bu ülkelerin ihracatının teşvik edilmesi ve ikili ticari ilişkilerimizin gelişmesi için tarafımızdan bu şekilde katkıda bulunulması" önerisinin hayata geçirilmesi sağlanmalıdır. Şu anda Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerdeki görünüm Türkiye'nin Afrika'ya mal satmakla ilgilendiğidir. Petrol, gaz ve altın gibi hammadde aldığımız bir kaç ülke dışında ticarete Türkiye avantajlı durumdadır. Bu görünüm ülkemizi bir sömüren ülke konumuna sokacaktır. Türkiye kuracağı bir ajans vasıtasıyla, Afrika ülkelerinin ihraç kapasitesi olan ve halkın günlük gelirin de artmasına vesile olacak malları bulmalı ve bunların dünyaya ihracına çalışmalıdır. Bu konuda ilgili ülkelerle ortak çalışmalar yapılmalıdır.

Eğitim ve Kùltür Önlemleri başlığı altında 1998 itibariyle Afrikalı öğrencilere toplam 204 burs verildiği belirtilmiştir.⁵⁰⁵ 2013 yılı sonunda bu rakam üç bine yaklaşmıştır. Afrikalılara Türkiye vizesi verilirken çok dikkatli davranıldığı için Türk

---

⁵⁰² TBMM, (2013). "Dostluk Grupları", http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/dostluk_gruplari.yonetim_kurullari?pUlkeNo=84. (Erişim tarihi: 1.03.2013). Bu dostluk grubu hiç bir faaliyette bulunmadığı TBMM'nden gelen cevabi e-postada belirtilmiştir.

⁵⁰³ MFA-TR, (2013) "Türkiye-Afrika İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 12.08.2013)

⁵⁰⁴ Dışışleri Bakanlığı, age., s. 2.

⁵⁰⁵ Age., s. 8.

vizesi, Nijerya’da en zor alınan vizelerden birisi olmuştur. Gerekçe olarak da bu ülke vatandaşlarının, uyuşturucu suçları, kaçak kalmaları, yurt içinde işportacılık gibi işler yapmaları gösterilmektedir. Ömer Cürebal’ın da belirttiği gibi “bunları yapanların çoğu zaten kaçak yollardan gelmiş insanlardır. Vize işlemlerinin kolaylaştırılması, gelenlerin yasal denetim altına girmelerini sağlayacağı”⁵⁰⁶ için faydalı olacaktır.

Afrika Açılım planının başarılı olmasının arkasında, kanaatimizce, “Afrika’da bulunan büyükelçilerimiz ile kamu ve özel sektör temsilcilerinin katılımıyla yapılan bir dizi toplantıdan sonra hazırlanmış”,⁵⁰⁷ hatta Türkiye’de bulunan Afrika ülkelerinin temsilcilerinin de görüşleri alınarak geniş katılımlı bir çalışma olması yatmaktadır.

Türkiye Afrika ile ilişkiler için, özellikle 1998-2005 arasında, çok ciddi bir hazırlık yapıp bir yol haritası hazırlamış olmasına rağmen, bunun taktik seviyedeki uygulaması esnasında bazı aksaklıklar görülmektedir. Örneğin; Nijerya ile ilişkiler diğer bir çok Afrika ülkesi gibi hızlı gelişmemektedir. Türkiye-Nijerya ilişkilerindeki gelişme, diğer Afrika ülkeleri ile olan gelişmesinin gerisinde kalmıştır denilebilir. Kanaatimize göre bu zaafiyet, Türkiye’nin Afrika politikasında bir ‘*Kara Delik*’ oluşturabilir. Çünkü Nijerya, ekonomisi Türkiye’ninkinden küçük bile olsa yakın ve bölge komşuları açısından bir ‘dev’dir. Bu devin etki-çekim alanında 15-20 bölge ülkesi vardır ki, hiç ihmal edilebilecek bir güç değildir.

Türkiye Afrika ile ilişkilerini geliştirmede sivil toplumun önemini bilmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları, Afrika’da, özellikle En Az Gelişmiş Ülkeler’de sadece Türkiye’nin değil, bütün insanlığın yüzakı olmuştur denilebilir. Türkiye ekonomik büyüklük sıralamasında dünyanın on yedinci büyük ekonomisi olmasına rağmen Afrika’ya toplam insani ve kalkınma yardımlarında dünya dördüncüsü olmuştur. Bu bağlamda resmi kurumlar olarak TİKA ve Türk Kızılay’ı;

⁵⁰⁶ Ömer Cürebal, - Lagos Türkiye Fahri Konsolosu- (23 Ağustos 2014). “Nijerya ve Türkiye İlişkileri” konulu görüşme, Lagos. Görüşme Metni EK-1’dir.

⁵⁰⁷ Dışişleri Bakanlığı, age., s. 8.

sivil toplum kuruluşları olarak Kimse Yok Mu? İnsani Yardım Vakfı (İHH), Dosteller, Sağlık Mensupları Derneği (SAMEDER), Yardımelî Derneği gibi kuruluşlar sayılabilir.

3.3. TÜRKİYE-NİJERYA İLİŞKİLERİNİN BAŞLAMASI

Türkiye bağımsızlığını kazanmasından itibaren Nijerya'nın Afrika'daki önemini biliyor görünmektedir. “Bu bağlamda, Türkiye'nin ilk daimi diplomatik temsilciliği olarak Lagos Konsolosluğu 1956'da açılmıştır.⁵⁰⁸ Nijerya bağımsızlığını kazanınca da 30 Ağustos 1962'de Lagos Büyükelçiliği açılmıştır.⁵⁰⁹ Türkiye'nin elçilik açma girişimi, Dışişleri Bakanlığı'nın Bakanlar Kurulu'na; Nijerya'nın bağımsızlığından sadece 33 gün sonra yapması⁵¹⁰ ve Bakanlar Kurulu'nun 09.11.1960 tarihinde, 5/529 sayılı kararı ile bunu onaylaması; Gana'da elçiliğimizin olduğu bir tarihte Dışişleri bürokrasisinin Nijerya'nın bölgedeki önemini takdir ettiklerini; bölgede oluşan yeni jeopolitiği gördüklerini de göstermektedir. Nijerya elçiliğimiz, yeni bölgesel jeopolitik ortamda Türkiye için Batı Afrika'nın merkez üssü pozisyonunu Kamerun ve Gabon'a da akredite olarak göstermiştir.⁵¹¹ Davutoğlu, Türkiye'nin BM'deki Afrika'nın oy potansiyelini dikkate alması gerektiğini, aksinin büyük bir hata olacağını söylemektedir.⁵¹²

Türkiye-Nijerya ilişkilerinin Türkiye'nin Afrika politikası bağlamında ele alınmasının bazı Nijeryalı resmi görevlilerde rahatsızlık oluşturduğu görülmektedir. Afrikalılar, Afrika'nın bir ülke değil; 54 ülkeyi içeren bir büyük kıta olduğunu her

⁵⁰⁸ Ozkan, agm.

⁵⁰⁹ MFA-TR, (2013) Abuja Büyükelçiliği, <http://abuja.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121414> (Erişim tarihi: 15 Kasım 2013)

⁵¹⁰ Bu konuda EK-5'e bakınız. BCA Belgesi, Fon No: 30-18-1-2, Kutu No: 157, Dosya No:27, S. No: 4

⁵¹¹ EK-6. BCA Belgesi, Fon No:30-18-01 , Kutu No: 183, Dosya No:1, S. No:8

⁵¹² Ahmet Davutoğlu, (2001). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre yayınları, s. 208

fırsatta kibarca söylemelerine rağmen, bu durum diğer ülke görevli ve bazı akademisyenlerce anlaşılamamaktadır. Bir Nijeryalı diplomat bu rahatsızlığını şöyle belirtmiştir: “Çin Afrika'nın toplamı kadar bir nüfusa ve ondan büyük bir ekonomiye sahiptir. Bu nedenle 'Çin-Afrika ilişkileri' demeye hakkı olabilir. Hindistan da Afrika kadar bir nüfusa ve ekonomiye sahip, diyelim ki, 'Hindistan-Afrika İlişkileri' deme hakkı olsun. Türkiye neden bu der ki? Türkiye gibi ülkeler bunu böyle kullanmamalı”. Bu serzenişte, Bacık'ın ‘Modern Uluslararası Sistem’⁵¹³ adlı çalışmasında açıkladığı gibi, mevcut uluslararası sistemin asıl unsuru olan ulus devletin diğer devletlerle eşit olduğu iddiası mevcuttur.

Tablo-1 Türkiye ve Nijerya'nın istatistiki bilgilerini karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Bu tabloda Nijerya'nın üstün yönleri arasında öncelikle büyük nüfusunun sonucu olarak işe ihtiyaç duyan işgücü gelmektedir. Türk KOBİ'leri genelde emek yoğun teknoloji kullanmaktadır. Nijerya'ya gelen doğrudan dış yatırımlar ise genellikle sermaye yoğun alanlarda yatırım yapmakta, ülkede işsizliği azaltmada çok etkili olamamaktadır. Bunun en önemli sebebi, dış yatırımların çoğunlukla petrol üretim sektörüne yapılmasıdır.⁵¹⁴

Nijerya'nın ekilebilir alanları çok geniştir. Henüz bu alanın ancak %30'u kullanılabilir. Nijerya'da henüz ekilemeyen arazi tarım arazisinin toplam alanı Türkiye'nin toplam ekilebilir tarım arazisi alanından daha büyüktür. Türk tarım yatırımcısının bu ülkeye kanalize edilmesi hem ikili istihdama katkı yapacak, hem de Türk tarımcısının büyük işletmeler kurma tecrübesine yardımcı olacaktır.

⁵¹³ Gökhan Bacık, (2007). Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik. İstanbul, Kaknüs yayımları .

⁵¹⁴ A. Enisan Akinlo, (2004). “Foreign Direct Investment And Growth In Nigeria An empirical Investigation”, *Journal of Policy Modeling*, 26 (2004). s.636). file:///C:/Users/HP/Downloads/20090401152926929.pdf, (Erişim Tarihi: 23/11/2014).

Türkiye'nin son yıllarda kendisini belli kaynaklara çok bağımlı kıldığı petrol ve doğal gaz ise Nijerya'nın en güçlü olduğu alandır. Türkiye az sayıdaki tedarikçilerine bağımlı hale gelmiştir ve bu bağımlılığı son yıllarda dış politikadaki alan daralmasından da belli olmaktadır. Türkiye BM Güvenlik Konseyi'ni de karşısına alma bahasına nükleer satral bunalımı konusunda İran'ı desteklemiştir. Rusya'nın Gürcistan'ın bir kısmını işgal etmesi karşısında, bölgesel bir gücün vermesi gereken tepkiyi verememişti. Azerbaycan-Ermenistan konusunda ise ayrı bir ikilem içerisindedir. Ermenistan'ı, işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmesi konusunda baskı altına alamamakta, buna karşılık Ermenistan-Türkiye ilişkilerini iyileştirme adına da Azerbaycan'ın tepkisi yüzünden kendi hamlelerini önleyecek sözler vermek zorunda kalmaktadır. Nijerya gibi bir petrol ve gaz üreticisi ülke ile girişilecek ticari ilişkiler Türkiye'nin kaynak bağımlılığını azaltma adına ciddi fayda sağlayabilir.

Nijerya okul ve sağlık tesisleri açısından halkına yeterli hizmeti sağlayamamaktadır. Türkiye ise iki alanda da iyi durumdadır ve bu konuda yatırımcıları dışa açılma konusunda tecrübe sahibidir. Bu konularda STK'ların desteklenmesi, hem Türkiye içinde iş bekleyen yüzbinlerce öğretmen adayının istihdamına, hem de Türkiye'nin Avrasya'da sağlık merkezi olma politikasına ciddi faydası olacaktır.

Nijerya elektrik üretimi ve rafineri işletme konularında sıkıntı içerisindedir. Nijerya elektrik üretim sektörünü yabancı yatırımcılara açmıştır. Nijerya'nın toplam elektrik üretimi bir Sabancı Grubu'nun ürettiği elektrik enerjisi kadardır. Bu sahalarda ihale alma devlet desteğine ihtiyaç duymaktadır. Türkiye Afrika Kalkınma Bankası ortaklığı avantajlarını da kullanarak bu konuda da açılım yapabilme kapasitesine sahiptir. Bununla birlikte, Türkiye'nin rafine işletme tecrübesini Nijerya'ya aktarmasında belki Nijerya'nın petrol üreticisi şirketlerin ev sahibi olan ABD, İngiliz, Fransız gibi ülkelerin rezervine takılabilir.

Tablo 10: Türkiye-Nijerya İstatistik Bilgileri

Alan	Türkiye	Nijerya
Coğrafi Alan	769, 630 km ²	910,770km ²
Nüfus	76 milyon	168.8 milyon
Resmi Dil	Türkçe	İngilice
Milli Gelir	\$789.2 134 milyar	\$502 milyar
Para Birimi ve \$ paritesi	\$1=2.18 Lira	\$1=165 Naira
Beklenen ömür	76.4	52
Yetişkin nüfus okur yazar oranı	91	61
Din	İslam	İslam: %50, Hristiyan: %40, Animist: 10
İhracat miktarı	\$155 milyar	\$145 milyar
Ham petrol ihracatı	0	\$94 milyar
Rafine edilen petrol miktarı	26 milyon ton	82,400 varil/gün
İhraç edilen ham petrol	0	2.368 milyon varil/gün
Doğal gaz ihracı, milyar cu.m	0	28.27
Ekilebilir arazi oranı	%26.7	%39.5
İlkokula gitme oranı	%100	%83
Doğum esnasında ölüm (100,000'de)	20	630
Evli kadınlarda doğum oranı	2.1	6
İnternet abone oranı %	10.55	0.01
GSM telefon abonesi %	91	68
İnternet Kullanıcı oranı %	45	33
Günlük geliri \$2'dan az olan %	4.7	84.5 (2010)
İthalat için gerekli evrak sayısı	8	13
İş yapma kolaylığı	69	147
İş kurma süreci	6	8
İş kurma ve işe başlama günü	2.3	28
Askeri harcamanın GSMH'ya oranı%	2.3	0.9

Kaynak: Derleme ⁵¹⁵

Nijerya Tablo-1'de de görüldüğü gibi büyük bir işgücü potansiyeline sahiptir. Emek yoğun sanayi dallarında yatırım yapılabilecek bir ülke olduğu görülmektedir.

⁵¹⁵Kaynaklar: (1) <http://data.worldbank.org/indicator>, (Erişim Tarihi: 02.05.2014)

(2) OECD (2013), "Country statistical profile: Turkey", *Country statistical profiles: Key tables from OECD*. doi: 10.1787/csp-tur-table-2013-2-en, (Erişim Tarihi: 02.05.2014)

(3) http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/167.htm, (Erişim Tarihi: 02.05.2014)

(4) http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Dunyada_ve_Turkiyede_Enerji_Gorunumu.pdf, (Erişim Tarihi:02.05.2014)

(5) http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Dunyada_ve_Turkiyede_Enerji_Gorunumu.pdf, (Erişim Tarihi: 02.05.2014).

1980'lerin başında Leyland, Wolskwagen, Honda, Mercedes Benz, Pegueot, Philips, Blaupunkt, Grundig gibi dünyanın dev sanayi şirketleri yatırım yapmışlardır. Ancak Çin'in kendini aynı yıllarda dış dünyaya açması; Çin'in görece daha güvenli bir alan sunması; sendika ve diğer siyasi faaliyetlerin komünist idarenin sıkı kontrolü dolayısıyla daha cazip bir kazanç ve istikrar sunduğu için yatırımlar terkedilip Çin'e kaymıştır. Bu terkedilmiş yatırımlar da endüstrileşmeye aç Nijerya'yı Batıya bağlı kılarak alternatif arayışların önünü kapatmışlardır.

Bugünlerde Nijerya'da Nissan, Hyundai montaj fabrikaları kurarak imalata başlamışlardır. Ayrıca yerli bir şirket, yerli bir marka ile otomobil montaj fabrikası kurmuştur. Kaduna'daki Pegueot otomobil fabrikası tamamen özelleştirilerek imalata devam etmektedir.

Nijerya'nın ekilebilir arazi büyüklüğü Japonya'nın toplam toprak büyüklüğüne yakındır. Japonya'nın ekilebilir arazisi ise toprağının ancak %10'u kadardır. Nijerya bu ekilebilir arazisinin çok az bir kısmını değerlendirmektedir. Ömer Cürebal'ın belirttiğine göre "Nijerya'nın ekilebilir arazisinin %70'i bakirdir".⁵¹⁶ Türkiye'nin istihdam dışı kalan tarım nüfusu kapsamlı bir devlet politikasıyla Afrika'ya yatırımcı olarak yönlendirilebilirse hem Türk nüfusa istihdam sağlanmış olur, hem de Nijerya nüfusu çok ciddi bir istihdam imkanına kavuşmuş olur. Böyle bir oluşum iki toplum arasındaki akrabalıkları da artıracığından ilişkiler daha kalıcı bir zemine kavuşmuş olur. Aynı zamanda Nijerya'nın bu geniş arazilerinde sağlanacak üretim dünya gıda güvenliğine de olumlu etki yapacaktır.

Beklenen azami ömür Türkiye'de 75 iken Nijerya'da 52 senedir. Doğum esnasında ölen kadın ve çocuk oranları da Türkiye'ye göre çok yüksektir. Türkiye, dünya sağlık turizminde dünyanın önemli merkezlerinden birisi olmaya; sağlık

---

⁵¹⁶ Ömer Cürebal, - Lagos Türkiye Fahri Konsolosu- (23 Ağustos 2014). "Nijerya ve Türkiye İlişkileri" konulu görüşme, Lagos. Görüşme Metni EK-1'dedir.

turizminin de merkez üslerinden birisi olmaya çalışırken Nijerya'yı ihmal etmemelidir. Sağlık eğitimi açısından olsun, sağlık turizmi açısından olsun Nijerya çok verimli bir ortak olabilme potansiyelindedir. Bu potansiyeli değerlendirebilen bir Türkiye, hem uluslararası öğrenci pazarında hedefine ulaşmada, hem de sağlıkta nitelikli eleman ihtiyacı konusunu çözmekte faydalanabilir. Nijerya'da "Nizamiye Hospital" ismiyle bir Türk hastanesi açılmıştır. Bu tür yatırımların desteklenmesi Türkiye'ye hem sağlık öğrencisi, hem de sağlık turizmi ziyaretçisini artıracaktır.

Nijerya'nın genç nüfusu, Türkiye'nin çok güçlü olduğu beyaz eşya sektörünü de destekleme potansiyeline sahiptir. Nitekim Arçelik-Beko (Koç Holding) bunun farkına vararak 2014 yılı sonuna kadar yerli bir ortak ile Akwa İbom Eyaleti'nin başkenti Uyo'da bir montaj fabrikası açmaya çalışmaktadır. Nijerya'nın konut açığı 17 milyona ulaşmıştır. Bu miktar sadece Lagos için 5 milyon civarındadır.⁵¹⁷ Türk inşaat sektörü bu pazarı, bu aşamada yakalayabilirse gelecek 10-20 yılında iş ve Pazar sıkıntısı çekmeyecektir.

Nijerya'nın askeri harcamalarının bütçeye oranı oldukça düşüktür. Dolayısıyla, Nijerya ordusunun elindeki silah ve malzemeler eski ve bakımsızdır. Türk Savunma Sanayii ucuz ve kaliteli üretimi ile dünya savunma sektöründe gelişen bir pazar bir payına sahiptir. Çünkü Nijeryalı devlet adamları, bağımlılıktan çekindikleri için, özellikle savunma alımlarında çok çeşitli ve özellikle emperyalist hedefi olmayan ülkelerden silah ve malzeme almayı tercih etmişlerdir. Bu yüzden de Nijerya ordu envanterinde çok çeşitli ülkelerden silah ve malzeme vardır.

Türkiye Nijerya'daki konsoloslüğünü, bağımsızlığın ilanından sonra büyükelçiliğe dönüştürerek Nijerya'ya verdiği önemi ve Afrika ülkelerinin

---

⁵¹⁷ Henry Umoru & Funmi Olasupo, "FCT accounts for 10% of 17m housing deficit in Nigeria — Bala Mohammed", August 26, 2014, Vanguard Newspaper, <http://www.vanguardngr.com/2014/08/fct-accounts-10-17m-housing-deficit-nigeria-bala-mohammed/#sthash.0uhmktL0.dpuf>, (Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2014).

bağımsızlığına verdiği değeri göstermiştir. Dışişleri Bakanlığı 03/11/1960 tarihinde,, Nijerya'nın resmen bağımsız olmasından sadece beş [üç] gün sonra, hükümete konsolosluğun büyükelçiliğe dönüştürülmesini yazmış ve Bakanlar Kurulu'nda da 09/11/1960 tarihinde bu talep onaylanmıştır.⁵¹⁸ Lagos Büyükelçiliği nezdinde 1978 yılında Ticari Ataşelik açılmıştır.⁵¹⁹ Daha sonraki yıllarda kaldırılan ataşelik 2012'de tekrar ihdas edilmiştir. İlk atanan ataşe de Erdoğan Hürbaş olmuştur.

Lagos Büyükelçiliği, Türkiye'nin Batı Afrika ilişkileri için uzun zaman merkez üssü olma görevini yürütmüştür. 11/10/1962 tarihli Kararname ile Lagos Büyükelçisi Fehmi Musa, Kamerun'da da Türkiye'yi temsille yetkilendirilmiştir.⁵²⁰ 1965 tarihli bir başka kararname ile Lagos Büyükelçisi Gabon'da da Türkiye'yi temsille yetkilendirilmiştir.⁵²¹ 1999 yılında Lagos Türk Büyükelçiliğinin akredite olduğu Batı Afrika ülke sayısı sekize ulaşmıştır.

Türkiye'nin 1970'lerde Nijerya ile resmi ilişkilerinin gelişen bir ivme kazanmış olduğu iddia edilebilir. 1973 yılında Orman Bakanlığı, Nijerya'ya FAO bünyesinde görev yapmak üzere Planlama ve Koordinasyon Başkan Yardımcısı Orhan Baykal'ı beş yıl süreyle görevlendirmiş,⁵²² 1976 yılında da bu görev süresini üç yıl daha uzatmıştır.⁵²³

---

⁵¹⁸ EK-5

⁵¹⁹ Ticaret Bakanlığı, Personel müdürlüğünün 02/11/1978 tarih; 9.M.3/7979 Dosya numaralı ve Atamalar konulu yazısı. BCA: Fon no: 30-11-10, Kutu no: 491, Dosya no: 124, sıra no:1 evrak.

⁵²⁰ EK-8

⁵²¹ EK-6

⁵²² EK-9

⁵²³ EK-10

3.4. TÜRKİYE-NİJERYA ARASINDA RESMİ TEMAS VE GİRİŞİMLER

3.4.1. Türkiye ve Nijerya Arasında İmzalanan Anlaşmalar

Türkiye- Nijerya kültürel Anlaşma: Ankara, 21.10.1976.

Türkiye- Nijerya Ticaret Anlaşması: 25.08.1982 Lagos.

Türkiye- Nijerya Ekonomik, Bilimsel ve Teknik Anlaşması: 22.10.1986.⁵²⁴

D-8 üyesi ülkeler arasındaki vize işlemlerinin kolaylaştırılması anlaşması:
2001

Türkiye- Nijerya Ticaret Anlaşması: 08.10.1996, Abuja⁵²⁵

Denizcilik Anlaşması 08.10.1996 Abuja

Ulaştırma Bakanlıkları arasında Protokol: 25.11.1996, Ankara.

Türkiye- Nijerya ortak ekonomik komisyon 3ncü dönem protokolü: Ankara,
14.06.2001

Türkiye- Nijerya ortak ekonomik komisyon 1nci dönem protokolü :
10/26/1990. Ankara.

Türkiye- Nijerya ortak ekonomik komisyon 2nci dönem protokolü:
08.10.1996

Türkiye- Nijerya ortak ekonomik komisyon Ekonomik ilişkileri geliştirmeye
yönelik protokolü: 7-10 Mart 2000

Diplomatik pasaportlara vize muafiyati protokolü, 16 Aralık 2011.⁵²⁶

⁵²⁴ MFA-TR, (2013), Türkiye-Afrika İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 05.02.2013).

⁵²⁵ Yücel Akova, (2012). "Nijerya Bilgi Notu", T.C. Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü,

⁵²⁶ MFA-TR, (2013), Bilgi Notları, <http://abuja.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121414> (Erişim tarihi: 05.02.2014).

3.4.2. Türkiye-Nijerya Arasında Üst Düzey Ziyaretler

Başbakan Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Abuja ziyareti: 7-8 Ekim 1996. Bu ziyaret bir Türk Başbakan'ın ilk SAGA ülkesi ziyareti olması bakımından diplomatik ve siyasi tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

Nijerya Devlet Başkanı Olusegun Obasanjo'nun 23-25 Temmuz 2000 ziyareti⁵²⁷

Abdüllatif Şener'in 6-7 Haziran 2004 ziyareti

Devlet Bakanı Edip Safer Gaydalı'nın ziyareti. 7-10 Mart 2000

T.C. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Abuja ziyareti, 8 Haziran 2010

Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek'in Abuja ziyareti, Kasım 2010.

Nijerya Başkanı Goodluck Ebele Jonathan'ın Ankara ziyareti, 1 Şubat 2011

Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın Abuja ziyareti, 13 Şubat 2011

Nijerya Dışişleri Bakanı Mr. Odein Ajumogobia'nın ziyareti: 11 Şubat 2011.⁵²⁸

Türkiye ile Nijerya arasındaki üst düzey ziyaretlerin yetersiz olduğu görülmektedir. İhracatta kendisine hedefler koymuş bir ülkenin, kıtanın en kalabalık ve en fazla ithalat yapan ülkesini ihmal ettiği kanaati oluşmaktadır.

⁵²⁷ ANATOLIA GRUP, (2011), <http://www.anatoliagrup.com/tr/uluslararası-pazarlar/afrika-kitasi/nijerya>, (Erişim tarihi: 20.10. 2014).

⁵²⁸ ZAMAN, (2011). "Davutoğlu: Nijeryayla Afrikada çalışmak istiyoruz" http://www.zaman.com.tr/dunya_davutoglu-nijeryayla-afrikada-calismak-istiyoruz_1088297.html, (Erişim Tarihi: 10.08.2013).

3.4.3. Kalkınan Sekiz

Kalkınan Sekiz'in İngilizcesi olan Developing-8'in kısaltması D-8 ile bilinen oluşumun kuruluşundan önce, Erbakan hedeflediği üye ülkelerden Nijerya'yı 7-6 Ekim 1996'da ziyaret etmiştir.⁵²⁹ Erbakan, zamanın Nijerya Askeri Devlet Başkanı General Abacha'ya M-8'i (Müslüman 8) teklif etti. Abacha karşı teklif olarak Kalkınan 8'i (Developing 8) teklif etti."⁵³⁰ Erbakan'ın Nijerya Devlet Başkanı'nı razı etmede Nijerya'nın uluslararası ve özellikle İngiliz Uluslar Topluluğu Commonwealth'dan dışlanmışlığını ve ekonomik ihtiyaçlarını iyi kullandığı görülmektedir. Erbakan'ın bu başarısı kendi siyasi hayatına başarı olarak yansımamış, aksine hükümetten düşürülmesinde dış destek bulunmasına sebep olmuştur.

D-8 bir kalkınma için işbirliği örgütüdür. Üye ülkeler Türkiye, Bangladeş, Mısır, Endonezya, Pakistan, Malezya ve Nijerya'dır. D-8'in kuruluşu 15 Haziran 1997'de İstanbul'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı'nda ilan edildi. Eski Nijerya Büyükelçisi Numan Hazar'a göre de kuruluş aşamaları dışişleri bürokrasisinden bile gizli yürütülmüştür.

D-8 Ekonomik İşbirliği Örgütü, üye ülkeler arasındaki ticareti geliştirerek üyelerinin dünya ekonomisindeki yerini güçlendirmeyi hedeflemiştir. D-8 üye ülkelerin buldukları kıtalara bakınca küresel bir örgüttür. Örgütün sekreteryası İstanbul'dadır. "Kalkınan büyük Müslüman ülkeler arasında işbirliği fikri [22] Ekim 1997'de İstanbul'da düzenlenen "Kalkınma için İşbirliği Semineri"nde gelmiştir. Bu toplantı D-8'in ilk adımıydı".⁵³¹

⁵²⁹ Numan Hazar, -1995-1998 Abuja Türk Büyükelçisi- (03 Nisan 2013). "Türkiye'nin Afrika Açılımı Politikası" konulu görüşme, Ankara. EK-11.

⁵³⁰ Numan Hazar, (2011). Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Afrika- Türkiye İlişkileri, Ankara, USAK yayınları. s. 78

⁵³¹ D-8, <http://www.developing8.org/About.aspx> (Erişim tarihi: 02.05.2013)

28 Şubat 1997 Postmodern Darbe'si Erbakan Hükümetini, D-8'in kuruluşundan sadece bir kaç gün sonra yıktı. Bu darbe yüzünden D-8, 21nci yüzyılın ilk yıllarına kadar sadece kâğıt üzerinde kaldı. Erbakan Hükümeti'nin devrilmesinden bir yıl sonra da Nijerya Devlet Başkanı General Sani Abacha kalp krizi geçirerek öldü. Bütün olumsuzluklara karşın Türk dışişleri bürokrasisi D-8'i bitkisel hayatta da olsa yaşatmaya ve Nijeryalı meslektaşlarını masanın etrafında tutmayı başardılar. D-8 Nijerya-Türkiye resmi ilişkilerinin miladı sayılabilecek kadar önemli bir aşama olmuştur. "İkili ticari ilişkiler 2000'lerin başında \$240 milyon iken, \$1,5 milyara [2012] çıkmıştır."⁵³²

3.4.4. Türk Hava Yolları

Türk Hava Yolları (THY)'nin Nijerya/Lagos uçuşları Haziran 2006'da haftada bir olarak başlamıştır. Şimdi Lagos uçuşu haftanın her günü karşılıklı olarak yapıldığı gibi; Kano ortak uçuşları da başlatılmıştır. THY'nin uçuş başlatması Türkiye'nin Nijerya'daki tanınırlığını çok hızlandırmıştır. Özellikle 2010 yılından itibaren, bazı koşullarla İstanbul Atatürk Havaalanı'nda vize verilme kolaylığı THY'nin yolcu sayısını artırmasında çok etkili olmuştur. 2014 yılı sonlarına doğru İstanbul-Abuja doğrudan uçuşlarının da başlamasıyla birlikte, THY ile uçan Nijerya devlet adamlarının sayısı da artacak; son uçuş noktası olarak Türkiye'yi seçen hükümet görevlisi Nijeryalıların sayısı da ikili ilişkileri etkileyecek derecede artacaktır.

---

532 PEOPLE'S DAILY, "Abuja Türk Büyükelçisi Mustafa Pulat'ın People's Daily gazetesi ile 24 Nisan 2013'de yaptığı röportaj", 24 Mart 2013, <http://peoplesdailyng.com/there-is-great-interest-in-turkey-about-nigeria-envoy/> (Erişim tarihi: 05.06.2013).

3.4.5. Diyanet İşleri Başkanlığı

DİB, 2006 yılında birinci Afrika Kıtası Müslüman Ülke ve Toplumlar Dini Liderler Zirvesi'ni gerçekleştirdi. İkinci toplantıyı 2011'de yaptı. DİB bu faaliyetini başarılı bir kamu diplomasisi olarak gerçekleştirmiştir. Ancak Nijerya'dan sadece Borno Şeyhi katılmıştır. Nijerya'da en büyük Müslüman toplum temsilcisi Kano Emiri'dir. Ayrıca Sokoto Sultanı, ülkede en büyük İslami otorite olarak kabul edilir. Nijerya Müslümanlarının tamamını temsil için Sokoto Sultanı, Kano Emiri, Borno Şeyhi, Yoruba bir Müslüman lider ve 2nci Abdülhamid'in Lagos Müslümanlarının lideri ve Bey ünvanı verdiği Şitabey'in mutlaka katılması sağlanmalıdır. DİB, bu toplantıların üçüncüsünü 2016'da düzenleyecektir.

DİB, dönemin Lagos Büyükelçisi Numan Hazar'ın girişimleri ile 1996'dan beri Nijerya'dan burslu öğrenci getirilmesine yardımcı olmuştur. DİB, 2012 yılında 20 Nijeryalı öğrenciye burs vermekteydi. DİB, Afrika'nın her yerinden yardım isteklerine cevap vermektedir. Yobe Eyalet Valisi Alhaji (Dr.) Bukar Abba Ibrahim, 4 Eylül 2006'da Abuja Türk Büyükelçiliğine yazdığı mektupla, yaptırmaya çalıştığı cami için yardım talep etmiştir. Elçilik mektubu DİB'na göndermiştir. DİB'nin 2007 yılında on bin dolar nakit yardımı yaptığı öğrenilmiştir. Vali'nin mektubuna göre cami SAGA bölgesindeki en büyük camidir. Başkanlığın Nijerya'da bir cami inşa etme projesinin varlığı da söz konusudur.⁵³³ TDV ile Türkiye'de okuyan öğrencilere ülkelerinde kendi insanlarına hizmet etme duygusu aşılınmış; ancak bunun ülkeye dönüşlerinde altyapısının hazır olmadığı görülünce bu öğrenciler hayal kırıklığına uğramışlardır.⁵³⁴

⁵³³ Ali Parlak, - DİB Afrika Masası- (15 Kasım 2013). "Türkiye'de Diyanet Bursu ile Okuyan Öğrenciler" konulu mülakat, Ankara.

⁵³⁴ ZEYNEP ve SEKİNAT, - Diyanet Bursu ile Türkiye'de İlahiyat Okumuş İki Öğrenci- (17 Ağustos 2014). "Siz Burada ne Yapıyor sunuz?" konulu mülakat, Lagos.

3.4.6. Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı

Türk Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (TİKA)'nın Afrika'da: 2011 yılında üç ülkede Program Koordinasyon Ofisi (Senegal, Sudan ve Etiyopya) varken,⁵³⁵ 2014 sonunda bu ofislerin sayısı Nijer, Namibya, Kenya, Somali, Çad, Cezayir, Cibuti, Kamerun, Libya'nın da ilave edilmesiyle 12'ye çıkmıştır. Ayrıca Tunus'ta da irtibat ofisi vardır.⁵³⁶ Nijerya'nın kalkınmışlık sıralamasında en az kalkınmış ülkeler arasında olmayışından dolayı, Nijerya'da bir ofisi yoktur. TİKA dış yardımlarından 2010 yılında Sudan %2.98, Senegal %1.25 ve Nijer %1.07 pay almışlardır.⁵³⁷ TİKA 2010 yılında, 34 Afrika ülkesine 10 milyon ABD doları tutarında yardım yapmıştır.⁵³⁸

TİKA, Gazi Üniversitesi ile birlikte 2007 yılında 28 Nijeryalı'ya, 'tekstil tasarımı, otomotiv ve elektrik teknisyenliği' sahalarında mesleki eğitim vermiştir.⁵³⁹ TİKA'nın Nijerya'nın özellikle Borno, Gombe ve Yobe eyaletleri ile Delta bölgesinde sosyal yardımlarda bulunmak için gerekli girişimlerde bulunmalıdır. Çünkü bu bölgeler gerçekte çok fakir ve hem bölge, hem de Afrika ve dünya barışını tehdit eden terör eylemlerine kaynaklık edecek durumdadırlar.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini geliştirmekteki en etkili kurum olan TİKA, maalesef Nijerya'da faal değildir. Bizim Türkiye- Afrika ilişkilerinin 'Kara Deliği' olarak gördüğümüz Nijerya'daki boşluğu dolduracak en önemli resmi kurum olarak TİKA'nın Nijerya'ya aktarabileceği önemli insani ve teknik yardım tecrübesi vardır. Bu konuda TİKA Afrika Masası Sorumlusu Mehmet Şamil Emin, Nijerya'da ofislerinin olmamasını 'En az gelişmiş ülkeler' mazereti ile açıklamıştır. Kimse Yok

⁵³⁵ Akçay, Bir Dış Politika Enstrmanı Olarak Türk Dış Yardımları, s. 82

⁵³⁶ TİKA, Koordinatörlükler, <http://www.tika.gov.tr/tr/koordinatorklukler>, (Erişim Tarihi: 12/11/2014).

⁵³⁷ Akçay, Bir Dış Politika Enstrmanı Olarak Türk Dış Yardımları, s.83.

⁵³⁸ Age..., s. 87

⁵³⁹ ZAMAN, "Nijeryalılara Moda Tasarımı Eğitimi", 19 Eylül 2007, http://www.zaman.com.tr/gundem_nijeryalılara-moda-tasarim-egitimi_590404.html: (Erişim tarihi: 07 Temmuz 2013)

Mu? Derneği de aynı gerekçelerle Nijerya’da bir faaliyette bulunmamıştır.⁵⁴⁰ USAID gibi ABD’li yardım kuruluşlarının önemli bütün Nijerya şehirlerinde ofisleri vardır. Üstelik Nijerya Federal bir devlettir ve eyaletlerinin içinde ‘en az gelişmiş ülkeler’den fakir olanları da vardır. Bu engel bir şekilde aşılmalı ve TİKA tecrübesinden Nijerya’nın istifadesi sağlanmalıdır. Bu engel, Nijerya’nın en yoksul eyaletlerine yardım edilerek aşılabılır kanaatindeyiz.

3.5. SİVİL İNİSİYATİFLER

Türkiye’nin 1960’tan beri Afrika ve Nijerya’da yaptığı iyi niyetli ancak mevzii girişimler, sonuç alıcı değil, konjonktürel olmuştur. Türkiye 1960’tan beri her bağımsız olan Afrika ülkesinin bağımsızlık törenlerine kutlama heyetleri göndermiştir. Mümkün olduğunca elçilikler ve konsolosluklar vasıtasıyla resmi temsile dikkat etmiştir. Ancak bunu destekleyecek ekonomik ve sivil inisiyatifler olmayınca bunlar istenilen sonucu vermeyen; çoğu zaman da hayal kırıcı girişimler olmuştur.

Turgut Özal’lı Türkiye ekonomik açıdan dünyaya açılırken; Türk sivil toplumu da dışa açılmıştır. Özal’ın sıradışı, ufuk açıcı liderliğindeki Türkiye, ekonomik olarak dünyanın onyedinci büyüğü olurken; değişen dünya konjonktürü de siyasal olarak Türkiye’nin dünyadaki görünürlüğüne artırmıştır. Soğuk savaş sonrası, iki kutuplu dünyanın dağılışıda Türk Sivil Toplum Kuruluşları (STK) da sahneye çıkabilmiştir. Özal, bu girişimlere yerleşik güvenlik odaklı devlet anlayışındaki bürokrasiye rağmen açıkça destek vermiştir. Özal küreselleşen dünyada, Türkiye’nin küresel olabilecek tek gücünün Türk gelenek ve göreneklerinin olacağını görmüştür. Son yurtdışı ziyaretlerinin gayri resmi amacının da Orta Asya’daki STK’nı desteklemek olduğu bilinmektedir.

⁵⁴⁰ Metin Çetiner, Kimse Yok Mu? Derneği Genel Müdürü, 10/10/2014’te yapılan telefon görüşmesi

Türk sivil toplumu, Türk Okulları olarak 1990'ların başından itibaren inisiyatif almıştır. Sovyetler Birliği zincirinden kurtulan Türkistan Türk Cumhuriyetleri'nde STK'lar okullar, Kur'an Kursları, dil kursları açarak ilk uluslararası girişimlerini de başlatmışlardır. Kendilerini ispat eden STK'lar 1990'ların ikinci yarısından itibaren Afrika'ya açılmışlardır. Bugün Afrika'nın hemen bir çok ülkesinde Türk STK'larına rastlamak mümkündür.

Türkiye-Nijerya ilişkileri toplumdan topluma, STK'lar eliyle olmak zorundadır. Bunun çeşitli sebepleri vardır: Birincisi, iki ülke arasındaki mesafe çok uzak ve devletlerarası ilişkiler zayıftır. İkincisi, Nijerya devlet-ülke ve nüfus olarak çok büyük bir ülkedir ve iki ülke arasında karşılıklı bağımlılık oluşturacak ilişkiler gelişmemiştir. Üçüncüsü, sömürgeci çıkmış ülkelerin ana sektörleri eski metropol ülkelere aşırı bağımlı kalmaya devam etmektedirler. Dördüncüsü, büyük güçlerin hesapları da orta büyüklükte güçlerin ve hatta yeni büyük güçlerin bile kendi çıkar bölgeleri olarak gördükleri bu ülkelere girişi kısıtlamaktadır. Beşincisi, Türkiye'nin ekonomik büyüklüğü kısa vadede Nijerya için bağımlılık oluşturacak bağlar kurmaya yetecek seviyede değildir.

Nijerya nüfusunun yarısının Müslüman olması ve nüfusun çoğunun da Havsalar olması sebebiyle Türkiye kardeş bir ülke olarak tanınmaktadır. Müslüman kanaat önderleri ve aydınlar Türkiye'ye karşı iyi duygulara sahiptirler. Bunun da ötesinde on beş yılda şahit olduğumuz üzere Türk insanı Müslüman ya da başka dinden olsun bütün Nijerya insanı ile iyi ilişkiler kurabilme ve bunu devam ettirebilme kapasitesindedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) toplantılarına Kuzeyli iki büyük dini önderi getirebilmiştir. DİB, yirmi yıldır bu ülkeden burslu öğrenci getirmektedir. Bu öğrencilerden bazıları yüksek lisans ve doktora eğitimlerini de tamamlayarak ülkelerinde gönüllü birer Türkiye temsilcisi olmuşlardır.

Türk Okulları, Türk ve Müslüman kimlikleri her kesim tarafından çok iyi bilinmesine rağmen, hem Müslüman hem de gayr-i müslim toplum tarafından kabul görmüş ve sevilmişlerdir. 2014 yılında Akwa-Ibom Eyaleti, Türk Okullarına kendi bölgelerinde de okul açılması için müracaatta bulunmuştur.⁵⁴¹ Yirmibirinci yüzyılda bu bölgeye giden ilk uluslararası eğitimciler Türk Okulu mensupları olacaktır.

3.5.1. TUSKON

Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON), Ticaret Köprüleri toplantılarını 2007’de başlattı. Bu toplantıların ismi 2009’da Türkiye-Dünya Ticaret Köprüleri olarak değiştirilerek devam etti. 2013’de düzenlenen 19ncu toplantıda 675’i Afrika’dan olmak üzere, dünyanın her yerinden 1500 işadama katılmıştır.⁵⁴² TUSKON’un bu organizasyonun başarısı, Türk okullarının bu faaliyete verdiği koşulsuz desteğe bağlı olmuştur. Türkiye’yi tanımayan yüzlerce Nijeryalı işadama, çocuklarının öğretmenleri olan Türk öğretmenler rehberliğinde ve tercümanlığında tanımadıkları bir ülke olan Türkiye’ye rahatlıkla gelip, kaliteli ve ucuz üretim yapan Türk şirketleri ile ticaret yapmaya başlamışlardır.

TUSKON’un Batı Afrika ve Nijerya’ya yönelik etkinlikleri:

- TUSKON, Ticaret Köprüsü programlarına 2006 yılında ilk defa Afrika kıtası ile Türkiye-Afrika Ticaret Köprüsü programını yaparak başladı. 2011 yılı itibariyle Türkiye Dünya Ticaret Köprüsü etkinlikleri belirli sektörleri odaklayarak düzenleniyor.⁵⁴³
- Türkiye - Afrika Ticaret köprüsü programı: 17 Aralık 2011

⁵⁴¹ Mehmet Ali Karadayı ile 2014’te yapılan mülakat, EK-3

⁵⁴² TUSKON, “2800 İşadama TUSKON köprüsünde buluştu”, <http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=703> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

⁵⁴³ TUSKON, “2800 İşadama TUSKON Köprüsünde buluştu”, <http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=703>, (Erişim Tarihi: 20.10.2014).

- Gambiya Dışışleri Bakanı Dr. Alhaji Mamadou TANGARA 16.01.2012 tarihinde TUSKON'a ziyaret gerçekleştirdi.
- Kamerun Ulusal Meclisi Başkanı TUSKON'u Ziyaret Etti: 10 Mayıs 2012
- Türkiye- Gabon Ticaret ve Yatırım Köprüsü: 30 Temmuz 2012
- Güney Afrika-Türkiye Ticaret ve Yatırım Forumu: İstanbul, 20 Kasım 2012
- Türkiye-Somali Ticaret ve Yatırım Forumu: İstanbul, 06 Aralık 2012
- Türkiye-Afrika Ticaret Köprüsü-7: Dışışleri Bakanı Davutoğlu'nun da katıldığı toplantıya 340 Afrikalı işadami katıldı. 2-4 Ekim 2012
- Angola/Luanda Genel Ticaret fuarına 95 Türk firmasıyla katılım. 15 Ağustos 2012.
- Türkiye-Benin Ticaret ve Yatırım Forumu: İstanbul, 12 Aralık 2012
- TUSKON, Başbakan Erdoğan ile Afrika Ziyareti Gerçekleştirdi. Gezi Gabon, Nijer ve Senegal'i kapsadı. 6-11 Ocak 2013.
- Türkiye-Nijerya Ticaret ve Yatırım Forumu: İstanbul, 09 Mayıs 2013
- Etiyopya İçişleri Bakanı Dr. Shiferaw Teklemariam'ı ağırladı. 05 Temmuz 2013
- Türkiye- Doğu Afrika Ticaret Köprüsü: İstanbul, 11 Şubat 2014
- TUSKON üyesi İŞHAD-Nijerya Ticaret ve Yatırım Gezisi: 16-22 Şubat 2014
- Afrika Kadın Girişimciler Ticaret Köprüsü Programı: İstanbul, 28 Şubat 2014
- Türkiye-Batı Afrika programı, Bursa, 14 Nisan 2014.
- Türkiye – Orta Batı Ticaret Köprüsü programı: İzmir, 5 Mayıs 2014.⁵⁴⁴

3.5.2. Türk Okulları

Nijerya coğrafyası tarihi boyunca iki kez eğitim seferberliğine sahne olmuştur: Birincisi, İslamın kendiliğinden yayılmasından gelen doğal eğitim

⁵⁴⁴ TUSKON, "TUSKON, Türkiye-Orta Batı Afrika programını düzenledi", <http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=771>, (Erişim tarihi: 20.10.2014).

seferberliği ki bu İngiliz sömürgecilerinin gelişine kadar Kuzey’de Müslüman bölgede devam etmiştir. İngilizler geldiğinde Müslümanlar 25 bin okulda 250 bin öğrenciye eğitim veriyorlardı.⁵⁴⁵ Bu da onları bölgenin en birincileri yapıyordu. Nijerya’nın diğer bölgelerinde, ne Güneyde Yorubalar’da, ne de Doğu’da İbolar’da yazı ve kurumsal eğitim bilinmiyordu. İkincisi, sömürgecilerle gelen ve onların da önüne geçen Hristiyan Misyonerlerin getirdiği eğitim seferberliği. Bu seferberlik Müslüman olmayan topluları eğitmiş ve Hristiyan yaparak bölgenin dini jeopolitiğinde batılı güçleri gelecekte de söz sahibi yapacaktır. Müslüman Kuzey, bu eğitimin ve misyonerlerin kendi bölgelerine girmesine razı olmamışlar ve bu durum modern devletin batılı sisteme ve yazıya sahip olmasıyla, Müslümanların etkisinin gerilemesine sebep olmuştur. Üçüncüsü, Türk Okulları ile gelen eğitim seferberliğidir. Bu hamle bütün dünya ile eşzamanlı olarak Nijerya’ya da gelmiştir. Özelliği Medeniyetler ve İnançlar arasında dostluk ve diyalogu öne çıkarması; sömürge sırasında ve sonrasında bozulan doğal dengelerin oluşturduğu düşmanlığa karşı bir dostluk hamlesi olmasıdır.

Angola Ümit Türk Okulları: 2008; Benin Uluslararası Ufuk Kolejleri; Botsvana Uluslararası Söğüt Türk Koleji; Burkina Faso Horizon (Ufuk) Türk Koleji: 2003; Burundi Türk Okulları: 2011; Cibuti Türk Okulları, 2013; Çad Türk okulları: 2001; Kongo Demokratik Cumhuriyeti Şafak Türk Okulları; Ekvator Ginesi Özel Türk Okulu; Etiyopya Necaşı Türk Okulları: 2003; Fildişi Sahili Şafak Okulları: 2006; Gabon Uluslararası Türk Okulları: 2008; Gana Galaksi Türk Okulları: 2001; Gine Citadelle Koleji: 2003; Gine Bissau Türk okulu; Güney Afrika Türk Okulları; Kamerun; Kenya; Komorlar, 2013 Nisan’da açma faaliyetleri devam ediyor; Kongo; Liberya Uluslararası Işık Koleji; Madagaskar: Işık Koleji 2002; Malavi Bedir Kolejlere: 2010; Madagaskar ışık Koleji; Moritanya; Mozambik; Namibya; Nijer;

⁵⁴⁵ Peregrino Brimah, (2014). “Centenary: 100 Interesting Facts About Nigeria”, Vanguard Newspaper, <http://www.vanguardngr.com/2014/01/centenary-100-interesting-facts-nigeria-perry-brimah/> (Erişim Tarihi: 12/03/2014).

Nijerya; Orta Afrika Cumhuriyeti: 2004, 4 okul; Ruanda; Senegal; Somali; Sudan; Tanzania; Togo Zodyak koleji; Uganda: 6 okul; Zambiya: Horizon koleji olmak üzere Kara Afrika'daki 49 ülkenin 39'unda Türk Okulları bulunmaktadır.* Türk Okulu sayısı Afrika'da 2007 yılında 35 ülkede 45 adet olmuştur.⁵⁴⁶

Nijerya'daki ilk Türk Okulu 11 Kasım 1998'de Abuja'da *Nigerian Turkish International Colleges* adıyla ve *Surat Educational Ltd* şirketi bünyesinde açıldı. İkincisi Kano'da 2000 yılında; üçüncüsü Lagos'ta yine 2000 yılında açıldı. Dördüncüsü şehir 2002'de Kaduna oldu. beşinci şehir ise 2008'de Yobe oldu. Ogun Eyaletindeki okul da 2008'de açılmıştır. Ağustos 2014 Nijerya ziyaretimizde, Akwa İbom eyaleti ile Türk Okulları arasında bir anlaşma yapılarak, 2014-2015 döneminde Uyo'da okul açılacağı öğrenilmiştir.⁵⁴⁷ Türk Okulları'nın kurucusu Muammer Burtaçgıray ve yardımcıları Aydın Kara, Özgür Özer ve Ercan Şenişçi okul açmak üzere Nijerya'ya 1996 sonlarında gelmişlerdir.

Türkiye'nin önemli bir uluslararası markası olan Türk Okulları 2009'da bir üniversite ile en üst düzeye çıkarmışlardır. Nigerian-Turkish Nile University- Nijerya –Türk Nil Üniversitesi. Tıp Fakültesi de olan Üniversite'nin bir de hastanesi açılmıştır.⁵⁴⁸ Nijerya Türk Okulları'nda yaklaşık 3500 öğrenci eğitim görmektedir.⁵⁴⁹ Mezun olan öğrencilerden bazıları üniversite eğitimlerini de tamamlayıp hayata atılmaya da başladılar. Bazıları Nijerya'daki Türk şirketlerinde, Nijerya şirketlerinde ve devlet kurumlarında görevler almaktadırlar. Okulların faaliyeti ile ilgili olarak TUSKON Başkanı Rıza Meral, Türk okulları Afrikalıları uluslararası

⁵⁴⁶ Şahin Alpay, (2007). “(Afrika'da Türk Okulları-4) Türkler Hem Müslüman Hem Modern”, 25/02/2007, Zaman Gazetesi, http://www.zaman.com.tr/sahin-alpay/afrikada-turk-okullari-4-turkler-hem-musulman-hem-modern_505160.html, (Erişim Tarihi: 25/11/2014).

*Ülke isimleri Dışişleri Bakanlığı'nın ülkelerle ilişkiler sayfasından; www.turkokullari.net sitasinden ve herbir ülke ismi ile arama motorlarından yapılan tarama ile tesbit edilmiştir.

⁵⁴⁷ Mehmet Ali Karadayı ile Görüşme: EK-3

⁵⁴⁸ NTNU, (2013). Nigerian Turkish Nile University, http://www.ntnu.edu.ng/?about_ntnu (Erişim tarihi: 12.06.2013)

⁵⁴⁹ MFA-TR, (2014). Türkiye- Nijerya Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nijerya-federal-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 06.02.2014)

değerlerle ilgili bilgilendirmektedirler ve Türk dilini öğretmektedirler değerlendirmesini yapmıştır.⁵⁵⁰

Türk Okulları, sadece okul faaliyetleri ile yetinmemektedir. Aynı zamanda bulunduğu ülke ile Türkiye arasındaki sivil ilişkilerin de gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Türk Okulları'nın TUSKON ile işbirliği içinde, Ticaret Köprüleri Toplantılarına yerli işadamları ve şirketlerin katılımında da önemli rol oynadığı gibi; Kimse Yok Mu (KYM) Derneği'nin sosyal yardımlarının da yoksul insanlara ulaşmasında aracılık yapmaktadır.

03 Ocak 2002'de kurulan Kimse Yok Mu (KYM), BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) danışman üyesidir. KYM, 113 ülkede insani yardım ve kalkınma faaliyetleri gerçekleştirmektedir.⁵⁵¹ KYM'nin Nijerya'ya yönelik sosyal yardım faaliyetleri, ülkede bulunan Türk Okulları vasıtasıyla iletilmiştir. E posta ile alınan bilgiye göre, Nijerya'ya yapılan sosyal yardım miktarları iki kelemde belirtilmiştir: (i) Ramazan Yardımları, (ii) Kurban Yardımları. Ramazan Yardımları: 2010'da \$9,000 dolar; 2011'de \$10,000 dolar; 2012'de \$15,000 dolar; 2013'te 15,000 dolar; 2014'te \$42,000 olarak gerçekleşmiştir. Kurban Yardımları: 2009'da \$30,090 dolar; 2010'da \$10,000 dolar, 200 kurban hissesi karşılığı olarak; 2011'de \$64,400 dolar, 644 kurban hissesi karşılığı olarak; 2012'de \$60,400 dolar, 604 kurban hissesi karşılığı olarak; 2013'te \$70,000 dolar, 700 kurban hissesi karşılığı olarak; 2014'te \$25,500 dolar, 255 kurban hissesi karşılığı olarak gerçekleşmiştir.⁵⁵²

⁵⁵⁰ TUSKON, "Afrika Kadın Girişimciler Ticaret Köprüsü Programı", <http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=759>, (Erişim Tarihi: 24/11/2014).

⁵⁵¹ KYM, Kimse Yok Mu Derneği, http://kimseyokmu.org.tr/?p=content&gl=temel_icerik&cl=kurumsal&l=hakkimizda, (Erişim Tarihi: 14/11/2014).

⁵⁵² Metin Çetiner, Kimse Yok Mu? Derneği Genel Müdürü, 10/10/2014'te yapılan telefon görüşmesi

3.5.3. Nijerya-Türkiye İşadamları ve Yatırımcılar Derneği

Nijerya-Türkiye İşadamları ve Yatırımcılar Derneği (ABINAT) 21 Nisan 2011'de başkent Abuja'da kurulmuştur. Nijeryalı üyeleri bir hayli yüksek profile sahiptir. Eski Nijerya Askeri Devlet Başkanı (Babangida), Eski Nijerya Senato Başkanı, bazı önde gelen Nijeryalı şirketlerin yönetim kurulu başkanları bu üyeler arasındadır.⁵⁵³ Lagos Şube Başkanı olan İşadamı Mehmet Ali Karadayı, Nijerya genelinde yaklaşık iki bin üye sayısına ulaştıklarını ve iki ülke arasında ciddi bir ticaret ve yatırım köprüsü olduklarını söylemektedir.⁵⁵⁴ İş ve ticaret hedefli bir STK olduklarını belirten Karadayı, Türkiye'deki siyasetin Hizmet eden STK'ları hedef almasının kendilerini üzdüğünü belirtmiştir.

TUSKON, Afrika- Türkiye Ticaret Köprüleri projelerini bu dernekler ve Türk Okulları vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Derneğin 2013 yılındaki başkanı Yavuz Zemheri, Thisday gazetesine yaptığı açıklamada TUSKON bağlantısına da işaret ederek ECOWAS 2013 ticaret fuarına çeşitli sektörlerden 108 Türk şirketini getireceklerini belirtmiştir.⁵⁵⁵

3.5.4. Türkiye-Nijerya Ticaret ve Sanayi Odası

Türkiye- Nijerya Ticaret ve Sanayi Odası (NTCCI), 1998 yılında Türkiye Büyükelçi'sinin yönlendirmesiyle; 6. Seriki Muslim Senatör Ayodeji Şita Bey başkanlığında ve onun adına kurulmuştur. Üyeler arasında hizmet şekli ve derneğin

⁵⁵³ NTCCI, Nigerian Turkish Chambers of Commerce and Industry, http://www.ntcci.org/?page_id=775. (Erişim tarihi: 11.11.2013). Ayrıca bk.

⁵⁵⁴ Mehmet Ali Karadayı, (27 Ağustos 2014). "Nijerya-Türk İşadamları Derneği" konulu görüşme, Lagos. Görüşme metni EK-3'tedir.

⁵⁵⁵ Yavuz Zemheri, (2013). "Zemheri: Nigeria is Very Strategic to Africa and to the World", Thisday Newspaper, 26.03.2013. <http://www.thisdaylive.com/articles/zemheri-nigeria-is-very-strategic-to-africa-and-to-the-world/143178>, (Erişim Tarihi: 11.11.2013).

faaliyetleri konusunda anlaşmazlık çıkınca bu dernek çalışamaz duruma düşmüştür. 2000 yılından itibaren derneğin toplantı yapması mümkün olmamıştır.

Nijerya'ya Ağustos 2014'te yaptığımız ziyaret esnasında, bu derneğin Şita Bey'in varislerinden alınabildiğini ve tekrar aktif hale getirileceğini öğrendik. Türkiye'nin Lagos Fahri Konsolosu Ömer Cürebal ile yaptığımız görüşmede bu derneğin DEİK'in Nijeryalı muhatabı olabilmesi için en az ikiyüz üyeye ulaşması gerektiğini ve bunun sağlanarak bu derneğin Nijerya Sanayici ve Ticaret Odaları Birliği'ne üye olabileceğini ve Türk DEİK'i ile dernek başkanının muhatap olabileceğini belirtmiştir.⁵⁵⁶ Böylece Türkiye'nin Nijerya'da iki adet işadamları derneği olacaktır. Lagos'ta açılacak Türk Fahri Konsoloslugu ile Nijeryalı işadamları vize için başkente gitme mecburiyetinden de kurtulacağı için Nijeryalı işadamlarının Türkiye ziyaretinin artmasına ve yeni iş ve ticaret bağlantılarının kurulmasına vesile olacaktır.

3.5.5. Türkiye-Nijerya Parlamentolararası Dostluk Grubu

Türkiye-Nijerya parlamentolararası Dostluk Grubu 14 Aralık 2011'de kuruldu. Ancak TBMM Başkanlığı'nın verdiği bilgiye göre, hiçbir faaliyeti olmamıştır.

Türkiye-Nijerya Dostluk Grubu'nun Nijerya Parlemantosü üyeleri ile doğrudan bir ilişki kuramamış olsa da; daha öncesinde Nijerya'nın en büyük eyaleti Kano parlemantosunun 16 üyesi TBMM'ni ziyaret etmiştir. TBMM Başkanı Bülent Arınç'ı ziyaret eden heyetin temsilcisi "Nijerya heyeti olarak Türkiye'de huzur,

⁵⁵⁶ Ömer Cürebal, - Lagos Türkiye Fahri Konsolosu- (23 Ağustos 2014). "Nijerya ve Türkiye İlişkileri" konulu görüşme, Lagos.

olgunluk ve nezaketle karşılaştık. Sizlere bütün iyi niyetimizi sunuyoruz. Türkiye'den çok memnun kaldık. Buraya daha sıkı ve özel ilişkiler kurmak için geldik" dedi.⁵⁵⁷

Tablo 11: Türkiye-Nijerya Parlamentolararası Dostluk Grubu

Konumu	Adı soyadı	Memleketi	Partisi
Başkan:	Fatih Han Ünal	Ordu	AKP
Başkan Yrd:	Ertuğrul Soysal	Yozgat	AKP
Genel Sekreter:	Bünyamin Özipek	Bayburt	AKP
Muhasebeci:	Avni Erdemir	Samsun	AKP
Üye :	Tevfik Ziyaeddin Akbulut	Tekirdağ	AKP
Üye:	Mustafa Bilici	Van	AKP
Üye:	Abdülkerim Gök	Şanlıurfa	AKP
Üye:	Veli Ağbaba	Malatya	CHP
Üye:	Özcan Yeniçeri	Ankara	MHP

Kaynak: TBMM web sayfası

Nijeryalı parlamenterler, Nijerya Parlamento Başkanı adına Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Arınç'a yöresel hediyeler sundular. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Arınç da Nijerya Federal Cumhuriyeti Meclis Başkanına götürülmek üzere Türkiye'de ve dünyada ilk kez basılan ve Topkapı Sarayı'ndaki kutsal emanetlere ait fotoğraf ve bilgilerin yer aldığı "Mukaddes Emanetler" adlı kitabı hediye etti.⁵⁵⁸

3.5.6. Nijerya'da Faaliyet Gösteren Türk Şirketleri

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Nijerya'ya ilgisi 1980'lerde başlamış gibi görünmektedir. 1981'de ilk Türk girişimcisi Kemal İşler Nijerya'da küçük ölçekli bir yatırım yapmıştır. Kano'da Mr. Koguna ile ortaklık yaparlar ve bunu 25 yıl devam ettirirler. 2007 yılında Nijerya'dan dönüş yapmışlardır. Aynı yıllarda Osman Sungur da Nijerya'ya mühendis olarak gelir. Nijerya'da ilk Türk fabrikasını kurar ve halen Lagos'ta eşi Betül Hanım ile yaşamaktadır. Macera hevesi ile gemi çalışanı iken Nijerya'da gemilerinden inenler de olmuştur. Bunlar da 1980'li yıllarda

⁵⁵⁷ TBMM, (2004) "TBMM'nin Nijeryalı Konukları", http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/DERGILER/MECLIS%20BULTENI/2469_2004_0000_0109_0000/0019.pdf (Erişim tarihi: 17.02.2013)

⁵⁵⁸ Agk.

gelmişlerdir. Nijerya'ya yatırım için gelip kalan bu iki isim yaklaşık yirmi yıl sivil Türk halkının temsilcisi olmuşlardır.

Türk Okulları ile aynı dönemde Lagos'a ticaret için gelen Armada International Ltd. Şirketi yerel kılavuzsuz gelen son şirket olmuştur. 1999'da Türk okullarının teşvik ve destek olması ile küçük ölçekli Türk şirketlerinin Nijerya ilgisi başlamıştır. Bunun birinci bizim de için de olduğumuz ABD Industries Ltd. 29 Mayıs 1999'da Nijerya'ya ulaşmıştır.

Nijerya'da yaşayan Türkler'den Nijeryalı hanımla evlenen sadece iki Türk erkeği olmuştur. Birisi 1980'lerde gidenlerden, diğeri de 2000'li yıllarda gidenlerden. Türkiye'de yaşayan Nijeryalı erkeklerin Türk hanımlarla evlilik oranı çok daha yüksektir. Nijeryalı erkekle evlilik yapan iki Türk hanımı da halen Nijerya'da yaşamaktadır.

Nijerya 2010 verilerine göre SAGA'da Türkiye'nin ikinci büyük ticari ortağıdır. Nijerya'da 30'a yakın Türk şirketi vardır. Bu şirketler üretim, mobilya, hırdavat, kereste, ithalat-ihracat, madencilik, inşaat sektörlerinde çalışmaktadırlar:

- Armada International Ltd.: Gıda, İnşaat ve Danışmanlık, Lagos: inşaat, salça üretimi, susam ihracatı, gümrükleme ve danışmanlık sektörlerinde çalışmaktadır. Nijerya'daki en eski Türk şirkettir. Ömer Cürebal yönetiminde 1987'den beri faaliyet göstermektedir. Kano Eyaletinden beş bin hektar arazi kiralayarak zirai üretime başlamışlardır.

- Ekşioğlu İnşaat: Kaduna'da otoyol inşaatı

- Doğan Şekerleme: Lagos'ta 2013 yılında faaliyete başlamıştır. Küp şeker üretimi yapmaktadır.

- Eser Holding: Demiryolu tamirat ve iyileştirme işini ve asfalt üretimi yapmaktadır.

- Rönesans İnşaat: Akwa-Ibom eyaleti başkenti Uyo'nun İkot-Ekpene ilçesinde otel inşaatı yapmaktadır. Rönesans şirketinin şantiyesine 10 Ağustos 2014'de bir ziyarette bulunduk. 12 katlı 275 odalı bir Sheraton oteli yapılacağı bilgisi verildi. Ziyaret anında inşaat 12nci kata ulaşmıştı. 80'e yakın Türk, 300 civarında da Nijeryalı çalıştıran şirket her konuda çalışanlarının güvenliği için uluslararası standartta tedbirler almıştır. 12 Ağustos'ta Türkiye'den gelen bir doktor Türk çalışanlara, gündemde olan Ebola salgını hakkında seminer vererek hastalığın gelişimi, bulaşma yolları, Afrika'daki son durum ve korunma tedbirleri ile muhtemel kriz anında şirketin tedbirlerini anlattı. Salgının Nijerya'da bir vaka olmadığını; ölen ilk kişinin Liberya'da hastalanıp gelen bir Alman, diğerinin ise hastanede ona mudahale eden hemşire olduğunu; 13 şüpheli hastanın Ebola virüsüne maruz kaldığının o an için kesin olmadığını; Nijerya sadece Batı Afrika'da olduğu için isminin geçtiğini anlattı.
- Aygün Mobilya: Lagos'ta mobilya üretimi yapmaktadır.
- Sanat Mobilya: Kaduna, mobilya üretimi yapmaktadır.

3.6. TÜRKİYE'DEKİ NİJERYA

Nijerya, Türk halkı arasında daha çok Türk kulüplerinde futbol oynayan başarılı futbolcuları ile bilinmektedir. Uche, Amokachi, Okacha gibi. Maalesef Nijeryalıların karıştığı illegal olaylar da artmaktadır. Uyuşturucu kaçakçılığı ve satışı nedeniyle birçok nijeryalı tutuklanmıştır.⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ ZAMAN, "Nijeryalı Kuryenin Midesinden 119 Paket Kokain Çıktı", 10 Kasım 2012, http://www.zaman.com.tr/gundem_nijeryali-kuryenin-midesinden-119-paket-kokain-cikti_2013763 , (Erişim tarihi: 23 Haziran 2013)

Türkiye’de Nijeryalılar tarafından kurulmuş 30 kadar şirket bulunmaktadır. İstanbul’da Nijeryalılar tarafından işletilen gece kulüpleri bile vardır.⁵⁶⁰ Türkiye’deki Nijeryalılarının %90’ı İstanbul’da yaşamaktadır. Gayri resmi rakamlara göre Türkiye’de yedi bine yakın Nijeryalı vardır. Bunların çoğu Tarlabası’nda ikamet etmektedirler. Bazı haberlerde ‘İstanbul’un Afrika Mahallesi’⁵⁶¹, bazıları da Afro-İstanbul olarak isimlendirmişlerdir.⁵⁶² Nijeryalılar Türkiye’den ev alma hakkına sahiptirler.⁵⁶³

Türkiye’deki Afrikalılar Türk halkının bütün Afrikalıları aynı gördüklerinden şikâyet etmektedirler. Onlar “Afrika’nın bir ülke değil, bir kıta olduğunu ve 54 ülkenin bulunduğunu” anlatamamaktan dert yanmaktadırlar. Türkiye’ye gelen Nijeryalılar yaşam tarzlarını olduğu gibi, ülkelerindeki suçları da getirmektedirler. Nijerya ceza kanununun dolandırıcılık suçu ile alakalı maddesi 419 aynı zamanda, bu suçun gayri resmi adıdır. Üstelik bir Nijerya markası olarak dünyaya ihraç edilmiştir. MASAK (Mali Suçları Araştırma Komisyonu) Nijeryalılarının Türkiye’de karıştıkları 419 suçları ile ilgili bir rapor hazırlamıştır.⁵⁶⁴

3.6.1. Nijerya Elçiliği

1980’lerde açılan Nijerya’nın Ankara’daki büyükelçiliği, aynı dönemde kapanmış ve 2001 yılında tekrar açılmıştır. O zamana kadar Nijerya’nın Tahran

⁵⁶⁰ Nihat Uludağ, (2013). “Nijeryalı Baronun İstanbul Şebekesi Çökertildi”, 06.07.2013. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/858142-nijeryali-baronun-istanbul-sebekesi-cokertildi>: (Erişim tarihi: 11 22, 2013).

⁵⁶¹ Başak Oğuz, “İstanbul’da Bir Afrikalılar Mahallesi” NTV, 21 Temmuz 2013, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/95473.asp> (Erişim tarihi: 29 Eylül 2013)

⁵⁶² Şermin Sarıbaş, (2001) “Afrika İstanbul’la Yerleşiyor”, Hürriyet gazetesi, 17 haziran 2001) <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-249410>. (Erişim tarihi: 29 Eylül 2013)

⁵⁶³ EMLAK KULİSİ, “Nijerya Vatandaşı Türkiye’den Nasıl Ev Alacak”, 16 Mayıs 2013, <http://emlakkulisi.com/guncel/nijerya-vatandasi-turkiyeden-nasil-ev-alacak/165217>, (Erişim tarihi: 23 Kasım 2013).

⁵⁶⁴ MASAK, “Ön Ödeme Dolandırıcılığı Tipolojileri”, http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/ON_ODEME_DOLANDIRICILIGI_TIPOLOJILERI.pdf: (Erişim tarihi: 06/07/2013).

Büyükelçisi Ankara'ya akreditedir. D-8'in kuruluşunun yapıldığı ilk toplantıya da Tahran Büyükelçisi katılmıştır. Elçilik açılıncaya kadar Nijerya'nın konsolosluk işlemlerini İstanbul'daki İngiltere Başkonsolosluğu yürütmüştür. Nijerya Büyükelçisi, halen Afrika misyon temsilcilerinin en kıdemlisidir.

3.6.2. Türkiye'deki Nijeryalılar Topluluğu

Eylül 2012'de İstanbul'da kurulan Türkiye'deki Nijeryalılar Topluluğu (NICOT), Türkiye'deki Nijeryalılar arasında birlik kurmak, haklarını savunmak ve daha iyi uyum sağlamak amacıyla kurulmuştur. Kurucuları aynı zamanda Türk vatandaşı da olmuş Nijeryalılardır. Derneğin genel merkezi İstanbul'dadır.⁵⁶⁵ Türk kadınlarla evlenerek Türk vatandaşı olma en kısa ve en geçerli yol olarak tercih edilmektedir. Dernek Afrikalılar arasında geleneksel hale getirdiği bir futbol turnuvası da düzenlemektedir.

23 Nisan 2014'te İstanbul'da Perpa Ticaret merkezindeki dernek merkezi'ni ziyaret ederek dernek başkanı ve yöneticileri ile bir görüşme yaptık: Türkiye'de yaklaşık 30 adet Nijeryalıların sahibi olduğu şirket olduğu; yedi bine yakın Nijeryalının Türkiye'de yaşadığı; 2013 yıl sonu itibarıyla 180 Nijeryalının tutuklu ya da hükümlü olarak Türk cezaevlerinde olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

3.6.3. Türkiye'deki Nijeryalı Öğrenciler

ÖSYM istatistiklerine göre 2012 yılında 224 Nijeryalı öğrenci Türkiye'deki üniversitelerde öğrenim görmektedir.⁵⁶⁶ Türk Hükümeti 2008-2011 yılları arasında 55

⁵⁶⁵ NICOT, (2013) Nigerian Community of Turkey. <http://www.nigeriancommunity.org.tr/tr/hakk-mzda.html>: (Erişim tarihi: 23 Mart 2013)

⁵⁶⁶ http://www.lecturkey.com/uploads/1/8/6/3/18633518/fuar_tantm_yazs_web_1.pdf

Nijeryalı üniversite öğrencisine burs vermiştir.⁵⁶⁷ Buradaki rakamlar kanaatimizce sadece Türkiye bursuyla gelenleri kapsamaktadır. Nijerya elçiliğinin verdiği bilgiye göre yaklaşık beş bin Nijeryalı öğrenci, Türk üniversitelerinde eğitim görmektedir.

Türkiye 2015 yılında 100 bin uluslararası öğrencinin Türk üniversitelerinde eğitim görmesini hedeflemektedir. Hâlihazırda bu sayının 46 bin veya 55 bin olduğu bilinmektedir. Nijerya öğrenci kaynağı için de iyi bir kaynak olabilir. Halen 100 bin Nijeryalı öğrencinin yurtdışında eğitim gördüğü tahmin edilmektedir.⁵⁶⁸

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2013 yılsonundan itibaren bütün devlet burslarını bünyesinde toplayarak, burslu yabancı öğrencilerin kontrolünü merkezi bir bürokratik kontrol altına almıştır. Daha önce Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve TİKA gibi birçok kurum eliyle yürütülen çalışmalar merkezi bir kontrol kazanmıştır. Burslar da ‘Türkiye Bursları’ adıyla yeniden düzenlenmiş, başvuru süreçleri kolaylaştırılmıştır. Afrikalı burslu öğrenci miktarı ile ilgili e-posta müracaatımıza şu bilgilerle cevap verilmiştir:

06.02.2104 tarihli Bilgi Edinme Başvurunuz kapsamında talep edilen bilgiler aşağıda yer almaktadır: Türkiye Bursları bünyesinde ülkemizde eğitim görmekte olan öğrencilerin öğrenim düzeylerine göre dağılımı; Afrika Ülkeleri Toplam: Doktora: 338, Lisans: 1557, Yüksek Lisans: 784 Nijerya: Doktora: 11, Lisans: 33, Yüksek Lisans: 19⁵⁶⁹

Toplam 2,679 olan Afrikalı burslu öğrenci sayısına karşılık, 63 Nijeryalı öğrenci vardır. Hâlbuki Nijerya nüfusunun Afrika nüfusuna oranı yaklaşık %20’dir. Eğer bu oran korunsa Nijerya’dan Devlet Bursu ile gelen öğrenci sayısı 535 olacaktır

⁵⁶⁷ MFA-TR, (2014), Türkiye- Nijerya Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nijerya-federal-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 06.02.2014)

⁵⁶⁸ IEC, (2013), 1nci Turkish Int’l Education Fair, http://www.ieturkey.com/uploads/1/8/6/3/18633518/fuar_tantm_yazs_web_1.pdf (01.02.2013)

⁵⁶⁹ Serhat Acar, (2014) (serhat.acar@ytb.gov.tr), Afrikalı burslu öğrenciler, Zübeyir Gülabi’ye kişisel e-posta, 10 Şubat 2014, [zubeyirgulabi@gmail.com].

ki, bu sayı 100 bin olan dünyadaki Nijeryalı öğrencilerin Türkiye'ye yönelmesini tahrik edebilir.

SONUÇ

Türkler, Türkiyeli olmadan önce Afrikalı olmuş bir millettir. Esas olarak Kuzey Afrika'da Türk yönetimi Mısır'da Nasır'ın darbesine kadar devam etmiştir denilebilir. Ancak, Sahra Altı Afrika'nın Osmanlı'ya bağımlılığı Doğu Afrika sahillerinde doğrudan yönetimken; Orta ve Batı Sudan ülkelerinde vesaya ilişkisi şeklinde 1911'e kadar devam etmiştir. Trablugarp Harbi'ne Türk subaylarının ve entellektüellerinin gidişini, Sahra Altı Afrika ile ilişkilerin korunması amacıyla olduğunu da düşünmek gerekmektedir. Nijerya'nın müslüman kuzey bölgelerinde Türkler tanınmakta ve sevilmektedirler. Bir konferansa gittiğimizde, Sokoto'da, bir Türk Öğretim Üyesi derhal ilgi odağı olmuş; sorular konferans konusunun dışına çıkarak genel olarak Türkiye'ye yönelik olmuştur. Müslüman entellektüeller Türkiye'ye karşı ciddi bir muhabbet beslemekte ve Türklerin daha görünür olmasını beklemektedirler.

Nijerya çok parçalı toplum yapısına sahip bir ülkedir. Nijerya'nın nüfusu, kendisini çevreleyen komşularının hepsinin toplamından fazladır. Üç büyük etnik grubun her birisi Batı Afrika ölçeğinde büyük bir nüfusa sahiptirler: Havsa'ların nüfusu Nijerya'nın komşularının toplamından; İboların nüfusu en kalabalık komşu ülke olan Kamerun'unkinden; Yorubaların nüfusu da bütün batı komşularının nüfusundan fazladır. Bir Afrika Devi olan Nijerya, kıtanın en önemli ülkelerinden biridir. Kıtanın en büyük nüfusuna ve en büyük ekonomisine sahiptir. Ayrıca Afrika'nın en büyük silahlı kuvvetlerinden birine de sahiptir ki, bu kuvvet Afrika'nın her barış gücü operasyonunda görev almıştır ve almaktadır. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)'ın da lokomotif ülkesidir. Afrika'nın en büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir. Afrika'nın en büyük ekonomisi Nijerya ekonomisidir. Afrika'nın demografik, politik, askeri ve ekonomik olarak en etkili ülkesidir. Bu

bilgiler ışığında bakınca, dünyada etkili olmak isteyen bir Türkiye'nin ihmal etmemesi gereken bir ülke olduğu açıktır.

Türkiye, 2005 yılını 'Afrika Yılı' ilan etmiştir, ancak Erbakan'dan beri bir Türk Başbakanı Nijerya'yı ziyaret etmemiştir. 29 Mayıs 2015'te yapılacak Başkanlık Yemin Töreni, özel bir ziyaret jesti yapmak için iyi bir fırsat olacaktır. Abuja elçiliği, yeni Büyükelçi olanların değil; kıdemli büyükelçilerin gideceği, bir görev olmalıdır. ABD'nin Nijerya Diplomatik misyonunda 150'ye yakın personel görev yapmaktadır. Türk Büyükelçiliği ise 15 civarında personele sahiptir. Bu sayı artırılmalıdır. Eğitim, kültür, basın, din ataşeleri de görevlendirilmelidir.

Türkiye'nin Afrika Açılımı Politikası'nın aksine, iki ülke ilişkilerinin, büyük fırsatlara rağmen, iki taraf için de memnun edici bir seviyede olmadığı görülmektedir. Türkiye ile Nijerya arasındaki ilişkiler hükümetler arasındaki ilişkilerden çok sivil aktörlere dayalıdır. Bu durum, Türkiye için yumuşak güç unsurlarının rahatça kullanılacağı bir fırsat alanı oluşturmaktadır. Türk Sivil Toplum Kuruluşları Nijerya'da etkili faaliyetler yürütmektedir. Türk Okulları 1998'den beri Nijerya'da eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Aynı şekilde TUSKON'un Nijerya ile ciddi bağlantıları gelişmiştir. Kimse Yok Mu? Yardım derneği her yıl Nijerya'da Ramazan ve Kurban Bayramlarında ciddi sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Nijerya Müslümanlarının iki önemli merkezi olan Sokoto Sultanlığı ve Borno Şeyhliği ile ikili münasebetler geliştirmiştir. Bu münasebetler kurumsallaştırılmalıdır.

Diasporanın uluslararası ilişkileri geliştirmede çok önemli bir unsur olduğu Nijerya bağlamında iyice görülmüştür. Türkiye'nin Kano'daki Fahri Konsolosu'nu otuz yıldır ortaklık yaptığı bir Türk işadamı tavsiye etmiştir. Aynı şekilde Şita Bey ailesi ile ilişkiler de Lagos'ta yaşayan Türkler tarafından Büyükelçi'mizle tanıştırılarak bugüne taşınması sağlanmıştır. Nijerya'daki Türk diasporasının en

önemli unsuru Türk Okulları'nda görev yapan personeldir. Bunların etkinliğini artırılmalıdır.

Türkiye NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip bir ülke olarak, Afrika'nın en büyük ordularından biri olan Nijerya Ordusu ile eğitim, öğretim, teknik yardım gibi çeşitli konularda işbirliği geliştirilmelidir. Ortak tatbikatlarla, Tropikal iklimlerde hareket kabiliyetini Türk Ordusu'na kazandırırken; Nijerya ordusuna da profesyonellik kazandıracaktır. Türk Ordusu'nun iç güvenlik tecrübesini, buna çok ihtiyacı olan Nijerya ordusuna aktarabilir. Türk Genelkurmayı da ziyaret için gerekli fırsatları değerlendirmelidir. Türk Harp Okullarında Nijeryalı askeri öğrencilerin olmaması, Afrika'ya açılmayı dış politika hedeflerinden biri haline getirmiş Türkiye için büyük bir eksikliklerdir.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini geliştirmekteki en etkili kurum olan TİKA'nın Nijerya'da faaliyeti bulunmamaktadır. TİKA'nın Nijerya'da planlı yardım ve işbirliği yapabilmesinin önündeki engelleri kaldırmalı ve tecrübelerini Nijerya'ya aktarabilme yollarını bulmalıdır. TİKA, eyaletlerle ilişkiye geçmelidir. Çad, Nijer gibi Nijerya komşusu ülkelerde faaliyet gösteren kurum, bu ülkelerin komşusu olan Nijerya eyaletlerini ihmal ederek yatırımlarını riske etmemelidir. TİKA, özellikle, ekonomisi geri kalmış eyaletlere Türk şirketlerinin yatırımlarını, kalkınma ve teknik yardım adı altında birleştirerek hem Türk şirketlerinin haklarını koruyacaktır, hem de Nijeryalıların bu şirketlere olan güveninin kötüye kullanılmasının önüne geçecektir. Nijeryalılar iyi niyetli ve kısa vadede netice verecek bütün çalışmalarını heyecanla benimseyen insanlardır.

Türkiye- Afrika ilişkilerinin 'Kara Deliği' olarak gördüğümüz Nijerya'daki boşluğu dolduracak en önemli resmi kurum olan TİKA'nın Nijerya'ya aktarabileceği önemli insani ve teknik yardım tecrübesi vardır. USAID gibi ABD'li yardım kuruluşlarının önemli bütün Nijerya şehirlerinde ofisleri vardır. Nijerya Federal bir

devlettir ve eyaletlerinin içinde ‘en az gelişmiş ülkeler’den de fakir olanları vardır. Bu engel bir şekilde aşılmalı ve TİKA tecrübesinden Nijerya’nın istifadesi sağlanmalıdır. Bu engel, Nijerya’nın en yoksul eyaletlerine yardım edilerek aşılabılır kanaatindeyiz.

Nijerya dini bir terör dalgasıyla karşı karşıyadır ve bu terör belki ABD’nin yardımı ile bastırılabilir ancak kalıcı olarak çözülmeyecektir. Kuzey Nijerya Müslümanları modern eğitimin gereklerine uyum problemleri yaşamaktadırlar. Bu sorun özellikle Kuzey Doğu’da terörden etkilenen bölgelerde daha belirgindir. İslami değerlerin, modern batı eğitimin pozitivist anlayışı ile sorunları ortaya çıkmaktadır. Türkiye kendi içinde başarı ile uyguladığı İmam Hatip Liseleri’ndeki İslami değerlerin eğitimi ile fen bilimlerinin eğitimini; sivil toplum kuruluşlarının başarıyla uyguladığı İslami değerleri dışlamayan seküler eğitim veren özel okul sistemini; meslek eğitiminindeki başarısı ile kendini ispatlamış olan Meslek Liseleri eğitimi bu bölgelerde tanıtılabilir. Bu bölgede okul açmış Türk sivil toplum kuruluşlarını destekleyerek zaman kaybından kurtulabilir. Eğer Boko Haram terörü Nijerya’da durdurulamazsa; Ortadoğuda örneği görüldüğü üzere doğudaki El-Şebap ile birleşecek şekilde yayılabilir. Bu da Türkiye’nin 2023 ekonomik hedeflerine de zarar verecektir. Zarar sadece ekonomik kalmayıp, Türkiye’nin sahip olmakla övündüğü ‘barışçıl islam’ anlayışının etkisini bütün Afrika’da yok edecektir. Ayrıca, tarihsel olarak hiç şia’nın olmadığı Nijerya’da son otuz yılda bir Şii entellektüel birikim ve hareket oluşmuştur. Bu hareket Nijeryalı müslüman aydınları etkileyebilme kapasitesindedir ve radikalleşmeyi hızlandırma potansiyeli vardır. Nijerya’nın etnik ve dini çatışmaları ve sorunları konuşabilme kabiliyeti Türkiye için öğrenilmesi gereken bir tecrübe olduğu kanaatindeyiz. Türkiye bu konuda Nijerya ile temaslarını artırmalıdır. Ayrıca, terörle mücadelede büyük başarı gösterdiği kabul edilen Türk Ordusunun tecrübesinden Nijerya’nın askeri olarak öğrenecek çok şey olduğu kanaatindeyiz.

Nijerya'nın teknik eğitimi 'Technical College' denilen meslek liselerinde başlamakta ve 'Polytechnic' denilen iki yıllık meslek yüksekokullarında devam etmektedir. Meslek liseleri ve yüksekokullarının eğitimi yeterli değildir. Mevcut eğitim kalitesiyle, Nijerya sanayiine yardımcı eleman yetiştirememektedirler. Sanayi Odalarımız ve TİKA bu konuda işbirliği yaparak, kısa vadede meslek edindirme kurslarını; uzun vadede meslek liselerini ve meslek yüksekokullarını rehabilite edebilirler. Bu faaliyetlerin sonucunun halk tabanında çok uzun vadeli olumlu bir Türkiye algısı oluşturacağı açıktır.

Türk Ekonomi Bakanlığı 2014-2015 yıllarında stratejik hedef olarak aldığı ülkeler arasına Nijerya'yı da dahil etmiştir. TBMM'nde Türk-Nijerya Parlamentolar arası Dostluk Grubu 2011 sonunda kurulmuştur. Ancak bunun Nijerya karşılığı kurulamamıştır. Dış Ekonomik İşbirliği Konseyi'nin Nijerya bölümü 2011'de kurulmuştur. Bu eksiklikler, Türk işadamlarının bu ülkede büyük ihaleler almalarını zorlaştırmaktadır.

İki ülke arasındaki ticaret 50 milyon dolardan, 1.5 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye'nin Nijerya'ya ihracatı sadece 150 milyon dolar civarındadır. Ancak, Nijerya'nın yıllık ithalatı 100 milyar dolardır. Bu rakamlar bile iki ülkenin birbirinin potansiyelinden ne kadar az yararlanabildiğini göstermektedir. Nijerya, Türkiye ekonomisi için pilot uygulama ülkesi olmalıdır. Nijerya'nın ithalatı ve petrol dışı ihracatından alınacak %10'luk bir pay iki ülke ilişkilerini sağlam temellere oturtacaktır. Türkiye ile Nijerya arasındaki ticaret hacmi yeterli değildir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi rahatlıkla birkaç on milyar dolara çıkabilecekken bir buçuk milyar dolar seviyesindedir. Nijerya Türkiye'nin 2023'te hedeflediği 500 milyar dolar ihracat hedefinde önemli ortaklardan birisi olabilir. Emek yoğun Türk sanayisi, Nijerya'da yapacağı yatırımlarla, Türkiye'den Nijerya'ya yapılacak ihracat hacmini büyütebilirler. Nijerya'nın 2013 rakamları ile 93.55 milyar dolar olan ithalatında

Türkiye'nin payı %0,5 seviyesindedir. Hâlbuki Türkiye'nin ürettiği ürünlerle bu rakam kısa sürede on milyar dolara çıkma kapasitesine sahiptir.

Türkiye her yıl büyüyen sanayisinin enerji ve hammadde ihtiyaçları için çok çeşitli kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Nijerya halen dünyada hammadde açısından bakir kaynaklardan birisidir. Sadece petrol ve doğal gaz kaynakları işletilmektedir. Altın ve diğer kıymetli maden kaynaklarına el sürülmemiş durumdadır. Aynı şekilde, hammadde ihracatına dayalı ekonomisiyle Nijerya da, ihracatının kesintiye uğramaması için çeşitli pazarlara ihtiyaç duymaktadır. Nijerya okyanus kıyısında bir ülke olduğu için limanlarının herhangi bir tehdit tarafından kapatılma riskinden uzaktır. Bu açıdan Nijerya'dan ithalatın güvenlik açısından göreceli olarak riski düşüktür. Türkiye'den Batı Afrika'ya yapılan konteyner ihracatı uzun zaman almaktadır. Nijerya'da iş kurmuş bir Türk şirketi için yeniden ikmal süresi uzun olduğu için, maliyetler yüksek olmaktadır. Türkiye'den yüklenen konteynerler Akdeniz limanlarını dolaştıktan sonra Batı Avrupa limanlarında yeniden aktarmaya tabi tutulmaktadır. Bu işlemler, Türkiye'den yapılan yüklemenin Lagos limanına gelme süresini 35 güne kadar çıkarmaktadır. Türkiye, Batı Afrika sahillerine yapılacak ihracat için Türkiye'den çıkıp, Akdeniz'in diğer limanlarından da yükleme yapıp doğrudan Batı Afrika sahillerine gidecek bir kargo düzeni kurmalıdır. Bu düzenleme ihracatçının ve ithalatçının risk ve maliyetlerini azaltacağı için Türkiye'den yapılacak ithalatı özendircektir.

Nijerya ürettiği petrolü rafine edememektedir. Rafinerileri olmasına rağmen, akaryakıt ithal eden bir ülke durumundadır. Türkiye Türkiye bu konuyu avantajlı bir ortaklığa çevirebilir. Nijerya'nın elektrik üretim ve dağıtım sistemi verimli çalıştırılmamaktadır. Halen kurulu olan 10 bin MW kapasitesinin ancak dört bin MW kısmını üretebilmektedir. Türkiye bu konudaki üretim tecrübesini Nijerya'ya taşıyabilirse; iki taraf için de kazan-kazan durumunda bir işbirliği geliştirebilir. Bu

bağlamda, boru hatları inşası gibi büyük maddi ölçekli yatırımlar gündeme gelebilecektir.

Türk KOBİ'lerinin Nijerya'ya yatırıma teşviki iki ülke için de istihdam sağlayıcı etki yapacaktır. Bu konularda görülecek ilerleme, Türk inşaat sektörünün de Nijerya'da ihale almasını kolaylaştıracaktır.

Nijerya'nın hâlihazırdaki konut ihtiyacı 15 milyonu aşmıştır ve hükümetlerin bunu kısa ve orta vadede büyük bir uluslararası ortak almadan çözmeleri mümkün görünmemektedir. Afrika Kalkınma Bankası ile ortaklık anlaşmasını da gerçekleştirmiş olan Türkiye bunu yapabilecek kapasitededir. Dünyanın en hızlı konut üretebilen inşaat sektörüne sahip olan Türkiye, en çok işgücü istihdam eden bu sektörden hem Nijerya halkını ve hükümetini, hem de kendi halkını ve şirketlerini faydalandırmalıdır.

Nijerya 2020 yılında dünyanın ilk 20 ekonomisinden biri olmayı hedeflemektedir. Bu hedefin Nijerya için ulaşılabilir bir hedef olup olmadığını sorduğumuz Türk işadamları bunun gerçekleştirilebilir bir hedef olduğunu şeklinde cevaplamıştır. 2023'te en büyük ilk 10 ekonomiden biri olmayı hedefleyen Türkiye, 200 milyona yaklaşan nüfusu, enerji kaynaklarıyla bu dev ülkeyi ihmal etmemeli; G-20 platformunda yan yana oturabileceği Nijerya'yı şimdiden kendisi için stratejik ortak haline getirmelidir.

Türkiye ile Nijerya arasındaki üst düzey ziyaretler yeterli değildir. 2015'teki yeni başkanın yemin töreninde Türkiye Cumhurbaşkanı ile temsil edilmeyi hedeflemelidir. 2015'te her Türk Bakanlığı, eşiti Nijeryalı bakanla ikili ilişkilerini geliştirmeyi stratejik planlarına almalıdır. Nijerya, ECOWAS üyesi 15 Batı Afrika ülkesinin lideri konumundadır. Nijerya ile geliştirilecek üst düzey ziyaretler, bu on beş ülkede de olumlu etki yapacaktır.

Nijerya ve Türkiye D-8'in en büyük ekonomisine sahip üyelerdendir. Ancak D-8 arzulanan seviyede bir işbirliği ve yakınlık geliştirememiştir. Türkiye'nin ana yürütücüsü olduğu bu kurum hesaplanan potansiyeline uygun şekilde değerlendirilebilirse Türkiye-Nijerya yakınlaşması çok ileri bir seviyeye taşınabilir. TİKA'nın Nijerya'ya yönelteceği faaliyetleri D-8 platformu üzerinden yürütülerek, bu kurumun en azından Nijerya-Türkiye bağlamında etkinliği artırılabilir.

Türkiye ve Nijerya bölgelerinin büyük gücü olarak işbirliği yapmaları halinde, hem Ortadoğu'ya hem de Batı Afrika'ya refah ve huzur sağlayabilecek sinerjiyi oluşturabileceklerdir. Türkiye mevcut sanayi ve üretim tecrübesinin yanında, eğitilmiş insan gücü ile Nijerya büyük bir işgücü kaynağı ve Pazar kapasitesi ile bir zenginlik havzası oluşturabilirler.

Şita Bey'lerin Serik-i Müslim konumu bir vakıf veya enstitüsü haline getirilerek kuvvetlendirilmeli; bu kurumda Türkiye'de ilahiyat tahsil etmiş kişiler istihdam edilmelidir. Bunlar vasıtasıyla Türkçe telif eserler İngilizce'ye ve yerel dillere tercümesi sağlanarak ortak kültürel zemin oluşturulmalıdır. Lagos ve Yoruba Müslümanları arasında Şita Bey Kurumu görünür ve saygın hale getirilmelidir. Benzeri kurumlar Türklerle münasebet geçmişi bulunmayan bölgelerde de oluşturulmalıdır. Bunun için en bakir alanlar bütün güney Nijerya'dır.

Bornu Şeyhliği ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurduğu münasebetler geliştirilmelidir. Türkiye bursları bu konuda öğrenci seçiminde gerekli hassasiyeti göstermeli; her bölgenin etkili kabile ve ailelerinden öğrencilerin burslu olarak Türkiye'ye getirilmesi sağlanmalıdır. Borno Şeyhliği'nin yanında Sokoto Sultanlığı gibi kurumlarla da ilişkiler güçlendirilmelidir.

Türkiyeli Afro-Türkler nüfusumuzun yüzde birini geçmiştir. Bu nüfus Kara Kıta'da Türkiye'nin doğal elçileri olabilirler. Türkiye 800 bine ulaşmış olan bu

nüfusunun ötekileştirilmesini ve yoksullaşmasını Afrika'ya yönelik çalışmalarında kullanarak önleyebilir. Kara kıtada iş yapan müteahhitler ve diğer yatırımcı şirketler Afro-Türk'lerden personel istihdamı ile hem güvenliklerini artırabilir, hem de yerel nüfus ile diyaloglarını kolaylaştırabilirler. Devlet bu konuda teşvik edici tedbirler almalıdır.

Afrika ile ilgili yayınlar ve araştırmalar teşvik edilmelidir. Afrika araştırmaları TÜBİTAK, üniversiteler, TİKA ve STK'lar tarafından desteklenmelidir. Gerekli teşvik tedbirleri ile Afrika'da iş yapan şirketlerimiz de bu araştırmaları finanse etmede destek verebilirler. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun uluslararası yayınları Afrika ile ilgili özel programlar da içermelidir. Afrika ile ilgili yerli yapım belgeseller yaptırılmalıdır.

Türkiye-Nijerya ilişkilerinin sivil toplum kuruluşları (STK), ticaret, kültürel, ulaşım gibi yumuşak güç unsurlarına dayanarak geliştirilebileceğini varsaymaktayız. Gerek aradaki mesafelerin uzaklığı, gerekse Nijerya toplumunun çok parçalı yapısı bunu gerektirmektedir.

Türk Okulları'nın Afrika ve Nijerya açılımları, Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikasından önce başlamıştır. Bu okullar, Afrika'da devletimizin elçilik açtığı ülkelerden daha fazla ülkede faaliyet göstermektedirler. Ayrıca, elçilikler çoğunlukla başkente ve resmi görevlilerle ilişkilere bağımlı iken, okullar ülkelerin her yerine dağılmış, her seviyeden halkın içinde; her etnisite ve dini topluluklarla ilişkidirler. Her gün binlerce aile; dolayısıyla işadamı, politikacı, aydın, diplomatlarla birebir ilişki içerisindeyler. Türkiye'nin toplumsal ilişkilerini güçlendirmede, Türk Okulları şu an için en büyük kaynak olarak görünmektedirler. Türk işadamları için Türkçe bilen yerli eleman sıkıntısı da kalmamıştır. 20 yıla yakın Nijerya'da eğitim-öğretim veren Türk Okulları bu sorunu kalıcı olarak çözüme aşamasına gelmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri bu okulları, daha önceki hükümetlerin de yaptığı teşvik ve

takdir etmeli; desteklemelidir. Akademisyenler için Nijerya'daki Türk ve diğer üniversitelerde hizmet vermek teşvik edilmelidir. Türk Okulları'nda görev yapan öğretmen ve diğer görevlilerin sigorta ve emeklilik konularında karşılaştığı sıkıntılar resmi bir çözüme kavuşturulmalıdır.

Türkiye, Nijerya'dan yaptığı ithalatı da çeşitlendirme yoluna gitmelidir. Şu anda sınırlanmış doğal gazla sınırlı olan ithalatımıza halktan alınacak ürünler de katılmalıdır. Türkiye, bir ajans kurarak bu ürünlerin araştırmasını yapabilir; bunların Türkiye veya Türk işadamları üzerinden dünya pazarlarına ulaşmasını temin edebilir. Böylece, halkın Türkiye'yi tanımasını sağladığı gibi, sanayisine yeni hammaddeler de katabilir.

Nijerya bir tarım ülkesidir. Ülke içi istihdamın önemli miktarı halen tarım kesimince karşılanmaktadır. Nijerya'da tarım makinalaşmamıştır. Türkiye'nin traktör üretimi için büyük bir pazardır. Tarımsal alet ve donanımları için de büyük bir pazardır. Türkiye, her türlü makine pazarlaması satışı için devlet çapında projeler yapmalıdır. Türkiye'nin mobilya, inşaat, gıda makinaları için kalıcı fuar ve sergi alanları hazırlaması gerekmektedir. Bu ürünler katma değeri yüksek ürünler olduğu için, Türkiye'nin ihraç ürünlerinin ortalama değerini de yükseltecektir. Nijerya'da bu sergi alanları biri Lagos civarında, diğeri Kano ve Abuja civarında olmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ABUBAKAR, Sa'ad, (2001) "The Established Caliphate: Sokoto, The Emirates and Their Neighbors", (Ed. Obaro Ikime), Groundwork of Nigerian History, beşinci basım, Ibadan: Oluseyi Press.

ABUBAKAR, Sa'ad, (2001) "The Northern Provinces Under Colonial Rule: 1900-1959", (Ed. Obaro Ikime), Groundwork of Nigerian History, beşinci basım, Ibadan: Oluseyi Press.

AKÇAY, Engin. (2012) Bir Dış Politika Enstrmanı Olarak Türk Dış Yardımları, Ankara, Turgut Özal Üniversitesi.

AKGÜNDÜZ, Ahmed, (1994) Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 8/1. Kitap III. Murad Devri Kanunnameleri. 8/II. Kitap III. Mehmed Devri Kanunnameleri, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

AKİNDELE, Rotimi, (2000) "Reorganization and Reform of the UN: The Problems of the Veto Power, Expansion of Membership of the Security Council and Nigeria's Quest for a Permanent Seat on The Council", R. A. Ate(Ed.), Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations, Ibadan, Vantage Publishers, s. 88-99.

AKİNDELE, Rotimi, (2000) "The 1999 Constitution and Foreign Policy" . R. A. Ate (Ed.), Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations, Ibadan, Vantage Publishers, s. 60-67.

- BACIK, Gökhan, (2007) *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*. İstanbul, Kaknüs yayınları .
- BAL, İdris, (2006) “Giriş”, İdris Bal (Ed.), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler: Uluslararası Siyaset, Uluslararası Hukuk, Temel Sorunlar*, Ankara, Lalezar Kitabevi, s.1-19.
- BOSTAN, İdris, (2008) “SÂDİK el-MÜEYYED PAŞA”, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 35, s.399-400
- BOSTAN, İdris, (2009) “Salyane”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt. 36, s.59-60.
- BUKARAMBE, Bukar, (2000) “Nigeria's Foreign Policy in Afrika, 1960-1999”, R. A. Ate (Ed.), *Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations*, Ibadan, Vantage Publishers, s.100-123.
- CROWDER, Michael, (1966) *The Story of Nigeria*. London: Faber & Faber.
- ÇAYCI, Abdurrahman, (1995) *Büyük Sahra’da Türk-Fransız Rekabeti*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, Ek No. 16
- DAVUTOĞLU, Ahmet, (2001) *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, beşinci basım, İstanbul, Küre Yayınları.
- EL-MÜEYYED, Sadık, (2008) *Afrika Sahrayı Kebirinde Seyahat*, Kemal Beydilli (Ed.), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- EL-MÜEYYED, Sadık, (2000) *Habeş Seyahatnamesi 1904*, Mustafa Baydemir ve N. Ahmet Özalp (Çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları
- GÜLABİ, Zübeyir (2013) “Nijerya-Türkiye İlişkileri”, *INTOCBEPS Proceedings* , Ankara: Turgut Özal University.

- HAZAR, Numan, (2011) Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Afrika- Türkiye İlişkileri, Ankara, USAK yayınları.
- HAZAR, Numan, (2002) “Türklerin Afrika İle İlişkilerinin Kısa Tarihçesi / Numan Hazar [s.118-131]”, *Türkler*, Cilt 13, Osmanlı, (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), Ankara, Yeni Türkiye Yayınları. <http://www.bilinmeyenturktarihi.com/pdf/turkler-cilt-13.pdf>, (Erişim Tarihi: 19/11/2014).
- HEYWOOD, Andrew, (2007) Siyaset, (Çev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Atilla Yayla), 3. Basım, Ankara: Adres Yayınları.
- HUNWICK, J. O., (1999) “The Nineteenth Century Jihads”, Joseph C. Anene ve Godfrey N. Brown (Ed.), *Africa: in The Nineteenth & Twentieth Centuries*, Ibadan: Ibadan University Press.
- İLHAN, Suat, (1989) Jeopolitik Duyarlılık, Ankara, TTK basımevi.
- KANİ, A. Muhammed, (2003) Sokoto Dosyası, (Çev. Harun Şencan), İstanbul, Akabe Yayınları.
- KAYA, Serdar, (2011) Endoktrinasyon ve Türkiye’de Toplum Mühendisliği, İstanbul: Nirengi Kitap, <http://www.serdarkaya.com/endoktrinasyon/bolum-11-12.pdf>, (Erişim Tarihi: 12/10/2014).
- KAVAS, Ahmet, (2006) Osmanlı-Afrika İlişkileri, İstanbul, Tasam yayınları.
- KAVAS, Ahmet, (2009) “Osman b. Fudi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara: TDV. Cilt. 37, s.588.
- KEMAL, Yaşar, (2014) İnce Memed, İstanbul, YKY.
- KENNEDY, Paul, (2000) Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken, (Çev. Fikret Üçcan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

KOLOĞLU, Orhan, (2011) Arap Kaymakam; Libya'da Başbakan olan Türk Kaymakamının Yaşam Öyküsü, İstanbul: Aykırı Yayınları.

KÖSEOĞLU, Nevzat, (2009) Bediüzzaman Said Nursi, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

KUTAY, Cemal, (1980) Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı: Bediüzzaman Said Nursi, Kur'an Ahlâkına Dayalı Yaşama Düzeni, İstanbul, Yeni Asya Yayınları.

LAMİDO, Alhaji, Sule, (2000) "Nigeria's Foreign Policy", Rotimi, A. Ate (Ed.), Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations, Lagos-Nigeria: Nigerian Institute of International Affairs, s. xii.

LAMİDO, Alhaji, Sule, (2000) "Keynote Address: Nigeria's Foreign Policy. Rotimi, A. Ate (Ed.), Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations, Ibadan: Vantage Publishers, s. xiii-xxii.

MAIER, Karl, (2000) This House Has Fallen: Nigeria in Crisis, London- England, Penguin Books.

MARTİN, B.G., (1988) Sömürgeciliğe Karşı Afrika'da Sufi Direniş, Fatih Tatlılıoğlu (Çev.), İstanbul, İnsan Yayınları.

Nigerian Army History Comittee, (1994). History of Nigerian Army, 2nd edition, Abuja, Nigerian Army Headquarters.

Nigeria 1999 Constition.

NİZAMOĞLU, Yüksel, (2013) Vehip Paşa: Kahramanlıktan Sürgüne, İstanbul, Yitik Hazine Yayınları.

NYE, Joseph S., Jr. ve WELCH, David, A, (2011) Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, R. Akman (Çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- NYE, Joseph S. (2005) *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*, Rayhan İnan Aydın (Çev.), Ankara, Elips Kitap.
- NWOKE, C. C., (2010) “The New Scramble For Africa: A Strategic Policy Framework”, Osita C. Eze ve Chike A. Anigbo (ed.), *New Scramble For Afrika*, Lagos, The Nigerian Institute Of International Affairs, s. 61-95.
- OBASANJO, Olusegun, (2010) “Opening Address”, Osita C. Eze & Chike A. Anigbo (Ed.), *New Scramble For Afrika*, , Lagos, Nigerian Institute of Internaional Affairs.
- OBI, Cyril I., (2000) “Nigeria and Great Britain”, Rotimi, A. Ate (Ed.), *Selected Readings on Nigeria's Foreign Policy and International Relations*, Lagos, Nigerian Institute of International Affairs.
- OKPANACHI, Eyene ve GARBA, Ali, (2010) *Federalism and Constitutional Change in Nigeria*, Federal Governance, s. 1-14.
- ORHONLU, Cengiz, (1996) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, Ankara, Türk Tarih Kurumu yayınları.
- ÖZCAN, Ahmet, (2012) *Osmanlı'nın Ortadoğu'dan Çekilişi*, İstanbul, Yarıncı Yayıncılık.
- ÖZDAĞ, Ümit, (2011) *İstihbarat Teorisi*, Ankara, Kripto Yayıncılık.
- ÖZEY, Ramazan, (2009) *Afrika Coğrafyası*, İstanbul, Aktif Yayınları.
- ÖZKUYUMCU, Nadir, TDV *İslam Ansiklopedisi*, Cilt.41.
- PEKİN, Süleyman, (2010) *Afrasya Alternatif Eksenler*, Ankara, Berikan Yayınevi

- RANDLE, J.K., (1986) *The Natives Are Friendly?*, Winchester/Hampshire, Hambleside Group Ltd.
- SHWARZ, Frederick A.O. Jr, (1965) *Nigeria: The Tribes, the Nation, or the Race-The Politics of Independence*, London, The M.I.T. Press.
- TEPEBAŞ, Ufuk, (2013) *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*, İstanbul, TASAM yayınları.
- TEPEBAŞ, Ufuk, (Ed.), (2009) *Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar): İşbirliği ve Kalkınma*, İstanbul, Tasam Yayınları.
- TÜRKÖNE, Mümtazer, (2007). "Devlet", Haydar Çakmak (Ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*. Ankara, Platin yayınları, s. 85-89
- WESTER, J. B., BOAHEN, A. A. ve TİDY Michael, (1980) *The Revolutionary Years: West Africa Since 1800*, Second Edition, London, Longman.

Makaleler ve Raporlar

- ADESOJI, Abimbola, (2010) "The Boko Haram Uprising and Islamic Revivalism in Nigeria", *Africa Spectrum*, s.95-108.
- AFRICAPORTAL, *Nigeria Vision 20: 2020*, https://www.africaportal.org/sites/default/files/Nigeria%20Vision%202020_0.pdf, (Erişim Tarihi: 30/06/2014).
- AGUBAMA, Edgar, (2014) "Bilateral Relations: Periscoping Nigeria and China Relations", *European Scientific Journal* May 2014 edition vol.10, No.14, s. 63-70, <http://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile/3392/3156>, (Erişim Tarihi: 25/11/2014).

- AJAYI, A. I., (2012) “Boko haram and Terrorism in Nigeria: Exploratory and Explanatory Notes”, Global Advanced Research Journal of History, Political Science and International Relations, <http://garj.org/garjhpsir/pdf/2012/july/Ajayi.pdf>, (Erişim Tarihi: 05/09/2014).
- AKINLO, A. Enisan, (2004) “Foreign Direct Investment And Growth In Nigeria An empirical Investigation”, Journal of Policy Modeling, 26 (2004), s.627–639, file:///C:/Users/HP/Downloads/20090401152926929.pdf, (Erişim Tarihi: 23/11/2014).
- AKINYEMİ, A. B. (1987) “Reciprocity in Nigerian Foreign Policy”, www.africaportal.org/dspace/articles/reciprocity-nigerian-foreign-policy, (Erişim tarihi: 02/10/2014).
- AKOVA, Yücel, (2012) “Nijerya Bilgi Notu”, Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, <http://www.counsellors.gov.tr/upload/NJ/Nijerya%202012%20Ulke%20Masa%20lari%20Raporu.pdf>, (Erişim Tarihi: 21/09/2014).
- AKPOBASA, Moses, (2004) “The Development Strategy For Nigeria”, <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/events-documents/118.pdf>, (Erişim Tarihi: 22/11/2014).
- ALAO, David Oladimeji ve ATERE, Clement Olusegun, (2012) “Boko haram Insurgence in Nigeria: Challeges and Lessons”, Singaporean Journal of Business Economics, and Management Studies, s.103-107. http://www.academia.edu/5359731/BOKO-HARAM_INSURGENCE_IN_NIGERIA_THE_CHALLENGES_AND_LESSONS, (Erişim Tarihi: 05/09/2014).

ALTINAY Ayşe Gül ve BORA, Tanıl, (t.y.) “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, <http://research.sabanciuniv.edu/984/1/OrduMilitarizmveMilliyetcilik.pdf>, (Erişim Tarihi: 19/05/2014), s.140-154.

BARAKAN, Ömer Lütfi, (t.y.) “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kolonizatör Türk Dervişleri”, Türkler, C.9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, <http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/barkan.pdf>, (Erişim Tarihi: 16/12/2013).

CHECK, Nicasius Achu, (2011) “Bilateralism and Peaceful Resolution of Conflicts in Africa”, Africa Institute of South Africa, <http://www.ai.org.za/wp-content/uploads/downloads/2011/11/No-45.-Bilateralism-and-Peaceful-Resolution-of-Conflicts-in-Africa.pdf>, (Erişim Tarihi: 23/02/2014).

CHETE, L. N.; ADEOTİ, J. O.; ADEYİNKÀ, F. M. and OGUNDELE, O., (2014) “Industrial development and growth in Nigeria: Challenges and Lessons”, WIDER Working Paper 2014/019, http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/2014/en_GB/wp2014-019/, (Erişim Tarihi: 05/09/2014).

CHUKWUEMEKA Emma, OJÍ R.O. ve CHUKWURAH D.J., (t.y.) “Give Them Their Rights: A Critical Review of Godfather and Godson Politics in Nigeria”, omicsonline.com/open-access/2315-7844/2315-7844-1-133.pdf, p. 209-218. (Erişim Tarihi: 21/10/2014).

COPELAND, F. (2013) “The Boko Haram Insurceny in Nigeria”, Civil Military Fusion Centre, Horn Of Africa, <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/20130220%20Boko%20Haram%20in%20Nigeria.pdf>, (Erişim Tarihi: 05/09/2013).

- ECON, (2004) “West Africa's Oil Resorces: Curse or Blessing?”, ECON Report No: 2004-063. September 2004. www.afrika.no/noop/file.php?id=11239 (Erişim Tarihi: 21.09.2014)
- EGE LİSESİ, (2012) “İzmir Örneğinde Afrikalı Türk Olmanın Dünü ve Bugünü” [www.egelisesi.k.12.tr/.../proje31\(1\).pdf](http://www.egelisesi.k.12.tr/.../proje31(1).pdf) (Erişim tarihi: 12/12/2013)
- FIRAT, Melek (t.y.). “Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”. www.acaum.org.tr, (Erişim Tarihi: 25/08/2014).
- GBOYEGA, Alex, SOREİDE, Tina, LE, Tuan Minh ve STEVENS, G. P. Shukla, (2011) “Political Economy of the Petroleum Sector in Nigeria”, Policy Research Working Paper 5779, The World Bank, Africa Region Public Sector Reform and Capacity Building Unit, August 2011, s. 32, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/3542/WPS5779.pdf?sequence=1>, (Erişim Tarihi: 12/11/2014).
- GBOYEGA, A. ve BARKAN, J.D., (2001) “State and Local Governance in Nigeria, World Bank”, Public Sector and Capacity Building Program Africa Region, The World Bank, August 2, 2001, http://info.worldbank.org/etools/docs/library/5783/State_and_Governance_Nigeria.htm, (Erişim Tarihi: 12/11/2014).
- GİMBA, Nasiru Joseph, (2012) “Military Rule and Nation Building Process in Nigeria”, Journal of Arts, Humanities and Diplomacy, Volume 2, Number 1, 2012, s.98-108, http://www.isdrcjournals.com/administrator/components/com_jresearch/files/publications/page%2098-%20107%20_1090_.pdf, (Erişim Tarihi: 27/05/2014).

GÜLABİ, Hatice, (2013) “Batı Afrika’nın Devi Nijerya Federal Cumhuriyeti’nin Jeopolitik Analizi” http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/88023140.pdf, (Erişim tarihi: 11/09/2013).

HAZEN, Jennifer M. ve HORNER, Jonas, (2007) “Small Arms, Armed Violence and Insecurity in Nigeria: The Niger Delta in Perspective”, <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/B-Occasional-papers/SAS-OP20-Nigeria.pdf>, (Erişim Tarihi: 17/08/2013).

IBBIH, Joseph M., (2010) “Achieving The 7- Point Development Agenda In Nigeria Through The Tertiary Education”, Knowledge Review, Volume 21, No. 2, December 2010, s. 43-50. <http://www.globalacademicgroup.com/journals/knowledge%20review/ACHIEVING%20THE%207%20POINT%20DEVELOPMENT%20AGENDA%20IN%20NIGERIA.pdf>, (Erişim Tarihi: 18/11/2014).

İBİETAN, Jide ve EKHOUEHI, Oghator, (2013) “Trends in Development Planning in Nigeria: 1962 to 2012”, Journal of Sustainable Development in Africa (Volume 15, No.4, 2013), Clarion University of Pennsylvania, Clarion, Pennsylvania, s. 297-311. <http://www.jsd-africa.com/Jsda/Vol15No4-Summer2013B/PDF/TrendDevtPlanning%20InNigeria.pdf>, (Erişim Tarihi: 15/07/2014).

IEC, (2013) Fuar Tanıtım Fuarı, http://www.iecturkey.com/uploads/1/8/6/3/18633518/fuar_tantm_yazs_web_1.pdf. (Erişim Tarihi: 25/10/2013).

IMF, (2014) International Monetary Fund www.imf.org (Erişim tarihi: 25/09/2014).

IMF, (2014) IMF Country Report No. 14/103, <http://www.imf.org/external/country/nga/>, (Erişim Tarihi: 25/09/2014).

- INEC, Independent Nigeria Electoral Commission, (2011) Report on The 2011 General Elections, www.inec.org.ng (Erişim Tarihi: 19/09/2014).
- IRP, (2013) “A Decade of Fear & Violence:Ethno-religious Conflicts on the Jos Plateau, Nigeria”, <http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/nrn/nrn-pb03.pdf>, Policy Brief No:3, February 2013, University of Oxford, s.1, (Erişim Tarihi: 12/03/2014).
- KALIN, İbrahim, (2011 Autumn) “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, Perceptions, Journal of International Affairs, s. 5-24.
- KAN, Shirley A., (2014) “China/Taiwan: Evolution of the “One China”Policy—Key Statements from Washington, Beijing, and Taipei”, Congressional Research Service, <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30341.pdf>, (Erişim Tarihi: 15/07/2014).
- KRAUS, Jana, (2011). “Explaining Nigeria’s Christmas Killing”, <https://www.opendemocracy.net/jana-krause/explaining-nigerias-christmas-killings>, (Erişim Tarihi: 23/06/2014).
- LAWAL, Tolu ve OLUWATOYİN, Abe, (2011). “National development in Nigeria: Issues, challenges and prospects”, Journal of Public Administration and Policy Research Vol. 3(9), pp. 237-241, November 2011, s. 238, http://www.academicjournals.org/article/article1380534762_Lawal%20and%20Oluwatoyin.pdf, (Erişim Tarihi: 12/11/2014).
- MARCELLUS, Ikeanyibe Okey, (2009). “Development Planning in Nigeria: Reflections on the National Economic Empowerment and DevelopmentStrategy (NEEDS) 2003-2007”, J Soc Sci, 20(3): 197-210 (2009), <http://krepublishers.com/02-Journals/JSS/JSS-20-0-000-09-Web/JSS->

20-3-000-09-Abst-PDF/JSS-20-03-197-09-784-Marcellus-I-O/JSS-20-03-197-09-784-Marcellus-I-O-Tt.pdf, (Erişim Tarihi: 21/07/2014).

MASAK, “Ön Ödeme Dolandırıcılığı Tipolojileri”, http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/ON_ODEME_DOLANDIRICILIGI_TIPOLOJILERI.pdf; (Erişim Tarihi: 06/07/2013).

NBS, Nigerian Bureau of Statistic, (2011). <http://www.nigerianstat.gov.ng/>, <http://www.nigerianstat.gov.ng/pages/download/169> (Erişim Tarihi: 22/09/2013).

NEES, April, (2013). “Boko Haram: a Textbook Case For Designation as a Terrorist Organization And Its Terroristic Threat to International Freedom”, Rutgers Journal of Law and Religion, s. 498-513, <http://lawandreligion.com/sites/lawandreligion.com/files/2013%20Vol.%2014%20Nees.pdf>, (Erişim Tarihi: 05/09/2013).

NGANG, Kevin, “Understanding The Bakassi Conflict: A Showcase of Conflict Prevention in Practice”, European University Center for Peace Studies, 12.06.2006, epu.ac.at/fileadmin/downloads/research/rp_0407.pdf Erişim Tarihi 21.02.2014).

NGARA Christopher Ochanja, ESEBONU Edward Ndem, AYABAM Alexius Terwase, (2013). “Personality and Nigeria’s Foreign Policy: A Comparative Analysis of Obasanjo’s Foreign Policy as Military Head of State and Civilian President”, International Journal of Humanities and Social Science , 74-83, http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_3_No_19_November_2013/9.pdf, (Erişim Tarihi: 05/09/2014).

NKWEDE Joseph Okwesili, ALOYSİUS Ibeogu ve NWANKWO Oliver (2014). “Political Godfatherism and Governance in a Developing Democracy: Insight

- from Nigeria”, Academic Journal of Interdisciplinary Studies, V.3, No. 4, MCSER Publishing, Rome-Italy, www.academicjournals.org/article/article/1379759386_Olarinmoye.pdf, (Erişim Tarihi: 03/07/2013).
- OBA, Ali Eren. (2011), “Türk Diplomasisi ve Afrika” 21.06 2011, www.tasam.org/tr/TR/Icerik/1359/turk_diplomasisi_ve_afrika, (Erişim Tarihi: 03/07/2013).
- OECD, (2011), China and Nigeria a Powerful South- South Alliance, West African Challenges, <http://www.oecd.org/china/49814032.pdf>, (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2014).
- OGUNKOLA, E. Olawale, BANKOLE, Abiodun S., ADEWUYI, Adeolu, (2008). “China-Nigeria Economic Relations”, <http://dspace.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/32058/1/Nigeria.pdf> 1, (Erişim tarihi: 09/09/2014).
- OLPAK, Mustafa, (2013). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Köle, Türkiye Cumhuriyeti’nde Evlatlık: Afro-Türkler”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 68-1, s. 123-141, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/68/1/6.MUSTAFA-OLPAK-_kronik_.pdf, (Erişim Tarihi: 18/11/2014)
- OMODE, Adedoyin J., (2006). “Nigeria’s Relations with Her Neighbours”, <http://www.krepublishers.com/02-Journals/T%20&%20T/T%20&%20T-04-0-000-000-2006-Web/T%20&%20T-04-1-001-076-2006-Abst-PDF/T%20&%20T-04-1-007-017-2006-066-Omede-A-J/T%20&%20T-04-1-007-017-2006-066-Omede-A-J-Text.pdf> (Erişim Tarihi: 10/10/2014).
- OMOİGÜİ, Nowa, (t.y.). “Barracks: The History Behind Those Names (Part1-2-3-4), <http://www.gamji.com/nowa/nowa50.htm#>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

- ORHONLU, Cengiz, (1969). “Osmanlı-Bornu Münasebetine Aid Belgeler”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı: 23, s. 111-130.
- OYERANTİ, Olugboyega A., BABATUNDE, M. Adetunji, OGUNKOLA E. Olawale and BANKOLE, Abiodun S., “The Impact of China-Africa Investment Relations: The Case of Nigeria”, Policy Brief, November 2011, <http://dspace.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/32371/1/NigeriaPB8.pdf?1>, (Erişim Tarihi: 18/09/2014).
- ÖZKAN, Mehmet, (2008). “Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects”, Ankara, Seta Policy Brief No:22 , (Erişim Tarihi: 18/09/2014).
- ÖZKAN, Mehmet (2011).). “Turkey's new engagements in Africa and Asia: Scope, content and implications”, Perception, Journal of International Affairs ,Autumn Volume XVI- Number 3, s. 115-138.
- PEARSON, Scott R., (1971). “The Economic Imperialism of The Royal Niger Company”, Food Research Institute Studies, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/135014/2/fris-1971-10-01-278.pdf>, s. 69- 88, (erişim tarihi: 12/07/2014).
- PHAM, J. Peter, (2012). “Boko Haram's evolving Threat”, Africa Security Brief, April 2012, s. 1-8.
- REFWORLD, “Nigeria: Government amnesty program for Niger Delta militants, particularly with respect to the Movement for the Emancipation of the Niger Delta (MEND) (2009-August 2011)”, Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, 5 August 2011, <http://www.refworld.org/docid/50740a192.html>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

- SANDIKLI, Atilla, “Yumuşak Güç Savaşları”, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-81-201409106guvenlik-11.pdf>, (Erişim Tarihi: 12/09/2014).
- SINGLETON, Brent D., (2009). “That Ye May Know Each Other’: Late Victorian Interactions between British and West African Muslims”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 29, No. 3, October 2009, pp. 369-385. TEB, T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2013). Nijerya Ülke Profili, e-posta ile alınmıştır.)
- TANER, Ahmet Cangüzel, (2011). “Fransa’da Nükleer Santraller ve Nükleer Enerji Perspektifleri”, <http://www.fmo.org.tr/wp-content/uploads/2011/07/Fransa%E2%80%99da-N%C3%BCkleeer-Santraller-ve-N%C3%BCkleeer-Reakt%C3%B6rlerin-Gelece%C4%9Fi.pdf>, (Erişim Tarihi: 30/05/2014).
- THOMSON, Valarie, “Boko Haram and Islamic Fundamentalism in Nigeria”, Summer 2012, *Global Security Studies*, s. 46-60
- TRANCPARENCY INT, <http://www.transparency.org/cpi2014/results>, (Erişim Tarihi: 23/11/2014). Nijerya 2014 Yolsuzluk Algısı ölçümünde 176 ülke içinde 136ncı sırayı almıştır. Sıralama en iyiden en kötüye doğru yapılmaktadır.
- UCHEHARA, Kieran E., (2008). Afrika’daki Çatışmalarda Din Faktörü: Nijerya-Kaduna Örneğiyle Bir Analiz”, yayınlanmamış doktora tezi.
- UZOR, Osmund Osinachi, (t.y.). “The Global Financial Crisis (GFC) and Industrialization in Nigeria: The Implications of Policy Reversal and the Prospects for Growth.” https://www.hs-bremen.de/internet/studium/stg/isvw/conferences/impactonafrica/full_text_8_uzor.pdf, (Erişim Tarihi: 12/07/2014)

WB, World Bank Nigeria Economic Report. (2013, May). (Erişim tarihi: 25/09/2014).

Röportajlar

CÜREBAL, Ömer, - Lagos Türkiye Fahri Konsolosu- (23 Ağustos 2014). “Nijerya ve Türkiye İlişkileri” konulu görüşme, Lagos.

HAZAR, Numan, -1995-1998 Abuja Türk Büyükelçisi- (03 Nisan 2013). “Türkiye’nin Afrika Açılımı Politikası” konulu görüşme, Ankara.

KARADAYI, Mehmet, Ali, (27 Ağustos 2014). “Nijerya-Türk İşadamları ve Yatırımcılar Derneği- ABINAT” konulu görüşme, Lagos.

SUNGUR, Osman, (25 Ağustos 2014). Nijerya’da yaşayan Türk mühendis, Lagos-Nijerya.

İnternet Kaynakları

ABL, African Business Life, “Nigeria”, http://www.africanbusinesslife.com/nijerya,SD_35.html, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

ACAR, Serhat, (2014) (serhat.acar@ytb.gov.tr), Afrikalı burslu öğrenciler, Zübeyir Gülabi’ye kişisel e-posta, 10/02/2014, [zubeyirgulabi@gmail.com].

ADINOYI, Seriki, “Night Grazing Banned in Plateau”, 25 September 2013, <http://www.thisdaylive.com/articles/night-grazing-banned-in-plateau/125942/>, (Erişim Tarihi: 12/03/2014).

AFRICA CONFIDENTIAL, “Inside the presidential fight”, 05/07/2013, <http://www.africa->

confidential.com/article/id/4958/Inside_the_presidential_fight, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

AFRICANMANAGER, “Nigeria, China sign Defence, Trade, Economic Cooperation agreements”, http://www.africanmanager.com/site_eng/detail_article.php?art_id=20468, (Erişim Tarihi: 09/09/2014).

AFYON GAZETESİ, “Büyükelçi Madori'den Belediye Başkanı Çoban'a Ziyaret”, 08 Mayıs 2014, <http://www.afyongazetesi.com/buyukelci-madori-den-belediye-baskani-coban-a-6002591-haberi/#> (Erişim Tarihi: 07/06/2014).

AGANGA, Olusegun, “Nigeria’s Textile Industry on a Rebound?”, 28/05/2013, Thisday Newspaper, <http://www.thisdaylive.com/articles/nigeria-s-textile-industry-on-a-rebound-/148696/>, (Erişim Tarihi: 24/07/2014).

AGGAD-CLERX, Faten, “Fransa'nın Afrika'ya geri dönüşü”, 21/12/2013, ALJAZEERA TURK, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/fransanin-afrikaya-geri-donusu>, (Erişim Tarihi: 30/05/2014).

AGİNAM, Emeka, Vanguard Newspaper, 31/08/2011, Coming to Nigeria is our biggest move in W-Africa, says Huawei boss - See more at: <http://www.vanguardngr.com/2011/08/coming-to-nigeria-is-our-biggest-move-in-w-africa-says-huawei-boss/#sthash.n5TACO2q.dpuf>, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

AKİNNUOYE, Derin, “We legally shipped arms to Nigeria’ – Turkish Airlines admits no wrongdoing”, The Herald Nigeria, 20 mart 2014, <http://www.theheraldng.com/legally-shipped-arms-nigeria-turkish-airlines-admits-wrongdoing/>, (Erişim Tarihi: 25/07/2014).

- ALPAY, Şahin, (2007). “(Afrika’da Türk Okulları-4) Türkler Hem Müslüman Hem Modern”, 25/02/2007, Zaman Gazetesi, http://www.zaman.com.tr/sahin-alpay/afrikada-turk-okullari-4-turkler-hem-musliman-hem-modern_505160.html, (Erişim Tarihi: 25/11/2014).
- ANSWERS, <http://www.answers.com/topic/list-of-sultans-of-sokoto> , (Erişim Tarihi: 21/11/2014).
- ANSİKLOPEDİA BRİTANNİCA, ”Niger River”, <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/414815/Niger-River> (Erişim tarihi: 29/03/2014).
- ARAS, Bülent, (t.y.), “Batı Afrikanın İncisi Nijerya”, <http://www.tasamafrika.org/index.php/arsiv/makaleler/237-bat-afrikann-ncisi-nijerya>, (Erişim Tarihi: 11/23/2013).
- AYDINLIK, “MİT, THY ile Nijerya’ya silah taşıyor”, 18 Mart 2014, [Fwww.aydinlikgazete.com%2Fmansetler%2F36005-mit-thy-ile-nijeryaya-silah-tasiyor.html](http://www.aydinlikgazete.com%2Fmansetler%2F36005-mit-thy-ile-nijeryaya-silah-tasiyor.html), (Erişim tarihi: 25/07/2014).
- AYODELE, D, (2013), “Association of Businessmen and Investors of Nigeria and Turkey”, Thisday Newspaper, 26 Mart 2013, www.thisdaylive.com (Erişim tarihi: 16/09/2014).
- BBC, “Nigeria: A nation divided”, 12 Ocak 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-16510922>, (Erişim Tarihi: 06/04/2014).
- BBC, “Nigeria Profile”, <http://www.bbc.com/news/world-africa-13951696>, (Erişim Tarihi: 06/04/2014).
- BİLGİ YUVASI, (t.y.). “Esmeray Biyografi Kimdir?”, <http://www.kisacanedir2.info/esmeray-biyografi-kimdir/>, (Erişim Tarihi: 12/12/2014).

- BİYOĞRAFİ, (t.y.). “Kuzgun Acar”, <http://www.biyografi.info/kisi/kuzgun-acar>, (Erişim Tarihi: 12/12/2014).
- BJK, (2010), “Beşiktaş'ın Nijerya'daki Futbol Okulu” <http://www.bjk.com.tr/tr/haber/44416/.html> (Erişim Tarihi: 23/11/2013).
- BM, (2013) “Nigeria’s polpulation”, http://search.un.org/search?q=nigeria+population&output=xml_no_dtd&client=UN_Website_en&num=10&lr=lan_g_en&proxystylesheet=UN_Website_en&oe=UTF-8&ie=UTF-&Submit=Go&ulang=tr&sort=date%3AD%3AL%3Ad1&entqrm=0&ud=1&exclude_apps=1&site=un_org, (Erişim Tarihi:17/11/2013).
- BUGÜN, “Cumhurbaşkanı Gül, Afrika ile yakın ilişkiler içerisindeyiz”, 11 Mart 2014, <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/cumhurbaskani-gul-afrika-ile--haberi/1010294> (Erişim tarihi: 09/06/2014).
- BUGÜN, “Angola’da İslam Dini Yasaklandı mı?”, 26 Kasım 2013, <http://dunya.bugun.com.tr/o-iddiaya-jet-yalanlama-haberi/874923>, (Erişim Tarihi: 25/12/2013)
- CANSEVER, Orhan Veli, (2014). “Dana Bayramı’nın Hatırlattıkları”, 14/10/2014, <http://www.tekkocaeli.com/dana-bayraminin-hatirlattiklari/>, (Erişim Tarihi: 12/12/2014).
- CHAMPELL, John, Globalpost, 07/06/2010, “Opinion: Who's in charge, China or Nigeria?”, <http://www.globalpost.com/dispatch/worldview/100604/nigeria-oil-china>, (Erişim Tarihi:09.09.2014)
- CHRISTIE-MILLER, Alexander, “Turkey shipped arms to Nigeria, leaked tape claims”, The Times, 20 March 2014,

<http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/europe/article4038738.ece>, (Erişim Tarihi: 25/07/2014).

CIA, World Factbook, (2013). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html>, (23.07.2014).

CNPC, CNPC International Nigeria Limited (BGP/CNPC), <http://breezemagazine.blogspot.com.tr/2011/06/cnpc-international-nigeria-limited.html>, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

COLUMBIA, “Public Participation Monitoring Election With Mobile Phones” <http://www.columbia.edu/itc/sipa/nelson/newmediadev/Public%20participation.html>, (Erişim Tarihi: 22/04/2004).

D-8, (2013). <http://www.developing8.org/About.aspx>, (Erişim Tarihi: 09/08/2013).

DAİLYTRUST, “Automotive İndustry in Nigeria: Myth or Reality?”, 23/11/2014, <http://www.dailytrust.com.ng/sunday/index.php/letters/18790-automotive-industry-in-nigeria-myth-or-reality>, (Erişim Tarihi: 24/11/2014).

EMLAK, “Nijerya Vatandaşı Türkiye’den Nasıl Ev Alacak”, 16 Mayıs 2013, <http://emlakkulisi.com/guncel/nijerya-vatandasi-turkiyeden-nasil-ev-alacak/165217>, (Erişim tarihi: 23/11/2013).

ENERJİENSTİTÜSÜ, “Fransa’nın elektrik ihtiyacının en az yarısı daima nükleer enerjiyle karşılanacak”, 10/12/2013, <http://enerjienstitusu.com/2013/12/10/fransanın-elektrik-ihtiyacinin-en-az-yarisi-daima-nukleer-enerjiyle-karsilanacak/>, (Erişim Tarihi: 30/05/2014).

ERTAN, Fikret, (2000). “Abacha'nın Milyonları”. Zaman Gazetesi, 14 Mayıs 2005, <http://arsiv.zaman.com.tr//2000/05/14/yazarlar/all.html>, Erişim Tarihi: 23/03/2013).

EUROMONITOR, (2013). www.euromonitor.com, (Erişim tarihi:12/06/2013)

FACEBOOK, 18/09/2013, <https://tr-tr.facebook.com/pages/Uluslararası%20Kuzgun-Acar-Heykel-Sempozyumu/126783137422752>, (Erişim Tarihi: 12/12/2014).

FHC, Federal High Court, www.fhc.ng.com, (Erişim Tarihi: 10/10/2013).

FOX NEWS, “Riots Continue in Nigeria Despite Relocation of Miss World Pageant”, 23/11/2002, <http://www.foxnews.com/story/2002/11/23/riots-continue-in-nigeria-despite-relocation-miss-world-pageant/>, (Erişim Tarihi: 02/04/2014).

GCI, Global Concience Initiative, (t.y.). “History Of Cameroon”, <http://gci-cameroon.org/about-cameroon/history-of-cameroon/#>, (Erişim Tarihi:16/04/2014).

GÖNÜLLÜ, Beril, (2014). baksoy@otokar.com.tr, Nijerya Cobra Satışlarınız, Zübeyir Gülabi’ye kişisel e-posta, 03 Şubat 2014 [zubeyirgulabi@gmail.com].

GOV. UK. “Working on bilateral foreign policy goals with Nigeria”, 22/03/2013, <https://www.gov.uk/government/priority/working-on-bilateral-foreign-policy-goals-with-nigeria>, (Erişim Tarihi: 19/05/2014).

HANSON, Stephanie, (2007). “MEND:The Niger Delta’s Umbrella Militant Group”, 22 Mart 2007, Council on Foreign Relations, <http://www.cfr.org/nigeria/mend-niger-deltas-umbrella-militant-group/p12920> (Erişim Tarihi:19/08/2013).

HARUNA, Mohammed, (t.y.). “A (Brief) History of Kaduna: the City of Crocodiles”, <http://www.gamji.com/haruna/haruna251.htm>, (Erişim Tarihi: 31/07/ 2013).

- HIGAZI, Adam, (2011). “The Jos Crisis: A Recurrent Nigerian Tragedy”, Frederick Ebert Shiftung, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/nigeria/07812.pdf> , (Erişim Tarihi: 25/09/2013).
- HRW, “Annex: Partial Overview of Cults, Gangs, and “Militant Groups” in Rivers State” <http://www.hrw.org/reports/2008/nigeria0308/9.htm>, (Erişim Tarihi: 17/08/2013).
- IGBOKWE, Casmir, (2014). “Nigeria 2015: Servicing the instruments of war”, 06/08/2014, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/08/nigeria-2015-servicing-instrument-2014867485504717.html>, (Erişim Tarihi: 18/09/2014).
- INEC, (2013), http://www.inecnigeria.org/?page_id=31 (Erişim tarihi: 15/11/2013)
- IRB - Immigration and Refugee Board of Canada: The Oodua Peoples Congress (OPC), including when formed, leaders, aims, ethnicity, treatment of members and when it first came into conflict with the government authorities [NGA32576.E], 26 August 1999 (available at [ecoi.net](http://www.ecoi.net)) http://www.ecoi.net/local_link/188556/291895_en.html, (Erişim Tarihi: 23/09/2014)
- IYATSE, Geoff, “Low patronage. high operational cost kill Chinese Town”, Punch Newspaper, 04/11/2014, <http://www.punchng.com/feature/lagos-pulse/low-patronage-high-operational-cost-kill-chinese-town/>, (Erişim Tarihi: 25/11/2014).
- İKV, (2011). “İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülteni”, 9-15 Mayıs 2011, http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/4%E2%80%99uncu_en_az_gelismis_ulkeler_konferansi_istanbul%E2%80%99da_gerceklestirildi.pdf, (Erişim Tarihi: 14/09/2013).

- KAI, “Kick Against Indiscipline(KAI) Brigade”, <http://www.lagosstate.gov.ng/entities.php?k=118>, (Erişim Tarihi: 23/10/2014)
- KİREEV, Alex, “Nigeria. Presidential Election 2003”, <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/n/nigeria/nigeria-presidential-election-2003.html>, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).
- KDK, (2014). “Kamu Diplomasisine Bakış”, <http://kdk.gov.tr//sag/kamu-diplomasisine-bakis/21>, (Erişim Tarihi: 16/07/2014).
- KIGEM, (2007), “Derinin Rengi Canın Acısını Azaltır mı?”, <http://www.kigem.com/derinin-rengi-canin-acisini-hafifletir-mi.html>, (Erişim tarihi: 23/11/2013).
- LOC, Library Of Congress, (2013), “Cameroon; Nigeria: Bakassi Peninsula Transition Completed”, http://www.loc.gov/lawweb/servlet/lloc_news?disp3_1205403677_text, (Erişim Tarihi: 09/05/2014).
- MALİNA, Thomas, “Militancy in Niger Delta”, (2012). <http://www.gspia.pitt.edu/ridgway/RidgwayResearch/Issues/InternationalPeaceSecurity/BackgroundersIPS/tabid/552/ArticleId/646/Militancy-in-the-Niger-Delta.aspx>, (Erişim Tarihi: 17/08/2013).
- MFA-TR, (2013) Abuja Büyükelçiliği, <http://abuja.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121414> (Erişim Tarihi: 15/11/2013).
- MFA-TR, (2013) “Türkiye-Afrika İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12/08/2013).

- MFA-TR, (2013). Afrika ile Uluslararası İlişkiler, <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?6650>, (Erişim tarihi: 22/08/2013).
- MONTCLOS, Marc-Antoine Pérouse de, (2014). “Boko Haram: Islamism, politics, security and the state in Nigeria”, <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/23853/ASC-075287668-3441-01.pdf>, (Erişim Tarihi: 02/07/2014).
- MURDOCK, Heather, “Oil Theft Stymies Nigeria’s Niger Delta”, 27 Mart 2014, <http://www.voanews.com/content/oil-theft-dilemma-stymies-nigerias-niger-delta/1880431.html>, (Erişim Tarihi: 18/08/2014).
- NA, “Nigerian Army-History”, <http://army.mil.ng/NA%20History.html>, (Erişim Tarihi: 12/12/2013).
- NAS, The National Assembly of Nigeria. (2014). www.nassnig.org (Erişim tarihi: 18/09/2014).
- NICOT, (2013) Nigerian Community of Turkey. <http://www.nigeriancommunity.org.tr/tr/hakk-m-zda.html>: (Erişim tarihi: 23/03/2013).
- NG.-GOV, (2012) Federal Executive Council (FEC) Member. www.nigeria.gov.ng/2012-10-29-07-53/federal-executive-council, (Erişim Tarihi: 19/09/2014)
- NG-GOV., (2012). <http://www.nigeria.gov.ng/2012-10-29-11-06-51/judicial-branch>, (Erişim tarihi: 11/08/2013).
- NG-ELECTIONS, (2011) Nigerian National Assembly Elections-2011. Nigeria Elections Coalition: www.nigeriaelections.org/nass.php (Erişim Tarihi: 18/09/2014).

NIGERIAN WATCH, “Goodluck starts campaign picking up presidential nomination form from PDP HQ”, 31/10/2014, <http://www.nigerianwatch.com/news/5679-goodluck-starts-campaign-picking-up-presidential-nomination-form-from-pdp-secretariat#sthash.DmzL6gNn.dpuf>, (Erişim Tarihi: 09/11/2014)

NNPC, Nigerian National Petroleum Corporation, “Chinese Oil Corporation Taps Into Nigerian Resources”, <http://www.nnpcgroup.com/PublicRelations/NNPCinthenews/tabid/92/articleType/ArticleView/articleId/209/Chinese-Oil-Corporation-taps-into-Nigerian-resources.aspx>, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

NPF, (2014) Nigerian Police Force, <http://www.npf.gov.ng/> (Erişim Tarihi: 10/10/2014).

NSNBC, “Turkish Airlines and Intelligence Service implicated in Arms Smuggling to Nigeria”, 19 March 2014, <http://nsnbc.me/2014/03/19/turkish-airlines-intelligence-service-implicated-arms-smuggling-nigeria/>, (Erişim Tarihi: 25/07/2014).

NTIC, (2013), Nigerian Turkish International Colleges, www.ntic.nigeria.com. (Erişim tarihi: 06/11/ 2013).

NTNU, (2013), Nigerian Turkish Nile University, http://www.ntnu.edu.ng/?about_ntnu (Erişim tarihi: 12/06/2013).

NYT, New York Times, “Nigeria Counts 100 Deaths Over Danish Caricatures”, 24.02.2006, <http://www.nytimes.com/2006/02/24/international/africa/24nigeria.html?ref=danishcartooncontroversy> (Erişim Tarihi: 02/03/2014).

OBJEKTİF HABER, “Türkiye’den Nijerya’ya İftar Köprüsü”, 12 Temmuz 2013, <http://www.objektifhaber.com/turkiyeden-nijeryaya-iftar-koprusu-184287-haber/> (Erişim tarihi: 23/11/2013).

ODTÜ, Bölge Çalışmaları Doktora Programı, <http://ars.metu.edu.tr/tr/amac>, (Erişim Tarihi: 21/10/2014)

OĞUZ, Başak. (2013), “İstanbul’da Bir Afrikalılar Mahallesi” NTV, 21 Temmuz 2013, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/95473.asp> (Erişim tarihi: 29/09/2013).

OJEME,Victoria “Nigeria is China’s strategic partner – Amb. Boqing”, Vanguard Newspaper, 14/07/2014, <http://www.vanguardngr.com/2013/07/nigeria-is-chinas-strategic-partner-amb-boqing/>, (Erişim Tarihi: 09.09.2014).

OKAFOR, Udako, (2014). “The Nigerian Government Is a Greater Threat to its People Than Boko Haram”, 28/08/2014, http://www.huffingtonpost.ca/udoka-okafor/nigerian-government-corruption-_b_5686842.html, (Erişim Tarihi: 05/09/2014).

OKEREKE, Charles O., “Turkish Wins Miss World Crown”, 07/12/2002, <http://www.nigeriamasterweb.com/MissWorld02.html>, (Erişim Tarihi: 24/04/2014).

OKONTA, Iye, (2007). “Behind The Mask:Militia Gains Support in Oil-rich Niger Delta”, Earth Island Journal, http://www.earthisland.org/journal/index.php/eij/article/behind_the_mask/, (Erişim Tarihi: 17/08/2013).

OMOIGUI, Nowa, “The Bakassi Story”, Postwatch Magazine, 06.12.2006, www.postwatchmagazine.com/files/the_bakassi_story.docErişim Tarihi:) , /02/232014).

ONUBA, Ifeanyi, “776,000 jobs lost in textile industry –FG”, Punch Newspaper, 12/02/2013, <http://www.punchng.com/business/business-economy/776000-jobs-lost-in-textile-industry-fg/>, (Erişim Tarihi: 12/11/2014).

ÖZTÜRK, Uğur (2005), “Nijeryalı Çete Sanal Loto İle Dolandırdı”, Zaman Gazetesi, 23 Aralık 2005, http://www.zaman.com.tr/sehir_nijeryali-cete-sanal-loto-ile-dolandirdi_240297.html: http: (Erişim Tarihi: 29/09/ 2013).

PATEL, Tara, Bloomberg, 19/11/2012, “Total Sells Nigeria Oil Field to Sinopec for \$2.5 Billion”, <http://www.bloomberg.com/news/2012-11-19/total-sells-nigeria-oil-field-to-sinopec-for-2-5-billion.html>, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

PEOPLE’S DAILY, “Abuja Türk Büyükelçisi Mustafa Pulat’ın People’s Daily gazetesi ile 24 Nisan 2013’de yaptığı röportaj”, 24 Mart 2013, <http://peoplesdailyng.com/there-is-great-interest-in-turkey-about-nigeria-envoy/> (Erişim Tarihi: 05/06/2013).

PHOTIUS, (1991). “Nigeria’s Foreign Relations with Neighbors”, http://www.photius.com/countries/nigeria/government/nigeria_government_relations_with_neigh~10030.html (Erişim Tarihi: 10/10/2014).

PUNCH, “Seek Political Solution to Bakassi”, Punch Nigeria, 23.02.2012, www.punchng.com/news/seek-political-solution-to-bakassi/ (Erişim Tarihi: 23/02/2014).

RADİKAL, (2013). “siyah bebek skandalı”, Radikal Gazetesi, 18.05.2013, http://www.radikal.com.tr/turkiye/sosyeteysi_karistiran_siyah_bebek_olayinda_baba_konustu-1133985, (Erişim Tarihi: 23/11/2013).

RADİKAL, “Angola’da İslam yasaklandı, camilerin yıkımı başladı”, 25/11/2013.
http://www.radikal.com.tr/dunya/angolada_islam_yasaklandi_camilerin_yikimi_basladi-1162853, (Erişim Tarihi: 02/05/2014).

RİBADU, “Vote Ribadu/Adeola 2011”, <http://ribadu2011.com/>, (Erişim Tarihi: 12/09/2014).

RICE, Xan, (2008). “Nigerian city counts its dead after days of Christian-Muslim riots”, <http://www.theguardian.com/world/2008/dec/01/nigeria-christianity-islam-jos-riots>, (Erişim Tarihi: 25/09/2013).

RUBIN, Michael, “Did Turkey Arm Boko Haram?”, American Enterprise Institute, 13 Mayıs 2014, <http://www.aei.org/publication/did-turkey-arm-boko-haram/>, (Erişim Tarihi: 25/07/2014).

ŞİVGİN, Hale, (t.y.). “Mustafa Kemal’in İlk Savaşı”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-10/mustafa-kemalin-ilk-savasi>, (Erişim 12/07/2014).

SAHARA REPORTERS, “Former EFCC Chair Nuhu Ribadu Is PDP Governorship Candidate For Adamawa”, 08/12/2014, ribadu2011.com, (Erişim Tarihi: 12/12/2014).

SAHARA REPORTERS, “General Bayloaf Says, I don’t think there’ll be peace”, 31/12/2008, <http://saharareporters.com/2008/12/31/general-bayloaf-says-i-don%E2%80%99t-think-there%E2%80%99ll-be-peace-vanguard-newspaper>, (Erişim Tarihi: 17/08/2013).

SANGO, Segun, (2002), “Cameroun Bakassi Peninsula - No War For Oil”, <http://www.socialistworld.net/doc/403>, (Erişim Tarihi:16/04/2014).

SANI, Garba, “History of Boko Haram”, February 21, 2012, <http://www.panafricanistinternational.org/?p=1567>, (Erişim Tarihi: 23/10/2013).

SARIBAŞ, Şermin, (2001) “Afrika İstanbul'a Yerleşiyor”, Hürriyet gazetesi, 17 haziran 2001) <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-249410>. (Erişim Tarihi: 29/09/2013).

SAYARI, Sabri ve BİLGİN, Hasret Dikici, (2013). Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (tanıtım bülteninden). <http://www.dr.com.tr/kitap/karsilastirmali-siyaset-temel-konular-ve-yaklasimlar/kolektif/arastirma-tarih/politika-arastirma/politika/urunno=0000000562333>, (Erişim Tarihi: 21/10/2014)

SERGİE, Mohammad Aly ve JHONSON Toni, (2014), “Boko Haram”, Council on Foreign Relations, 26.02.2014, <http://www.cfr.org/nigeria/boko-haram/p25739?cid=ppc> (Erişim Tarihi: 06/04/2014).

SÖYLEMEZ, Haşim, (2000). “Türkiye’nin de Zencileri Var”, Aksiyon Dergisi, 08 Nisan 2000, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-6066-34-turkiyenin-de-zencileri-var.html> (Erişim Tarihi: 11/09/2013).

TBMM, (2004) “TBMM'nin Nijeryalı Konukları”, http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/DERGILER/MECLIS%20BULTENI/2469_2004_0000_0109_0000/019.pdf (Erişim Tarihi: 17/02/2013).

TBMM, (2013). “Dostluk Grupları”, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/dostluk_gruplari.yonetim_kurullari?pUIkeNo=84. (Erişim Tarihi: 01/03/2013).

TCCB, (2010), "Türkiye-Afrika İlişkilerinin Ulaştığı Seviye Hedef Değil, Başlangıçtır", 05 Mayıs 2010, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/49114/turkiyeafrika-iliskilerinin-ulastigi-seviye-hedef-degil-baslangictir.html>, (Erişim Tarihi: 09/06/2014).

TCCB, (2010), "Afrika İle Kurumsallaşmış İlişkiler İlerleyerek Devam Edecek", 12/07/2010, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/50310/afrika-ile-kurumsallasmis-iliskiler-ilerleyerek-devam-edecek.html>, (Erişim Tarihi: 09/06/2014).

TCCB, "Türkiye Afrika'ya İnsani Sorumlulukla Yaklaşıyor", 02/09/2010, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/50264/turkiye-afrikaya-insani-sorumlulukla-yaklasiyor.html>: <http://www.tccb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 23/11/2013).

TELEGRAPH, "Nigeria: riots leave 500 dead after machete attacks", 08 March 2010, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/nigeria/7398142/Nigeria-riots-leave-500-dead-after-machete-attacks.html>, (Erişim Tarihi: 25/09/2013).

TERRORISM, "Niger Delta Vigilante (NDV) group", 26/04/2014, <http://www.terrorism.com/2014/04/26/niger-delta-vigilante-ndv-group/>, (Erişim Tarihi: 19.08.2013).

THE CITIZEN, <http://thecitizenng.com/other-news/nigeria-turkey-business-forum-holds-nov-7th-at-istanbul/>. (Erişim Tarihi: 23/09/2013).

THE NATION, "Nigeria-China annual trade hits \$13b, says Jonathan", 12/07/2013, <http://thenationonlineng.net/new/nigeria-china-annual-trade-hits-13b-says-jonathan/>, (Erişim Tarihi: 25/11/2014).

TRADING ECONOMICS, (t.y.), www.tradingeconomics.com/nigeria/urban-population-wb, (Erişim Tarihi: 02/06/2013).

TRIPDOWNMEMORYLINE, (2013), “Atyap (Kataf) People The Original people of Kaduna”, <http://kwekudee-tripdownmemorylane.blogspot.com.tr/2013/09/atyap-kataf-people-aboriginal-people-of.html>, 2013, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

TRT, “Angola’da İşlam’a yasak haberi yalanlandı”, 26 Kasım 2013, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/angolada-islama-yasak-haberi-yalanlandi-109969.html>, (Erişim Tarihi: 25/05/2014).

TRT-INT, (2011). “Sudanlı Zenci Musa: Bir Osmanlı Mücahidi”, belgesel, <http://www.youtube.com/watch?v=3wt365fTdyE>,(Erişim Tarihi: 12/07/2014).

TÜRKÇEBİLGİ, “Nijer Nehri”, http://www.turkcebilgi.com/nijer_nehri, (Erişim Tarihi: 12/07/2014).

ULUDAĞ, Nihat. (2013), “Nijeryalı Baronun İstanbul Şebekesi Çökertildi”, Habertürk, 06/07/2013, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/858142-nijeryali-baronun-istanbul-sebekesi-cokertildi> (Erişim Tarihi: 29/09/2013).

UMORU, Henry ve Olasupo, Funmi, “FCT accounts for 10% of 17m housing deficit in Nigeria — Bala Mohammed “, August 26, 2014, Vanguard Newspaper, <http://www.vanguardngr.com/2014/08/fct-accounts-10-17m-housing-deficit-nigeria-bala-mohammed/#sthash.0uhmktL0.dpuf>, (Erişim Tarihi: 26/08/2014).

USAID. (2014). usaid.gov/nigeria, (Erişim Tarihi: 27/09/2014).

ÜŞÜMEZSOY, Şener, (2006). “Petrol savaşında Amerika'ya karşı Avrupa”, Türk Solu, 18/09/2006, <http://www.turksolu.com.tr/116/usomezsoy116.htm>, (Erişim Tarihi: 08/06/2014).

- VANGUARD, “FG to Spend N35.83 bn on Ex-Militants in 2014”, 28 Şubat 2014, <http://www.vanguardngr.com/2014/02/fg-spend-n35-83bn-ex-militants-2014/>, (Erişim Tarihi: 11/07/2014).
- VANGUARD, (2009) “Boko Haram resurrects, declares Jihad”, 14 Ağustos 2009. Nigerians, Jihads and the Boko Haram Vanguard Newspaper. (Erişim Tarihi: 14/09/2013).
- VANGUARD, (2010). “Sikiru Şitta bey Goes Home”, <http://www.vanguardngr.com/2010/05/sikiru-shitta-bey-goes-home/> (Erişim Tarihi: 03/03/2013).
- VANGUARD, “40 Days Bakassi Lost Forever”, Vanguard Newspaper, 09.09.2012, www.vanguardngr.com/2012/09/in-40-days-bakassi-lost-forever-2/ (Erişim Tarihi: 23/02/2014).
- WIKİPEDİA, (2013). “Shitta Bey”, http://nigerianwiki.com/wiki/Sikiru_shitta_bey, (Erişim Tarihi: 23/07/2013).
- WB, (2013). Nigeria Economic Report, <http://www.worldbank.org/en/country/nigeria/overview>, (Erişim Tarihi: 10/10/2014).
- WB, World Bank, (2013). “Nigeria overview” <http://www.worldbank.org/en/country/nigeria/overview>: <http://www.worldbank.org/en> (Erişim Tarihi: 24/11/2013).
- WB, (2012), “world bank indicators”, <http://data.worldbank.org/indicator:www.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 24/11/2013).
- YÖK, Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (Erişim Tarihi: 21/10/2014).

YOUTUBE, “Buji foi brutal killed by the Nigerian police, By Muhammad A. Kumo”, 17/07/2011, https://www.youtube.com/watch?v=N_m4PBSzU7Y, (Erişim Tarihi: 15/10/2013).

YURTÇU, Özlem, “Çikolta Renkli Türkler”, Sabah Pazar , 30/01/2005, <http://www.afroturc.org/cikolata-renkli-turkler.html>, (Erişim Tarihi: 04/12/2014).

YURTSEVER, Cezmi, (2012). “Çukurova’da Bir Sudanlı Zenci: Ali Bey, Paşaköy”, <http://www.video-yorum.com/cukurovada-bir-sudanli-zenci-ali-bey-1-pasakoy-cezmi-yurtsever-video-yorum,eqoWYgB0VPU.html>, (Erişim Tarihi: 12/12/ 2013).

ZAMAN, “Nijeryalı Bakan: Osmanlının Torunları”, 2011, http://www.zaman.com.tr/gundem_nijeryali-bakan-osmanlinin-torunlari-olarak-bizlere-sirt-donemezsiniz_1156022.html: (Erişim Tarihi: 07/07/2013).

ZAMAN, “Nijeryalı Kuryenin Midesinden 119 Paket Kokain Çıktı”, 10 Kasım 2012, http://www.zaman.com.tr/gundem_nijeryali-kuryenin-midesinden-119-paket-kokain-cikti_2013763 , (Erişim Tarihi: 23/06/2013).

ZAMAN, “Nijeryalılarına Moda Tasarımı Eğitimi”, 19 Eylül 2007, http://www.zaman.com.tr/gundem_nijeryalilara-moda-tasarim-egitimi_590404.html: (Erişim Tarihi: 07/07/2013).

ZAMAN, (2013),“TUSKON 7 Yılda 18 Ticaret Köprüsü Kurdu”, Zaman Gazetesi, 20 Kasım 2013. http://www.zaman.com.tr/ekonomi_tuskon-7-yilda-18-ticaret-koprusu-kurdu_2169768.html: (Erişim Tarihi: 21/11/2013).

ZAMAN, “Nijerya’da Kaçırılan Türkler”, Zaman Gazetesi, 10 Nisan 2007, www.zaman.com.tr/dunya_nijeryada-kacirilan-iki-turk-icin-fidye-istendi, (Erişim Tarihi: 19/09/ 2014).

ZAMAN, “Nijeryalı milletvekilleri, Zaman’ın Ankara Temsilciliğini ziyaret etti”, (2004), Zaman Gazetesi, 15.07. 2004. http://www.zaman.com.tr/sehir_nijeryali-milletvekilleri-zaman-in-ankara-temsilciligi-ni-ziyaret-etti_69941.html: (Erişim Tarihi: 23/11/2013).

ZAMAN, “Cumhurbaşkanı Gül Afrikalı Müslüman Liderleri Kabul Etti”, Zaman Gazetesi, 25.11.2011, http://www.zaman.com.tr/gundem_cumhurbaskani-gul-afrikali-musulman-dini-liderleri-kabul-etti_1206494.html (Erişim Tarihi: 10/11/2013).

ZAMAN, “Davutoğlu Nijeryayla Afrika’da Çalışmak İstiyoruz”, Zaman Gazetesi, 02.02.2011, http://www.zaman.com.tr/dunya_davutoglu-nijeryayla-afrikada-calismak-istiyoruz_1088297.html (Erişim Tarihi: 03/10/2013).

ZAMAN, “THY Silah Sevkiyatı İddiasına Cevap Verdi”, 19 Mart 2014, http://www.zaman.com.tr/gundem_thy-silah-sevkiyati-iddiasina-cevap-verdi_2205903.html, (Erişim Tarihi: 25/07/2014).

ZTE, (2011). “Middle & West Africa Region Office”, http://www.ztesoft.com/html/en/article_list_54.html, (Erişim Tarihi: 14/08/2014).

EKLER

EK-1: Lagos F. Konsolosu Ömer Cürebal İle Görüşme

EK-2: Osman Sungur İle Görüşme

EK-3: Mehmet Ali Karadayı İle Görüşme

EK-4: Büyükelçi Numan Hazar ile Görüşme

EK-5: Nijerya Konsolosluğu'nun Büyükelçilik Olması Kararnamesi

EK-6: Lagos Büyükelçiliği'nin Kamerun ve Gabon'dan da Sorumlu Olması Kararnamesi

EK-7: Nijerya Devlet Başkanı Yakubu Gowon'un Yılbaşı Mesajı

EK-8: Lagos Büyükelçiliğinin Kamerun'dan da Sorumlu Olması Kararnamesi

EK-9: Nijerya'ya Türk Orman Uzmanı Görevlendirilmesi Hk. Kararname

EK-10: Nijerya'daki Türk Orman Uzmanının Görev Süresinin uzatılması Hk. Kararname

EK-11: Batı Afrika'ya İyiniyet Heyeti Kararnamesi

EK-1: LAGOS FAHRİ KONSOLOSU ÖMER CÜREBAL İLE GÖRÜŞME

Ömer Cürebal 1998 yılında Nijerya’da iş yapmaya başlamış bir işadamıdır. Dört ortaklı Armada International Nigeria şirketinin ortağı ve Genel Müdürü’dür. Şirketin iş alanları içinde domates salçası paketleme fabrikası, Türkiye’ye susam ithali, Türkiye’de tahin helvası üretimi, İnşaat işleri, shipping&forwarding hizmetleri ile Nijerya’da gümrükleme, gemicilik hizmetleri vardır. Türkiye Cumhuriyeti’nin Lagos Fahri Konsolosu olarak atanmıştır. Görüşme, 23 Ağustos 2014’te, No:10, Aerodrome Road, Apapa Lagos adresindeki şirket ofislerinde gerçekleştirilmiştir.)

Z.G: Konsolosluğunuz hayırlı olsun. Biraz kendiniz ve şirketiniz hakkında bilgi verir misiniz?

Ö.C: 1998 yılından beri buradayız. Bizim dışişleri önce Türk birinin fahri konsolos olmasını istemedi. Sonra bu aşıldı. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de onayladı. Nijerya tarafı da onayladı. Bir buyrultu gerekiyormuş onu bekliyoruz. Sıkıntımız şu: Lagos veya başka bir yerde temsilciliğimiz yok. Sadece Abuja’da var. Biz zaten yardım ediyoruz insanlara. Resmi konsolos olmadığımız halde çalışıyoruz. Ama bazan insanlar bize siz kimsiniz, hangi sıfatla bizim karşımızda bulunuyorsunuz diyebiliyorlar. Gemicilerimizin bazan sıkıntısı oluyor. En son Port Harcourt’da bir Türk gemisi tutuklandı. Uruguay’a resmi olarak silah mühimmat yüklemiş Rusya’dan. Nijerya devleti beyan etmedi diyor, kaptan beyan ettim diyor. Neticede gemi 9 aydır tutuklu.Gizli Servis’in başkanına gittik, yardım et diye. “Sen de mi El-Kaidecinin ne işin var senin bu silahlarla?” dedi. Böyle şeylerle karşı karşıya kalabiliyoruz. Elimizde bir resmi evrak olursa daha rahat hizmet ederiz. Ticari Ateşelik Abuja da yeni kuruldu. Askeri ataşemiz iki senedir başladı. Dini ataşe de gelecek. Vize sayımız 10-15 bine çıktı. 20 bini zorluyoruz. Ticari ataşelik için maliyeden personel desteği almaya çalışılıyor. Yeni kendi elçilik binamız hizmete

girdi. Fiziki şartlar iyi, personel şartlarını iyileştirmeye çalışıyorlar. Dolayısıyla elçilik ciddi faaliyet içinde. Port Harcourt' da ve Lagos'da konsolosluk yok. Burdan [Lagos] Port Harcourt'a kadar 18 eyalet var ve Nijerya'da sadece iki konsolos var. Biri Lagos biri Kano'da. Kano kuzey eyaletlere, biz de güney eyaletlere bakacağız.

Derneğimiz faaliyete geçiyor. Sıkıntımız vardı. 1998 de kurulmuş. Şita bey ailesi var. Bu aile zamanında bir cami yaptırmış. TİKA olarak bir kaç proje istediler. Biz renovasyon önerisi yaptık. Bazı çocuk esirme kurumlarına yardım yapılmasını önerdik. Şita bey, dernek başkanıydı. Biz ondan rica ettik. Seni fahri başkonsolos yapalım. Bu derneği güçlendirelim. Bunu güçlendirince Ticaret Odaları bünyesinde bir birim haline gelecek. Bunun olması için de derneğin en az 200 üyesinin olması lazım. 200 üye ile odalar birliğine gidip derneği tescil ettiriyorsunuz. TOBB kanalıyla DEİK kurduk birşeyler yapmaya çalıştık. Şimdi planlarımız dahilinde derneği bu yaz dönemi oluşturup faaliyete geçireceğiz.

Z.G: Siz Şitabey deki derneği mi aldınız, yeni bir dernek mi kurdunuz??

Ö.C: Biz Şitabey'dekini zaten aldık. Ama öteki adam devredeydi biz askıda kaldık. Hükümet onu desteklediği için. Şimdi onu devreden çıkardılar. Bir Nijeryalı bulup yardımcı yapacağız. Bir Türk yardımcı ile de derneği güçlendirip faaliyete geçireceğiz.

Z.G: DEİK'in fonksiyonu nedir?

Ö.C: TOBB'un altında bir birim. Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu diye bir kurum. Her ülke için bir birim var. Karşı ülkedeki karşıtı ile işler yapıyor. TOBB'un burdaki karşılığı ticaret odaları diye bir birim. Onunla birlikte. 2010'da karşılıklı protokol imzalandı. Türkiye'deki başkanı, bizim ortağımız Hakan Bey. Buradaki de Ticaret Odası'nın genel müdürü. Bir ortaklık anlaşması var. Türk Ticaret Odasını faaliyete geçirebilirsek, ilişkileri biraz daha geliştirebiliriz. Bizim fonksiyonumuz bir

veri altyapısı oluşturmak olacak. Bize sorduklarında şu ürüne ihtiyacımız var. Biz de işte şunlarla irtibata geçebilirsiniz diyebilmek istiyoruz. Nijerya'da internet alt yapısı hala ulaşılabilir değil. Bunda internetin çok pahalı olmasının da payı var. Biz bir alt yapı oluşturmaya çalışıyoruz. DEİK bazı ülkelerde çok iyi çalışıyor. Gelişmiş ülkelerde özellikle. Tabii oralarda şirketlerin başında eğitimli insanlar var. Bu Afrika için söz konusu değil.

Bizim maalesef çok anlaşmamız yok. Bildiğim kadarıyla öğrenci değişimi, üniversitelerin denkliği gibi. Hala çifte vergilendirme anlaşmamız da yok. Üst düzey ziyaretler pek sık olmuyor buralarda. En son 2012'de Sn. Gül geldi ama o da bir-iki günlük.

Z.G: D-8 kapsamında geldi.

Ö.C: D-8 çok fonksiyonel değil maalesef. Tabii ikili ilişkilerde de sorunlar var. Nijerya elçiliği Türklere çok zor vize veriyor. Bunda bizim uyguladığımız vize tarzının da etkisi var.

Z.G: Parlamentolar arası dostluk grubu var bir de

Ö.C: Var. En son biri geldi. Başkanı. İTO'nun fuar kapsamında geldi. Üst düzey ziyaret olmadı.

Z.G: Burda dostluk grubu kuruldu mu?

Ö.C: Bilmiyorum. Belki kurdular ama işlevsel değil herhalde.

Z.G: Nijerya yükselen ekonomiler içinde görülüyor. Bu devam eden bir eğilimde mi, yoksa sıkıntılı mı?

Ö.C: Nijerya'nın yükselmesindeki en büyük etken petrol. Beşinci imalatçı ancak, ihracatta sekizinci. Sabotajlar nedeniyle. Tarıma 78-80'li yıllarda terkettikleri önemi vermeye başladılar. Tarımkentler kurmaya çalışıyorlar. Yıllık %3-4 büyüme hızı var. Bu stabil bir durum. 2017-18'de Afrika'nın en büyük ekonomisi olacaklar.

Z.G: Nijerya 2020 hedefleri arasında olan G-20'ye girebilir mi?

Ö.C: 2020-23 de girerler. Zaten iç tüketimle bunu yakalarlar. Dolar paritesi 5-10 yıldır sabit. Bu alttaki insana ne katar belli değil. Ülke ekonomisinin ülke insanına getirdiği bir refah yok.

Z.G: Nijerya'nın dış borcu tekrar kritik seviyelere yaklaşma gibi bir durum var mı?

Ö.C: Dış borç sıkıntısı yok. Kasasında 50-60 milyar dolar var.

Z.G: Türk Ekonomi Bakanlığı Nijerya'yı 2014-2015 için hedef pazar seçti. Bu konuda ne yapılıyor?

Ö.C: Şimdilik bir şey görünmüyor. Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisine bir hedef belirlemesi lazım. Artık dünyada elçiliklerin görevi ticari oldu. Diğer görevlerin çok önemi kalmadı. Yani eko-diplomasi, ticareti geliştirmeliyiz. Ticareti geliştirmenin yolu da insanlarla birebir ilgilenmeden geçiyor. İyi ve ulaşılabilir bilgiye sahip olmak gerek. Nijeryalı bizim Abuja'daki elçiliği arayıp tekstil firmaları hakkında bilgi istediğinde bizim ona bilgi sunabilmemiz gerekiyor. biz e-vize hale geldik ama insanlara e-bilgi verir hale gelemedik. Adam Lagos'tan kalkacak Abujaya vize almaya gidecek. Nijerya şartların bu bir defa gitti geldi demek. Nerden baksan 400 dolar demek. Bir de pasaportunu almaya gidecek 400 dolar da ona vercek. Orada yedi içti vs. Nijerya şartlarında adama maliyeti 1500 dolar demek. Bunun karşılığında adam Dubai'ye gidecek; biletini alıyor, 72 saatlik vizesini de alıyor.

Çoğu zaman otelini de bedava alıyor. Adam gidiyor Dubai'den valizini Türk malı ile doldurup geliyor. Zaten aradaki fark da 1500 doları geçmeyecek. Bir de orada insani muamele görecek. Bunu biraz açmak gerekiyor: Uçakta insan ikinci sınıf insan muamelesi görmeyecek. Uçakta bizim hostes adama servis yaparken bu siyah, pis vs. diye kendini geri çekmeyecek. Havaalanına gittiğinde, polisten bunlar potansiyel uyuşturucu kaçakçısı muamelesi falan görmeyecek. İnsanlar ikinci sınıf muamele gördüğünü anlıyor. Zorunlu kaldıkça Türkiye'ye gidiyor. Zorunlu kalmazsa zaten gideceği yer Dubai, İngiltere. Bizim imajımızı da bozuyorlar. Hariciyemizin şunu anlaması lazım: Beşiktaşta falan oyuncak satan adam normal vize ile girmemiş oraya, kaçak yollardan gelmiş; bizim bu insanları Türkiye'ye legal yollarla girebilme limitini artırmamız lazım ki, hem kontrol edilebilir, takip edilebilir hale gelsin. Biz de insanların durumunu bilelim. Olumlu şeyler olmuyor değil. Vize sayısı 3 binden 20 binlere çıkıyor ama yeterli değil. ABD burada 150 personelle çalışıyor, bizim elçilik ise yeni gelenler dahil 15'i geçmez. Elçinin kendisini, ticari, askeri ataşeyi de dahil etsek. 15 kişiyle siz kaç kişiye ne kadar hizmet verebilirsiniz?

Z.G: Etnik çatışma mı, dini çatışma mı var bu ülkede?

Ö.C: Güç çatışması var. Ne dini ne etnik. Sonuçta dini çatışmaların altında bile bir güç çatışması var. Irak'ta da böyle Suriye'de de. Nijerya'da üç büyük etnik grup var. Havsa, Yoruba, İbo. Kuzey müslüman ağırlıklı, Kamerun sınırındaki İbo bölgesi hristiyan ağırlıklı. Onun dışındaki her yerde müslüman-hristiyan eşit gibi. Müslümanlar %50, hristiyanlar %45 gibi. %5 de halen eski dinlere inanan bir topluluk var. Bir de politik güç dağılımı matematiksel bir formüle gibi aslında. Başkan müslümansa yardımcısı hristiyan ya da tersi. Bakanların on tanesi müslümansa bunun altısı hristiyan olacak. Burda iki bakan türü var. Federal ve eyalet bakanları var. Eyaletteki müslümansa federal bakan hristiyan olacak. Nijerya'nın gelecek finans bakanının hangi bölgeden olacağı üç aşağı beş yukarı bellidir. Müslüman veya Hristiyan olması farketmiyor ama eyaleti belli. Şubat 2015'te devlet

başkanlığı seçimi olacak. Kuzeydeki müslümanlar hristiyan bir devlet başkanı istemiyorlar. Oradaki valiler de yetersiz olduklarını düşünüyor ve başkan olmasını istemiyorlar. Nasıl engelleyeceksiniz? Güvensizlik ortamı oluşturarak; kaos ortamı oluşturarak. Şu anda bir Boko Haram var. Boko Haram'ın anlamı batıdan gelen herşey yasak. Biz batıyı istemiyoruz. Bu adamların çoğu okuma yazmasını bilmiyor ama bomba yapmasını biliyor bu adamlar. Yani birileri bu adamlara bunları veriyor. Cebine de birkaç kuruş koyup bir istikrarsızlık ortamı yaratıp devlet başkanına mesaj veriyorlar. Biz seni istemiyoruz kardeşim aday olma diye. Bu adam da hala ben aday olacağım diye ısrar ettiği için bir istikrarsızlık var. Dediğim gibi Nijerya'da nereye giderseniz gidin Kano'daki %80 müslüman olanlar. Yılın 11 ayı bir arada yer içer yaşarlar. İşte bir seçim olur, başka birşey olur, 15-20 günlük bir sıkıntı olur.

Z.G: Şahsi hayatlarında, kocası müslüman, karısı hristiyan ya da tersi olabiliyor. Bu hoşgörü nerden kaynaklanıyor?

Ö.C: Bir arada yaşamışlar. 600-700 yıldır müslüman var. Bir arada yaşamışlar. Burada İslamın yumuşak bir yaşanışı var.

Z.G: Siz Boko Haram'ı biraz politik tandanslı olarak açıkladınız. Seçimle istenilen sonuç alınırsa Boko Haram etkisizleşir mi?

Ö.C: Kuzeyin istediği müslüman biri devlet devlet başkanı olursa, Boko Haram %70 oranında etkisizleşir.

Z.G: O zaman şu çıkarımda bulunacağız: içeriden ve resmi otoritelerden illegal yollarla destek gören bir hareket var.

Ö.C: En son Cuma günü yobe de bir polis okuluna saldırdı Boko Haram. Zırhlı araçlarla ve ağır silahlarla geldikleri söyleniyor. Öyle bir oluşumun bu silah ve araçlara ulaşma şansları normalde yok. Olaylar daha çok kuzey sınırda. Çad ve Nijer

sınırında. Çad'da bir siyasi istikrarsızlık var. Bu olaylar ilk başladığında Nijer ve Çad'dan gelenleri sınır dışı ettiler. Biraz da göstermelikti. Aslında Nijerya'da sınır yok. Afrika'nın her yerinde böyle. Şu anda Kamerun ciddi olarak Boko Haram ile savaşmaya başladı. Doğrudur ihtimal var, Boko Haram sınırı geçerek operasyon yapıyor olabilir ama oraları da istikrarsızlaştırabileceğini sanmıyorum.

Z.G: Son bir şey daha soracağım. Kano'dan arazi kiralamışsınız. Bu konuda biraz bilgi verir misiniz?

Ö.C: Nijerya'nın ekilebilir topraklarının %70'i bakir durumda. Dolayısıyla topraklar çok verimli. Geçen sene Türkiye'den 15 farklı mısır tohumu, 7-8 farklı soya tohumu getirdik. Geçen sene iyi verim aldığımız tohumlarla bu sene tekrar ekim yaptık. Ekim-Kasım ayında sonucu göreceğiz. Kağıt üstünde dönüme 15 ton aldığımız, 2-3 ton ve hatta hiç verim alamadığımız yerler de oldu. Niye oldu?. Türkiye'de tohum 7-8 cm derine atılırken burda 3-4 cm'e atılıyor. Sonuçta traktörü kullanan arkadaşları da Türkiye'den getirdik. 5 bin hektar alan kiraladık. 300-500 hektarda işlem yapıyoruz. Nijeryada yatırım yapılabilecek öncelikli alanlardan bir tanesi tarımdır. Buğday denedik. Yağmur ve soğuk havaya ihtiyaç var. Çok verim alamadık. Ama Nijerya'da çok büyük buğday açığı var. ABD'den, Kanada'dan, Brezilya'dan alıyorlar. Büyük ölçekli yatırım yapmak lazım. İki sezon tarım yapmak lazım. İki sezon yapmak için sulama lazım. Kanal yok, siz artezyen sondaj yapmalısınız. İlk başlangıç maliyeti çok yüksek.

EK-2: OSMAN SUNGUR İLE GÖRÜŞME

Osman Sungur: 1981 yılında ilk kez Kano'ya yol yapımı işinde yardımcı olmak üzere Karayolları'ndan geldi. Daha sonra, 1984'te Lagos'a yerleşti. Ogbomosho'da ilk Türk yatırımı olan bir un fabrikasının kurucu ortağı oldu. Üç ay sonra buğday ithalatı yasaklanınca fabrika kapandı. Lagos'a geldi. 1984'ten beri Lagos'ta yaşamaktadır. Nijerya'da en uzun süredir yaşayan Türk'tür. 1990'larda İstanbul Ticaret Odası'nın yayımladığı "Nijerya Ülke Raporu"nda da adı geçmektedir. Kardeşi İlhan Sungur, 1995'te Refah Partisi'nden Trabzon Milletvekili olmuştur. 2012'de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Nijerya'ya geldiğinde kendisini aramıştır. Bu görüşmeyi, Lagos'un İkoyi semtindeki evinde 24/25 Ağustos 2014 tarihlerinde yaptık.

Z.G: Şita Bey'le 1995/96'da civarında tanıştınız. Siz de Numan Hazar ile tanıştırmışsınız, bu konuyu biraz açar mısınız?

O.S: Numan Hazar'dan önceki Büyükelçi zamanında. O Büyükelçi ile Şita Bey'in kendisi gidip tanışmış.

Z.G: Senatör olan Şita-Bey mi?

O.S: Evet, senatör olan. İş yapmak istiyorum demiş. Büyükelçi beni çağırdı, bunlara yardım et dedi. Ondan sonra benim eve gidip gelmeye başladı. İkorodu'da un fabrikası yapmak istiyordu.. Öyle tanıştık. Sonra Numan Hazar geldi. O zaman Türk-Nijerya konseyi [Türk Ticaret Odası] kurulmaya çalışıldı.

Z.G: Hazar, senatörün Türban giyme törenine⁵⁷⁰ katılmış.

O.S: Ben de ordaydım zaten. Caminin tamiri için Türkiye’den birileri gelmiş. Yapmak istemişler. Biz yapalım demişler. Şita-Bey para istedi vermediler. Türkiye Diyanet Vakfı’ndan gelen mühendis İngilizce bilmiyordu ben tercümanlık yaptım.

Z.G: Senatör, 6ncı Şita Bey’miş. Sonra 6. nın törenine biz katıldık. Siz de vardınız. Ben geldim şimdiki Şita Bey’e ulaşmak için, iki kızın ismi numarası vardı bende. O kızları buldum. O kız bir arkadaşımı da çağırdı. Kızın annesi Şita Bey’in yerini buldu. Eco Club’da buluştuk. Yaşlı, 85’inde vardır. Benim İngilizcemi de anlamadı. Kızı yanına oturttuk.

ERBAKAN’IN NİJERYA ZİYARETİ

Osman Sungur’un kardeşi Prof. İlhan Sungur 1995 seçimlerinde Refah Partisi’nden milletvekili seçildi. Erbakan 1996’da Nijerya’yı ziyaret ettiğinde İlhan bey de heyete katılmıştı. Osman Bey de kardeşi dolayısıyla heyete dahil olmuş oldu. Resmi toplantılar yapılırken, sonuçta Erbakan bir Türkçe konuşma yapıyor.

O.S: Erbakan Nijerya’da yapılan ilk camiye “Osmanlı Sultanı yaptırdı” dedi. Ben müdahale etmek istedim. Büyükelçinin yanına gidemedim. Bir peçeteye “Nijerya’da yapılan ilk cami değil, belki Lagos’taki ilk cami diye yazdım”. Basına dağıtılan İngilizce metinde bu yanlış düzeltildi.

Z.G: Boko Haram Nijerya’yı bölebilir mi?

O.S: Nijerya burjuvazisi bölünmek istemiyor. Bu kadar büyük bir pazarın daralmasına burjuvazi razı değil. Burjuvazinin razı olmadığı yerde bölünme olmaz.

---

⁵⁷⁰ Türban Giyme Töreni: Dini görevli kimselerin, göreve başlama töreni. Türban, sarık manasında kullanılmaktadır.

EK-3: MEHMET ALİ KARADAYI İLE GÖRÜŞME

26 Ağustos 2014- Toyin Street, Ikeja-Lagos, ABINAT şubesi

Mehmet Ali Karadayı Nijerya'da 5 yıldır bulunuyor. Türk İşadamları Derneği ve Diyalog Vakfı'nın Lagos Şubesi'nde gönüllü olarak çalışıyor. Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler mezunu. Konya'da su sondaj makinaları imalatı yapıyor.

Z.G.: İşadamları Derneği ve Diyalog Vakfı'nın faaliyetleri hakkında bilgi verirmisiniz?

K: İşadamları Derneği üç yıldır kuruldu. Bir yıldır da Lagos'ta faaliyet gösteriyor. Lagos'taki üye sayısı 85, ülke geneli 2000 civarında. Nijeryalı ve Türk işadamları arasında irtibat sağlıyor.

Z.G.: Türkiye ile Nijerya arasındaki ticaret 2013 sonu itibariyle 1.5 milyar dolar civarında. Sizin projeksiyonunuza göre iki ülke arasındaki ticaretin kapasitesi nedir? Gelişme payı var mı? Bir sınırı var mı bu miktarın?

K: Kapasite, bana göre sınırsız, Türk sanayisinin Nijerya'yı destekleme kapasitesi var.

Z.G.: 10 milyar dolara ulaşabilir mi?

K: Ulaşabilir. Nijerya mal açısından aç bir ülke. Hayat Kimya grubu fabrika açmaya çalışıyor.

Z.G.: Peki neden Türk yatırımcısı Nijerya'dan uzak duruyor?

K: Boydak ailesinin oğlu ile okul arkadaşım ve konuşuyoruz. Güvenlik endişesi var. İnsan kaçırılması olaylarından endişe var. Terör korkutuyor. Dünya

ticaretinde cent ile kar yapmak mümkünken, Afrika'da dolar ile kar yapmak mümkün ve Nijerya bunun başında gelmektedir. Kar marjı yüksek, ancak burada durmanız lazım. Bu marjlara ulaşabilmek için buraya yerleşmek lazım.

Z.G: Ufuk Diyalog Vakfı'nın fonksiyonu nedir?

K: Ufuk Diyalog Vakfı, Nijerya'da bilindiği gibi müslüman-hristiyan nüfus oranı neredeyse dengede. Vakıf iki dinin din adamlarını bir araya getirip aradaki gerginliği azaltmaya çalışıyor. Geçen sene Hıristiyan din adamlarından üç grubu Efes'e götürüp ziyaret ettirdik. Hıristiyanlar burdan hac için Kudüs'e gidiyorlar ve Türkiye'de hac yapacakları yerleri olduğunu bilmiyorlar. Efes incil'de de geçen bir mukaddes yerdir. Nijerya'da Hristiyan-Müslüman din adamları pek bir araya gelmiyorlar. Biz bunu küçük çaplı yapmaya çalışıyoruz.

Z.G: Ulusal çapta bir diyalog toplantısı yapıldı mı?

K: Şu an için erken.

Z.G: Türk işadamları burada hangi sektörleri hedeflemelidir?

K: Üretim olarak Konya, Adana, Antep, Kayseri gibi sanayisi kısmen yüksek teknoloji olmayan merkezlerin üretimi için burda pazar vardır.

Z.G: Nijerya'da üretim yapmanın altyapısı var mı?

K: üretimin hepsinin burda yapılması şart değil. Demonte getirilip burda montajı yapılır. Ben sondaj makinası satabilmek için üç yıl fiilen su sondajı yaptım. Bu sürede sadece bir makine satabildim. Ama ondan sonra 11 makina sattım.

Z.G: Ülkede genel bir emniyetsizlik havası var. İnsan kaçırma, Boko Haram, kabileler arası çatışmalar. Sanki Türkiye, Nijerya'ya gidilmez gibi bir hava var, bu konuda ne dersiniz?

K: Bunun tek sebebi, bizim halkımızın sadece CNN, El Cezire gibi yayınları takip ediyor olmasıdır. Bu adamlar Afrika'ya kimsenin gelmesini istemiyorlar.

Z.G: Türk işadamları Nijerya hakkında doğru bilgiyi nereden elde edecekler?

K: Biz veriyoruz. Sekreteryamızın telefonları susmuyor. Her arayana elimizden geldiğinden fazlasıyla yardımcı olmaya çalışıyoruz.

Z.G: Türkiye-Afrika Ticaret Köprüleri toplantılarına Nijerya'dan da işadamı katılıyor mu?

K: Bu sene içinde yapıldı Nijerya'dan 25 işadamı katıldı. Nijerya'da yapılan Türk fuarına 110 Türk firması katıldı. Artık Nijeryalılar Türkiye'yi tanıyor. Tekstil, otomotiv, diğer endüstriler tanınıyor. İnsanlar Türk malı almak istiyor. Demir çelik ürünlerinde de Türk malları tercih ediliyor.

Z.G: Siz güvenlik konusunda, aslında görüldüğü kadar güvenlik tehlikesi yok demek istediniz. Bunu biraz açar mısınız?

K: Sorun gereğinden fazla büyütülüyor. Türkiye'de de gece her yere girip çıkamazsınız, Hırsızlar, uyuşturucu kullananlar rahatsız eder. Burda da aynı şekilde. Akşam 8'den sonra dışarı çıkmayacaksınız.

Z.G: Türk inşaat sektörü için burada bir gelecek var mı?

K: Burda inşaat sektörü karları Türkiye'ye göre %40 daha fazla.

Z.G: Türkiye'nin gıda sektörü için burda pazar var mı?

K: Halkın ancak %30'unun durumu iyi. %10'u çok zengin.

Z.G: Süper market yatırımı cazip midir?

K: Lagos'ta iki tane alışveriş merkezi var. İkisi de dolu. Yapılacak büyük bir alışveriş merkezi Türkiye'dekinden çok daha fazla iş yapar.

Z.G: Kaç tane Türk Okulu var Nijerya'da?

K: Şu anda 16 adet.

Z.G: Öğrenci nüfusu ne kadardır?

K: Tam bilmiyorum. Lagos'ta 500 kadar

Z.G: Ülke geneli olarak 5 bin kadar var mıdır?

K: Vardır. Sadece Abuja'da 2 bin öğrenci var. Borno'da dersane var. Üniversiteye hazırlık için.

Z.G: Akwa Ibom eyaletine de okul açılacağı doğru mu?

K: Akwa Ibom'da çalışacak öğretmen tayinleri yapıldı. İkinci yarıda açılabilir.

Z.G: Türkiye'den gelen bir işadamı burda ne gibi zorluklarla karşılaşabilir?

K: Őu an karŐılıcađı hiç bir zorluk yoktur. Dernek olsun, okullar olsun, esnaflar olsun, her tűrlű yardıma hazırız. Őirket kurulumu, avukat ihtiyacı gibi konularda yardım ederiz.

Z.G: İlave etmek istediğiniz bir Şey var mı?

K: Burda hűkűmetin sigorta sistemi var ama bizdeki gibi deđil. Yıllık belli bir meblađ űdeniyor. Vergiler Tűrkiye'ye gűre az. Kar marjı da bu yűzden fazla oluyor.

EK-4: BÜYÜKELÇİ (E) NUMAN HAZAR İLE GÖRÜŞME

Sn. (E) Büyükelçi Numan Hazar Beyefendi ile Dışişleri Bakanlığı'nda, 03 Nisan 2013 tarihinde röportajı gerçekleştirildi. Röportaja Yusuf Sakin de katıldı. Sn. Hazar'ı seçmemizin sebepleri: Birincisi, Sn. Hazar, Nijerya'da üç yıl büyükelçilik yapmıştır. İkincisi, Sn. Hazar 1998 yılında hazırlanan "Afrika açılımı eylem planı"nın mimarıdır. Üçüncüsü, Sn. Hazar, Afrika hakkında bir kitap yazmıştır. Dördüncüsü, Sn. Hazar Nijerya'nın batı sahilinde, Osmanlı'nın ilişki kurduğu kişileri bulup çıkarmış ve kamu politikası sürecine kazandırmıştır. Beşincisi, Sn. Hazar, o dönemdeki kısıtlı devlet imkanlarına rağmen, Nijerya'dan Türkiye'ye burslu öğrenciler getirilmesine öncülük etmiştir.

S. Efendim bizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Siz aynı zamanda "Afrika Açılımı Eylem Planı"nın da mimarisiniz. Afrika'nın neden önemli olduğu hakkındaki görüşlerinizi açıklar mısınız.

N. H: "Siyah Afrika'da ilk bağımsız ülke Gana'dır. İkinci Dünya Savaşı sonunda BM kararı ile İngiltere ve Fransa sömürgelerine bağımsızlık verdiler. Ama Gana öyle değil. Nkrumah, aynı Hindistanlı Gandhi'nin yaptığı gibi grevler, boykotlar, protestolar, gösteriler sonunda İngiltere oraya bağımsızlık verdi. Gana'dan başka kendi gayretiyle bağımsız olan yok. İngiltere ve Fransa bağımsızlık verirken öyle yöntemler geliştirdiler ki, bağımsızlıktan sonra o ülkeyi şu veya bu şekilde kontrol edecek sistemler geliştirdiler. Özellikle Fransızlar, ülkelerin bakanın yanına ikinci, hatta üçüncü adamlar yerleştirerek bu kontrolü sağlarken, İngilizler ticaretle bunu yaptılar. Fransızlar her bakanın yanına bir Fransız danışman yerleştirdiler. Ganalı Nkrumah'a Dünya Bankası vs. diyorlar ki, sen tarım yap, tarım aletleri yap, altyapı yatırımları, sanayi falan yok. Unut onları. O da sanayileşeceğim diyor. Çok kızıyorlar ona. Bize de aynı şeyleri söylediler. Herşeyi özelleştireceksiniz, dış ticareti

serbestleştireceksiniz. Nkrumah karşı çıkıyor. Dış yardımı kesiyorlar. Adam da Sovyetler Birliğine yanaşiyor. Ondan sonra da “sen komünistsin” diye itham ediyorlar. Bir darbe düzenliyorlar. Bana kendisi “darbeyi Amerika, İsrail, Almanya düzenledi” dedi. Adam da ayrıldı. Gine’ye gitti. Gineliler onu ortak cumhurbaşkanı ilan ettiler.

S. Liberya’da neden çatışmalar oluyor?

N. H: Orası karışık biraz. Burkina Faso, Sierra Leone, Liberya’da silah ve elmas ticareti var. Silah verip elmas alıyorlar ve karışıklık çıkarıyorlar. Sierra Leone çok hoş bir ülke. Aslan Dağı demek, Portekizce. Vösko Da Gama oradan geçerken hayran oluyor. Tropikal ülke. Churchill tatil yapmaya gelmiş. Çatışmalar çıkınca BM, Afrika Birliği, ECOWAS barış gücü gönderdi ve yatıştırdı. Sierra Leone’nin yarısından biraz fazlası Müslüman. Ama hep hristiyanlar idare etmiş. İlk Ahmet Tijan Cappa Müslümandı. Liberya’da Charles Taylor vardı değil mi? Askeri darbe yaptı ona. Sonra yargılandı. Tijan Cappa geri döndü. Sonra Nijerya oraya asker gönderdi.

S. Bu D-8 nasıl başladı? Siz Nijerya’da iken başladı galiba?

N. H: Evet. Ben ordayken başladı. O zaman Başbakan Erbakan geldi. Bana Dışişleri Bakanlığı’ndan sordular “gelsin mi, gelmesin mi diye”. Nijerya’nın yarısına yakını Hristiyan, yarısı Müslüman, biraz da animist var. Ben “bu heyet buraya, din için gelecekse, bu Nijerya’da tepki yaratır. Ama ikili ilişkiler çerçevesinde Nijerya’ya gelmesinde son derece fayda vardır, gelsin” dedim.

Heyet gelmesini ikiye ayırmak lazım bir defa ilk kez bir başbakan gelecekti. Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Mısır gibi Kuzey Afrika ile başbakan, cumhurbaşkanı düzeyinde ilişkiler zaten vardı. Ama siyah Afrika ile hiç yok, olmadı. İlk defa 1979 yılında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Etiyopya’ya gidiyor. İmparator Selase Türkiye’ye geliyor. Ondan sonra 1996’da Başbakan Erbakan’ın ziyareti var, başka

yok. 1998’de Afrika’ya açılım eylem planı başladıktan sonra 1999, 2000, 2001 yılında Türk Başbakan Yardımcıları geldi Afrikaya, Nijerya Devlet Başkanı Obasanjo geldi Türkiye’ye. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül geldi Afrika’ya. Başbakan geldi. Daha önce bakan düzeyinde vardı. Bu bakımdan Erbakan’ın gelişi faydalı olur dedim. Sonra geldi, ama kafasında D-8 varmış. O zaman bilmiyoruz.

S. D-8 bilinmiyor daha (Dışişlerince)?

N. H.: Bilinmiyor. İstanbul’da ekonomik işbirliği konusunda bir seminer olacak, o seminere davet edilecek. Erbakan çok zeki bir adamdı. Nijerya devlet Başkanı Sani Abacha vardı. Görüşmeye Büyükelçi alınmadı. Tercümanı vardı. Metin Tandoğan. Erbakan Almanca biliyor ama İngilizce bilmiyordu. Bir örgüt kuralım diyor. Sekiz Müslüman ülke arasında bir ekonomik işbirliği. M-8, Müslüman sekiz. Abacha karşı çıkıyor. M-8 olursa Nijerya buna giremez diyor.

S. Abacha’nın kendisi mi karşı çıkıyor? Kitabınızda bir Nijeryalı bakanın karşı çıktığını yazdınız.

N. H.: Evet, kitaba yazamazdım. Şimdi size söylüyorum. Abacha diyor ki; “bu M-8 olmasın, D-8 olsun”. Gelişen sekiz ülke. Netice itibariyle D-8 oluyor. Ama Erbakan’ın gelişi ilişkiler adına çok faydalı oldu. Orada iş adamları geldiler, gördüler. Erbakan’ın bir vizyonu varmış. Ama bu örgüt konusunu bizden gizli tuttular. Oradaki büyükelçi bilmiyor. Bana söylenen şey, İstanbul’da bir toplantı olacak, gelişmekte olan ülkeler arasında. Nijerya’dan da bir bakan katılacak ve bir seminer olacak. Toplantı 97’nin başında oldu. Birden bire Nijerya’da büyük bir tepki oluşmaya başladı. Bende gazete kopyeleri var hala. Nijerya’nın Dışişleri bakanı Hristiyan, rejimin ikinci adamı Genelkurmay Başkanı, o da hristiyan. Hassas dengeler var. Tartıştılar. Askeri bir rejim vardı ve bunu tartışıyorlardı. Böyle askeri rejimde nasıl bu kadar serbestçe tartışıyorlar diye çok şaşırıştım. Basında böyle çok aleyhte

yazılar çıkmaya başladı. İşte “Nijerya, anayasaya göre laik bir ülkedir. Zaten daha önce de İslam Konferansı Teşkilatı’na bir olup bitti ile üye olundu. Şimdi yeni bir İslami örgüte girmek Nijerya anayasasına aykırıdır” diye eleştirdiler. Aslında Erbakan’ın gelişi ile ben de [Nijerya] dışişlerinin üst düzeyini yakından tanıma fırsatı buldum. O zamanki Dışişleri Müsteşarı Mr. Şinadi ile iyi dost oldum.

Orada farklı bir sistem var. Dışişleri bakanı protokol gibi, bakanın altında devlet bakanı var. Bu devlet bakanı Müslümandı. Onunla temasımız vardı. O, “İstanbul’daki toplantıya ben gideceğim” dedi. Yedi sekiz kişilik bir uçakla gelecekti istanbul’a. Son anda bir şey oldu. Uçak kalkmadı. Zaten bu toplantının adı D-8 falan değildi henüz. Seminer gibi birşeydi. Nijerya o toplantıya Tahran’daki büyükelçisiyle katıldı. Ankara’da elçilikleri henüz yoktu. Tahran’daki büyükelçi aynı zamanda Ankara’ya da bakıyordu, o katıldı. Ben bakanlığa yazdım, “böyle hassasiyetler” var. Basında çıkan herşeyi gönderiyorduk. 97’nin Haziran ayında devlet başkanları düzeyinde katılımı D-8 açılışı yapılacaktı. Nijerya, herhalde Sanayi Bakanıydı, Bakan düzeyinde katıldı. Zaten Abacha, insan hakları ihlalleri yüzünden Avrupa falan hiçbir yere gidemiyor. Ama istese Türkiye’ye gelebilirdi. D-8 böyle başladı. Nijerya basını olaya şüpheyle karşılıyordu. Nijerya’da gazetelerde, benimle röportajlar çıkıyordu. Anlatıyordum “Tamam üyeler Müslüman ama, dini bir şey yok. Tamamen ekonomik işbirliği içinde olacak” diye.

Başbakan Erbakan’ın etrafındaki danışmanlar da bu D-8’i saklıyorlar. Abdullah Gül Bey bu D-8 görüşmelerini yürütüyor. Ben de Sn Gül’ün Jakarta elçisinin veya diğerlerinin yanında konuştuklarından duyduğum kadarıyla D-8’e gidişatı öğrendim. Neticede Nijerya devlet başkanı düzeyinde katılmasa da katıldı. Sonra Abacha öldü. Yerine Obasanjo geçti, o da devam ettirdi. Şimdi artık Nijerya’da buna bir muhalefet yok. Nijerya da toplantı da yapıldı. Cumhurbaşkanı Gül de geldi.

S. D-8 bir fonksiyon eda ediyor mu gerçekten?

N. H: Bunların tam bir fonksiyon eda etmesi hemen beklenmez. Bir şeyler yapsın diye çalışılıyor. Ben şimdi Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO)'nde Akil Adamlar Grubu Başkanı'yım. ECO daha eski bir örgüt. Bölgesel Kalkınma ve İşbirliği (RCD) olarak kurulmuştu. Daha nasıl işler falan diye düşünüp çare üretmeye çalışıyoruz. D-8 daha yeni bir örgüt. Bunlar zaman alır. ECO'da coğrafi bütünlük olmasına rağmen, iyi çalışmıyor. D-8'de coğrafi bütünlük de yok. D-8 daha da az başarılı bir örgüttür. İyi niyet olursa zamanla iyi şeyler yapılır.

S. Şita Bey'i nasıl buldunuz? Orada devletin muhatap olacağı bir tarihi ilişkiyi ortaya çıkarıp, resmiyete kazandırdınız.

N.H: Nasıl tanıştığımızı hatırlamıyorum. Resepsiyonlar falan ile ilişkilerimiz artmaya başladı. (Başkent Lagos'taydı). Orada Şita Bey Camii var. Cami'nin mimarı Brezilyalı. Kendisi Sierra Leone'den gelmiştir oraya. Muhammed Şita. Cami yaptırıyor. Serik-i Müslim ünvanını alıyor. Müslümanların lideri. Halife Abdülhamit'ten de bir heyet göndermesini arzu ediyorlar. Bu arada Abdülhamit ilginç bir kişilik. İngilizler tarafından aldatıldığını düşünüyor. Abdülhamit İngiliz Müslümanı Abdullah Quilliam'ı gönderiyor. İstanbul'dan bir Mecidiye nişanı, üzerinde ayyıldız olan bir asa, bir de Bey ünvanı gönderiyor. Sikiru Şita Bey Senatör, Dış ilişkiler Komisyonu Başkanlığı da yapmış. Londra'da hukuk tahsili yapmış. Bu Şita Bey yeni Serik-i Müslim olacak, benden Osmanlı eserlerinin benim tarafımdan takdim edilmesini istedi. Bu camiinin bir yanında tören yapıldı. Bakanlar, Lagos Valisi vs katıldı. Önemli bir tören oldu. 2-3 saat sürdü. Ben *Osmanlı Sancağı'nı*, *Mecidiye Nişanı'nı*, *Asa'yı* ve *Beylik Berati'nı* takdim ettim. 6ncı Serik-i Müslim oldu. Bir de Türkiye'den bir tebrik yazısı istemişlerdi, Dışişlerine yazdım, *Diyanet İşleri Başkanı Nuri Yılmaz imzalı bir yazı geldi*. Bir de bu caminin onarımına ihtiyaç vardı. Türkiye'ye de getirdik, gezdi, Diyanet İşleri Başkanlığını da ziyaret etti. Aile zaten ticaretin de içindeydi. Etkin bir aile. Sonuçta orada bir Türkiye- Nijerya Ticaret Odası kurulması gündeme geldi.

S. Beylik Berati'na ulaşma imkanımız var mı?

N. H: Onlar Şita Bey ailesinde. Biz de yok.

S. Şita Bey'e bu odanın başkanlığını siz mi verdiniz efendim?

N. H: Ben değil, kendisi istedi. Başkan Nijeryalı olacaktı. Ben olayım deyince ol dedik. Tabii orada Trabzon'lu Osman Bey vardı. Ama oda başkanı Nijeryalı olmalıydı. Adam o zaman güçlüydü. Toplumda, siyasette karşılığı var görünüyordu. Karşı çıkmak mümkün olmadı.

N. H: Osman Bey tanıştırdı beni Şita Bey'le.

S. Türkiye'ye Şita-Bey'e öğrenci göndertmişsiniz. Daha devletlerarasında bu konuda anlaşmalar yokken. Bu nasıl oldu?

N. H: Diyanet İşleri bursu ile. Diyanet İşleri'ne burs verdim. Üç tane de Şita Bey'e kontejan verdik. Diğerlerini devlete.

S. Ben sizin o ilk talebelerden biri ile tanıştım Meryem. Doktora öğrencisi. Bu sistemi Diyanet halen devam ettiriyor. Şu anda 20 tane burslu Nijeryalı öğrencisi var Diyanet'in.

N. H: Ama bunların hepsi Şita Bey vasıtasıyla gelmedi. Devlete kontenjan verdik. Şita Bey'in bir camisinin tamiri için de Diyanet Vakfı'na yazdık.

S. 2000'de Lagos'ta da okul açıldı. Abuja, Kano, Kaduna, Yobe'de. Ayrıca Abuja'da üniversite açıldı. İlk Abuja'da açıldı. Zaten Muammer Bey'in dediğine göre, Abuja'da açılmasını siz önermişsiniz.

N. H: Kano'da var mı?

S: Var.

N. H: Kano’da Fahri Konsolos Muhammed Hassan Koguna vardı. Biz yaptık. Kim tanıştırmıştı. Hatırlamıyorum. Ondan önce bir Türk vardı.

S: Kemal Bey mi?

N.H: Hatırlamıyorum. Eşi Nijerya’lıydı. Sonra onu Dışişleri görevden aldı. Yerine Koguna’yı önerdik.

N. H: Evet Kemal Bey, tanıştırdı bize.

S: Kemal Bey’in ortağıydı zaten.

N. H: Evet, biz Fahri Konsolos yaptıktan sonra anladık adamın Nijerya’da ne kadar önemli bir adam olduğunu. Federal Express’in, Citibank’ın yönetim kurulundaydı. 1,90 cm boyu vardı. Sevimli ve ciddi bir adamdı. Benden sonraki Büyükelçi Ömer Şahin Bey, daha sonra bana “Nasıl buldunuz bu kadar iyi bir adamı? Müthiş bir insan. Hanımı Devlet başkanı Abacha’nın yakını imiş. ” dedi. Abacha, adamı bakan yapmak istemiş ama kabul etmemiş. Kaliteli bir adam.

S: Efendim 2001’e gelindiğinde Niger Delta bölgesinde çıkan gerillalar ve dini çatışmalar çıkınca Time dergisi “Nijerya bölünecek mi” diye yazı yazmıştı. Şimdi de Boko Haram çıktı. Bu militan ve terörist eylemler Nijerya’yı böler mi?

N. H: Herşey olabilir. Geçmişte de bölmek istediler. Biafra İç Savaşı, Havsalar, Yorubalar, İbolar. Fransa’nın, Belçika’nın gayreti ile Biafra bağımsızlığını ilan etti. Nijerya yukarıdan bastırdı. Ama Fransa bunlara “ben sizin bağımsızlığınızı temin ederim, ama on yıl yönetimi alırım” şartını koymuş. Bunlar da kabul etmeyince Fransa çekilmiş. Fransa çekilince de, Nijerya bindirdi ve Biafra’nın bağımsızlığı falan

kalmadı. Büyük ülkeler istedikleri zaman, diğer ülkeleri parçalıyorlar. İşte Sudan'da olduğu gibi. Çin Sudan'da petrol çıkarıyor. Çin petrol ihtiyacının üçte birini Afrika'dan sağlıyor. Çin'de petrol yok. Yani Çinli olan Çin'de yok. Müslüman bölgesinde var. Orta Asya bağımsız oldu, ama Doğu Türkistan olamadı. Çin de Rusya gibi sömürgeci, emperyalist bir ülke. Öyle masum bir ülke değildir. Neyse. Nijerya'ya gelince, mesele doğal kaynaklar meselesi, 9ncu büyük petrol üreticisi, doğal gaz bölgesi. Türkiye de gaz alıyor Nijerya'dan. Bu da Özal'ın fikriydi. Batılı şirketlerin menfaatleri var. Shell var, Agip var, İtalyanlar petrol ve gaz çıkarıyorlar. Bunlar kendi aralarında her türlü dalavereyi çevirecek ülkelerdir. Nijerya'nın durumu bunların menfaatlerine bağlı. Bunlar karar verirler. Tabii Nijerya'nın da hassasiyetleri var. Kuzeyde şeriat kanunları çıkarıyorlar. Nijerya anayasası laik bir anayasa. Anayasada açıkça yazıyor, işte, hiçbir din öne çıkarılamaz. Ona karşılık şeriat temyiz mahkemeleri de var. İstedikleri takdirde bölmek için uğraşırlar. Ama şimdi tahmin ediyorum, Nijerya'yı bölmek için bir menfaatleri yok. Şimdi Çin de el attı o bölgeye. Nijerya'nın petrolünün büyük bölümü Amerika'ya gidiyor. Bir dönem Amerika petrolünün %20'sini Batı Afrika'dan temin ediyordu. Şu anda bu %12 civarında. Nijerya Amerika için önemli. Avrupa için de öyle. İşte Türkiye de doğal gaz alıyor. Yani şu anda bir sebep görmüyorum, Nijerya'yı bölmek için. Ama dinler arasında birinin üstün olmaması lazım. Laikliğin üstünlüğü de burada.

S: Siz bizim Türkiye'nin Afrika politikasının mimarisiniz. Afrika Açılımı planlaması nasıl başladı?

N. H: Ben Nijerya'dan döndükten sonra Avrupa Komisyonu (AK), İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) Müsteşarı Korkmaz Haktanır, "sen Kıbrıs'ta da görev yaptın git Afrika'ya Türkiye'nin Kıbrıs politikasını bir anlat" dedi. O zamanki konjonktürde ihtiyaç duyulmuş. Ben dedim ki, "Afrikalı bunu anlamaz. Bizim bir Afrika politikamız yok" diye anlattım. Çok etkilendi. Ben ilk Afrika'ya gidince, çevre ülkeleri falan gezdikten sonra Nijerya'dan çok uzun bir telgraf yazdım: "Türkiye'nin

bir Afrika politikası benimsemesi lazım”. Sonra izne gelmişim. Dışişleri Müsteşarı Onur Öymen’e de anlattım. O çok etkilenmişti. Ecevit zamanında Kıbrıs sıkıntıları zamanında Afrika’ya heyetler gönderilmiş, ama bir sonuç yok. Çünkü bir Afrika politikası yok. Ticari, ekonomik ilişkiler, kültür, eğitim, askeri, savunma ilişkileri olacak ki, onun üzerine bir Afrika politikası inşa edilecek. Çok etkilendi. “Sen bunları bir yaz” dedi. Hemen Orta Doğu- Afrika işlerine bakan Genel Müdürü çağırdı: “Afrika’daki bütün büyükelçilere yaz, onlar da bu konuda görüşlerini bildirsınler” dedi. Bana da dedi ki, “bana anlattıklarının aynısını yaz”. Lagos’a dönünce sekiz-dokuz sayfalık uzuun bir şifreli telgraf yazdım. İşte o şifreli telgraf “Afrika Açılımı Eylem Planı” oldu. Sonra döndük. Korkmaz Haktanır çok etkilendi ve ” bir brifing ver” dedi. Verdim. Sorular soruldu. Sonra gidip bunu Dışişleri Bakanı İsmail Cem’e anlatmış. O da öyleyse bir “Afrika Eylem Planı hazırlasın” demiş. İşte ordan başladı.

Ama şimdiki hükümetin de hakkını yememek lazım. 2005’ten sonra çok büyük atılımlar yapıldı. Hakikaten 1998’den sonra Cumhurbaşkanı, Başbakanlar, bakanlar gitmeye başladı bölgeye. Ben 27-28 ülkeye gittim. Heyet başkanı olarak. Bakan götürdüm. Ama 2005’ten sonra Tayyip Bey gidiyor, Abdullah Bey gidiyor, Dışişleri Bakanı gidiyor. Onun için bu hükümetin hakkını yememek lazım. Bir ara bu canlanma durdu. Ben 2001’de ayrılmışım. Abdullah Gül Başbakan iken bir görüşmüştüm, Afrika konusunda konuştuk. Tekrar Dışişleri Bakanı olunca “merak etme tekrar başlatacağız Afrika açılımını” dedi. Yani özetle, siyasi görüşü ne olursa olsun 1998 den bu yana, bütün hükümetler arasında ayırım yapmaksızın, Afrika politikası başarılı.

S: Türkiye’nin Afrika Açılımı Politikasına bazı yerlerde engel çıkartabilir mi, bu sömürgeciler aleyhindeki aşırı söylem?

N. H: Bazı Avrupalı devletler telaşlanıyorlar. Bazı Fransız yayıncıları mülakat istiyorlar kabul ediyorum. Almanlar da takip ediyor. Menfaatleri zedeleniyor.

Almanlar da telaşlanmış. Nijerya’da Julius Berger var değil mi? Yolları, köprüleri hep bu yapar. Alman kökenli bir firma. Bonn’da resepsiyona katıldım. Alman Dışişlerinden de gelmişler. Bana dediler ki, “ sen Nijerya’da büyük işler yapıyorsun”. Ben de jeton düştü. Bunlar rahatsız olmuş.

Y. S: Sayın Büyükelçim ben de sunu merak ediyorum: “Batılı devletler bir yardım yapacakları zaman bunu bir şarta bağlıyorlar. Geçenki panelde de dile getirildiği gibi, Türkiye yardım yaparken bir karşılık beklenmediği söyleniyor. Türkiye’nin menfaatleri açısından bakıldığında bu yardımlar nasıl değerlendirilmeli?”

N. Hazar: Türkiye’nin Afrika ile tarihi bağlantıları var. Türkiye’nin Afrika politikası doğru. Afrika’da hem Müslümanlar, hem Hristiyanlar Türkiye’yi severler. Türkiye sömürgeci bir devlet değil. Osmanlı olmasaydı, Cezayir, Tunus, Libya hepsi İspanyol sömürgesi olacaktı. Ayrıca, Osmanlı, Portekiz sömürgeciliğinin önünü kesiyordu Doğu Afrika’da. Habeş eyaleti kurdu vs. Müslümanlar Müslüman diye seviyor. Ayrıca sömürgeye karşı en başarılı savaşı verdi

Bana iki dışişleri bakanı biri Hristiyan, biri Müslüman. Müslüman olan Sudanlı. Hristiyan da Etiyopyalı. İkisinin de söylediği şu: “Türkiye, eğer oraya dini bir mesajla giderse büyük bir hata yapar. Çünkü Türkiye’ye karşı Müslüman-Hristiyan herkeste büyük bir sevgi var. Eğer bunu yaparsa yanlış yapar”. Ben ‘Türkiye ayırım yapmadan, insanı mesajla gidiyor’ dedim. Somalili bir akademisyen, Amerika’da yaşıyor, şunu dedi: “ Çinli buraya geliyor, iş yapıyor, tüccar gibi davranıyor. Ama insanla teması yok. Türkiye öyle değil. Türkler öyle değil. İnsanlarla ilişki içinde”. Türkiye Davutoğlu’nun da dediği gibi, insancıl politikasında devam etmeli.

Efendim çok teşekkür ederiz.

EK-5: Lagos Konsolosluğu'nun Büyükelçilik Oluşu

T. C.
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Karar Sayısı
5
529

KARARNAME

Nijerya'nın merkezi Lagos'daki Başkonsolosluğumuzun Büyükelçilik seviyesine çıkarılması; Dışişleri Bakanlığının 3/11/1960 tarihli ve D.II/2-800-700-442 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 9 / II / 1960 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

Devlet Başkanı ve Başbakan

Devlet Bakanı ve
Bağlı Yardımcısı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Adalet Bakanı

Milli Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı

Dışişleri Bakanı ve
Başlı ve Turizm Bakanı

Maliye Bakanı

Millî Eğitim Bakanı

Bayındırlık Bakanı

Ticaret Bakanı

Sa. ve So. Y. Bakanı

Güm. ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı

Ulaştırma Bakanı

Çalışma Bakanı

Sanayi Bakanı

Ba.-Ya. ve Turizm Bakanı

İmar ve İskân Bakanı

Dosya No:

1 - 113

703

030 18 01 02 157 27 4

EK-6: Lagos Büyükelçiliğinin Gabon'u da Kapsaması

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DİREKSİYONU

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

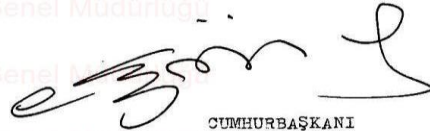
Sayı: 6/ 4156

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Ekl

Legos Büyükelçiliğini tedvire memur Ortaelçi Efdel Deringil'in, aynı zamanda Kamerun ve Gabon Cumhuriyetleri nezdinde de Devletimizi temsil etmesi; Dışişleri Bakanlığının 29/12/1964 tarihli ve 100004/3814-583,3813-584 sayılı yazılarına üzerine, Bakanlar Kurulunca 7 / 1 /1965 tarihinde kararlaştırılmıştır.

10.

CUMHURBAŞKANI

030
18
01
18
1
8

Başbakan

Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Adalet Bakanı

Millî Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı

Dışişleri Bakanı

Maliye Bakanı

Millî Eğitim Bakanı

Beyndürlük Bakanı

Ticaret Bakanı

Sağ. ve Sos. Y. Bakanı

Güm. ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı

Ulaştırma Bakanı

Çalışma Bakanı

Sanayi Bakanı

Enerji ve Tabii Kay. Bakanı

Turizm ve Tanıtma Bakanı

İmar ve İskân Bakanı

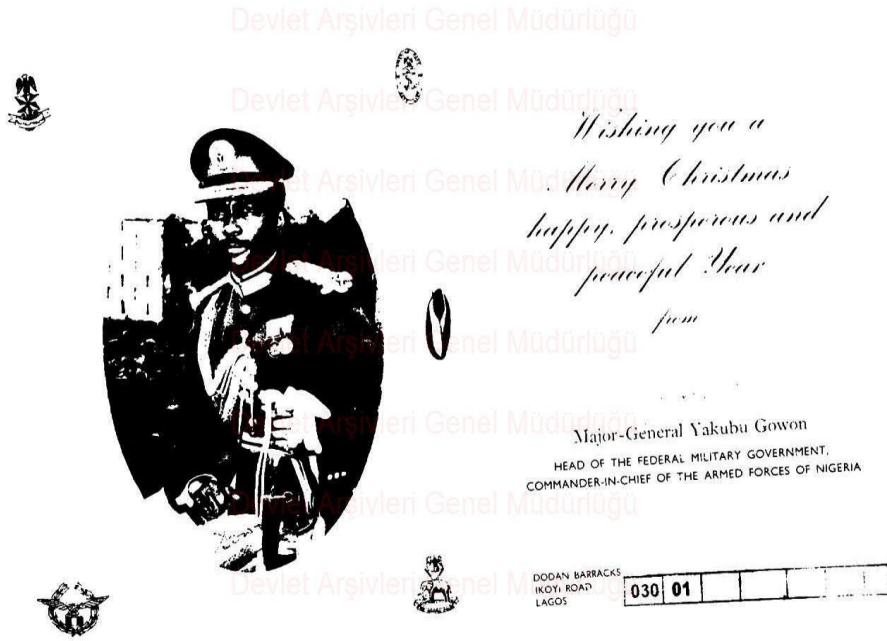
Köy İşleri Bakanı

Dosya No :

1-197

1870

EK-7: Nijerya Başkanı Gowon'un Yılbaşı Kutlaması: 1967

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 9 - Dosya No: 52 - Sıra No: 13

EK-8: Lagos Büyükelçiliği'nin Kamerun'u da Kapsaması

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR

Tetkik Dairesi

Karar Sayısı

6

KARARNAME

1022

Akra Büyükelçisi Kâmrân Acet'in, Gine ve Lagos Büyükelçisi Fehmi Nuzâ'nın, Kamerun Cumhuriyetleri nezdinde de Büyükelçi unvanıyla Devletimizi temsil etmeleri; Dışişleri Bakanlığının 25/9/1962 tarihli ve 100004-3875-366, 3874-367 sayılı yazıları üzerine, Bakanlar Kurulunca 11 / 10 / 1962 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ekte

CUMHURBAŞKANI

(Handwritten signature)

166 47 5
01
18
030

Dosya No :

1-146
425

EK-10: Nijerya'ya Görevlendirilen Türk Uzmanın Görev Süresinin Uzatılması

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİT. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 7/ 12783

24/12/1976 tarih ve 7/7662 sayılı Kararnameye ektir.

Nijerya'da FAO Orman Ekonomisi Uzman olarak 3 yıl süre ile maaşsız görev almasına izin verilen Orman Bakanlığı Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkan Yardımcısı Orhan Baykal'ın, görev süresinin 3 yıl uzatılması; adı geçen Bakanlığın 17/9/1976 tarih ve 737 sayılı yazısı üzerine, 657 sayılı Kanunun değişik 77 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 10/10/1976 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

22 Kasım 1976

CUMHURBAŞKANI V.

030 18 01 02 361 178 8

TG/NE

23.9.1976

Dosya No:

125-24

1290

Başbakan S. Kemal	Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. M. Kemal	Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. T. Fırat	Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. M. Kemal	Devlet Bakanı M. Kemal
Devlet Bakanı M. Kemal	Devlet Bakanı M. Kemal	Devlet Bakanı M. Kemal	Adalet Bakanı M. Kemal	Millî S. Bakanı M. Kemal
İçişleri Bakanı M. Kemal	Dışişleri Bakanı M. Kemal	Maliye Bakanı M. Kemal	Millî E. Bakanı M. Kemal	Bayındırlık Bakanı M. Kemal
Ticaret Bakanı M. Kemal	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı M. Kemal	Güm. ve T. Bakanı M. Kemal	Genç. T. ve H. Bakanı M. Kemal	Ulaştırma Bakanı M. Kemal
Çalışma Bakanı M. Kemal	Sanayi ve T. Bakanı M. Kemal	En. ve T. Kay. Bakanı M. Kemal	Turizm ve T. Bakanı M. Kemal	İmar ve İ. Bakanı M. Kemal
Köylere Bakanı M. Kemal	Orman Bakanı M. Kemal	Genç. ve Spor Bakanı M. Kemal	Kültür Bakanı M. Kemal	Sosyal Güvenlik Bakanı M. Kemal

